

Caritas e veritas

Časopis pro reflexi křesťanských souvislostí v sociálních a humanitních oborech

Pandemický plán ČR a pandemické učení

**The Pandemic Plan of the Czech Republic
and Pandemic Learning**

Bohumila Baštecká

**Možnosti nestátních neziskových organizací
a dobrovolnictví při řešení pandemie covidu-19
a mimořádných událostí na území Jihočeského kraje**

**Possibilities of Non-governmental Non-profit
Organisations and Volunteering in Solving the
Covid-19 Pandemic and Emergency Events in the
South Bohemian Region**

Štěpán Kavan

**Role dobrovolnictví a buddhistické etiky pro reakci
na pandemii covidu-19 v Thajsku**
**The Role of Volunteerism and Buddhist Ethics for the
Covid-19 Pandemic Response in Thailand**

Soraj Hongladarom, Daniel D. Novotný

**Soudržnost komunity a sociální učení církve
ve světle virových omezení**

**Community Cohesion and the Church's Social
Teachings in Light of the Virus Restrictions**

Stuart Nicolson

Obsah

Editorial		6
Rozhovor	S Hanou Janečkovou o společenském zvládnání pandemie.	14
Studie	Tematické	
	Pandemický plán ČR a pandemické učení	21
	Bohumila Baštecká	
	Možnosti nestátních neziskových organizací a dobrovolnictví při řešení pandemie covidu-19 a mimořádných událostí na území Jihočeského kraje	64
	Štěpán Kavan	
	Role dobrovolnictví a buddhistické etiky pro reakci na pandemii covidu-19 v Thajsku.....	97
	Soraj Hongladarom, Daniel D. Novotný	
	Soudržnost komunity a sociální učení církve ve světle virových omezení ..	117
	Stuart Nicolson	
	Deskriptivní kvantitativní analýza podpůrných hovorů projektu #delamcomuzu a její implikace pro tři pojetí komunitní sociální práce ..	160
	Jan Kaňák	

**Psychologická zátěž sociálních
pracovníků během pandemie
covidu-19..... 189**

David Urban, Alena Hricová (Kajanová),
Stanislav Ondrášek

Varia

**Antikvariát a knihkupectví jako nástroj
posilování sociálního kapitálu
a občanského aktivismu 205**

Miroslav Kappl, Michal Trousil

**Recenze
a články**

Islám českýma očima III..... 220

Luboš Kropáček

**Tomáš Havlíček, Kamila Klingorová a
kol. Postsekularismus v Česku. Trendy a
regionální souvislosti..... 226**

Ján Mišovič

**Byung-Chul Han. Vyhořelá
společnost 230**

Milan Nakonečný

Rio Preisner. Kritika totalitarismu ... 232

Milan Nakonečný

Contents

Editorial

.....8

Studies

Topical

The Pandemic Plan of the Czech Republic and Pandemic Learning..... 41
Bohumila Baštecká

Possibilities of Non-governmental Non-profit Organisations and Volunteering in Solving the Covid-19 Pandemic and Emergency Events in the South Bohemian Region..... 80
Štěpán Kavan

The Role of Volunteerism and Buddhist Ethics for the Covid-19 Pandemic Response in Thailand 107
Soraj Hongladarom, Daniel D. Novotný

Community Cohesion and the Church's Social Teachings in Light of the Virus Restrictions..... 139
Stuart Nicolson

Descriptive Quantitative Analysis of Support Calls to the #delamcomuzu Project and its Implications for Three Concepts of Community Social Work..... 174
Jan Kaňák

**The Psychological Burden of Social
Workers During the Covid-19
Pandemic 197**

David Urban, Alena Hricová (Kajanová),
Stanislav Ondrášek

Reviews

..... 220

Editorial

Potenciály a rizika komunitně vnímaného společenství pro zvládání pandemie

Jak známo, čínský znak pro krizi je dle jedné rozšířené populární interpretace, spojením znaku pro nebezpečí a příležitost (nebo přesněji „bod změny“). Každá krize představuje ohrožení a zároveň otevírá nové možnosti: k proměně, růstu a také reflexi. To jistě platí také o období uplynulých let poznamenaných pandemií onemocnění covid-19.

K tomu, abychom se z otřesu, kterým společnost prošla, mohli poučit, potřebujeme prožitou zkušenost reflektovat. Nyní, na podzim roku 2022, můžeme na mnohé pohlížet s časovým odstupem, avšak zároveň s vědomím, že řada souvislostí a dlouhodobých dopadů pro nás v tuto chvíli zůstává i nadále skrytá. Slovy apoštola: Naše poznání je jen částečné. V rámci vědeckého poznání toto tvrzení platí také v souvislosti rozdělení do různých oborů a disciplín. Právě v tomto kontextu jsme mohli být v prvních obdobích šíření nové nemoci a zavádění státních restrikcí svědky značné jednostrannosti. Argumentace ve veřejném prostoru v reflexi dění, a zvláště v odůvodňování politických kroků při zvládání pandemie se nesla téměř výhradě v duchu přírodních věd, zastávaných epidemiologií, imunologií nebo vakcinologií, přestože je zřejmé, že pandemie není výhradně zdravotním problémem, ale představuje komplexní fenomén zasahující celou společnost a její rozmanité systémy. Proto si její reflexe (a v souvislosti s tím také hledání budoucích společenských odpovědí na podobné stavy a procesy) zaslouží stejnou pozornost i ze strany humanitních a sociálně vědních přístupů a vyvažování různých postojů a hodnot (například důraz na svobodu a solidaritu). Pandemie není tématem pouze medicíny, případně ještě ekonomie, jak se někdy v mediálním prostoru mohlo jevit, nýbrž také sociologie a psychologie, kulturní antropologie a religionistiky, etiky a teologie či sociální práce, nakolik ji chápeme nejen jako praktický obor, ale též jako akademickou disciplínu. Ke splácení dluhu v této oblasti chceme přispět i číslem časopisu Caritas et veritas, které právě otvíráte. Zvolili jsme pro něj název „Potenciály a rizika komunitně vnímaného společenství pro zvládání pandemie“, abychom podtrhli význam komunity, společenství a vzájemné soudržnosti ve zvládání krizí obecně i pandemie v jejích specifikách. Jako infekce se totiž nemusí šířit jen virus, ale také strach či „blbá nálada“, stejně jako důvěra a spolupráce.

Tematickou část vydání otevírá rozhovor s Hanou Janečkovou, která nahlíží zvládání pandemie v rámci společnosti pohledem socioložky. Následuje šest studií přistupujících k tématu z různých vědních a teoretických perspektiv. Projevuje se v nich pochopitelně zároveň i zmíněná rozmanitost postojů a hodnot, která je pro naši zkušenost „doby covidové“ charakteristická. Toto tvrzení můžeme ilustrovat např. na srovnání dvou úvodních textů. Oba se tématu věnují z hlediska krizového řízení. Zatímco Bohumila Baštecká vychází z mezioborové disciplíny psychosociální krizové spolupráce zdůrazňující komunikaci, vzájemnost, spolupráci a občanství, tedy „zezdra nahoru“, Štěpán Kavan ve svém výzkumu týkajícím se spolupráce pracovníků krizového řízení a nestátních neziskových organizací a odborníků sleduje spíše perspektivu státních orgánů, tedy řízení uskutečňujícího se „shora dolů“. Soraj Hongladarom a Daniel D. Novotný ve svém textu

překračují úzké hranice české zkušenosti a věnují se významu buddhistické etiky pro pojetí a roli dobrovolnictví při zvládání pandemie v Thajsku, a vnášejí tak do diskuse náboženský rozměr. Stuart Nicolson užívá teologicko-etický přístup k tématu a všímá si významu sociálního učení církve s jeho základními prvky subsidiarity, solidarity a participace (ostatně základními hodnotami také zmíněné psychosociální krizové spolupráce) pro posilování společenské soudržnosti tváří v tvář restrikcím, které pandemické období doprovázely. Komunitní rozměr je přítomný rovněž ve studii Jana Kaňáka, který hledá inspirace pro komunitně pojatou sociální práci v reflexi kontaktů odborníků s klienty v rámci projektu #delamcomuzu. David Urban, Alena Hricová (Kajanová) a Stanislav Ondrášek naproti tomu sledují spíše individualizovanou cestu zkoumání psychické zátěže sociálních pracovníků v období, kdy byla jejich práce i osobní situace významně ovlivněna řadou faktorů souvisejících s pandemií. Studie Miroslava Kappla a Michala Trouсила, která se zabývá významem antikvariátu a knihkupectví v posilování sociálního kapitálu a občanského aktivismu, je sice zařazena do Studie Varia, protože se nevztahuje k tématu čísla bezprostředně, ovšem svým důrazem na občanskou participaci a komunitní soudržnost vhodně doplňuje tematické studie.

Luboš Kropáček se ve třetím díle svého seriálu o islámu českýma očima věnuje křesťanským přístupům k tomuto abrahámovskému náboženství, otázce rozlišování islámu a islamismu v českém prostředí a také slovenské islamologii. Jan Mišovič v závěru čísla recenzuje knihu Tomáše Havlíčka a Kamily Klingorové a kol. *„Postsekularismus v Česku. Trendy a regionální souvislosti“*, další publikované recenze jsou od Milana Nakonečného na knihy Byung-Chul Hana *„Vyhořelá společnost“* a dále Rio Preisnera *„Kritika totalitarismu“*.

Přeji podnětné a kritické čtení!

Karel Šimr
koeditor *Caritas et veritas*

Editorial

Potentials and Risks of Community-perceived Society for Pandemic Management

As you may know, the Chinese character for crisis is a combination of the character for danger and opportunity. Every crisis presents a threat and at the same time opens up new possibilities: for transformation, growth, and also reflection. This certainly also applies to the period of the past years marked by the Covid-19 pandemic.

In order to learn from the upheaval that society has gone through, we need to reflect on the experience. Now, in the autumn of 2022, we can look back on many things with a certain time gap, but at the same time with the knowledge that many connections and long-term effects remain hidden from us even now. In the words of the apostle: Our knowledge is only partial. Within the framework of scientific knowledge, this statement is also valid in connection with the division into different fields and disciplines. In this context, we could witness considerable one-sidedness in the first periods of the spread of the new disease and the introduction of state restrictions. Argumentation in the public space in the reflection of events, and especially during the justification of political steps within the pandemic management, was carried out almost exclusively in the spirit of the natural sciences. It was advocated by epidemiologists, immunologists, or vaccinologists, although it is clear that the pandemic is not exclusively a health problem, as it represents a complex phenomenon affecting the entire society and its diverse systems. Therefore, its reflection (and, in connection with it, also the search for future social responses to similar states and processes) should be seen from the point of view of humanities and social science approaches and the balancing of different attitudes and values (for example, an emphasis on freedom and solidarity). The pandemic is not only a topic of medicine, or even economics, as it sometimes has appeared that way in the media, but also of sociology and psychology, cultural anthropology and religious studies, ethics and theology or social work, as far as we see it as an academic discipline and not only as a practical field. We also want to contribute to paying off the debt in this area with the issue of the Caritas et veritas journal that you are currently looking at. We chose the title 'Potentials and Risks of a Community-perceived Society for Managing a Pandemic' to underline the importance of community, fellowship, and mutual cohesion in managing crises in general and pandemics in its specifics. It is not just a virus that spreads like an infection, but also fear or a 'bad mood', as well as trust and cooperation.

The thematic part of the issue starts with an interview with Hana Janečková, who views the management of the pandemic within society from the perspective of a sociologist. It is followed by six studies approaching the topic from different scientific and theoretical perspectives. Understandably, at the same time, the aforementioned diversity of attitudes and values, which is characteristic of our experience of the 'Covid era', is manifested in them. We can illustrate this statement, for example, by comparing two introductory texts. Both address the topic from the point of view of crisis management. While Bohumila Baštecká builds on the interdisciplinary discipline of

psychosocial crisis cooperation emphasising communication, reciprocity, cooperation, and citizenship, that is, 'bottom-up management', Štěpán Kavan in his research concerning the cooperation of crisis management workers and non-governmental non-profit organisations and experts follows rather the perspective of state authorities, that is, 'top-down management'. In their text, Soraj Hongladarom and Daniel D. Novotný go beyond the narrow boundaries of the Czech experience and address the importance of Buddhist ethics for the concept and role of volunteerism in handling the pandemic in Thailand, thus bringing a religious dimension to the discussion. Stuart Nicolson uses a theological-ethical approach when dealing with the topic and notes the importance of the Church's social teaching with its basic elements of subsidiarity, solidarity, and participation (after all, these are basic values for the aforementioned psychosocial crisis cooperation as well) for strengthening social cohesion in the face of the restrictions that accompanied the pandemic period. The community dimension is also present in Jan Kaňák's study, which seeks inspiration for community-based social work in the reflection of meetings between experts and clients within the #delamcomuzu project. David Urban, Alena Hricová (Kajanová), and Stanislav Ondrášek, on the other hand, follow a rather individualised path of examining the psychological burden of social workers in a period when their work and personal situation were significantly affected by a number of factors related to the pandemic.

I wish you inspiring reading!

Karel Šimr

Co-editor of *Caritas et veritas*

Témata dalších čísel

Pro další čísla CetV byla stanovena následující témata, ke kterým redakce uvítá příspěvky jak v podobě odborných studií, tak i popularizačních článků. O zařazení popularizačního článku rozhoduje redakce, odborná studie podléhá kromě redakčního posuzování i procesu dvojí anonymní recenze. Redakce může odmítnout texty taktéž z případných kapacitních důvodů či nesouladu s profilem časopisu a zaměřením tematického čísla.

2/2022 Výchova k dobru, pravdě a kráse jako aktuální výzva (nejen) pro současnou pedagogiku
Uzávěrka: 30. 6. 2022

Téma se zaměřuje na hledání cest výchovy, mající podíl na transcendingujícím duchovním přesahu lidské bytosti k celkům bez marga, jako jsou dobro, pravda a krása; v duchu platónském též jako k jedinému nedělitelnému celku. Předmětem bádání je pohyb k hodnotám dobra, pravdy a krásy v proměnách času a jejich aktuálnost v době postmoderní, a to prizmatem hlediska pedagogického, filozofického a náboženského, včetně jejich projevů v umění. Posláním školy je rozvíjet smysl pro tyto ideje; poskytovat hluboké prožitky dobra, krásy a pravdy zakládající osobnost v celoživotním rozměru. Překonání obrovského hodnotového relativismu postmoderní doby představuje trvalou výzvu pro výchovu člověka ve 3. tisíciletí ve smyslu integrálního pojetí výchovy jako péče o duši. Vzdělání a výchova musí člověka pozvedávat, otevírat jej k opravdovému tážení a vlastní hloubce a k celkovému dění v linii jedinec–společnost–celek světa. Nejvyšší triáda hodnot Pravdy, Krásy a Dobra zůstává člověku věčnou výzvou.

1/2023 Proměny vnímání smrti a truchlení ve 21. století
Uzávěrka: 1. 1. 2023

Smrt a tím také truchlení začalo být dle některých v Evropě ke konci 19. a začátkem 20. století vnímáno jako zakázané či skrývané téma. Přítomnost smrti se neshodovala s akcentováním rozvoje společnosti, trvale dosažitelných úspěchů, všeobecného růstu. Od sedmdesátých let 20. století se ovšem ukazuje, že tento neomezený růst je pouze chiméra. Pandemie covidu-19 následně (skrže denně prezentované počty nakažených a zemřelých) postavila téma smrti jako takové na významné místo ve veřejném prostoru. Toto, kromě dalších faktorů, pak vyvolalo změny v procesu truchlení a pravděpodobně také vnímání smrti.

Žitá zkušenost nového tisíciletí a století tak nastoluje v kontextu truchlení a smrti otázky jako: Jak se proměnilo vnímání smrti a truchlení? Jakým způsobem reaguje současná teologie a filosofie na téma smrti a truchlení? Jakým způsobem zkoumají posuny prožívání a vnímání smrti a truchlení sociální vědy? Jak může být teologický a filosofický pohled na smrt a truchlení inspirativní pro

proměňující se pohledy na smrt a truchlení ve společnosti? Jak mohou být zjištění sociálních věd o procesu truchlení v současné době inspirativní pro teologii a filosofii?

Příspěvky do tohoto čísla by měly reflektovat změny ve vnímání smrti a truchlení v rámci 21. století, vzájemnou provázanost spirituality/religiozity a truchlení, vnímání smrti a současné pohledy na smrt a truchlení v sociálních vědách, teologii a filosofii (tzv. humanities).

Klíčová slova: smrt, truchlení, vnímání smrti, prožívání smrti, vnímání truchlení, filosofie smrti, teologie smrti, filosofie truchlení, teologie truchlení, sociálněvědní pohled.

2/2023

Role výchovy a vzdělávání v 21. století pro rozvoj osobního, profesního a občanského života

Uzávěrka: 30. 6. 2023

Téma se zaměřuje na fenomén výchovy a vzdělávání v 21. století v dimenzích rozvoje znalostí, dovedností a postojů využitelných v osobním, profesním a občansky zodpovědném životě. Otevírá prostor pro reflexi aktuálních potřeb a nových výzev pro oblast výchovy a vzdělávání ve 3. tisíciletí. Předmětem zkoumání je hledání cest celoživotního výchovně vzdělávacího procesu pro člověka 3. tisíciletí a jeho formování v autentickou, integrovanou a socializovanou osobnost. Jak být sám sebou a s druhými lidmi, orientovat se v celospolečenských tématech a prosazovat v životě pozitivní hodnoty – to vše zůstává trvalou výzvou nejen pro pedagogy.

Klíčovými momenty mohou být: pandemie onemocnění covid-19, výchova jako dílna lidskosti, kultivace lidskosti, využití skrytého lidského potenciálu, sebevýchova a sebevzdělávání.

Topics of future issues

The following topics have been specified for future CetV issues and the editorial board will welcome contributions on these topics, in the form of scholarly studies and popular articles. Popular articles will be published based on the editorial board's decision, while scholarly studies are subject to the editorial board's assessment and double anonymous reviewing. The editorial board can also reject texts for capacity reasons or because they are not in accord with the journal profile and the focus of a topical issue.

2/2022 Education for Good, Truth, and Beauty as a Current Challenge (not only) for Contemporary Pedagogy
Deadline: 30th June 2022

The topic focuses on the search for ways of education which contribute to the spiritual transcendence of the human being towards the whole without limits. The whole includes goodness, truth, and beauty. In the Platonic spirit, we speak about a single indivisible whole. The subject of the research is the movement towards the values of goodness, truth, and beauty in the changes of time and their topicality in the postmodern period. It is done through the prism of the pedagogical, philosophical, and religious points of view, including manifestations of these values in art. The mission of the school is to develop a sense of these ideas: to provide deep experiences of goodness, beauty, and truth in order to establish the personality in a lifelong dimension. The overcoming of the immense value relativism of the postmodern era represents a constant challenge to human education in the 3rd millennium in the sense of an integral concept of education as care for the soul. Education and upbringing must lift a person, open him to true questioning, his own depth, and to the overall events in the line of individual–society–whole world. The highest triad of values of Truth, Beauty, and Good remains an eternal challenge for man.

1/2023 Changes in the Perception of Death and Mourning in the 21st Century
Deadline: 1st January 2023

According to some, in Europe at the end of the 19th and the beginning of the 20th century, death and thus mourning began to be perceived as a forbidden or hidden topic. The presence of death did not coincide with the emphasis on the development of society, sustainable achievements, general growth. However, since the 1970s, this unrestricted growth has proven to be a chimera. The COVID-19 pandemic subsequently (through the daily numbers of infected and deceased) gave the topic of death a significant place in the public space. This, among other factors, then caused changes in the mourning process and probably in the perception of death as well.

The lived experience of the new millennium and century thus raises questions in the context of mourning and death, including the following. How has the perception of death and mourning

changed? How does contemporary theology and philosophy react to the subject of death and mourning? How do the social sciences examine the shifts in experiencing and perceiving death and mourning? How can a theological and philosophical view of death and mourning be inspiring for the changing opinions on death and mourning in society? How can the findings of the social sciences about the mourning process be inspiring for theology and philosophy today?

Contributions to this issue should reflect changes in the perception of death and mourning within the 21st century, the interconnection of spirituality/religiosity and mourning, the perception of death and current opinions on death and mourning in the social sciences, theology, and philosophy (humanities).

Keywords: death, mourning, perception of death, experiencing death, perception of mourning, philosophy of death, theology of death, philosophy of mourning, theology of mourning, social science view.

2/2023 The Role of Education for the Development of Personal, Professional,
and Civic Life in the 21st Century
Deadline: 30th June 2023

The topic focuses on the phenomenon of education in the 21st century in the dimensions of the development of knowledge, skills, and attitudes usable in personal, professional, and civic life. It opens up space for reflection on current needs and new challenges for education in the 3rd millennium. The subject of the research is the search for ways of a lifelong educational process for the person of the 3rd millennium and his formation into an authentic, integrated, and socialised personality. How to be oneself, interact with other people, orient oneself in societal issues, and promote positive values in life – all of this remains a constant challenge not only for teachers.

The key moments can be: COVID-19 pandemics, education as a workshop of humanity, cultivation of humanity, use of hidden human potential, self-education.

Rozhovor

Rozhovor s Hanou Janečkovou o společenském zvládání pandemie

PhDr. Hana Janečková, Ph.D. (*1950) je socioložka. Celoživotně se zabývá veřejným zdravotnictvím, sociologií medicíny, sociologií stáří a stárnutí a sociálními nerovnostmi ve zdraví. Vyučuje problematiku komunitní péče a péče v přirozeném sociálním prostředí, věnuje se tématu zdravotně sociálního pomezí, sociálních služeb a nefarmakologických přístupů zejména v péči o člověka s demencí. Patří k zakladatelkám České alzheimerovské společnosti, o.p.s. a Reminiscenčního centra, z. s., úzce spolupracovala také s Diakonií ČCE. Je autorkou knih, kapitol a odborných článků v českém i zahraničním tisku. Vedla projekty, jejichž cílem bylo větší zapojení lidí s demencí a pečujících rodin do života společnosti. V současnosti působí na Ústavu ošetřovatelství 3. lékařské fakulty UK a na Katedře sociální a pastorační práce Evangelické teologické fakulty UK.

Toto číslo našeho časopisu přináší několik reflexí pandemie covidu-19 z pohledu různých oborů. Jaká je v této věci perspektiva sociologie?

Pro sociology to bylo velmi zajímavé pole zkoumání a analýz. Byla to jedinečná příležitost pozorovat spontánní reakci společnosti, která nezávisle na vládních nařízeních projevila vysokou sociální resilienci, tedy schopnost čelit nepříznivým situacím a překonávat krize. Tato schopnost lidských komunit je za normálních situací nepozorovatelná, ale objeví se právě jen v čase nouze. Naproti tomu selhávání českého státu a jeho institucí bylo patrné už dávno před pandemií, jak ukazuje sociolog Pavel Pospěch ve své knize Neznámá společnost. Neefektivní opatření, neschopnost jejich vynucování a kontaminace veřejného zájmu zájmy soukromými byly hlavními viníky metanolové tragédie v r. 2012, stejně jako vysokých ztrát na životech v důsledku epidemie covidu-19 v r. 2021. Sociologie medicíny se zaměřuje především na sledování sociálních determinant zdraví a vychází z premisy, že zdraví neexistuje v politickém a sociálním vakuu, ale reflektuje sociální nerovnosti, tedy nerovné podmínky života, práce a dostupnosti zdravotní péče. Ty se pak odrážejí ve zdravotním stavu obyvatelstva včetně ohrožení a zvládání nemocí, jako je covid-19. Příkladem mohou být rozdíly v proočkovanosti a úmrtnosti v Praze a v Karlovarském nebo Moravskoslezském kraji.

Dlouhodobě se zabýváte otázkami na rozhraní zdravotnictví a sociální oblasti. V době pandemie to byl především zdravotní diskurs, který určoval zvládání situace z hlediska vlády nejen našeho státu. Jak vážně přitom bylo bráno hledisko sociální?

Stáli jsme všichni před naprosto novou, neznámou hrozbou. Nebyla to katastrofa v podobě vlny tsunami, která by ničila všechno, co jí přišlo do cesty. Bylo to jiné, plíživé, ale jisté ohrožení, na které jsme se mohli do určité míry připravit, ale nevěděli jsme jak. Vlády převzaly zodpovědnost, kterou asi v takových situacích mají mít, ale byly bezradné a nevědomé stejně jako každý z nás. Většinou si nechaly radit od odborníků – epidemiologů, virologů, vakcinologů. V Německu měli *Institut Roberta Kocha*, ve Švédsku svého hlavního hygienika Anderse Tegnella a *Úřad pro veřejné zdraví*. Amerika má *Department of Health and Human Services* a *Coronavirus Resource Center* při *Univerzitě Johnse Hopkinse v Baltimore*, které hrálo roli i z globálního hlediska jako zdroj informací o šíření pandemie. Názory odborníků nejen u nás, ale i v jiných zemích se lišily, tedy i strategie jednotlivých vlád byly rozmanité. Některé se přiklonily k intenzivním restrikcím, omezování pohybu a shromažďování lidí, jiné věřily v efekt „promoření“, posílení tzv. kolektivní imunity tím, že virus nechaly populaci projít bez větší kontroly. Lidé v takovém případě sice nebyli svázáni opatřeními vlády, ale nebyli zbaveni strachu o své zdraví. Zodpovědnost si musel nést každý sám.

A do toho vstupovala politická kultura v té které zemi – tradičně vysoký konsensus mezi vládou a občany ve Skandinávii, ukázněnost Němců či Izraelců nebo naše nedůvěra k mocným a zákonům spojená s prokazatelnou nefunkčností státu a jeho institucí. Ve hře ale byly také hodnoty – je daná společnost spíše individualistická, liberální, kde hodnota svobodného rozhodování je nade vše? Převažují zájmy a práva jednotlivců? Nebo je spíše solidární, kde lidé berou ohled na druhé a jsou spíše ochotni se podřídit zájmu vyššího celku a hodnotám celého společenství? Jsme ve svém jednání moudří, přemýšliví, dokážeme improvizovat a tvořivě hledat (jak např. vytvořit sociální kontakt v situaci tvrdého lockdownu), nebo jen jednoduše a sveřepě plníme předpisy a nařízení (případně proti nim někdy racionálně, jindy jen povýšeně a arogantně za každou cenu bojujeme)? Zdá se, že žádná strategie nebyla ta nejsprávnější a nepůsobila sama o sobě. Povaha vládních opatření, jejich akceptace obyvatelstvem, jejich prožívání i výsledky v podobě úmrtnosti se mezi zeměmi různily a ovlivňovala je řada faktorů. To, že jsme se právě my ocitli mezi zeměmi s nejhoršími výsledky, tj. jednou z nejvyšších úmrtností na 100 000 obyvatel (376) oproti Kanadě (110), Dánsku (111), Izraeli (125), Švýcarsku (160) či Švédsku (190), je nejspíše způsobeno kumulací různých vlivů. Mohou to být rozdíly v testování, vykazování a statistice, tendence k vyšší mortalitě v demograficky starší populaci, dostupnost a kvalita zdravotní péče, zejména té primární, přetížení zdravotnického systému i faktory, které zůstávají skryté a neznámé. K poznání těchto faktorů mohou přispět sociologové svými výzkumy. Toto studium je však nutně velmi komplexní a bude probíhat řadu let. Je nepochybné, že chaos v politickém rozhodování na jedné straně a nedůvěra občanů až odpor části z nich na straně druhé přispěly v naší zemi ke zbytečným ztrátám na lidských životech.

Sociální aspekty zdravotních opatření asi zpočátku moc brány v úvahu nebyly. Ale velmi brzy se ukázalo, že to bude nutné. Dopady samotné nemoci i protiepidemických opatření byly na mnoha úrovních, krátkodobé i dlouhodobé, v oblasti vzdělávání, práce, podnikání, kultury i sportu, projevíly se steskem po druhých i hlubokým psychickým strádáním v důsledku samoty, obav z nemoci i ztrát těch nejbližších.

Zúžení perspektivy diskuse na zdravotní hledisko a s tím spojená razantní vládní opatření byla charakteristická zejména pro první fáze šíření nového onemocnění. Teprve později se začaly objevovat také pohledy jiných oborů, které reflektovaly vedlejší účinky restrikcí a jejich dopad na jednotlivce i společnost. Co je podle Vás úkolem sociologa např. v mezioborovém týmu pro zvládání pandemie?

Sociologové se začali k nové situaci vyjadřovat velmi brzy. Jejich reakce na šíření nemoci v naší společnosti se objevily už na začátku epidemie, v březnu a dubnu 2020. Jejich komentáře se zabývaly kulturními rozdíly v intenzitě kontaktů mezi lidmi, v dostupnosti zdravotní péče nebo v ochotě přijímat vládní opatření. Sociolog by měl mapovat a popisovat děje ve společnosti, tedy ptát se lidí a pozorovat jejich chování s využitím svých specifických metod zkoumání, především dotazníkových šetření, strukturovaných rozhovorů, analýz dokumentů apod. Na základě získaných výsledků by pak měl reflektovat, jak společnost, tedy lidé žijící společně v jedné zemi, reaguje na šířící se epidemii samotnou a na politická rozhodnutí, která v různé intenzitě postihují různé sociální skupiny. Měl by se na základě empirických dat a svých odborných znalostí snažit o pochopení a vysvětlení probíhajících procesů, včetně určité predikce sociálních a ekonomických důsledků pro různé skupiny ve společnosti a pro její soudržnost. Když se objeví příliš mnoho rizik, mizí totiž jistoty, o které se život jednotlivců i různě pospojovaných skupin a komunit v běžném životě opírá, všechno je najednou jinak. Můžeme si to představit například na tom, jak ochromený byl život sborů a farností, jaký dopad měla absence společenství na prožívání vlastní víry, vzájemné sdílení a nesení břemen, které jinak sborový život umožňuje. Nebo jak strádaly děti bez svých kamarádů, jak postižená byla celá ekonomická odvětví, jaké důsledky měla práce z domova na život rodin.

Mezi okruhy, kterými se zabýváte, patří problematika zdravotních nerovností. Odborně se věnujete zejména otázkám, souvisejícím se stářím či demencí. Jak jste z hlediska rovnosti vnímala pozitivně motivovanou diskriminaci, např. snahu za každou cenu chránit seniory často proti jejich vůli?

Sociologové i někteří lékaři patřili k těm, kteří před touto diskriminací varovali. Byli autory různých peticí proti věkové diskriminaci či dokonce segregaci v době covidu-19. Mohu jmenovat např. brněnskou socioložku paní Lucii Vidovičovou nebo našeho kolegu z ETF UK, pana MUDr. Zdeňka Kalvacha. Ten omyl spočíval v tom, že stáří bylo spojeno s větší ohrožeností, aniž by se bral zřetel na rozdíly v individuální kondici každého člověka, seniory nevyjímaje. Stanovit věkovou hranici 60 let pro přijetí zájemců o dobrovolnickou pomoc v Praze nedávalo žádný smysl. Proč by lidé nad touto věkovou hranicí nemohli pomáhat? Jenom někteří z nich mají sníženou imunitu nebo jsou ohrožení kvůli jiným onemocněním. Ti by měli vědět, že se mají chránit, a mělo by jim to být umožněno např. i včasným podáním očkovacích látek. Ale do jaké míry byli senioři chráněni proti své vůli, to nedokážu posoudit. Myslím, že na to nikdo neudělal žádnou statistiku. Rodiny chránily své seniory možná více než různé instituce. Jindy zase nemocnice nepustila rodinu k blízkému člověku, který umíral. Většinou ale byla snaha návštěvu v takovém případě umožnit. Na druhou stranu na počátku epidemie skutečně existovalo reálné nebezpečí hromadného a nekontrolovaného šíření nákazy v pobytových zařízeních pro seniory, jejichž obyvatelé i pečující personál zůstávali dlouho nepovšimnuti, bez ochranných prostředků a přístupu k testování. I to byl příklad diskriminace, nevšímavosti politiků směrem k těm nejohroženějším, o čemž svědčí petice neziskových organizací jako je Život 90, nadace Krása pomoci nebo Komunita Sant'Egidio a akademické sféry z konce března 2020.

Přistoupilo se k uzavírání seniorů v pobytových zařízeních, zákazům návštěv, byla zde snaha za každou cenu je ochránit před nákazou. Způsob zvládání tohoto vládního nařízení byl různý. Někde, např. ve středisku Diakonie Krabčice, se spojil pečující personál včetně vedení domova se svými klienty a společně se uzavřeli před okolním světem. Byla to náročná, ale obohacující, nezapomenutelná (sebe)zkušenost pro všechny zúčastněné. Vyčerpaný personál v mnoha zařízeních nahradili vojáci, kteří byli vítaným oživením. Při svých návštěvách v domovech se zvláštním režimem pro lidi s demencí se setkávám s hodnocením personálu ve smyslu: Bylo to obtížné, ale zvládli jsme to. Dělali jsme, co jsme mohli, aby lidé měli kontakt se svými blízkými, učili jsme se využívat technologií, byli jsme prostředníky, pomáhalo testování, později vakcinace.

Společnost se postupně rozdělila na ty, co akceptovali nošení roušek, a na antirouškaře, na ty, co vítali očkování, a na jeho odpůrce. K vyhroceným a bolestným konfliktům mezi oběma stranami docházelo bohužel i v rámci rodin nebo církví. Je těžko říci jednoznačně, zda za toto rozdělení společnosti a zbytečná úmrtí mohla špatná rozhodnutí, komunikace a informování ze strany vlády nebo lidé sami. Zůstává otázkou, v čem spočívala vysoká zranitelnost naší populace. Statistika úmrtnosti za minulý rok, kterou zveřejnil Český statistický úřad, je bohužel smutná – covid-19 se stal v roce 2021 nejčastější příčinou smrti a způsobil, že v tomto roce zemřelo nejvíce lidí od konce druhé světové války. Měsíční počet zemřelých byl 13–16 tisíc. Poklesla i naděje dožití u mužů na 74 let a u žen na 81 let. Nejvíce umírali sedmdesátníci, bylo to o 16 % víc než v předchozím roce. Ale ani v úspěšném Dánsku nejsou s dosaženými výsledky spokojeni. Lékaři přiznávají pochybení v oblasti očkování dětí. Úřady prý neměly dostatek informací. Zajímavá je reakce představitele Dánského zdravotnického úřadu, který vzkázal rodičům: „Udělali jste, co se požadovalo, a děkuji vám za to, že jste poslechli. Ale zároveň přiznávám, že nyní jsme už moudřejší. Dnes už bychom to nepožadovali a neuděláme to ani v budoucnu“. Přiznáním pochybení chtějí teď dánští zdravotníci získat zpět důvěru veřejnosti. Podle nich má smysl zajistit očkování pro rizikové kategorie – tedy staré či chronicky nemocné a obézní lidi. Budování důvěry mezi vládou a občany je dle mého názoru klíčem ke zvládání krizí, které se týkají nás všech.

Sociální izolace, kterou se obvykle snažíme ve společnosti překlenout, se v uplynulých letech stala v podobě požadavku na social distancing většinově sdíleným společenským imperativem. Jsem si vědom toho, že fyzický odstup nemusí nutně znamenat sociální distanci. Přesto se mi na základě mé pastorační zkušenosti zdá, že zvláště v situaci lidí nějak sociálně znevýhodněných není sociální blízkost možná jinak než jako současně fyzická. Jak jste to vnímala Vy?

Sociální distancování patřilo k jednomu z hlavních příkazů proticovidové prevence. Vnímám ho jenom jako technické opatření podobně jako roušky a mytí rukou, jako minimální věc, kterou může každý z nás udělat pro ochranu sebe i druhých. Za jistých okolností to nejde úplně jednoduše – např. při konzultaci se studenty ve škole. Nebo v pastorační práci, v psychoterapii, při některých lékařských vyšetřeních. Zde je asi třeba zvažovat míru rizika, hledat vzájemné pochopení, ohled, domlouvat se. Myslím, že byli i lidé, mezi nimi také lékaři, kteří kvůli tomu, aby byli svému pacientovi či klientovi nablízku, odložili roušky, onemocněli a následky si nesou dodnes. Někteří i obětovali svůj život.

V Reminiscenčním centru jsme setkávání rodin pečujících o člověka s demencí uskutečňovali i v době omezených kontaktů. Byli jsme zodpovědní, všichni jsme se testovali, částečně, dle situace jsme používali i roušky, protože jsme věděli, že pro rodiny jsou tato setkání velmi důležitá. Riziko jsme vnímali všichni. Naštěstí se nikomu nic nestalo.

Sociální izolace a samota však nesouvisí jen s pandemií, je to mnohem širší téma, fenomén současné doby. Týká se starých i mladých, těch, kteří se v ní ocitnou nedobrovolně, ale i těch, kteří si ji zvolí a pak z ní neumějí vystoupit. Je to velmi komplexní sociální problém, samostatné téma.

S tím souvisí také význam sociálních sítí, ve kterých žijeme – těch fyzických i virtuálních. Co jsme se v tomto období naučili o jejich vzájemném vztahu?

Sama ty virtuální sociální sítě jako Facebook, Twitter či Instagram k životu nepotřebuji, neuvítám je (pominu-li e-mail a WhatsApp, občas Youtube), takže se k nim asi nedokážu přesně vyjádřit. Sociální sítě jsou v sociologické literatuře popisovány jako sítě vztahů, kontaktů a známostí s druhými lidmi, kteří jsou součástí našeho života. Patří do nich naše silné sociální vazby spojené s důvěrou a emočním poutem k těm nejbližším, i slabé sociální vazby, různé kontakty a známosti, kterých může být velké množství a které se nám mohou někdy hodit. Skrze naše zapletení do těchto sítí se vlastně stáváme součástí celé společnosti. Silné vazby nám pomáhají zvládat těžké situace, slabé vazby nám umožňují dosahovat různé životní cíle, překonávat velké vzdálenosti, objevovat zajímavé příležitosti. A pak jsou zde ony virtuální, elektronické sociální sítě, které mohou tu fyzickou sociální síť ještě rozšířit. Zastánci sociálních sítí na internetu ukazují na jejich přednosti – rychlé propojování velkého množství lidí, výměnu informací, sdílení názorů i zkušeností. Lidé se mohou na sítích zviditelnit, zasílat fotografie, videa, získat přátele, být odměněni tím, že na ně druzí reagují. Sociální sítě tohoto druhu skrývají nebezpečí pro naši psychiku – můžeme se stát na nich závislími, přestat se setkávat s lidmi tváří v tvář a posílit tak svoji reálnou izolaci, upadnout do depresí, nechat se ovlivnit dezinformacemi. Na druhou stranu se ukazuje, že spojení na internetu může lidem pomoci. Když jsme se naučili využívat Zoom a Teams či Skype k výuce studentů a pořádání konferencí, zjistili jsme, že mohou sloužit i k intimním rozhovorům v malých skupinách. V době covidu-19 jsem měla možnost pozorovat vnučku, která trávila hodiny času hovory se svými kamarádkami, při kterých se smála, vyskala i tančila, prožívala opravdovou radost. Moje kolegyně z Reminiscenčního centra vedla se seniory v pečovatelském domě hovory přes Skype, vzpomínala s nimi a na základě jejich vzpomínek pro ně vytvořila nádherné reminiscenční koláže, což jim přineslo velkou radost. Lidé se mohou naučit zvládat i své psychické problémy s pomocí internetu, najdou si zde skupiny lidí se stejnými potížemi, mohou se jim svěřit, najít přátele, vzájemně si pomoci, získat radu či inspiraci – to platí pro oběti domácího násilí, osamělé seniory, lidi s duševními problémy nebo pečující o člověka s demencí. Příkladem může být spolek Nevypusť duši nebo i spolek Úsměv mámy. Myslím, že nás covid-19 naučil virtuální sítě lépe využívat, méně se jich obávat a vnímat je jako užitečné pomocníky.

Ve společnosti jsme během pandemie prožívali období velké soudržnosti i zesíleného vnímání odlišností. To není překvapivé. Souvisí to obvykle s fázemi zvládání krizí. Jak vnímáte v poslední době často zdůrazňované téma rozdělení společnosti? Co můžeme dělat pro větší soudržnost?

Rozdělení naší společnosti je dnes poměrně dobře zmapováno díky výzkumům Daniela Prokopa (spoluautora výzkumu Rozdělení svobodou, o němž píše v knize Slepé skvrny, nebo longitudinálního projektu Život během pandemie) a dalších výzkumných agentur (České priority, STEM, Psychologický ústav AV ČR). Rozděluje nás nejen ekonomická situace a výše příjmů, ale také vzdělání, sociální kapitál, místo bydliště, druh zaměstnání i věk. Vzdělanější lidé mají větší šanci získat dobré zaměstnání a společenskou prestiž. Nízké vzdělání se pojí s nekvalifikovanou,

prekérní práci a životem ve vylučujících sociálních poměrech. Tyto dva světy se jen málo prolínají, nesetkávají se.

Vyhrocené byly konflikty mezi těmi, kteří souhlasili s očkováním, a těmi, kteří očkování odmítali. Patříme k zemím, které v proočkovanosti zaostávají za evropským průměrem. Zajímavé je zjištění Psychologického ústavu AV ČR, že existuje významná souvislost mezi očkováním a pocitem náležitosti k západnímu, respektive východnímu kulturnímu okruhu. Respondenti, kteří se cítí součástí demokratické Evropy, byli v lednu 2022 očkovaní z 90 %. Proočkovanost těch, kteří deklarují svoji rozhodnou příslušnost k východní a slovanské kultuře, byla nižší a měli tendenci více věřit dezinformacím. Tito respondenti se rovněž domnívali, že by se očkovací podvody, např. falšování potvrzení o očkování, měly přejít a netrestat. Rozdíl byl také v chápání demokracie a svobody. Odpírači očkování souhlasili s chápáním demokracie jako režimu, kde si člověk může dělat, co chce, zatímco očkovaní častěji spojovali demokracii a svobodu s odpovědností.

Podle sociologů jsou narůstající sociální rozdíly důsledkem oslabení státu a nefunkčnosti státních institucí. Pavel Pospěch připomíná celou řadu příkladů porušení rovnosti před zákonem, situace, které ukazují, že elity můžou a obyčejní lidé nemůžou. Projevy nadřazenosti těchto elit (večírky, oslavy narozenin, cesty prominentů do ciziny v době zákazu shromažďování a cestování, přednostní očkování) přispívaly k frustraci ze selhávajícího státu. Frustrace a zloba vedou k hledání obětího beránka a k populistickým řešením.

Moudrá vláda by měla komunikovat s těmi, kteří se cítí znevýhodnění a opomíjení, kteří nemají dost informací nebo nerozumějí a neorientují se v dění kolem sebe, nezajímá je, protože mají starosti o základní živobytí a žijí v nejistotě. Je třeba řešit zadlužení, sociální bydlení, dostatek míst ve školkách. Nastavovat pravidla a potírat korupci. Na lokální úrovni zamezit vzniku vyloučených komunit a věnovat se budování vstřícného, začleňujícího prostředí obce, kde každý má své místo. Velmi důležitou roli hraje podle mého názoru škola, to, jak vychováme mladou generaci k demokracii, důvěře ve spravedlivou společnost a k pochopení vztahu svobody a osobní zodpovědnosti.

Zdá se mi, že zásadní nepochopení nastalo mezi těmi, jimž situace vládních restrikcí nic zásadního nevzala, protože měli dostatečný sociální kapitál, funkční rodinu či dostatečné materiální zázemí, a těmi, pro něž zásadní omezení veřejného života znamenalo naopak velmi citelný zásah do jejich světa...

Možná, že ta hranice není tak přímočará. Virus si nevybíral, mohl postihnout každého, od vysoce postaveného politika, přes rektora univerzity, sportovce až po manuálně pracující. Mnozí opatření nedodržovali, dokonce ani když byli pozitivně testovaní, protože nechtěli meškat v práci. Jindy ti, kteří odmítali restrikce, roušky, očkování, byli často zastánci své osobní svobody, chtěli mít svůj život ve svých rukou a odmítali očkování často z iracionálních důvodů. Jak ukazuje výzkum Život během pandemie, v porovnání se Spojenými státy se u nás často snoubí extrémní individualismus s přenášením rizika individuálního jednání na společnost, návyk spoléhat na silný sociální systém. Ať se jedná o covid-19, kouření, pití alkoholu nebo obezitu, důsledky ponese celá společnost. Lockdowny omezovaly zejména ty, kteří potřebují k životu hospody, kulturu, sportoviště, působily tedy hlavně na mladou generaci. Záměr směřovat lockdown na neočkované seniory naopak nedával velký smysl. To byli často lidé s nižším vzděláním a z menších obcí – musely by se jim zakázat kontakty s rodinou nebo přesuny veřejnou dopravou k lékařům a na úřady. Zde se jasně ukazuje, jak důležitá je znalost rozdílného chování různých segmentů populace a umění pracovat s motivací, tedy mezioborový přístup v řešení zdravotních problémů, včetně epidemie.

Tématem tohoto čísla jsou komunitní aspekty zvládání pandemie. Používáte pojem pečující obec. Jak mu můžeme rozumět a co by to mohlo znamenat v souvislosti s naším tématem?

Pojem pečující obec (nebo i péče obcí/komunitou) jsem poprvé slyšela od Jitky Zgola, kterou jsem poznala krátce poté, co jsme založili Českou alzheimerovskou společnost. Jednou přijela z Kanady přednášet na Pražské gerontologické dny o pečující komunitě. Když se lidé, navzdory nepříznivým podmínkám, dokážou semknout a vzájemně si pomáhat, myslet na sebe navzájem, a to jak uspořádáním prostředí (využitím tzv. univerzálního designu), tak propojeností a koordinací existujících komunitních služeb, ale především zaměřením na ty, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením, jsme uprostřed pečující komunity. Častěji ji můžeme spatřit na venkově, kde panují tradiční hodnoty, lidé se navzájem znají, donesou si nákup, oběd, zavezou souseda k lékaři či do kostela, všímají si potřebných a beze slova pomohou. Ve městě je to horší, protože lidé zde mají ambice, hledají atraktivní práci i zboží, chodí do nákupních center a zde tráví celé dny. Neznají se navzájem, nemají možnost něco společně dělat, prostě být spolu. V pandemii jsme, myslím, tu pečující komunitu trochu zažili – lidé si hodně pomáhali, šili roušky, nosili si nákupy, vymýšleli, jak si vyrazit na procházku do přírody, jak se setkávat on-line. Ta virtuální setkání místo kostela nebyla ono, ale myslím, že jsme se v tom hodně zlepšili a zjistili jsme, že někdy je to docela praktické i milé.

Závěrem bych se Vás rád zeptal, co bychom si podle Vás měli z období, o němž uvažujeme, odnést. Jaké učení z pandemie plyne pro zvládání dalších krizí nebo pro běžné fungování společnosti?

Řekla bych, že covidu-19 už se nemusíme tolik bát, že už jsme s ním získali zkušenosti a víme, jak se mu můžeme bránit a že nás tolik nemusí ohrozit. Víme, že jsou k dispozici vakcíny, které by měl stát nakoupit včas a v dostatečném množství tak, aby byly dostupné pro každého, kdo o ně stojí. Také zásobování zdravotnickými pomůckami – rouškami, testy, dýchacími přístroji – a připravenost celého zdravotnického systému by měly být takové, aby dokázal reagovat na nově přicházející vlny koronavirové epidemie. Asi se už nedočkáme lockdownů ani dramatických průběhů končících smrtí. Na osobní rovině platí, že bychom měli dbát o zdravý životní styl, mít dostatek pohybu, pobývat v přírodě a pečovat o sebe navzájem. Měli bychom se chovat zodpovědně vůči sobě i vůči ostatním, ale zároveň si zachovat smysl pro porozumění těm, kteří se chovají odlišně. To vůbec není v rozporu se smyslem pečující a funkční komunity.

Moc vám děkuji za rozhovor!

Karel Šimr
koeditor Caritas et veritas

Studie Tématické

Pandemický plán ČR a pandemické učení

Bohumila Baštecká

DOI: 10.32725/cetv.2022.004

Abstrakt:

Pandemický plán ČR představuje nástroj krizového řízení pro oblast pandemie. Článek reflektuje Pandemický plán ČR v jeho „měkkých“ důrazech z pohledu psychosociální krizové pomoci a spolupráce. Doporučuje posílit dovednost strategické proměnlivosti, (mediální) komunikace a spolupráce s různými zájmovými skupinami při dosahování stálé vize; etiku balancování; síťový styl krizového řízení; terénní služby a dobrovolnictví včetně zesílení (církvního) hlasu proti porušování lidských práv a pro náladu vděčnosti. To vše s nadějí ve spolužití posilované občanskými ctnostmi odolnosti, vzájemnosti a připravenosti na základě pandemického učení.

Klíčová slova: Pandemický plán ČR, etika balancování/vyvažování, občanské ctnosti, participace/účast, normalizace

Úvod

Pandemie vyznačující se rychlým rozšířením onemocnění do všech částí světa a prudkým nárůstem nemoci a úmrtnosti jsou hodnověrně zdokumentované už od 16. století, objevují se v odstupu 10–50 let. Vzhledem ke genetické nestabilitě chřipkového viru a zvířecímu rezervoáru viru je nezbytné brát pandemii jako fakt, kterému společnost musí čelit. Přesné načasování, závažnost a dopad příští pandemie chřipky zůstává velkou neznámou. Včasné plánování a připravenost jsou proto zcela zásadní pro omezení dopadů globální pandemie na společnost.¹

Tradiční podzimní transdisciplinární konference na ETF UK se v roce 2020 jmenovala *Svoboda a společenství za nouzového stavu*. Konala se 20. 11. 2020, tedy za nouzového stavu. Název konference přinesla první vlna pandemie covidu-19 na jaře 2020. Na podzim jsme chtěli reflektovat, co jsme zažili na jaře: studentskou pracovní povinnost, vyčleňování lidí, kteří onemocněli, zúžení pozornosti na covid, nové postupy ve školství, omezení lidských a občanských práv. Ptali jsme se: Co dělat pro obnovu sousedství? Jak je to se svobodou, strachem, ochranou, solidaritou, rizikem? Co z naučeného si chceme ponechat a co opustit? Jak vyvažovat osobní svobodu se závazky ke společenství? Otázky z jara 2020 platí i po roce. Stejnou platnost mají i na konferenci učiněná rozhodnutí: nezapomínat na jiná dění a jiné události; slyšet se navzájem, ač jsou naše postoje a zkušenosti rozdílné; občansky a kriticky myslet a jednat i za krizových stavů; zasazovat se o práva a účast na nich.

1 Ministerstvo zdravotnictví ČR. 'Pandemický plán České republiky', citováno 1. 12. 2020 a dále, s. 3. <https://www.mzcr.cz/pandemicky-plan-ceske-republiky/>.

Na konferenci jsme nutně dospěli k tématu etiky za nouzového stavu. Totéž téma zmiňuje Pandemický plán ČR. Přítomní panelisté (lidé politicky činní) o existenci Pandemického plánu ČR nevěděli. Vyřkla jsem pyšnou větu: „Naši studenti ho znají!“ Samozřejmě se může stát, že neznají. Jako občané by však měli vědět, že nástrojem připravenosti jsou plány. Plány ožívají v okamžiku zpřítomnění hrozby. Poskytují vodítka, která je třeba doladit s ohledem na konkrétní potřeby v konkrétní situaci, chráněné hodnoty a stav sil a zdrojů.

V tomto článku budeme zkoumat Pandemický plán ČR z pohledu připravenosti, tedy toho, co jsme se naučili (pro příště). Vyjdu ze zásad psychosociální krizové pomoci a spolupráce a pro zkoumání využiji autoetnografickou reflexi.

Autoetnografie (jako kvalitativní metodologie obecně) mění zažitou stavbu vědeckých prací. Výzkum se stává příběhem, který autor předkládá v podobě cesty. Čtenáře na tuto cestu zve, společně s ním na ní potkává události a milníky, nositele významu. Zastaví se u nich a prozkoumá je, zasadí do známé teorie, položí nové otázky. Jeho cesta, včetně cesty jeho asociací, není na začátku zcela předvídatelná. Autor objevuje údaje a především souvislosti samotným procesem psaní a sebezkoumání, při němž mizí tradiční dělení žánrů na vědu a beletrii.² Výsledná data jsou proto inspirací, zhodnocují se především v dialogu. Tento způsob práce zároveň uznává, že nikdo z nás nemůže obsáhnout všechny současné vědecké poznatky k danému tématu. Vybíráme si. Osobní reflexe by nám měla pomoci nahlédnout důvody výběru. Vědecká poctivost by nás měla vést k uznání zdrojů, z nichž vybíráme.

První kapitola tohoto článku proto představuje moje předporozumění a souvislosti práce. V příspěvku se chci z hlediska psychosociální krizové pomoci a spolupráce věnovat pandemickému učení. Učení závisí na paměti. Proto vymezím paměť, z níž vycházím, a oblasti učení, na které se autoetnograficky zaměřuji. Vysvětlím autoetnografii.

Ve druhé kapitole popíšu, jak Pandemický plán ČR pojímá komunikaci a jak to odpovídá plánování pomoci v oblasti psychosociální krizové pomoci a spolupráce. Kvůli rozsahu článku nesrovnávám, jak Pandemický plán ČR pojímá spolupráci, přestože se to jazykově nabízí. Vycházím z komunikace s vědomím, že komunikace podmiňuje spolupráci: včely i mravenci se museli naučit komunikovat, aby mohli spolupracovat. S lidmi je to obdobné.

Ve třetí až páté kapitole představuji výsledky práce.

Třetí kapitola upozorňuje na nedostatek komunikované a sdílené vize jako na základní kulturně politickou překážku pro mezilidskou, mezioborovou, mezigenerační atp. spolupráci. Vize staví na hodnotách, je výrazem zastávané etiky. Pandemický plán ČR obsahuje etickou část, která budí zdání jisté odtrženosti od zbytku textu. Podobně jako by se státem zastávaná etika lidských práv mýjela s pandemickou realitou (či pandemickými realitami): porušování lidských práv a zneužití moci ve jménu ochrany jedněch druhými se dělo dlouhé měsíce téměř bez povšimnutí.

Čtvrtá kapitola přibližuje předpoklad, že podobu reality spoluutváří mediální komunikace. Na základě reflexe této oblasti jsem si mohla uvědomit, že mediální standardy v oblasti psychosociální krizové pomoci a spolupráce zastaraly. Měnicí se funkce médií volají po kritické reflexi, po nadhledu. Pandemie nasvítla mediální bezradnost a nedostatek sdílené vize, jako by média jen kopírovala společenské dění a zdůrazňovala jeho demoralizující část.

2 Vědecký postup pak není přímý (lineární), stává se proměnlivým (fluidním), přirovnáván je k „vyslání do lesa bez kompasu“. Srov. Sarah Wall, 'An Autoethnography on Learning About Autoethnography', *International Journal of Qualitative Methods* 5, 2 (2006): 151, <https://doi.org/10.1177/160940690600500205>. Wallová zde cituje Ellisovou z autorské dvojice Carolyn Ellis – Arthur P. Bochner. K těmto klasikům autoetnografie a jejich kapitole 'Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity: Researcher as Subject' v *The Handbook of Qualitative Research* z roku 2000 se u nás vztahuje též Adam Wiesner, autor oceňované publikace *Jediná jistota je změna. Autoetnografie na transgender téma* (Bratislava: Ústav etnologie SAV v rámci edice Etnologické štúdie + VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2017).

V páté kapitole se stručně zmiňuji o oblasti, kde učení z pandemie a ověřování Pandemického plánu ČR v oblasti komunikace a spolupráce teprve probíhá. Občanská společnost vyjádřená například dobrovolnictvím a partnerskou komunikací se státními systémy je pro mě zdrojem naděje. Závěrečná kapitola nabízí souhrn hlavních myšlenek článku a jim odpovídajících výzev pro praxi.

1. Vymezení psychosociální krizové pomoci a spolupráce, typu paměti a oblastí učení (= kontext práce, cíle a zvolené metody)

Od roku 1997 se terénně a akademicky zabývám neštěstími z postupně se vyhraňující občanské a komunitní pozice. Od roku 2000 spolupracuji jako zakládající členka s Psychosociálním intervenčním týmem ČR.³ PIT ČR je největším zdrojem zkušeností a přesvědčení pro vznik psychosociální krizové pomoci a spolupráce⁴ jako mezioborové disciplíny pro zvládání neštěstí a jeho dopadů, síťového způsobu vnímání světa a praktického terénního propojování zdrojů se zdroji, lidí s lidmi především ve směru „zezdola nahoru“. V roce 2005 jsme vydali první učebnici⁵, v roce 2010 jsme spolu s psychology Generálního ředitelství Hasičského záchranného sboru a dalšími lidmi vytvořili Standardy psychosociální krizové pomoci a spolupráce⁶. Zdůraznili jsme v nich, že lidé si vzájemně pomáhají od nepaměti a že pomáhání pomáhá – hlavně pomáhajícím. Původní představou bylo, že standardy se zaměří pouze na informace. Tak výrazně sejevila společná potřeba sdílení informací po neštěstích pro všechny skupiny zasažených. Dnes bych představu o pilířích psychosociální krizové spolupráce rozšířila jen mírně: tvoří je informace – uznání – rituály (obřady). Všechno jsou to komunikační postupy, které umožňují dobrou spolupráci a spolužití lidí a skupin, jejichž rozmanité zájmy neštěstí nasvítí a postupně zvýrazní.

Psychosociální krizová pomoc a spolupráce se dále rozvíjí jako meziobor, který zdůrazňuje připravenost, odolnost a sdílenou zasaženost v souvislostech sociálně ekologického⁷ a spirituálního paradigmatu. Horizontální důrazy sociálně ekologické doplňujeme důrazem na spirituální vertikálu sil, které jsou při neštěstích vždy mocnější než izolovaná lidská vůle. Slučujeme tato paradigmatu do vztahového trojúhelníku dvojího přikázání lásky. To znamená, že v situaci neštěstí a jeho dopadů věnujeme pozornost jedinci a jeho vztahům s druhými lidmi v rodinách či společenstvích a jeho vztahu s prostorem, kam někteří umísťují Boha, jiní zaslavění a další například naději. Podobně věnujeme pozornost společenství a jeho vztahu k jedinci a Bohu (či prostoru na jeho místě). Zkoumáme také, jak se v neštěstí projevuje Boží vztah k jedinci a společenství. V oblasti zdraví souzníme se stanoviskem, že „zdraví je zdrojem každodenního žití, nikoli cílem života“ a že „základními podmínkami a zdroji zdraví jsou mír, bydlení, vzdělání, jídlo, příjem, stabilní ekosystém, udržitelné zdroje, sociální spravedlnost, rovnost“⁸. Uvědomujeme si, že spravedlnost

3 Viz: <http://pitcr.cz/>.

4 „Pomoc“ jako čin silnějšího vůči slabšímu, tedy ve směru „seshora dolů“, uznáváme v situacích, kdy je nutné poměrně rychle odhadovat potřeby zasaženého (např. při jeho bezvědomí nebo dezorientaci). V jiných situacích včetně první psychické pomoci již podle nás ke slovu přichází spolupráce, kdy obě strany jsou stejně silné či slabé, mají své specifické síly a zranitelnosti. Jejich setkání je partnerské a zakládá se na dynamickém porozumění člověku v jeho situaci. Je tedy nutné porozumět situaci a v ní vznikajícím potřebám, na které (zasažený) člověk nějak reaguje v duchu svých hodnot a podle svých sil a zdrojů. Blíže viz: Bohumila Baštecká, 'Dynamické porozumění člověku v dané situaci', in *Klinická psychologie*, ed. Bohumila Baštecká, Jan Mach a kol. (Praha: Portál, 2015), 426–441.

5 Bohumila Baštecká a kol., *Terénní krizová práce. Psychosociální intervenční týmy* (Praha: Grada, 2005).

6 *Standardy psychosociální krizové pomoci a spolupráce zaměřené na průběh a výsledek* (Praha: MV – Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2010).

7 Sociálně ekologické paradigma patří do rodiny systémových teorií o žitém světě, o němž se opírá např. humanitární a sociální práce, komunitní psychologie a další. Nahlíží vzájemnou závislost lidí ve sdíleném prostoru a rozmanitost jako podmínku stability. Vynořovalo se mj. v souvislostech veřejného zdravotnictví od 70. let minulého století. Sociálně ekologický přístup ke zdraví vyjádřila např. Ottawská charta podpory zdraví z roku 1986.

8 'Ottawa charter for health promotion', First International Conference on Health Promotion, Ottawa, 21 November 1986, World Health

a rovnost mezi lidmi je na jedné straně vytvářena každodenním spolužitím⁹, na druhé straně zůstává na pozemské úrovni nenaplnitelným snem. Cestou k (vnímání¹⁰) rovnosti a spravedlnosti je pro nás účast (participace) lidí na správě vlastních věcí. Účast považujeme za jedno z kritérií úspěchu v praxi psychosociální krizové pomoci a spolupráce, která je z podstaty terénní a komunitní. Účastí poměřujeme též připravenost, odolnost a sdílenou zasaženost.

Připravenost znamená docenovat realitu, počítat s nechtěnými i nevyhnutelnými změnami. Připravenost se vzájemně doplňuje s prevencí, která usiluje o to, aby nechtěná změna nenastala, hrozba se neuskutečnila. Nástrojem prevence jsou protiopatření.¹¹ Nástrojem připravenosti jsou plány, které počítají s tím, že situace nastane, a řeší, co v takovém případě dělat. Odolnost jako schopnost systému vstřebat nepříznivé změny, otřepat se z nich¹² nedává smysl bez protipólu všeobecné zranitelnosti jako základní situace nás, lidí. Odolnost někdy znamená prosté rozhodnutí pro odolnost zranitelnosti navzdory.¹³ Sdílenou zasaženost vymezujeme jako jev, kdy se u různých zájmových skupin s různými typy moci (např. přímí zasažení, jejich blízcí, ale též hasiči, pracovníci médií atp.) projevují shodné potřeby.¹⁴ Sdílenou zasaženost jako jednu z podob participace využíváme při tvorbě komunitních intervencí pro podporu připravenosti a odolnosti.

Cílem psychosociální krizové pomoci a spolupráce je obnova řádu a každodennosti (děti chodí do školy, dospělí do práce, lidé a obce se o sebe umějí postarat a zvládají každodenní rutinu); začlenění, vzájemnost, účast (solidarita je napojená na všelidskou zranitelnost, na utrpení předků i potomků, na vztah k Bohu včetně jeho mlčení; událost se postupně stává součástí společné historie, zasažení lidé a obce se vnímají jako součást celku a jejich zkušenost je pro celek důležitá; objevuje se vděčnost); posílení odvahy k životu (lidé a obce mají důvěru v sebe i budoucnost a cítí se připraveni na případnou další nepřízeň osudu); ochota pomáhat druhým (zkušenost nepříznivé události a prohloubené vnímání solidarity motivuje zasažené lidi a obce pomáhat druhým lidem a obcím ve srovnatelné situaci). Rychlé vyhodnocení přiléhavosti a účelnosti pomoci nabízí šifrovací mřížka¹⁵ standardů psychosociální krizové pomoci a spolupráce. Na výsledky psychosociální krizové pomoci a spolupráce se „přikládají“ jednotlivá tvrzení, která zhuštěně obsahují kýžené cíle:

- vzájemnost, začlenění, účast (včetně duchovní participace); tvrzení: nejsme na to a v tom sami; vyhodnocení pomoci: Vzbudila naše intervence v lidech a obcích víru, že na to a v tom nejsme sami, ať v rozměru „minulost–budoucnost“ nebo „teď a tady“ ve vztahu k lidem anebo k Bohu? Pokud ano, díky čemu, pokud ne, proč ne?

Organization, https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/129532/Ottawa_Charter.pdf.

9 Spolužití ve smyslu *conviviality* Ivana Illicha, viz např.: Bohumila Baštecká, 'Na hranicích mlha aneb „nová my“ rozmanitých', *Studie a texty Evangelické teologické fakulty* 32, č. 1–2 (2019): 83–114.

10 Mojí základní profesí je psychologie. Považuji tudíž realitu za zprostředkovaný výsledek vnímání reality.

11 Obousměrnými souvislostmi vnímání rizika a preventivních opatření se zde kvůli rozsahu nemůžu zabývat. Je ale důležité vědět, že vyhlášená preventivní opatření mohou snížit vnímání rizika, tedy i připravenost.

12 Pro tuto klasickou definici Crawforda S. Hollinga z roku 1973 a další vývoj v chápání odolnosti srovnej např.: Michael Bollig, 'Resilience – Analytical Tool, Bridging Concept or Development Goal? Anthropological Perspectives on the Use of a Border Object', *Zeitschrift für Ethnologie* 139 (2014): 273; Henrik Thorén, 'Resilience as a Unifying Concept', *International Studies in the Philosophy of Science* 28, č. 3 (2014): 317, DOI:10.1080/02698595.2014.953343.

13 PIT ČR vydal 4. března 2020 prohlášení k situaci kolem koronaviru covid-19 v ČR. Jmenuje se *Můžeme se rozhodnout*. Jedno z uvedených rozhodnutí zní: Můžeme se rozhodnout, že nepodlehne strachu.

14 Sdílenou zasaženost lze z pozice psychologie a neurovědy vysvětlit jako projev našeho „společenského mozku“ s mechanismy identifikace, emoční náklady, vcítění, soucítění. Tyto mechanismy se v situacích hromadných neštěstí vztahují k silnému společnému úkolu zvládnout dopady neštěstí. Tématem se v tomto článku více nezabývám. Blíže o společenském mozku viz např.: Adriana Galván, 'The Social Brain', in *The Neuroscience of Adolescence*, ed. Adriana Galván (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 179–213, DOI: <https://doi.org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1017/9781316106143>.

15 Toto označení použil koordinátor PITu ČR, duchovní Karel Šimr. Široce se ujalo.

- obnova řádu a každodennosti, spolupráce; tvrzení: společně to zvládneme; vyhodnocení pomoci: Vzbudila naše intervence v lidech a obcích chuť ke spolupráci, dojem, že to společně zvládneme? Pokud ano, díky čemu, pokud ne, proč ne?
- posílení odvahy k životu, odolnost a připravenost; tvrzení: na příště se připravíme; vyhodnocení pomoci: Povzbudila naše intervence v lidech a obcích důvěru v sebe, přesvědčení, že jsou na další podobnou událost připraveni, že se na ni mohou připravit, že ji i příště zvládnou? Pokud ano, díky čemu, pokud ne, proč ne?
- ochota pomáhat druhým, osobní zodpovědnost; tvrzení: každý z nás může pomoci druhému; vyhodnocení pomoci: Povzbudila naše intervence v konkrétních lidech a obcích přesvědčení, že mohou pomáhat druhým, že stačí se rozhodnout? Pokud ano, díky čemu, pokud ne, proč ne?

Základním postupem psychosociální krizové spolupráce je dokumentování. Standardy psychosociální pomoci a spolupráce se na něj zaměřují dvakrát. Standard přímé pomoci 4.10 *Dokumentování události, pomáhání a vývoje* si stanovuje cíle „Nastavit postupy, které umožňují podporovat práva a zájmy zasažených, rozvoj a duševní pohodu pomáhajících, kvalitu pomáhání a spolupráce jednotlivě, v týmu i mezi týmy. Udržovat paměť události. Zachycovat pozitivní změny. Vyhodnocovat pomoc a spolupráci“.¹⁶ Koordinační standard 5.3 *Dokumentování pomoci a spolupráce a vytváření informačních a osvětových materiálů* si klade za cíl „podpořit koordinátory / vedoucí týmu / komunitní pracovníky, aby docenili důležitost dokumentování a tvorby informačních a osvětových materiálů jako součásti rámce pomoci a nástroje pomoci a aby dbali na vytváření dokumentace a informačních a osvětových materiálů v duchu zásad a hodnot psychosociální krizové pomoci a spolupráce a vytvářeli tak podklady pro učení, rozvoj, spolupráci a změnu“.¹⁷ Na dokumentování je vystavěn také tento článek: s PITem jsme se od počátku v pandemii angažovali tvorbou letáků, sbíráním příběhů z pandemie nazvaných *Jsme lidi, ne čísla*, uspořádáním konference.¹⁸ Při mimořádných událostech rutinně a průběžně píšu terénní poznámky¹⁹ a sleduji společenskou náladu vyjadřovanou zkratkami novinových titulků. Je mi 66 let a moje vnímání je ovlivněno dlouholetou zkušeností s neštěstími a jejich zvládáním. V oblasti celospolečenských krizových dějů jsem zažila naději i deziluzi roku 1968 a let následujících, nástup divokého kapitalismu v roce 1989 jdoucího ruku v ruce s probuzením radostné energie občanské společnosti a budováním služeb. Pandemie mi po dlouhé době opět nabídla okouzující směsici neznámého a známého, zničujícího a obrozujícího, včetně tušení nových začátků. V těchto souvislostech a s těmito obsahy paměti v článku zdůrazňuji právě to, co zdůrazňuji.

Zvolenou metodou je autoetnografická reflexe. Autoetnografii lze zjednodušeně vymežit jako

16 Standardy psychosociální pomoci a spolupráce, 23–24.

17 Standardy psychosociální pomoci a spolupráce, 29–31.

18 Pomáhající při naplňování standardu 4.10 mj. „prostřednictvím zápisků a jejich vyhodnocováním získává a udržuje nadhled nad událostí včetně zachycení proměňující se situace zasažených; vede si deník, kde zachycuje kromě dějů a činností především jejich reflexi; udržuje písemnou paměť události, zachycuje (pozitivní) změny; podporuje sbírání a vyprávění příběhů“.

19 Psaní využívám pro reflexi, stabilizaci, kritické rozlišování souvislostí, získání nadhledu a inspirace od počátku své profesní dráhy. Terénní poznámky mají formu deníku, kde nárazově zachycuji cokoli, co mě zaujme nebo s čím se potřebuji vyrovnat. První zápis týkající se pandemie je v deníku z 13. 2. 2020, kdy v médiích vyšla zpráva *Na výletní lodi v Japonsku se dál šíří nový koronavirus. Nakazilo se dalších 44 lidí* (http://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/koronaviurs-japonsko-diamon-princess-vyletni-lod-olympiada-cina_2002130637_ako). Měla jsem za úkol to ve večerních televizních zprávách komentovat z pozice psycholožky. Poté jsem si zapsala: *Jedu domů posledním rychlíkem celá posypaná od mrkve ze zeleninové bagety, kterou jsem si dala v podpoře stevarda. Stihnout vlak byla hlavní léčba zážitku z TV. Co jsem měla dělat, když ten zahraniční redaktor vytvářel dojmy – ty senzační – přitěžující. Ještě že je to automatická pračka. Tak do ní už nechodl, řekla jsem si. Ale stejně – ať přemýšlím, jak přemýšlím, nezměnila bych to, jak jsem reagovala. Oni přece musí rozlišovat, ne vytvářet senzací z pozice lidí, kteří z bezpečí pozorují situaci druhých. A já se musím naučit říkat, že jsem s TV neslučitelná – jediná moje slučitelnost je v podobě debaty, ne jednohlavé expertízy.*

podskupinu kvalitativních metodologií kombinující vědecko-výzkumné postupy s odpovídajícími osobními zkušenostmi a přesvědčeními, aby se srozumitelně a věrohodně zachytil nějaký kulturní jev. Předpokládá se, že výzkumník je ve věci emočně, morálně a intelektuálně angažován a ze své perspektivy zachycuje téma, které bývá často emočně obsazené a lze ho nahlížet z mnoha stran.²⁰ Autoetnografických přístupů je řada. Společně předpokládají publikum – čtenáře, posluchače, diváky – a jejich odpověď. Jde o rozhovor se sebou předkládaný druhým. Vznik autoetnografie můžeme přičíst feministickému zpochybnění objektivizujícího (etnografického) světa bílého muže. Autoetnografie zdůrazňuje zaujetí tělesné²¹ a vztahové perspektivy, žitou zkušenost²², vědu z masa a kostí. Vyžaduje reflexivitu, kontextualitu a intersubjektivitu, vede tudíž k pozicionalitě, ostatně jako pravděpodobně všechny současné komunikační postupy mířené na rovné spolužití rozmanitých. Moje pozice při psaní tohoto článku slučuje dlouhodobou pracovní zkušenost s novou občanskou zkušeností člověka zasaženého podobně jako jeho spoluobčané pandemií covidu-19. Terénní poznámky prozrazují, do jaké části postojového kontinua se v krizích dostávám.²³

Cílem článku s využitím pro praxi je porovnat Pandemický plán ČR s žitou realitou v „měkkých“ oblastech typických pro psychosociální krizovou spolupráci a na základě toho vyvažovat tento a jiné krizové plány směrem k účasti lidí, k jejich připravenosti a odolnosti. Procesním cílem, který se naplňuje samotným psaním, je dokumentování: zachycení části pandemické paměti, neboť paměť je podmínkou jakéhokoliv učení. Průběžné výstupy porovnání se týkají „měkkých“ důrazů Pandemického plánu ČR (tzn. komunikace a odvozeně i spolupráce), etiky a vize Pandemického plánu ČR, mediální strategie a občanské ctnosti dobrovolnictví.

2. Pojetí komunikace (a spolupráce) v Pandemickém plánu ČR ve srovnání se souřadnicemi pro návrhy pomoci

Pomoc či jiné postupy využívané ke zvládání krizí se podle psychosociální krizové spolupráce navrhuje (plánuje) tak, aby byly kulturně a situačně přiměřené. „Kulturně“ znamená zohledňovat hodnoty, síly a zdroje, „situačně“ znamená všimnout si potřeb a strategií, které situace vyvolá. Neštěstí a jejich dopady vyvolávají sled situací, které se s postupujícím časem různí u jednotlivých lidí a skupin lidí. To znamená, že se proměňují potřeby spolu se způsoby, jak na potřeby přiměřeně odpovídat. Vodítka k odhadování potřeb proto spočívají v charakteristikách události, času po události a skupinách zasažených.

20 Robin Hogan, 'Autoethnography', In *Salem Press Encyclopedia* (2018): 1, databáze Research Starters. Dostupné z: <https://www.coursehero.com/file/107280346/autoethnography-salem-presspdf/>, publikováno 10. září 2021.

21 Naše zkušenosti jsou *embodied* (ztělesněné, vtělené) – vázané na vlastní tělo způsobem, který téměř neumíme domyslet. Současné teorii embodimentu se v článku blíže nevěnuji.

22 Srov. Sara L. Crawley, 'Autoethnography as Feminist Self-Interview', in *The Sage Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*, ed. Jaber F. Gubrium, James A. Holstein, Amir B. Marvasti, Karyn D. McKinney (Thousand Oaks: Sage, 2012), 143–159, DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781452218403.n10>.

23 *Svět se pokryl rouškami, symbolem doby, jako byl o povodních lachtan Gaston. Jedu vlakem přes XY, abych kolegovi XY předala jeho věci, které jsem vyzvedla v práci. Má strach ze smrti, úzkost. Schoval se podobně jako skoro všichni. Přitom je to šance: Pokud se to nezvrhne do diktatury, pak se nebude možné vyhnout partnerství – ve školách, ve zdravotnictví – a komunikovat otevřeně. [...] Od vyhlášení karantény v pondělí 16. nastaly pro mě 14hodinové šichty v předklonu u počítače, síť síť síť. Endorfinizovaná nadšením pandemické solidarity, váhavost pryč. Občerstvení výletem na hřbitov. Bylo dvacet stupňů, sedla jsem si na zadní sedadlo auta a začala psát leták, o němž už dnes vím, že se ujal. Unášená nadšením síťování, vstřícnosti, rozpuštění hranic, dobrovolnosti atd. jsem se jen radovala. [...] Tělo vydrželo do pátku. (Výběr z poznámek z úterý 24. 3. 2020, shrnutí předchozího týdne.)*

2.1 Pandemie se liší od jiných mimořádných událostí a krizových situací především plíživým průběhem v čase; je proto nutné vzít na vědomí dlouhodobě se proměňující skupiny zasažených

Přes rok trvající pandemie²⁴ je z hlediska psychosociální krizové spolupráce „událostí“ a „situací“, použijeme-li pojem z oblasti bezpečnostní terminologie. Krizovou situaci pak vymezíme jako „mimořádnou událost podle zákona o integrovaném záchranném systému, narušení kritické infrastruktury nebo jiné nebezpečí, při nichž je vyhlášen stav nebezpečí, nouzový stav nebo stav ohrožení státu (krizový stav)“.²⁵ Opakované prodlužování nouzového stavu za pandemie upozorňuje na skutečnost, že z události a situace se stává děj. Pandemie je definována plíživě či skokově se zvyšujícím počtem nakažených, předpokládají se její „nové vlny“. Náhlost „běžných“ mimořádných událostí vykazují spíše její dopady.

Obvyklé kruhové fázování²⁶ reakcí na mimořádné události a krizové situace se u pandemie mění. Jako by se kruh udržel jen v individuálních osudech a společensky se natahoval na tvar oblouku s různě strmým nástupem a pozvolným dozníváním. Pandemický plán ČR, který má připravovat reakce státu na pandemii, sleduje fáze podle Světové zdravotnické organizace. Fáze odpovídají rozšíření viru do jednotlivých zemí a regionů. K těmto fázím kvantitativním se dodávají fáze chronologické: fáze po dosažení vrcholu, možná nová vlna a fáze postpandemická, kdy pandemie skončí. Při událostech s více zřetelným ohraničením bývá bezprostřední reakcí na katastrofu záchrana, hrdinská fáze, někdy nazývaná „zázraky“. Po prvních hodinách až dnech tuto fázi střídají „libánky“ vyznačující se semknutím lidí a solidaritou, spoluprací na obnově. Vyčerpanost poté přináší různě dlouhé období deziluze, kdy zároveň probíhá snaha o zmírňování dlouhodobých následků katastrofy. Poslední část katastrofického cyklu znamená připravenost na příští katastrofu: nové začátky se stávají žitým normálem a paměť uchovává to, co jsme se v souvislostech katastrofy naučili.

V pandemickém oblouku tento mechanismus zčásti platí, zčásti ne. Pravděpodobně též proto, že oproti jiným událostem a dějům se průběžně proměňují a aktivují skupiny zasažených. Událost jako by zas a znovu nastávala a zároveň končila. Nastává např. pro lidi, jejichž blízký v důsledku covidu zemře nebo má trvalé následky. Vzdaluje se lidem, kteří si koronavirovou infekcí prošli s lehkým průběhem, v českém prostředí zpočátku leckdy mimo dosah a zájem systému veřejného zdravotnictví.²⁷ Pro jiné lidi zůstává jako hrozba. Podle reakcí okolí, svého naturelu a situace

24 „Pandemie je epidemie velkého rozsahu zasahující celé kontinenty. Jedná se tedy o výskyt onemocnění s vysokou incidencí na velkém území (kontinent) za určité časové období. Podle definice WHO je pak pandemie chřipky charakterizována šířením pandemického viru v komunitách v alespoň 2 zemích jednoho WHO regionu a alespoň v jedné zemi z dalšího WHO regionu.“ (*Pandemický plán ČR*, 2.)

25 Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů, § 2, písm. b). Zákon č. 139/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů vymezuje v § 2, písm. b) mimořádnou událost jako „škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy, a také havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací“.

26 Srov. Bohumila Baštecká, 'Fázování katastrofy a udržitelný rozvoj', in *Psychosociální krizová spolupráce*, ed. Bohumila Baštecká a kol. (Praha: Grada, 2013), 117–119.

27 Na konferenci 20. 11. 2020 jsme se ptali, proč se od jarní vlny nevzpamatoval systém veřejného zdravotnictví, proč spolupráce s hygienickými stanicemi selhává, proč v ČR v této oblasti vládne neklidný chaos, kdežto ve srovnatelně velkém a srovnatelně zasaženém Nizozemí klid a věčnost. „Protože tady už třicet let likvidujeme systém veřejného zdravotnictví, kdežto Nizozemí patří v této oblasti ke světové špičce,“ zareagovala socioložka zdravotnictví Hana Janečková. Veřejné zdravotnictví je definováno např. v zákoně č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví. Ukazuje se, že pojem „veřejné zdraví“ jako „zdravotní stav obyvatelstva a jeho skupin“ lidé včetně odborníků mnohdy neznají. Zapomněli na „československý zdravotnický zázrak“ z dob socialismu, který spočíval právě v preventivní „péči o zdraví lidu“, jak zněl název hodnotově velmi dobře vystavěného zákona z roku 1966. Svoji pozornost zužují na stav zdravotních služeb (viz zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování). Obraz vyčerpaných hrdinů akutní zdravotní péče z pandemické doby jako by kopíroval oblíbenost televizních seriálů z prostředí urgenty. Akční hrdinové jsou pravděpodobně více přitažliví než epidemiologové a hygienici. Pandemický plán ČR je přitom plánem pro stav ohrožení veřejného zdraví.

posuzují míru rizika – nejen z pohledu státem chráněných hodnot života a zdraví, ale též z pohledu vlastních hodnot. Udržet si práci, nebo udržet vzdělávání dětí, udržet širší rodinné vazby, nebo udržet letní byt ve Španělsku a jiných teplých krajích? Nebo „udržet“, či „změnit“?

Nedostatek citlivosti vůči dynamice zasažení je pravděpodobně jedním z důvodů ostudné komunikační strategie státu a médií. Namísto porozumění proměňujícím se skupinám zasažených a jejich zájmům byla znát snaha udržet heroickou fázi po celý rok. Namísto rovnocenné spolupráce se zasaženými nastal diktát plošné ochrany. I při běžných mimořádných událostech se ukazuje, že (zvláště sociální pracovníky) mate představa cílových skupin. Pozor! „Skupiny zasažených“ nejsou „cílové skupiny“, plošně uspořádané na základě představ „svrchu dolů“ o několika typických charakteristikách. Skupiny zasažených odpovídají spíše zájmovým skupinám ve smyslu *stakeholders*²⁸ (tedy skupinám a jednotlivcům s podílem a zájmem na věci) s rozmanitými perspektivami a zájmy proměňujícími se v čase a s předpokladem aktivní účasti (*participace*) na dění nebo potenciálu *participace* včetně případného sebedefinování. Krizové řízení nepatří pouze do působnosti integrovaného záchranného systému. „Vláda, soukromý sektor, aktéři občanské společnosti, včetně zezdola vznikajících místních organizací, sdružení a zájmových skupin, spolu s jednotlivými občany, všichni mají podíl a zájem (*stake*) na tom, jak zacházíme s budoucností ve světle jednotlivých katastrof [...] Požadavek začlenění a angažovanosti stakeholderů je v jádru mezinárodních dohod a systémů krizového řízení katastrof.“²⁹ Z proměnlivosti zasažení a délky trvání pandemické situace vyplývá stálý nárok na pružnost včetně vyhodnocování proměňujících se a opakovaných potřeb a na pružnou dlouhodobou komunikační strategii s jasnou vizí opřenou o komunikované hodnoty. Vize pomáhá udržovat směr a stálost v proměnlivosti zasažení a v měnících se dílčích cílech a strategiích.

Můžeme říci, že Pandemický plán ČR téměř nezohledňuje prožívání lidí v rozmanitých skupinách zasažených a v čase. Z hlediska psychosociální krizové spolupráce a jejích souřadnic pro návrhy pomoci to může být jedna z příčin neutěšeného stavu „měkkého“ krizového řízení za doby pandemie. Ztrácí se tím vnímavost k vývoji a průběžný kontakt s proměňujícími se potřebami lidí, jejich hodnotami, zdroji, silami, strategiemi ke zvládnutí situace, s jejich možnostmi přispívat a angažovat se.

2.2 Měkké důrazy v pandemii: to, čím žijeme, pokud žijeme pandemií

Podle Pandemického plánu ČR se ve všech fázích pandemie sleduje plánování a koordinace, monitoring situace a hodnocení, omezení šíření nemoci, zajištění kontinuity zdravotnického systému, komunikace a spolupráce mezi odvětvími a okruhy společnosti.³⁰ Komunikace a spolupráce patří k „měkkým“ projevům a silám života společenských živočichů. Je to „software“ se silou

28 Teorie zájmových skupin (*stakeholders theory*) R. Edwarda Freemana zdůrazňuje propojenost společenského prostředí, aktivní úlohu veřejnosti a její účast (*participaci*), společenskou zodpovědnost firem, spolupráci a vzájemnost. Pojetí zájmových skupin je považováno za teorii organizační etiky. Hlavním účelem organizace není úzce pojatá tvorba zisku, nýbrž tvorba hodnot pro všechny zájmové skupiny. Kromě toho, že *stakeholders* jsou „volíči“ dané organizace (oni se rozhodují, zda ji budou volit), jejich zájmy mají hodnotu samy o sobě. Překážky na společné cestě spolu s průvodními konflikty představují pro organizaci možnost zlepšit tvorbu hodnot. Srov. např.: Jose Luis Retolaza, Ricardo Aguado, Leire Alcaniz, 'Stakeholder Theory Through the Lenses of Catholic Social Thought', *Journal of Business Ethics* 157, č. 4 (2019): 969–980, <https://doi.org/10.1007/s10551-018-3963-6>. Zajímavé pro naše prostředí je, že zákon o sociálních službách vznikl s odkazy na pojetí a etiku *stakeholders*.

29 Kristoffer Albris, Kristian Cedervall Lauta, Emmanuel Raju, 'Strengthening Governance for Disaster Prevention: The Enhancing Risk Management Capabilities Guidelines', *International Journal of Disaster Risk Reduction* 47 (2020): 5, <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101647>.

30 Pandemický plán ČR na s. 13 uvádí „intersektorální spolupráci“. Do češtiny se pojem překládá obvykle slovem „meziodvětvová“. Tímto překladem se ztrácí, že jde o mezilidskou, meziskupinovou (tedy i mezigenerační), mezioborovou a mezioborovou spolupráci. Jde tedy spíše o spojnici (*intersect* znamená protínat se) mezi všemi (*stakeholders*) než o ohraničená „odvětví“.

šému vloženého do Golemova čela. Bez komunikace a spolupráce postrádají sebelepší hardware či ostatní části Pandemického plánu ČR smysl. Mezi předpokládané „měkké“ dopady šíření pandemického viru patří skutečnost, že „národní připravenost je pod drobnohledem veřejnosti, vládních agentur a médií“³¹. Kromě toho, že tato věta zobrazuje nepochopení intersektorální spolupráce a začlenění stakeholderů, upozorňuje též na důležitost komunikace. Drobnohled veřejnosti sleduje spíše komunikování národní připravenosti než připravenost samotnou.

Jak už jsem uvedla na začátku, z provázané dvojice „komunikace a spolupráce“ se kvůli rozsahu zaměřím pouze na komunikaci. Všechny cíle Pandemického plánu ČR mají své „měkké“ (tedy komunikační) části: zabezpečení léčby nemocných a léčba komplikací, zabezpečení pohřbívání mrtvých, kontrola dodržování doporučených opatření, redukování dopadu pandemie chřipky na společnost a obce, minimalizování ekonomických ztrát, zabezpečení informovanosti zdravotnických pracovníků a veřejnosti. Jak tedy vypadá komunikační strategie podle Pandemického plánu ČR? Cituji především místa, která z mého pohledu ukazují na problém a příležitost pro jeho řešení.

V době mezi epidemiemi plánuje stát mimo jiné:

Iniciaci „komunikačních aktivit ke komunikaci s médii a odbornou i laickou veřejností ohledně potenciálního a reálného rizika pandemické chřipky“; „stanovení zásad a cílů komunikační strategie“; „jmenování pracovní skupiny pro komunikaci (od fáze 3 pak aktivace zmíněné pracovní skupiny)“; „budování dlouhodobé spolupráce s médii na národní i krajské úrovni s cílem zajistit jejich informovanost o pandemické problematice“; „rozvíjení efektivního dialogu s veřejností s cílem zajistit její informovanost o pandemické problematice“; „vytvoření speciálního přístupu k informacím pro hůře dostupné skupiny obyvatel“; „provádění cvičení k testování schopnosti komunikace alespoň 1x ročně či v případě potřeby častěji“; „aktualizace komunikační strategie v závislosti na zpětné vazbě od veřejnosti a partnerských organizací – sběr a analýza informací“; výměnu „informací týkajících se účinnosti doporučených opatření na mezinárodní [...] a národní úrovni“;³² „prosazování jednotných a přesných zpráv o nemoci a epidemiologické situaci“³³.

V další fázi k těmto postupům přistoupí: „pořádání častých a předem ohlášených brífinků cestou populárních médií – web, TV, rozhlas a tiskové konference s cílem zamezit panice a rozptýlit fámy“³⁴; „výměna zpráv určených pro veřejnost a vzdělávacích materiálů [...]“³⁵. S nastupující epidemií se zdůrazní „aktivní rozvoj komunikačních aktivit ke komunikaci s médii a odbornou i laickou veřejností ohledně potenciálního a reálného rizika pandemické chřipky; aktivace komunikačních mechanismů k zajištění nejširšího možného rozšíření informací“³⁶ a „zajištění postupů pro všechny mluvčí ke zprostředkovávání konzistentních informací“ včetně pravidelné komunikace „stanovenými mechanismy: Co víme a nevíme o viru, epidemiologické situaci, používání a efektivnost opatření a pravděpodobné další kroky; důležitost omezení neesenciálního pohybu osob do a z určené oblasti, kde jsou aplikována opatření kontejnmentu“³⁷ a relevantní screening procedury v místech tranzitu; důležitost compliance³⁸ s doporučenými opatřeními k zamezení dalšího šíření nemoci; jak se dostat k lékům, základním službám a dodávkám v kontejnment

31 Pandemický plán ČR, 3.

32 Všechny uvedené citace na: Pandemický plán ČR, 21.

33 Pandemický plán ČR, 22.

34 Pandemický plán ČR, 27.

35 Pandemický plán ČR, 28.

36 Pandemický plán ČR, 32.

37 Kontejnment v tomto užití znamená zabránění přenosu viru nebo spíše zpomalení jeho šíření. Kontejnment přestává mít smysl v situaci komunitního šíření (Pandemický plán ČR, 14.).

38 Compliance znamená podrobení se (zdravotnickým) doporučením a předpisům.

oblasti³⁹. V rozvinuté epidemii (tzn. v pandemické pohotovosti) má „rozvíjení efektivního dialogu s veřejností“ stále stejný cíl: „zajistit informovanost [veřejnosti] o pandemické problematice“⁴⁰. Objeví se nové nástroje, jak to udělat: „Pravidelná aktualizace a informace veřejnosti o tom, co je známé a co neznámé o pandemickém onemocnění [...]“⁴¹; „poskytování pravidelných informací cílených na společenské otázky, jako jsou upozornění při cestách, uzávěr hranic apod.“⁴² A posléze v období pandemie: „Pravidelná aktualizace informací pro veřejnost o zdravotnických zařízeních s urgentní lékařskou péčí a o možnostech samoléčby“⁴³.

Výčet činností na podporu spolupráce mezi okruhy společnosti již neuvádím.

2.3 Co ukazuje výčet komunikačních postupů z Pandemického plánu ČR

- Přechýlení na stranu epidemiologického pohledu, nedostatek zaštiťujícího nadhledu či propojenosti s vizí. Hlavním cílem je „informovanost o pandemické problematice“ typu „co víme a nevíme o viru“ s podcílem „zamezit panice a rozptýlit fámy“.
- Zvolený jazyk odráží potíže spolupráce. Plán pravděpodobně nebyl připravován týmově, transdisciplinárně⁴⁴. Místy se vyznačuje epidemiologickou hantýrkou, místy vykazuje známky nepochopení. „Hůře dostupné skupiny obyvatel“ mají zřejmě označit obyvatele s možným zhoršeným přístupem k informacím. Cíl „zamezit panice“ jako by opomíjel současné poznatky o hromadném chování.
- Slibně z hlediska psychosociální krizové spolupráce působí předsevzetí tvarovat „komunikační strategii v závislosti na zpětné vazbě od veřejnosti a partnerských organizací“.
- Opakuje se obecná slabina krizových plánů. V plánech nastává příprava na další událost v době klidu. To odpovídá realitě pouze v případě, že jsme ještě nestačili zapomenout a zafunguje příslušná krizová paměť. Jen pro lidi s čerstvou (například „povodňovou“) pamětí nastává příprava (na povodeň) skutečně v době klidu. Lidské učení má své zákonitosti. Novináři a politici se učí stejně jako ostatní lidé. To mj. znamená, že bez pandemické paměti jsou přípravné schůzky v době „kdy se nic neděje“, odsouzeny k nezájmu.⁴⁵ Paměť lze vytvářet anebo udržovat cvičeními. Pandemický plán ČR žádá „provádět cvičení k testování schopnosti komunikace alespoň 1x ročně“. Zažil z nás někdo cvičení ochrany obyvatelstva, které učilo novináře, politiky a ostatní občany strategické spolupráci při dlouhodobém zvládnání pandemie?

39 Všechny tyto citace na: *Pandemický plán ČR*, 34.

40 *Pandemický plán ČR*, 39.

41 *Pandemický plán ČR*, 39.

42 *Pandemický plán ČR*, 40.

43 *Pandemický plán ČR*, 47. Když se plíživě nastupující pandemie stala událostí, vyvolala plošné černobílé dojmy: strach (ze smrti), představu o nutnosti hospitalizace, představu rizikových skupin atp. Pokyny k rozlišování včetně např. doporučení samoléčby zazněly se zpožděním. Samoléčba z mého pohledu zaznívá se zpožděním i v *Pandemickém plánu ČR*. Přitom epidemie SARS 2002–3 připomněla mj., že nemocnice se svým vysokým rizikem nemocničních nákaz nejsou a nikdy nebudou bezpečným místem. (Srov. Henry Masur, Ezekiel Emanuel, H. Clifford Lane, „Těžký akutní respirační syndrom. Poskytování péče vzdor nejistotě“, *JAMA – Česká verze časopisu Americké lékařské společnosti* 11, č. 7–8 [2003]: 541–543.)

44 Transdisciplinarita představuje nárok na spolupráci rozmanitých zájmových skupin při řešení společného konkrétního problému. Vychází z předpokladu rovnosti. Expertem na komunikaci s „laickou veřejností“ je tudíž zástupce laické veřejnosti. Mediální analytik či jiný odborník dostane slovo až po něm. Vede to mj. k volbě běžného srozumitelného jazyka s vyloučením oborových hantýrek. Takový jazyk je v souvislostech univerzálního designu vyžadován též *Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením*, č. 10/2010 Sbírky mezinárodních smluv. (Viz: *Metodický postup pro tvorbu srozumitelných sdělení ve veřejné správě a pro tvorbu zjednodušených textů pro osoby vyžadující zvláštní přístup*. Ministerstvo vnitra České republiky 2018. On-line. https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvozp/dokumenty/ETR-Metodika_srozumitelneho_a_zjednoduseneho_vyjadrovani_ve_veřejne_sprave-_1_.pdf) Na transdisciplinární postup můžeme nahlížet jako na jeden z nástrojů intersektorální spolupráce. Zdá se, že plán čerpal z mezinárodních zdrojů především překladem, nikoli pochopením.

45 Jednu z obvyklých myšlenkových zkratk představuje přesvědčení naší mysli, že problémy, které vzniknou náhle a mají krátké lhůty k řešení, jsou důležitější než problémy dlouhodobé a plíživé.

Uvedené body odrážejí mj. napětí mezi „vojenským“ krizovým řízením typu Z-Z (zavel a zkontroluj) a „síťovým“ řízením typu S-S (sdílej a v součinnosti spolupracuj).⁴⁶ Z-Z předpokládá nedílnou velitelskou pravomoc, která je svěřena jedinci či týmu. Komunikační jednosměrky se užívají s předpokladem, že informace od velitele zvýší informovanost u příjemců informace. Styl S-S odpovídá síťovému světu.⁴⁷ Moc je svěřena týmu, který umí myslet a jednat procesně v univerzálním designu – tedy s domýšlením do všech společenských okruhů či zájmových skupin. Tomuto stylu odpovídá v Pandemickém plánu ČR požadavek tvarovat „komunikační strategii v závislosti na zpětné vazbě od veřejnosti a partnerských organizací“. Komunikace není jednosměrná, předpokládá se, že „odběratelé“ na informace reagují jako lidé s vlastními zkušenostmi ovlivňovanými mj. svým zapojením v sítích, tedy též zkušeností jiných. Informace od vedení je pak spíše semínkem zasety na informačním poli než beze změny přijatým tvarem. Proto je nutné se stále ptát, jak protějšek informací slyšel, a také, co si on sám myslí v prostředí, kde žije, a v situaci, ve které je. Styl S-S odpovídá východiskům psychosociální krizové spolupráce, která usiluje o udržitelné spojení rozmanitých jedinců a skupin.⁴⁸ Zdá se, že síťové řízení „sdílej a v součinnosti spolupracuj“ může být též odpovídajícím stylem krizového řízení pro plíživé a dlouhodobé pandemické průběhy. Nic na tom nemění ani krizové stavy se zákonnými omezeními občanských práv. Důraz na síťové – tedy participativní – řízení považují za jedno z nejdůležitějších poučení z pandemie. Zkusme o něm diskutovat s vědomím, že jakákoli komunikace sleduje nějaký účel, je vedena nějakými hodnotami a vytváří nějaký typ vztahu.

3. Etika balancování/vyvažování ve srovnání s chybějící vizí a porušováním lidských práv

Pandemie chřipky, stejně jako kterákoli jiná akutní situace na poli veřejného zdraví, vyžaduje přijetí rozhodnutí, jež se neobejde bez balancování mezi potenciálním konfliktem zájmů jednotlivce se zájmy komunity. Rozhodující osoby mohou stavět na etických principech jako nástroji hodnocení a balancování tohoto sporu zájmů a hodnot.

Etický přístup neposkytuje předem stanovený postup, místo toho aplikuje principy jako rovnost, prospěšnost/efektivnost, svoboda, reciprocita a solidarita. Tyto principy mohou být použity jako základní kostra hodnocení a balancování škály zájmů a k zajištění cíle (jako je ochrana lidských práv a specifické potřeby vulnerabilních a minoritních skupin).⁴⁹

Pandemický plán ČR nabízí evropské hodnoty zachycené v Listině základních práv a svobod⁵⁰,

46 V angličtině jsou to „4C“: *Command, Control, Communicate, Coordinate*. V řízení lze zohlednit všechny čtyři osy. Pro náš kontext vyhraňuji rozdíl, protože „je lákavé aplikovat zásady vojenského vedení na civilní medicínu, zvláště v časech krize, jako je třeba současná pandemie. Jenže tato aplikace má řadu překážek, zejména odlišnost kultur obou organizací“. (Samuel D. Hutchings et al., 'Command, control and communication (C3) during the COVID-19 pandemic; adapting a military framework to crisis response in a tertiary UK critical care centre', *Journal of the Intensive Care Society* 22 [11. 1. 2021]: 7, <https://doi.org/10.1177%2F1751143720982191>.)

47 Srov. Alfonso Gonzalez-Herrero, Suzanne Smith, 'Crisis Communications. Management 2.0: Organizational Principles to Manage Crisis in an Online World', *Organization Development Journal* 28, č. 1 (2010): 97–105.

48 Viz např. standard 5.5 *Podpora spolupráce a připravenosti v regionu* s popisem: „Spolupráce při události je podporována spoluprací před událostí (v tomto smyslu znamená „po“ události další „před“). Proaktivně jsou před i při události posilovány mezilidské a organizační vazby a odhodlanost jednotlivců i společenství spolupracovat při pomoci. Vytvářeny, aktualizovány a ožiovány jsou komunitní, informační a koordinační sítě. Je podporována spolupráce mezi jednotlivými zájmovými skupinami a jsou vytvářeny a ověřovány návrhy pomoci a spolupráce. Připravenost a spolupráce je ověřována prostřednictvím společných setkání a jejich vyhodnocováním, oceněním a kritikou. Krizové plány všech typů [...] jsou vytvářeny též s důrazem na psychosociální a duchovní potřeby všech skupin zasažených.“ (*Standardy psychosociální pomoci a spolupráce zaměřené na průběh a výsledek*, 32–33.)

49 *Pandemický plán ČR*, 6.

50 Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listina základních práv a svobod, čl. 1 „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.“; čl. 9: „(1) Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám. (2) Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na: c) službu vyžadovanou na základě zákona v případě živelných pohrom, nehod, nebo jiného nebezpečí, které ohrožuje

okouzující napětím mezi svobodou a solidaritou. Svobodu podporuje rovnost lidí v důstojnosti a právech, solidaritu vzájemnost. Pohled svobody a solidarity bychom měli zaujímat po celou dobu pandemie. Je to vlastně „šifrovací mřížka“ Pandemického plánu ČR, jejímž přiložením lze hodnotit zájmy jednotlivých zájmových skupin a vyvažovat je při dosahování cílů s vědomím, že hodnoty procesu a hodnoty výsledku by se neměly lišit.

Pandemický plán ČR v oblasti etiky nabízí, že vizí zvládnutí pandemie by samo o sobě mohlo být udržení či posílení lidské svobody a mezilidské solidarity. Hlavní cíle Pandemického plánu ČR⁵¹ se však zaměřují spíše na napětí mezi „životem a živobytím“⁵², tedy mezi hodnotami zdraví a hmotného blaha. Prováděcí části plánu v jednotlivých fázích pandemie se v oblasti komunikace přechylují na stranu omezených cílů epidemiologických – zabránit šíření viru či ho zpomalit. Solidarita a svoboda jsou hodnoty rámce. Například financování našeho zdravotnictví se děje na principu solidarity. Svěbytnost a autonomie jedince předpokládá jeho osobní zodpovědnost za to, jak si vede, jak se stará o lidi kolem sebe a o životní prostředí a jak přijímá postupy státu. Ponechme si svobodu a rovnost, solidaritu a vzájemnost jako šifrovací mřížku, jejímž přiložením můžeme posuzovat roční žití s koronavirem. Představme si, jak by mohla vypadat komunikační strategie, kdyby se „budování dlouhodobé spolupráce s médii na národní i krajské úrovni“ a „rozvíjení efektivního dialogu s veřejností“ dělalo s jasnou celospolečenskou vizí povzbuzovat osobní zodpovědnost občanů, jejich solidaritu a vzájemnost. S vědomím, že lidmi a občany jsme všichni – od novinářů přes lidi bez přístřeší až po politiky. A že bez hodnotové integrity se důvěra mezi jednotlivými společenskými okruhy budovat nejspíše nedá.⁵³

3.1 „Komunikační strategie v závislosti na zpětné vazbě od veřejnosti a partnerských organizací“ v praxi

Zpětné vazby od veřejnosti je vždycky dost, neboť společenští živočichové neumějí jinak než stále vyhodnocovat odezvu z prostředí. V jarním období líbánek, kdy se solidarizující šití roušek stalo národním tmelem, zavládl spontánně i začleňující jazyk. Celospolečensky převládl slogan „Jsme v tom společně“. 20. března 2020 jsme vydali⁵⁴ elektronický leták *Jak žít spolu a s virem: Získejme čas a uchovejme dobrou mysl*. Přihlásila se k němu řada lidí a institucí včetně Univerzity Karlovy, rozesílaly ho též obce svým občanům. Vycházel z poznatků psychosociální krizové spolupráce: začleňující jazyk, důraz na „my“, vzájemnost, rovnost a rozmanitost, předpoklad odolnosti a pozice připravenosti. Jednotlivé kapitoly nesly názvy: *Nehledejme viníky, nenajdeme je – získejme čas a kolektivní imunitu; Nepodceňujme a nepřeceňujme hrozbu; Chraňme občanské svobody i v krizové situaci; Pomáhejme si navzájem: jde to mnoha způsoby; Rozložme síly; Zachovejme nadhled, vděčnost⁵⁵ a humor*. Názvy i leták platí dodnes. Letáková fáze jako výraz energie pro fázi záchrany a líbánek ale pominula. Kdyby si měl leták udržet užitečnost, musela by krize trvat jen šest týdnů,

životy, zdraví nebo značné majetkové hodnoty, d) jednání uložené zákonem pro ochranu života, zdraví nebo práv druhých.“

51 Pandemický plán ČR, 5.

52 Označení přebírák od britského novináře Richarda Questa.

53 Na solidaritu po roce pandemie (10. března 2021) apelovala modelka Diana Kobzanová v řeči ke kolegům ze showbyznysu, kteří plnili sociální síť obrázky ze svých jižních přímořských sídel: „Nepochopím ale, proč musíte každý den, zase a znovu, sdílet 350 příspěvků a příběhů. Po flašce vína referovat, jak mácháte zadky v moři, žerete krevety, sdílíte fotky bez roušky s hashtagy: freedom, fuck covid, fuck vláda, jsme v tom s vámi, nedáme se, bude líp a podobné sračky. Je opravdu nutné všem ukázat, že na to máte? Je opravdu nutné těm, co se brodí po krk v problémech, ještě nakládat?“ (Viz: <https://www.seznam.cz/komentare/10766761-kobzanova-to-dovolenkarum-v-pandemii-rekla-hezky-od-plic-mejte-ohled-na-ty-kterym-umiraji-blizci>)

54 „My“ znamená obvykle lidé z Psychosociálního intervenčního týmu ČR. Na tomto letáku od spolutvorství po oponenturu se podílela kromě PITU řada dalších lidí.

55 Překvapilo mě, kolik lidí (si) na konci roku 2020 přálo, aby příští rok byl lepší. Takto popřál i starosta města, kde žiju. Snížil tím pro mě svoji věrohodnost. Od politiků – tedy též například od představitelů církví – očekávám vyváženost včetně tónů vděčnosti.

případně by se kapitoly po zbytek roku musely naplňovat aktuálními vodítky „Jak teď na to“. Humoru bylo v jarní vlně na sítích i mezi lidmi spontánně dost a vděčnosti a chuti pomáhat též. Internetové zpravodajství Seznam.cz však zvolilo cestu čísel a hrozeb. Hlavní zprávy se týkaly covidu-19 a byly formulovány negativně. Napravo od nich se červenala, zelenala a černala čísla nemocných, uzdravených a posléze zemřelých. V reakci na to jsme začali sbírat příběhy *Jsme lidi, ne čísla*⁵⁶. Vyjímám z příspěvků žen nad 65 let, tedy z části tzv. ohrožené skupiny:

31. 3. 2020: *Určitě nesmíme jeden druhého ztratit. Napadlo mě, že se zkusíme jako první nebát se objímat my, starší generace. V něčem přece musíme jít příkladem.* (70 let)

6. 4. 2020: *Když vláda určila pro mou kategorii přednostní nakupovací dobu a do druhého dne ji změnila, bylo v našem Penny narváno. Změna se k některým lidem nedonesla, tak jsme se tam pěkně sešli všichni.* (75 let)

19. 5. 2020: *Jinak jsem byla stále doma a zajišťovala chod domácnosti. Manžel sledoval a ještě pořád sleduje, co se děje. Naši představitelé se nebyli schopni ze začátku domluvit a zprávy se několikrát za den měnily. Manžel mě pořád krmil tím, co nového se dověděl, i když jsem mu to zakazovala. Byla jsem vlastně v domácím vězení a kromě chodu domácnosti jsem neměla nic na práci. [...] Chybělo mi ale společenství blízkých lidí, trpěla jsem nespavostí. Od sezení mě bolelo celé tělo, chyběl mi pohyb v přírodě. Pomáhala mi každodenní modlitba, zejména s prosbou o zastavení pandemie koronaviru. Pak přišel krásný den, kdy jsem byla dcerou autem „unesena“ k její rodině do přírody. Předtím jsem samozřejmě zabezpečila, aby měl manžel co jíst. On toto domácí vězení snášel a snáší podstatně lépe. [...] Díky pobytu v přírodě, kde jsem nemusela nosit náhubek, delším vycházkám do okolních lesů a taky vnoučatům, jsem si uvědomila, co mi celou tu dobu scházelo. Domů jsem se vrátila posílená a taky s větší odvahou.* (77 let)

V druhé (podzimní) vlně se již projevuje vyčerpání z krize⁵⁷, nastupuje normalizace. Ve smyslu zde užívaném normalizace znamená, že odchylky od normy se stanou novou normou. Proces normalizace dovoluje člověku snáze žít i v nesnadných podmínkách, je považován za způsob jejich zvládnutí.⁵⁸ Rizikem je, že se normou stane zlo, příležitostí naopak, že procesem normalizace lze zavést i dobrou změnu. Na podzim 2020 by vzájemnost a solidaritu bylo třeba cíleně podporovat, např. připomínkou, že každý z nás může pomoci druhému – už jen proto, že deprese vznikají mj. z bezmoci, z představy, že úkol je příliš velký a moje síly příliš malé. Proto je potřeba neustále posilovat vědomí, že řešením je ukousnout sousto, které zvládnou, a vědět, že svoje zvladatelná sousta ukusují kromě mě další lidé.⁵⁹ Ke psaní příběhů nebyla spontánní chuť. Jeden z nich začínal slovy „Proč se mi nechce psát? Anebo lépe: Když se objeví naděje, mohu psát!“

25. 10. 2020: *V pátek nečekaně operovali našeho syna, žlučník. Bylo to akutní, neplánované, bála jsem se, jak to v nemocnici asi šíleně vypadá.*⁶⁰ *Překvapil mě úžasný klid, který tam byl, pokojný*

56 První příběhy se objevily spontánně, psali jsme si navzájem po přátelských a pracovních sítích, čím žijeme. Pro další sbírání jsme volili metodu sněhové koule. Příspěvky jsme zařazovali do kategorií: „Učíme se společně ve škole i doma“ (od 19. 3. 2020), „U nás v nemocnici: sloužíme dál“ (od 26. 3. 2020), „Už mi není ani třicet pět (i když se tak někdy cítím)“ (od 4. 4. 2020), „U nás na vsi, u nás ve městě“ (od 6. 4. 2020).

57 Krize je příležitostí k učení. Citlivé okno změny trvá krátce, do čtyř až šesti týdnů od události. „Lidé nemohou zůstat nekonečně dlouho ve stavu psychického zmatku a přežít.“ Albert R. Roberts, ‘An Overview of Crisis Theory and Crisis Intervention’, in *Crisis Intervention Handbook. Assessment, Treatment, and Research*, ed. Albert R. Roberts (Oxford: Oxford University Press, 2000), 10.

58 Pro dlouhodobý průběh srovnaj např. Steve Thill, Claude Houssemand, Anne Pignault, ‘Unemployment Normalization: Its Effect on Mental Health During Various Stages of Unemployment’, *Psychological Reports* 122, č. 5 (2019): 1600–1617, <https://doi.org/10.1177%2F0033294118794410>.

59 Na konferenci 20. 11. 2020 vystoupil také Marek Havrda, vůdčí představitel sdružení Medici na ulici. Medicínu pojmají terénně, za lidmi bez přístřeší chodí do jejich prostředí. Marek Havrda mj. řekl, že kvůli vlastnímu duševnímu zdraví se stará o to, co je kolem něj a co může vlastními silami ovlivnit. – Uvědomila jsem si, že kromě této strategie ještě potřebuji vědět o počínech druhých (např. Mediků na ulici). Dává mi to naději.

60 Výsledek setrvalé mediální strategie strašení se projevoval například na tom, že si lidé nebyli jisti zdravotnickou péčí ani v době, kdy se

příjemný způsob chování zdravotníků a celková velice klidná atmosféra. Je nezbytně nutné čelit událostem klidně, věcně, s nadějí, že se život musí zvládnout, včetně pandemie. Je obdivuhodné, když zdravotníci nepropadnou zmatku, neochromí je hrůza a věnují se své práci, i přesto, že jsou ohroženi víc než ostatní. (67 let)

30. 10. 2020: My vlastně v našem věku, v důchodu, se zázemím, jsme na tom asi nejlépe, dá se říct. Mě nejvíc trápí, že už si na ten jiný, nekontaktní, ne bezpečný svět zvykám natolik, že mně to přestává vadit, chybět. Nejvíc mi právě vadí nebo mě trápí, že nic už není a určitě nebude, jak bývalo. Cítím velkou díru, pustinu(?) v srdci, duši, hlavě. (71 let)

Komunikační strategie cílená na osobní zodpovědnost a mezilidskou solidaritu by na podzim roku 2020 byla krajně důležitá. Informací ze strany veřejnosti bylo dost: slábnutí vtípů, tajné mejdany a jiné projevy „neposlušnosti“ či nekompliance, únava z krize, hledání cest normalizace a hledání pozitivních vzorů. Slogan „Nevěřte politikům, věřte zdravotníkům“ sám o sobě vystihuje komunikaci druhé vlny: odpor vůči jedné skupině lidí vyvažovaný nadějí vkládanou do jiné skupiny lidí; celek se ztrácí, sebemotivující slogan „Jsme v tom společně“ slábne a nový není pro celek formulován.

3.2 Porušování lidských práv a společenské zlo: plošné třídění lidí

Za hodnotovou agonii naší státní moci považují plošnou „ochranu“ starších ročníků. Státní moc hned na začátku pandemie plošně roztrídila celou společnost, členy nad 65 let plošně zavřela doma a v obchodech je oddělila od jiných, pak jim plošně rozeslala roušky a začala uvažovat, od kterého roku je plošně nechá umřít⁶¹. V domovech pro seniory plošně zakázala návštěvy a na závěr roku plošně rozdala pět tisíc.

Doteď jsem překvapená ze dvou věcí: jak je možné něco takového vymyslet a jak je možné to tak dlouho v realitě udržet. Nechápu ani reálnou bezmoc, kterou jsem kolem této rétoriky a jejích dopadů zažívala. Od počátku řada z nás věděla, že je to špatně. Postupně bylo ještě hůř – lidé zůstali uvězněni v domovech pro seniory a na odděleních následné péče či léčebnách pro dlouhodobě nemocné. Spojovali jsme se, posílali si příklady špatné i dobré praxe⁶², utvrzovali se v nutnosti s tím něco udělat, a přesto jsme zůstali ochromení, bez společné akce.⁶³ Vysvětlují si to tím, že řada z nás se cítila být „rukojmími“ těchto zařízení a lidé v nich byli rukojmími reálnými. Zároveň tyto instituce v průběhu času posilovaly svoji maternalistickou totalitní moc. Příkladem pečovatelské moci včetně mocenského dativu může být článek z 26. 11. 2020 s titulkem: *Od příštího týdne by mohly začít rodiny opět navštěvovat příbuzné v sociálních zařízeních. Nejdříve jen s podmínkou, že předloží negativní test na koronavirus.*⁶⁴ Vyjímám citace: *U každé návštěvy by bylo dobré mít pracovníka, který dohlédne na to, aby se rodina chovala bezpečně, ale to je spousta lidí,“ přemýšlí nad řešením také XX [...], která se mimo jiné stará o domov pro seniory v XX. Ředitelé, které Seznam Zprávy oslovily, chtějí jednoznačně návštěvy svým klientům dopřát, ale všichni se shodli v jednom*

system již stačil normalizovat v nových podmínkách, tedy zhruba od května 2020.

61 Téma medicíny katastrof a triáže (včetně článků o plošném omezení zdravotní péče v souvislosti s covidem-19 pro občany nad 75 let) se objevilo hned v březnu 2020. Na podzim se vynořilo znovu. Doprovázela je však též upozornění, že i nad 75 let a při umírání lze uplatnit participativní přístup.

62 Na konferenci 20. 11. 2020 se zdálo, že dobrá praxe je jen v zahraničí: např. v Norsku mohly návštěvy do zdravotních a sociálních zařízení chodit, když měly negativní test. Ten jim ze slin udělali přímo v zařízení, do 15 minut byl znám výsledek testu. 24. 11. 2020 psala kolegyně z geriatrických služeb Jindřiška Kotrlová: *V těchto dnech se „otevřel“ Domov na Palatě, návštěva ve vymezené místnosti pro tyto účely, objednání předem, na půl hodiny, podmínkou absolvování testu na místě (bezplatně, do 15 min. výsledek), rouška, jinak nic speciálního. [...] Tedy jde to.*

63 Zde se nutně nabízí srovnání s bezmocným překvapeným neodporováním nacismu.

64 Dostupné na: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/rodiny-vyhlezi-pondeli-s-podminkou-za-150-kc-se-asi-pujde-za-babickou-131175>.

– že návštěvníci musí být maximálně opatrní. „Potřebujeme být hrozně opatrní, už nechceme, aby se nám klienti nakazili, zároveň musíme ty návštěvy povolit, lidé hrozně strádají,“ shrnuje XX. [...] Podle XY z Asociace poskytovatelů sociálních služeb však problém nebude a návštěvy bude možné nadále regulovat. Sám však také upozorňuje na to, že po skončení nouzového stavu nelze seniorům zabránit, aby opouštěli zařízení.

Jak to, že lze do takové míry porušovat lidská práva a zaštitovat se u toho ochranou? Domovy (!) pro seniory mnohdy postupovaly tak, jako by se personál zcela lišil od jiných návštěvníků zařízení. Od personálu se člověk přece nenakazí, kdežto od člena rodiny ano, i kdyby byl zrovna negativně testován nebo se převlékl do ochranného obleku. Toto myšlenkové zkreslení se ujalo i z druhé strany. Nákazu od profesionála lze vnímat jako selhání jeho profesionality.⁶⁵ Pandemická ochranná opatření „seshora dolů“ tak nakonec izolací skutečně vytvořila vulnerabilní (zranitelné) skupiny, jak o nich mluví Pandemický plán ČR. Navíc ještě rozdělila společnost a poškodila svobodu i solidaritu. Plošné vnímání skupin a zostření rozhraní mezi nimi oživilo moje vzpomínky na začátky pandemie AIDS v 80. letech minulého století. Rétorika rizikových skupin, která vyvolávala útoky na homosexuály, se tehdy brzy změnila v osvětu o rizikovém chování.

Na jaře 2020 mi bylo 65. Postupy státu vůči mé věkové kategorii aktivovaly moji osobní a občanskou zodpovědnost: v dubnu 2020 jsem nastoupila do nemocnice na covidové oddělení jako terénní krizová pracovnice, roušky jsem vrátila na adresu podatelny Úřadu vlády ČR a pět tisíc „k Vánocům“ jsem vrátila na účet Úřadu prostřednictvím iniciativy *Senioři státu*⁶⁶. Omezení svobod souvěkovců v domovech pro seniory u mě vyústilo v rozhodnutí nikdy se nedostát do bytového zařízení. Znamená to se ve vlastním zájmu do budoucna zaměřit na posílení terénních služeb a přístupu zaměřeného na člověka.

Porušování lidských práv seniorů bylo během covidové pandemie druhé místo, kde jsem doufala ve výrazné a rozhodné slovo církví.

4. Mediální komunikace v porovnání s funkcemi médií a (přežitými) standardy: volání po kritické reflexi

*Dlouhodobě je třeba pracovat i na komunikační kampani, která v souladu s doporučeními WHO i Evropské komise zapojí i sektor individuální, rodinný a komunitní, zvýší jeho povědomí o pandemii a důležitosti chování každého jednotlivce v takové situaci.*⁶⁷

*Žijeme v době, kdy je společensky přijatelnější si nahlas upšouknout než tiše zakašlat.*⁶⁸

„Komunikace“ je jedna z kapitol, které procházejí celým Pandemickým plánem ČR a shrnují dílčí cíle při vývoji pandemie. Nezdá se však, že by tato kapitola docenila poučku „Nelze nekomunikovat!“, která platí pro společenské živočichy. Komunikace je všechno: slogany, vtipy, chování vlastní i chování politiků atd. Bez komunikace není spolupráce. Podmnožinou komunikace je mediální komunikace. Vztah médií a společnosti (tedy funkce médií) se projevuje ve třech velkých oblastech: do jaké míry mohou média potírat nebo posilovat dominantní toky moci a vlivu

65 Moje maminka zemřela, když se nakazila virem od pracovnice v domově pro seniory. Měla jsem zlost na pracovníci i na vedení domova. Jak je možné to dopustit v zařízení, které mělo maminku chránit? (55letá žena, 25. 11. 2020)

66 Vyjímám ze zdůvodnění petice: O těchto pět tisíc korun jsme nežádali a dostáváme je proti naší vůli. Tyto peníze vyjadřují neúctu k naší vůli, hodnotám a osobnímu rozhodování. Odmítáme „rozdávání dáreků“ z kapes někoho jiného. Odmítáme plošné myšlení a rétoriku mířenou vůči jednotlivým populačním skupinám. Tyto peníze rozdělují společnost, nepříznivě a plošně označují (stigmatizují) starší ročníky a podkopávají mezigenerační solidaritu. Zadlužují nastupující generace. Dostupné na: <https://e-petice.cz/petitions/seniori-stat-u-pet-tisic-vracime-nesouhlasime-s-plytvanim-.html>

67 Pandemický plán ČR, 3.

68 Vtip z doby nástupu jarní vlny.

ve společnosti (sociální kontrola); jak si média „vykládají zvolené či dané poslání a jak se s ním vyrovnávají, zvláště v podmínkách proměňující se technologie a zápasu o zdroje a podporu“; význam, který mají média pro příjemce při získávání společenských zkušeností (socializace).⁶⁹

Psychosociální krizová pomoc a spolupráce je na médiích a spolupráci s nimi závislá. U hromadných neštěstí a katastrof může zpravodajství například rozhodnout, kam se napře pomoc veřejnosti. Důležitost spolupráce s médii se zobrazuje i ve zdvojení standardů psychosociální krizové pomoci a spolupráce. Tři oblasti se objevují ve standardech dvakrát – pro přímou pomoc i koordinační spolupráci: týmová spolupráce, dokumentování, média. V době vytváření standardů (2006–2010) měli novináři v souvislostech neštěstí pověst „hyen“. Tento obraz jsme cíleně měnili.⁷⁰ Zkušenost z pandemie ukazuje, jak v dlouhodobém průběhu média kopírují a udržují dominantní diskurs (tedy strašení, znehodnocování, nespolečenská spolupráce): nedostatek hodnotově sdílené vize vyústil v něco, co bych nazvala „skeptickým brbláním“. Podnětů k potírání politické moci dodávalo naše dění dostatek: čtyři ministři zdravotnictví, čekání na epidemiologa-spasitele, který nakonec popře svoje vlastní nařízení tajnou návštěvou restaurace (21. 10. 2020), nevyužitá polní nemocnice za sto milionů.⁷¹ Politické aféry přinášely též pravidelnou dávku internetových vtipů. Nebylo by divu, kdyby se klasická mediální funkce „hlídacího psa demokracie“ přesunula do demokratického prostředí internetu. O to důležitější mi připadá otázka, jak si média za doby pandemie vykládala vlastní poslání a jaká byla jejich socializační funkce, která by upozorňovala na „důležitost chování každého jednotlivce“, tzn. formovala občanskou zodpovědnost. Pro uvedení do věci využiji několik novinových titulků. Psychosociální krizová spolupráce učí všimnout si novinových titulků, neboť působením nevědomé aktivace asociací a postupů rychlého intuitivního myšlení⁷² vytvářejí dojem reality a společenskou náladu. Uvedu příklad titulků u článků publikovaných během jednoho dne⁷³ z podzimní vlny:

Epidemie nabírá na síle. Skoro 8 000 nakažených, stouplo i číslo R.

Finta z Krkonoš. Hoteliér zve hosty na vánoční lyžování, ale jako služební cestu.

Německo vstupuje do lockdownu s přísnými pravidly. Počet obětí je rekordní.

Peníze došly a další nečekáme. Svědectví od hostinských.

Německo může očkovat už několik dní po schválení vakcíny. A Česko?

Naděje a humor přináší obcházení nařízení a hrozeb.⁷⁴ Nedostává se kritického myšlení. Mezi články na Seznam.cz byl 16. 12. 2020 též článek s titulkem „Proč zemřelo tolik lidí v domovech důchodců? Švédsko přiznalo chyby v boji s pandemií“. Švédské úřady přijaly jen málo omezení

69 Denis McQuail, *Úvod do masové komunikace* (Praha: Portál, 1999), 91–92 a další.

70 Cíle standardu 4.9 *Informování a osvěta; komunikace s veřejností a médii* znějí: „stanovit postupy, které zajistí s ohledem na lidskou důstojnost a na snahu o začlenění čestné a pravdivé informování co nejvíce způsoby o neštěstí a o možnostech jeho zvládnutí, aby se posilovala vláda zasažených nad situací a jejich odvaha čelit dalším nepříznivým osudům; nastavit oboustranně výhodná pravidla při kontaktu s médii; nastavit pravidla pro zacházení s informačními a osvětovými materiály“. Cíle standardu 5.4 *Spolupráce a komunikace s médii* doplňují: „nastavit pro koordinátory a vedoucí týmu dobrou pozici pro spolupráci s médii na jedné straně a pro podporu práv a zájmů přímých zasažených na straně druhé; podpořit takovou spolupráci s pracovníky médií, která by též jim pomáhala zvládat důsledky mimořádných událostí; podporovat proaktivní a průběžnou spolupráci s médii při podpoře připravenosti na zvládnutí neštěstí a jejich důsledků“ (*Standardy psychosociální pomoci a spolupráce*, 22 a 31).

71 Viz: 1. 2. 2021, *Nevyužitá polní nemocnice stála 100 milionů Kč, vyčísliła náklady Bulovka*, dostupné na: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/covid-koronavirus-polni-nemocnice-letnany-bulovka.A210201_184503_domaci_baky.

72 Pro porozumění myšlenkovým zkratkám a zkrácením srov. např.: Alena Plháková, *Obecná psychologie* (Praha: Academia, 2007), 271n.; Ariel Rosenfeld, Sarit Kraus, 'Predicting Human Decision-Making', in *Predicting Human Decision-Making: From Prediction to Action*, ed. Ariel Rosenfeld, Sarit Kraus (San Rafael, CA: Morgan & Claypool, 2018), 21–60, <https://doi.org/10.2200/S00820ED1V01Y201712AIM036>; Daniel Kahneman, 'Heuristics and Biases', in *Scientists Making a Difference*, ed. Robert J. Sternberg, Susan T. Fiske, Donald J. Foss (New York: Cambridge University Press, 2016), 173.

73 16. 12. 2020 na <https://www.seznam.cz>.

74 Např. titulky ze zpráv na www.seznam.cz z 10. 12. 2020: *Striptýz ano, mše ne. Dva kalifornské kostely se kvůli vládním opatřením označily za strip kluby*.

týkajících se zavírání škol, restaurací či dalších podniků, ale zároveň vyzývaly lidi, aby omezili kontakty a dodržovali hygienická opatření. Když na jaře vláda zveřejnila tuto taktiku, většinou ji dávala do souvislosti s cílem ochránit před covidem-19 starší osoby. Jenže pak začalo úmrtí přibývat, a to především v domovech důchodců. Článek je převzatý pravděpodobně z agentury Reuters. Švédská vláda se v něm snaží o reflexi, aniž by obviňovala někoho jiného než sebe. Převzatý článek končí přehledem čísel: Švédsko, které má 10 milionů obyvatel, od začátku pandemie zaznamenalo 341 029 případů koronaviru. Zemřelo 7 667 nakažených lidí, což je výrazně více než v sousedním Norsku, Dánsku nebo Finsku. Na úplný závěr dodal autor srovnání s ČR: V České republice, která má srovnatelný počet obyvatel jako Švédsko, zemřelo od jara přes 9 700 lidí s prokázaným koronavirem. Moje hlava automaticky sahá k totalitní paměti a osvědčenému postupu čtení mezi řádky. Stejně nechápu. Jak může článek s titulkem *Švédsko přiznalo chyby*, vyústit v konstatování, že při srovnatelném počtu obyvatel v ČR je u nás zemřelých o pětinu víc? A to při strategii omezování a hrozeb, bez reflexe i přiznání chyb.⁷⁵

Převažující a neměnný tón strašení a znehodnocování⁷⁶ spolu s nedostatkem kritického myšlení byly hlavní části problému s mediální strategií. Kritické myšlení znamená mj. rozumět zdrojům a statistice, to znamená zacházení s čísly. Každý a každodenně se mohl dozvědět, kolik přibýlo nakažených, nemocných, mrtvých. Málokdy se u těchto přehledů objevil „návod k použití“ neboli text s vysvětlením „jak těmto číslům rozumět“. Například, že čím více lidí je testovaných, tím více nakažených se zachytí; srovnávat přírůstky lze pouze ve srovnatelných vzorcích a v časových řadách atp. Porozumění statistice nebylo českými médii u veřejnosti nijak podporováno.⁷⁷ Kriticky myslet či reflektovat znamená pochybovat a rozlišovat, uznávat nejistotu a tvořivě s ní zacházet. U složitých situací s mnoha zastoupenými a protichůdnými zájmy a chabou sdílenou pamětí by se kritická reflexe měla brát jako povinný „příbalový leták“ při pokusech o řešení těchto situací.

5. Dobrovolnictví jako příklad občanských ctností, osobní zodpovědnosti a solidarity

Občanské organizace a sdružení, která mají blízký vztah k obcím, mohou často zvýšit povědomí o dané problematice, komunikovat potřebné informace, vyvrátit nepravdivé informace, poskytovat potřebné služby a spolupracovat v krizové situaci s vládou. [...] Mohou například posílit organizace v jiných sektorech, jako například podporovat rodinné příslušníky pacientů v domácí péči. [...] Jedinci, zejména ti, kteří již prodělali onemocnění pandemickou chřipkou, mohou zvažovat dobrovolnou práci pro organizovanou skupinu pomáhající ostatním členům komunity.⁷⁸

75 O věrohodnosti politiků, stejně jako ostatních lidí, pro mě rozhoduje z velké míry dovednost sebereflexe. 6. 1. 2021 vyšel na Seznam.cz článek s titulkem *Hamáček: Dělal jsem vše, ale odpor byl velký*. Šéf Ústředního krizového štábu „přiznává, že ačkoli se vláda snaží dělat v boji proti koronaviru, co může, nálada ve společnosti se kvůli různým opatřením zhoršuje“. „Připomněl ostré debaty ve Sněmovně kvůli prodlužování nouzového stavu a také chování lidí, kteří na jaře opatření dodržovali, ale na podzim se to už nepovedlo.“ (Dostupné na: <https://www.novinky.cz/koronavirus/clanek/hamacek-delali-jsme-vse-ale-odpor-byl-velky-40346940>)

Česká média nabídla obraz českého politika, který nenahlíží vlastní činy a zodpovědnost, spíše obviňuje druhé. Jakou ty dvě zúčastněné zájmové strany (novinář a politik) sledovaly strategii? O čem a proč chtěly koho informovat?

76 „Vláda kapitulovala. Nad pandemií prý zvítězí zdravý rozum“ oznamuje titulek ve chvíli, kdy se vláda pokusila počítat s osobní zodpovědností občanů. (15. 12. 2020 na <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/komentar-vlada-kapitulovala-nad-pandemi-pri-zvitezi-zdravy-rozum-134096>)

77 14. 10. 2020 se objevil převzatý článek s výzkumnými zjištěními cambridgeské studie: Lidé, kteří odolávají dezinformacím o koronaviru, mají vysokou míru matematické gramotnosti. Matematická gramotnost je popsána jako schopnost „strávit a široce aplikovat kvantitativní údaje“. V závěru se dočteme, že je třeba „klást větší důraz na rozvoj kritického myšlení a schopnost orientovat se ve světě digitálních médií“. Viz: <https://www.novinky.cz/zahranicni/clanek/dezinformacim-o-koronaviru-veri-lide-s-nizkou-matematickou-gramotnosti-zjistili-vedci-40339221>.

78 *Pandemický plán ČR*, 6.

V Pandemickém plánu ČR se ve fázi 1–3 v oblasti intersektorální spolupráce počítá s přípravou:

- nasazení studentů studijního programu všeobecné lékařství, počínaje 3. ročníky a dále, v ošetrovatelství;
- opatření v zařízeních sociálních služeb a zdravotně sociálních služeb;
- neziskových organizací k pomoci při zajištění poskytování zdravotní péče a sociálních služeb obyvatelstvu;
- dobrovolníků na pomoc při poskytování zdravotní péče v lůžkových zdravotnických zařízeních, ve kterých budou hospitalizováni pacienti, atd.⁷⁹

V podzimní pandemické náladě jsem psala Ing. Richardu Smejkalovi, veliteli Ústředního krizového týmu Českého červeného kříže: *Celý rok nadskakuju nad mediální a vládní frustrující komunikací pandemie. Když jsem se od kolegyně dozvěděla, že ČČK školí dobrovolníky v základech ošetrovatelství pro uplatnění v nemocnicích a sociálních zařízeních, zajásala jsem. Bylo to pro mě opravdu světlo v temnotách, něco, co dává naději. A také něco, co chce i Pandemický plán ČR. [...] Tedy: DĚKUJI! – A zároveň se ptám, proč dobrovolnictví a ČČK nejsou plné noviny?*

Myslím, že R. Smejkal odpovídal v podobné náladě, ale tu moji zlepšil: *Prosadit kurz bylo hodně náročné a já si v září s tímto docela užil. Kurz jsem koncipoval dříve, než se čísla začala zhoršovat, a o to více bylo těžké o něm přesvědčovat. Ale nakonec se to povedlo a máme radost ze všech, kteří se přihlásili. A také mám radost, že se nevytratila myšlenka, že z kurzu nutně nemusí mít užitek jen zdravotní a sociální instituce, ale že jej děláme pro veřejnost, tedy pro jednotlivce, rodiny a komunity a že pečovat o své blízké je víc než „morální imperativ“.*⁸⁰

6. Tažme se a učme se; tlučme až potom (diskuse a závěr)

*Otázka pandemické připravenosti není odpovědností pouze jednoho rezortu, musí být zodpovědností celé společnosti!*⁸¹

*Chceš-li se učit, taž se; chceš-li napravovat, tluc.*⁸²

Zabývala jsem se měkkými důrazy pandemického plánu typickými pro psychosociální krizovou spolupráci. Zaměřila jsem se především na komunikaci. Hlavním výstupem je upozornění na chybějící intersektorálně sdílenou vizi, která by dala jednotný směr dlouhodobé vládní a mediální komunikační strategii ve směru evropského důrazu na lidská práva, svobodu a solidaritu a pro spolupráci se zaangažovanými lidmi a organizacemi; vize, která by zdůraznila rovnost, partnerství a občanskou zodpovědnost. Každý z nás je občan, který má zodpovědně chránit sebe, aby se mohl postarat o sebe a o druhé.⁸³ Mezi dopady pandemie, jak doufám, bude patřit i posílení občanské společnosti. Dobrovolníci se dostali do nemocnic, pobytová zařízení odhalila svá (mocenská) omezení, začíná se prosazovat nové sebedefinování seniorů.⁸⁴

79 Pandemický plán ČR, 22–23. Ve fázi rozvinuté epidemie již zmínku o dobrovolnictví nenajdeme.

80 9. 1. 2021 jsem se R. Smejkalu zeptala, jestli můžu naši e-mailovou výměnu použít. Odpověděl, že samozřejmě, spolu se zasazením do kontextu, „že to byla naše přátelská korespondence, takže jazyk není akademický“.

81 Pandemický plán ČR, 1.

82 Isidor Hirsch, *Rabínská moudrost. Dle Talmudu*, Malá Díla (Olomouc: Votobia, 1997), 66.

83 'Právě občané velmi často zapomínají, že mají spoluodpovědnost za ochranu života a zdraví jak svého, tak svých blízkých', in *Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2020 s výhledem do roku 2030* (Praha: MV – Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2013), 9.

84 V únoru 2021 jsem se účastnila jednání pracovní skupiny *Budoucnost EU v sociální a zdravotní oblasti* pod vedením Vladimíra Špidly a Karla Schwarze. Z původního stereotypu „Evropa stárne, přibývá multimorbidit“ se v diskusích stalo „je třeba využít obrovských možností silné věkové skupiny aktivních a zdravých seniorů“.

Pandemie s plošnou hrozbou onemocnění a smrti a výběrovou hrozbou chudoby ještě neskončila. Všeobecná zasaženost, tedy množství zainteresovaných skupin a jedinců, představuje příležitost. Slogan Winstona Churchilla a ekonomů „Nepromarnit žádnou dobrou krizi“ platí též pro ostatní oblasti společenské praxe. Znamená to mj. reflektovat pandemické učení a čelit paradoxům v tématech: všeobecná zasaženost rozvolňující i zostřující rozhraní mezi společenskými systémy⁸⁵; on-line gramotnost sblížující lidi stejných hodnot a oddalující společenské vrstvy⁸⁶; etika balancování volající po kritickém myšlení, mediální gramotnosti a pochybnostech, stejně jako po celospolečenské strategii důvěry a vzájemnosti; normalizace strachu z doteku⁸⁷ a také příležitost k normalizaci politiky snížení⁸⁸. Pandemie a její dopady představují obrovské zdroje učení, které lze využít ve směru chtěných změn. Pro oblast psychosociální krizové pomoci a spolupráce se například ukazuje, že je třeba důsledněji vnímat média jako stakeholdery a rovněž že cílem spolupráce je skutečně vzájemnost jedněch s druhými, nikoli začleňování jedněch druhými.

Toto učení lze využít k posílení připravenosti. Vezmeme-li kruhové fázování katastrof, jsme nyní (v červnu 2021) ve fázi zmírňování důsledků katastrofy a tvorby preventivních protipatření, což je doba, do které SHIELD model⁸⁹ krizového řízení zasazuje zapojení zainteresovaných lidí a skupin (*engaging stakeholders*). Autoři nabízejí kontrolní otázky, např.: *Zajistili jste, aby stakeholderům byla sdělována vzájemná výhodnost účasti na sítích, platformách a při událostech?* V březnu 2021 jsem dostala podobnou otázku v souhrnné podobě: *Jak zaujmout spoluobčany, kteří „sedí za pecí“ nebo se nevzdělávají v kritickém myšlení?* Odpovídala jsem v několika bodech, vycházejíc ze zásad psychosociální krizové pomoci a spolupráce a držíc se základního předpokladu soudobé psychologie, že zaujat (vnitřně motivován pro akci) je každý člověk – jen každý něčím jiným. Uvádím příklady pro postup seshora dolů:

- Nepředpokládat, že jde o jednolitou skupinu nebo o definovatelné cílové skupiny s definovatelnými reakcemi a potřebami. Předpokládat rozmanitost a využívat ji. Systematicky sdělovat nejistotu, např. metodou menšího zla. Zásada: *Rozmanitost je především rozmanitostí hodnot (a také sil a zdrojů a způsobů zvládání situačně oživených potřeb)*.
- Využívat citlivosti témat a citlivosti časů. Příklad: Ideální by bylo školit dobrovolníky v prvních šesti týdnech (tedy v době rouškošení), protože se dá počítat se spontánní solidaritou; nebo následně v době narůstající podzimní skepse, kdy by akce typu „pomůžete sobě a svým blízkým“

85 V lůžkách jarní vlny pandemie se lidé rychle síťově zorganizovali. Mezilidské sítě reagovaly rychleji, jednoznačněji a důsledněji než státní systémy. Běžná ostrá rozhraní mezi systémy se prolidsky rozmlžila i ve státním systému: *Kontakt s lidmi je předpokladem sociální práce. Na úřadu jeho smyslnosti mnohdy brání byrokratičnost procesu. Pandemie na jedné straně vedla k uzavření úřadu, na straně druhé ke zlepšení kontaktu s žadateli o mimořádnou okamžitou pomoc v souvislosti s COVID-19. Díky uvolněným pravidlům, vytvořeným pro tuto pomoc, bylo po dlouhé době téměř příjemné poskytovat žadatelům jednoznačné a pochopitelné informace. Krize částečně odstranila papírovou clonu, která někdy brání ve výhledu: Také na úřadě jde především o lidi* (20. 5. 2020, sociální pracovník úřadu práce).

86 Navštívit bohoslužby on-line včetně „setkání“ po nich je pro mnohé lidi snazší než se dostavit osobně. „Tahle mimořádná situace nás paradoxně trochu sblíží,“ poznamenal kurátor kolínského sboru ČCE po společných on-line bohoslužbách se sborem poděbradským (10. 1. 2021). Tutéž zkušenost mám ze setkání evropských psychologů. Připojit on-line se mohli kolegové, kteří se dříve z finančních důvodů neúčastnili schůzek konaných v rámci evropské „schůzové turistiky“. Jakmile však není předmět on-line setkání sdílenou hodnotou, vede on-line prostředí pravděpodobně k oddálení jednotlivých vrstev (viz příklad školství).

87 Dívám se na detektivky ze 70. let minulého století. Všimám si, jak kriminalisty zahalují oblaky cigaretového kouře. Moje oči přijaly slogan „Normální je nekouřit“. Tytéž oči hledí na záběry natočené do roku 2020 s překvapením, jak snadno se v nich lidé na veřejnosti objímají. Moje vnímání normalizuje sociální vzdálenost, ačkoli to vědomě nechci. Děje se to v době, kdy pomáhající profese postupně přijímají paradigma embodimentu. Pandemický důraz na vzdálenost nově zcitlivuje vnímání – například dotek, který doprovází spolupráci s klientem v rámci organizačního kontextu. Srov. Lorraine Green, ‘The Trouble with Touch? New Insights and Observations on Touch for Social Work and Social Care’, *British Journal of Social Work* 47 (2017): 773, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw071>.

88 7. 1. 2021 jsem se zeptala studentů oboru pastorační a sociální práce na ETF UK, co dobrého je pandemie naučila. Nijak nepřekvapil vyjádřený důraz na vztahy. Jeden student nabídl „omezení“ jako přínos: zjistil, že snížení spotřeby nevádí. Dotknul se tím politiky *degrowth* (snížení) jako jedné z cest udržitelného rozvoje. Novinový titulek z 10. 1. 2021 však vynořující se zisk omezení ironizuje: *Návrat do pravěku? V Česku bují výměnný obchod*. Obsah článku přitom popisuje jednu z oceňovaných strategií politiky snížení.

89 Albris, Cedervall Lauta, Raju, ‘Strengthening Governance for Disaster Prevention’, 3.

byla protilátkou proti bezmoci. Zásada: *Využívejme spontánní energie!*

- Využívat pro cílenou osvětu každodenní jevy. Znamená to vědět, co chci naučit, a důsledně se tím každodenně řídit. Příklad: Uveřejňované počty nakažených, zemřelých atp. využívat k učení se statistice. Zásada: *Komunikovat vizi a pružně využívat příležitostí pro její dosahování.*
- Využívat symbolů a rituálů při sdělování hodnot souvisejících s vizí. Pandemie vytvořila silné symboly (roušku a jednorázový ochranný oblek) a akční hrdiny. Teď jde ještě o to symbolizovat hrdiny trpělivosti, spolupráce, humoru atp. Zásada: *Příležitostí pro symbolizaci a ritualizaci vize je dennodenně řada, např. při volbě oděvu.*
- Dokumentovat úspěch. Zásada: *Úspěch vzniká jen porovnáním s předchozím stavem.*

Kdybych jednotlivé zásady seřadila do knihy, jmenovala by se *Zavádění chtěné změny*. Změny jsou také nechtěné a nevyhnutelné. Katastrofy jsou katastrofami právě proto, že představují náhlou nechtěnou změnu. Pandemie oproti tomu přináší nechtěnou změnu plíživě a dlouhodobě. Je to možná její hlavní záludnost, protože na plíživé děje nemáme citlivost ani paměť. Trvání ve vzpomínkách nezachycujeme tak dobře jako vrcholnou intenzitu. Nepamatujeme si, zda jsme například trpěli dlouho. Paměť nabídne zážitek největšího utrpení a poté jeho konce.⁹⁰ Může se stát, že na pandemii budeme vzpomínat radostně, protože si vzpomeneme hlavně na euforii konce. Zapomeneme, že některé mimořádné události a krizové situace mohou trvat dlouho. Právě riziko zapomínání by nás mělo motivovat ke spolupráci. Na složitá a nejednoznačná témata obvykle odpovídá (intersektorální) spolupráce, tedy spolupráce napříč obory, generacemi, skupinami, zároveň s jejich plným zapojením. Jednoznačné z mého pohledu je, že spolupracovat bez účasti nelze. Jasně vím, že nechci být předmětem ochrany a dobrodiní někoho, kdo se mě neptá. Ráda bych žila i umírala v síťovém světě spolupráce a občanské zodpovědnosti včetně důstojnosti rizika⁹¹, tedy ve svém přirozeném prostředí. A říkám si, že by mi v tom mohl pomoci i jakýkoli budoucí krizový plán ČR. Já bych též ráda pomohla jemu. Jistě nepřekvapí, že to vyžaduje vzájemnou komunikaci jako podmínku spolupráce.

Poděkování

Děkuji recenzentům za důležité podněty ke zlepšení srozumitelnosti a provázanosti textu.

Kontakt

PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D.

Univerzita Karlova

Evangelická teologická fakulta

Černá 9, 115 55 Praha 1

Bastecka@etf.cuni.cz

⁹⁰ Daniel Kahneman, *Myšlení, rychlé a pomalé* (Brno: Jan Melvil, 2012), 406, 431.

⁹¹ „Důstojnost rizika“ je pojem připomínaný v souvislosti s Úmluvou o právech lidí se zdravotním postižením. Viz např. Magenta B. Simmons, Piers M. Gooding, ‘Spot the difference: shared decision-making and supported decision-making in mental health’, *Irish Journal of Psychological Medicine* 34, č. 4 (2017): 281, <https://doi.org/10.1017/ipm.2017.59>.

The Pandemic Plan of the Czech Republic and Pandemic Learning

Bohumila Baštecká

DOI: 10.32725/cetv.2022.005

Abstract:

The Pandemic Plan of the Czech Republic is a crisis management tool for the pandemic area. The article reflects the Pandemic Plan of the Czech Republic in its 'soft' emphasis from the point of view of psychosocial crisis assistance and cooperation. It recommends: strengthening the skills of strategic variability, (media) communication, and cooperation with different stakeholders in achieving a lasting vision; the ethics of balancing; network style crisis management; and field services and volunteering, including strengthening the (church) voice against human rights violations and for a mood of gratitude. All this should be done with the hope of coexistence strengthened by the civic virtues of resilience, mutuality, and preparedness and based on pandemic learning.

Keywords: Pandemic Plan of the Czech Republic, the ethics of balancing, civic virtues, participation, normalisation

Introduction

Pandemics characterized by rapid disease spread into all parts of the world and a rapid rise in morbidity and mortality have been credibly documented since the 16th century, appearing at intervals of 10 to 50 years. In view of the genetic instability of the influenza virus and its animal reservoir, pandemics must be taken as a fact that society must face. The precise timing, severity and impact of the next influenza pandemic remain great unknowns. Timely planning and preparedness are thus utterly essential in order to limit the impact and consequences of a global pandemic on society.¹

The traditional autumn trans-disciplinary conference at the Protestant Theological Faculty of Charles University was called *Svoboda a společenství za nouzového stavu* (Freedom and Community during emergency state). It took place on 20th November 2020, i.e., during the emergency state. The name of the conference was brought about by the first wave of the Covid-19 pandemic in spring 2020. In the autumn we wanted to reflect on what we had experienced in the spring: student work, exclusion of people who fell ill, narrowing of attention to Covid, new

1 Ministerstvo zdravotnictví ČR [Ministry of Health of the Czech Republic], 'Pandemický plán České republiky' ['Pandemic Plan of the Czech Republic']. Last update: 11th July 2020; accessed 1st December 2020 and later: 3. <https://www.mzcr.cz/pandemicky-plan-ceske-republiky/>.

procedures in education, limiting of human and civil rights. We asked: What to do to rebuild the neighbourhood? What about freedom, fear, protection, solidarity, risk? What do we want to keep and what do we want to leave? How to balance personal freedom with community commitments? The spring 2020 questions are still valid after one year. The decisions made at the conference are equally valid: not to forget other events and happenings; to hear each other, although our attitudes and experiences are different; think and act civically and act even in crisis situations; advocate for and participating in rights.

At the conference, we necessarily came up with the topic of ethics in an emergency state. The same topic is mentioned in the Pandemic Plan of the Czech Republic. The present panellists (politically active people) did not know about the existence of the Pandemic Plan of the Czech Republic. I said the proud sentence: 'Our students know it!' Of course, they may not know it. However, as citizens, they should know that plans are a tool for preparedness. Plans come to life as threats come. They provide guidelines that need to be fine-tuned with respect to specific needs in a particular situation, protected values, and the state of strengths and resources.

In this article, we will examine the Pandemic Plan of the Czech Republic in terms of preparedness, that is, what we have learned (for the next time). I will base it on the principles of psychosocial crisis help and cooperation, and I will use autoethnographic reflection for research.

Autoethnography (as a qualitative methodology in general) changes the experienced structure of scientific works. The research becomes a story that the author presents in the form of a journey. He invites the reader on this journey, and they, together, meet events and milestones, bearers of meaning. The author stops by them and examines them, puts them into a well-known theory, asks new questions. His path, including the path of his associations, is not entirely predictable at first. The author discovers the data and especially the context of the process of writing and self-examination, in which the traditional division of genres into science and fiction disappears.² The resulting data are therefore an inspiration; they are evaluated mainly in the dialogue. At the same time, this way of working recognises that none of us can cover all current scientific knowledge on a given topic. We choose. Personal reflection should help us to see the reasons for the choice. Scientific honesty should lead us to the recognition of the sources we select from.

The first chapter of this article therefore presents my preconceptions and context of the work. In terms of psychosocial crisis help and cooperation, I want to focus on pandemic learning. Learning depends on memory. Therefore, I will define the memory which I use and the areas of learning on which I focus autoethnographically. I will explain autoethnography.

In the second chapter, I will describe how the Pandemic Plan of the Czech Republic understands communication and how it corresponds to the planning of assistance in the field of psychosocial crisis assistance and cooperation. Due to the scope of the article, I do not compare how the Pandemic Plan of the Czech Republic understands cooperation, even though it seems to be, linguistically, the best approach. I start from communication with the knowledge that communication requires cooperation: bees and ants have had to learn to communicate in order to cooperate. It is similar with people.

Through the third to fifth chapters I present the results of the work.

2 The scientific process then is not direct (linear), but it becomes variable (fluid); it is like 'being sent into the woods without a compass'. Cf. Sarah Wall, 'An Autoethnography on Learning About Autoethnography', *International Journal of Qualitative Methods* 5, 2 (2006): 151, <https://doi.org/10.1177/160940690600500205>.

Wall quotes Ellis from the author duo Carolyn Ellis and Arthur P. Bochner. These classics of autoethnography and their chapter 'Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity: Researcher as Subject' in *The Handbook of Qualitative Research* from the year 2000 are mentioned by Adam Wiesner, author of the award-winning publication *Jediná jistota je změna. Autoetnografie na transgender téma* (Bratislava: Ústav etnológie SAV within the edition Etnologické štúdie + VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2017).

The third chapter draws attention to the lack of a communicated and shared vision as a basic cultural and political obstacle for interpersonal, interdisciplinary, intergenerational, etc. cooperation. The vision is based on values; it is an expression of accepted ethics. The Pandemic Plan of the Czech Republic contains an ethical part, which evokes the appearance of a certain detachment from the rest of the text. It seems as if the state's human rights ethic did not meet the pandemic reality (or pandemic realities): human rights violations and abuses of power in the name of protecting each other had been almost unnoticed for many months.

The fourth chapter approaches the assumption that the form of reality is co-created by media communication. Based on the reflection upon this area, I was able to realise that media standards in the field of psychosocial crisis assistance and cooperation have become obsolete. The changing functions of the media call for a critical reflection, a sense of perspective. The pandemic exposed media helplessness and a lack of shared vision, as if the media were just copying social events and emphasising its demoralising part.

In the fifth chapter, I briefly mention the areas where pandemic learning and verification of the Pandemic Plan of the Czech Republic in the field of communication and cooperation is still underway. Civil society, expressed, for example, through volunteering and partnership communication with state systems, is a source of hope for me.

The final chapter offers a summary of the main ideas of the article and their corresponding challenges for practice.

1. Definition of Psychosocial Crisis Help and Cooperation, Type of Memory and Areas of Learning (= Context of Work, Goals, and Chosen Methods)

Since 1997, I have been dealing with disasters in the field and academically from a gradually developing civic and community position. Since 2000, I have been cooperating as a founding member with the Psychosocial Intervention Team of the Czech Republic.³ The PIT CR is the largest source of experience and opinions for the founding of psychosocial crisis assistance and cooperation⁴ presented as an interdisciplinary discipline for disaster management and its impacts, networking perception of the world and practical field interconnection of resources and people, especially in the 'bottom-up' direction. In 2005 we published the first textbook.⁵ In 2010, together with psychologists of the General Directorate of the Fire and Rescue Service and other people, we created the Standards of Psychosocial Crisis Assistance and Cooperation.⁶ In them, we emphasised that people have been helping each other since time immemorial and that helping helps – especially to helpers. The original idea was that standards would focus only on information. The common need to share information after disasters for all affected groups seemed undoubtedly significant. Today, I would only slightly expand the idea of the pillars of psychosocial crisis cooperation:

³ Cf. <http://pitcr.cz/>.

⁴ We recognise 'help' as an act of the stronger towards the weaker, that is, in a 'top-down' direction. It happens in situations where it is necessary to estimate the needs of the victim relatively quickly (e.g., when unconscious or disoriented). In other situations, including first psychological aid, we believe that co-operation comes into play. It occurs in situations where both sides are equally strong or weak, and have their own specific strengths and vulnerabilities. Their meeting is a partnership and is based on a dynamic understanding of the person in his situation. It is therefore necessary to understand the situation and the needs arising from it, to which the (affected) person somehow responds in the spirit of his values and according to his strengths and resources. For more details see: Bohumila Baštecká, 'Dynamické porozumění člověku v dané situaci' in *Klinická psychologie*, ed. Bohumila Baštecká, Jan Mach et al. (Praha: Portál, 2015), 426–441.

⁵ Bohumila Baštecká et al., *Terénní krizová práce. Psychosociální intervenční týmy* (Praha: Grada, 2005).

⁶ *Standardy psychosociální krizové pomoci a spolupráce zaměřené na průběh a výsledek* (Praha: MV – Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2010).

it is information, recognition, rituals (ceremonies). These are all communication procedures that enable good cooperation and coexistence of people and groups whose diverse interests are exposed due to a disaster and highlighted in steps.

Psychosocial crisis assistance and cooperation is further developing as an interdisciplinary field that emphasises preparedness, resilience, and shared commitment in the context of the socio-ecological⁷ and spiritual paradigm. We supplement horizontal socio-ecological emphases with an emphasis on the spiritual vertical of forces, which are always more powerful in disasters than isolated human will. We merge these paradigms into the relationship triangle of the double commandment of love. This means that in a situation of unhappiness and its effects, we pay attention to the individual and his relationships with other people in families or communities and his relationship with the space where some people place God, the next world, or hope. Similarly, we pay attention to the community and its relationship to the individual and God (or the space which takes his place). We also examine how God's relationship to the individual and fellowship manifests itself in adversity. In the field of health, we agree that health is seen 'as a resource for everyday life, not the objective of living' and that 'the fundamental conditions and resources for health are peace, shelter, education, food, income, a stable ecosystem, sustainable resources, social justice and equity'.⁸ We realise that justice and equality between people is, on the one hand, created by daily coexistence,⁹ and, on the other hand, remains an unfulfillable dream at the earthly level. The way to (perceive¹⁰) equality and justice for us is the participation of people in the management of our own affairs. We consider participation to be one of the criteria for success in the practice of psychosocial crisis assistance and cooperation, which is essentially field and community-based. By participating, we also measure readiness, resilience, and shared involvement.

Readiness means being able to assess reality, to be aware of unwanted and inevitable changes. Preparedness complements prevention, which seeks to ensure that unwanted changes do not occur, threats do not materialise. Countermeasures are a tool of prevention.¹¹ The main tool of preparedness are plans that anticipate that a situation will arise and address what to do in that case. Resilience as the ability of a system to absorb adverse changes, and to recover after them,¹² does not make sense without the opposite of general vulnerability as the basic situation of us, humans. Resilience sometimes means a simple decision to resist vulnerability.¹³ We define shared involvement as a phenomenon in which different interest groups with different types of power (for example, direct victims, their loved ones, but also firefighters, media workers, etc.) show the same needs.¹⁴ We use shared involvement as one of the forms of participation in the creation of

7 The socio-ecological paradigm belongs to the family of system theories about the lived world, on which, for example, humanitarian and social work, community psychology, and others are based. It views the interdependence of people in a shared space and diversity as a condition for stability. It has emerged, among other things, in the context of public health care since the 1970s. A socio-ecological approach to health has been expressed, for example, in the Ottawa Charter of Health Promotion in 1986.

8 'Ottawa charter for health promotion', First International Conference on Health Promotion, Ottawa, 21 November 1986, World Health Organization, https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/129532/Ottawa_Charter.pdf.

9 Coexistence in the sense of conviviality, as understood by Ivan Illich, cf., for example, Bohumila Baštecká, 'Na hranicích mlha aneb, nová my' rozmanitých', *Studie a texty Evangelické teologické fakulty* 32, no. 1–2 (2019): 83–114.

10 My basic profession is psychology. I therefore consider reality to be a mediated result of the perception of reality.

11 Due to the scale of this work, I cannot deal with the two-way context of risk perception and preventive measures. However, it is important to know that announced preventive measures can reduce risk perception and therefore preparedness.

12 For this classic definition by Crawford S. Holling from 1973 and further developments in the understanding of resilience, cf., for example, Michael Bollig, 'Resilience – Analytical Tool, Bridging Concept or Development Goal? Anthropological Perspectives on the Use of a Border Object', *Zeitschrift für Ethnologie* 139 (2014): 273; Henrik Thorén, 'Resilience as a Unifying Concept', *International Studies in the Philosophy of Science* 28, no. 3 (2014): 317, <https://doi-org.10.1080/02698595.2014.953343>.

13 On 4th March 2020, PIT CR issued a statement on the situation around Covid-19 in the Czech Republic called *Můžeme se rozhodnout*. One of its decisions was: We may decide not to succumb to fear.

14 From the position of psychology and neuroscience, shared impact can be explained as a manifestation of our 'social brain' with

community interventions in order to support preparedness and resilience.

The goal of psychosocial crisis help and cooperation is to restore order and everyday life (children go to school and adults to work, people and communities can take care of themselves and manage their daily routine); inclusion, mutuality, participation (solidarity is linked to universal vulnerability, to the suffering of ancestors and descendants, to the relationship with God, including his silence; the event gradually becomes part of a common history, affected people and communities are perceived as part of the whole and their experience is important for the whole; gratitude appears); strengthening the courage to live (people and communities have confidence in themselves and the future and feel ready for any further adversity); willingness to help others (the experience of an adverse event and a deepened perception of solidarity motivates the affected people and communities to help other people and communities in a comparable situation). The encryption grid¹⁵ of standards of psychosocial crisis assistance and cooperation offers a quick assessment of the adequacy and effectiveness of assistance. The results of psychosocial crisis aid and cooperation are 'attached' to individual statements, which contain the desired goals in a condensed form:

- Mutuality, inclusion, participation (including spiritual participation). Statement: we are not alone and in this. Aid evaluation: Has our intervention raised the people's and communities' belief that we are not alone in this, whether in the 'past-future' or 'now and here' dimension in relation to people or to God? If so, thanks to what? If not, why not?
- Restoration of order and everyday life, cooperation. Statement: together we can do it. Aid evaluation: Did our intervention in people and communities create a desire to cooperate, an impression that we can do it together? If so, thanks to what? If not, why not?
- Strengthening courage to live, resilience and preparedness. Statement: we will prepare for the next time. Assistance evaluation: Has our intervention in people and communities encouraged self-confidence, the belief that they are ready for another similar event, that they can prepare for it, that they will manage it next time? If so, thanks to what? If not, why not?
- Willingness to help others, personal responsibility. Statement: each of us can help the other. Assistance evaluation: Has our intervention in specific people and communities encouraged the belief that they can help others, that it is enough to make a decision? If so, thanks to what? If not, why not?

The basic procedure of psychosocial crisis cooperation is documentation. Standards of psychosocial assistance and cooperation focus twice on it. Direct assistance standard 4.10 *Dokumentování události, pomáhání a vývoje* (Event documentation, assistance, and development) sets out the objectives – 'We need to set up procedures to support the rights and interests of those affected, the development and well-being of the assistants, the quality of assistance and cooperation (individually, within the team and between teams). It is necessary to maintain event memory, to capture positive change, to evaluate assistance and cooperation.'¹⁶ Coordination Standard 5.3 *Dokumentování pomoci a spolupráce a vytváření informačních a osvětových materiálů* (Documenting assistance and

mechanisms of identification, emotional contagion, empathy, compassion. In situations of mass disasters, these mechanisms relate to a strong common task of managing the effects of disasters. I do not deal with the topic in this article anymore. For more information on the social brain, cf., for example, Adriana Galván, 'The Social Brain', in *The Neuroscience of Adolescence*, ed. Adriana Galván (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 179–213, DOI: <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1017/9781316106143>.

15 This designation was used by the coordinator of PIT CR, Pastor Karel Šimr. It was widely accepted.

16 *Standardy psychosociální pomoci a spolupráce*, 23–24.

cooperation, and creating information and educational materials) aims to 'encourage coordinators / team leaders / community workers to appreciate the importance of documenting and creating information and educational materials as part of the assistance framework and assistance tool and to ensure documentation and information and education materials in the spirit of the principles and values of psychosocial crisis assistance and cooperation. In this way they should create a basis for learning, development, cooperation, and change.'¹⁷

This article is also built on documentation: with PIT, we have been involved with the pandemic from the beginning by creating leaflets, collecting stories from the pandemic called *Jsme lidi, ne čísla* (*We Are People, Not Numbers*), and by organising a conference.¹⁸ During extraordinary events, I routinely and continuously write field notes¹⁹ and follow the social mood expressed by the abbreviations of newspaper headlines. I am 66 years old and my perception is influenced by many years of experience with misfortunes and their management. In the field of societal crises, I experienced the hope and disillusionment of 1968 and the following years, the onset of wild capitalism in 1989 going hand in hand with the awakening of the joyful energy of civil society and the building of services. After a long time, the pandemic once again offered me a charming mix of the unknown and the familiar, destructive and reviving, including the notion of new beginnings. In this context and with these contents of memory in the article, I emphasise exactly what I always emphasise.

The chosen method is autoethnographic reflection. Autoethnography can be simply defined as a subset of qualitative methodologies combining scientific research procedures with appropriate personal experiences and beliefs in order to capture a cultural phenomenon in a comprehensible and credible way. It is assumed that the researcher is emotionally, morally, and intellectually involved in the matter. He then, from his perspective, captures a topic that is often filled with emotions and can be viewed from many angles.²⁰ There are a number of autoethnographic approaches. Together, they assume that these are some audience – readers, listeners, viewers – and their response. It is an interview with oneself given to others. The origin of autoethnography can be attributed to the feminist questioning of the objectifying (ethnographic) world of the white man. Autoethnography emphasises an interest in embodied²¹ and relational perspectives, lived experience,²² the science of flesh and blood. It requires reflexivity, contextuality, and intersubjectivity,

17 *Standardy psychosociální pomoci a spolupráce*, 29–31.

18 An assisting person during the fulfilment of standard 4.10, also: 'through notes and their evaluation, acquires and maintains an overview of events, including the capture of the changing situation of those affected; keeps a diary where, in addition to events and activities, he captures their reflections; maintains a written memory of the event, captures (positive) changes; encourages the collection and telling of stories.'

19 I have been using writing for reflection, stabilisation, critical distinction of context, gaining insight and inspiration since the beginning of my career. Field notes take the form of a diary, where I capture anything that interests me or that I need to deal with. The first diary note concerning the pandemic is from 13th February 2020, when a report was published in the media: *Na výletní lodi v Japonsku se dál šíří nový koronavirus. Nakazilo se dalších 44 lidí* (http://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/koronaviurs-japonsko-diamon-princess-vyletni-lod-olympiada-cina_2002130637_ako). My task was to comment on this in the evening television news from the position of a psychologist. Then I wrote down: 'I'm going home taking the last express train, sprinkled with carrot from a vegetable baguette, which I bought to support the steward. Catching the train was the main cure for the TV experience. What was I supposed to do when the foreign editor was making impressions – sensational – aggravating. Luckily, TV is just like a washing machine. So don't go there anymore! But still – no matter how I think, I wouldn't change the way I reacted. They must distinguish, not create sensations from the position of people who are safe and just observe the situation of others. And I have to learn to say that I am incompatible with TV – I am compatible with a debate, not with individual expertise.'

20 Robin Hogan, 'Autoethnography', In *Salem Press Encyclopedia* (2018): 1, database Research Starters, 10th September 2021, <https://www.coursehero.com/file/107280346/autoethnography-salem-presspdf/>,

21 Our experiences are *embodied* – connected to one's own body in a way we can hardly imagine. I do not discuss the current theory of embodiment in more detail in the article.

22 Cf. Sara L. Crawley, 'Autoethnography as Feminist Self-Interview', in *The Sage Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*, ed. Jaber F. Gubrium, James A. Holstein, Amir B. Marvasti, Karyn D. McKinney (Thousand Oaks: Sage, 2012): 143–159, <https://dx.doi.org/10.4135/9781452218403.n10>.

thus it leads to positionality. It is the same as in case of (probably) all current communication methods aimed at equal coexistence of the diverse. My position in writing this article combines long-term work experience with the new civic experience of a person affected, similarly to fellow citizens, by the Covid-19 pandemic. Field notes reveal parts of the attitude continuum in which I get into in crises.²³

The aim of the article used for practice is to compare the Pandemic Plan of the Czech Republic with the lived reality in 'soft' areas which are typical for psychosocial crisis cooperation. The aim is then to balance this and other crisis plans and direct them towards people's participation, readiness, and resilience. The process goal, which is fulfilled by writing itself, is documenting: capturing part of the pandemic memory, because memory is a condition for any learning. The interim results of the comparison relate to the 'soft' emphases of the Pandemic Plan of the Czech Republic (that is, communication and, consequently, cooperation), ethics, and the vision of the Pandemic Plan of the Czech Republic, media strategy, and the civic virtue of volunteering.

2. The Concept of Communication (and Cooperation) in the Pandemic Plan of the Czech Republic in Comparison with the Coordinates for Assistance Proposals

According to psychosocial crisis cooperation, assistance or other procedures used for crisis management are designed (planned) so that they are culturally and situationally appropriate. 'Culturally' means taking into account values, strengths and resources, and 'situationally' means noting the needs and strategies that the situation will evoke. Disasters and their effects evoke a series of situations that vary over time in different people and groups of people. This means that needs are changing, along with ways to respond adequately to them. Guidelines for estimating needs therefore lie in the characteristics of the event, the time after the event, and the groups affected.

2.1 A Pandemic Differs from Other Emergencies and Crisis Situations Mainly in its Creeping Course over Time; It Is Therefore Necessary To Take into Account the Affected Groups of People Which Change in a Long-Term Manner.

A pandemic lasting over a year²⁴ is, in terms of psychosocial crisis cooperation, an 'event' and a 'situation' if we use a term from the field of security terminology. We then define a crisis situation as 'an emergency under the Integrated Rescue System Act, a critical infrastructure disruption or other danger in which a state of danger, a state of emergency, or a state of threat to the state is declared'.²⁵ The repeated extension of a state of emergency during a pandemic draws attention to

23 'The world has been covered with masks. They are a symbol of the time (as was the sea lion Gaston during the flood season). I am taking the train through XY with some of things which I picked up at work. These things belong to my colleague XY, and I am delivering them to him. He is afraid of death, anxious. He hid like almost everyone. At the same time, this is a chance: if it does not fall into a dictatorship, then it will not be possible to avoid partnerships – in schools, in health care – and to communicate openly. [...] Since the announcement of the quarantine on Monday 16th, there have been 14-hour shifts for me. This means forward bends for me in front of the computer, networks networks networks. Endorphinised by the enthusiasm of pandemic solidarity, my hesitation was gone. I went on a refreshments trip to the cemetery. It was twenty degrees, and I sat in the back seat of the car and began writing a flyer. It worked (as I found out later). Driven by the enthusiasm of networking, helpfulness, dissolving borders, volunteering, etc., I just rejoiced. [...] The body lasted until Friday.' (Selection from notes from Tuesday 24th March 2020, summary of the previous week.)

24 'A pandemic is a large-scale epidemic which affects all continents. It is therefore the occurrence of a disease with a high incidence in a large area (continent) over a period of time. According to the WHO definition, an influenza pandemic is characterised by the spread of a pandemic virus in communities in at least 2 countries in one WHO region and in at least one country in another WHO region.' (Pandemic Plan of the Czech Republic, 2.)

25 Act No. 240/2000 Coll., on crisis management and on amendments to certain acts, § 2, letter b). Act No. 139/2000 Coll., on the integrated

the fact that an event and a situation become a story. A pandemic is defined by the inconspicuous or abrupt increase in numbers of infected; its 'new waves' are assumed. The suddenness of 'ordinary' emergencies is rather indicated by its effects.

The usual circular phasing²⁶ of emergency and crisis responses changes in a pandemic. It is as if the circle is kept only in case of individual destinies and it is stretched to the shape of an arch with a steep rise and gradual fading if understood socially.

The Pandemic Plan of the Czech Republic, which is to prepare the state's response to the pandemic, follows the phases according to the World Health Organisation. The phases correspond to the spread of the virus to individual countries and regions. Chronological phases are added to these quantitative phases: the post-peak phase, possible new wave, and the post-pandemic phase (when the pandemic ends). In events with a more distinct demarcation, the immediate response to a catastrophe is the rescue or the heroic phase, and sometimes it is called 'miracles'. After the first hours or days, this phase is alternated by 'honeymoons' characterised by the gathering of people and solidarity, cooperation in renewal. Exhaustion then brings a period of disillusionment of varying length, while efforts are made to mitigate the long-term consequences of the disaster. The last part of the catastrophic cycle means preparedness for the next catastrophe: new beginnings become a norm and memory preserves what we have learned in the context of the catastrophe.

In the pandemic arc, this mechanism is partly true and partly not. This is probably also because, unlike other events, the groups of victims are constantly changing and activating. The event seemed to happen and end at the same time again and again. It occurs, for example, for people whose loved one dies as a result of Covid or has permanent health consequences. It distances itself from people who have had a coronavirus infection with a mild course, which is in the Czech environment at first sometimes out of the reach and interest of the public health care system.²⁷ It remains present as a threat to other people. According to the reactions of the environment, their nature and the situation, they assess the degree of risk – not only from the point of view of state-protected values of life and health, but also from the point of view of their own values, that is, to keep a job, or to maintain children's education, to maintain wider family ties, or to maintain a summer apartment in Spain and other warm regions? To 'keep' it or 'change' it?

The lack of sensitivity to the dynamics of the impact is probably one of the reasons for the shameful communication strategy of the state and the media. Instead of understanding the changing groups affected and their interests, there was an effort to maintain a heroic phase throughout the year. Instead of equal cooperation with the victims, the dictates of area protection occurred. Even during ordinary emergencies, it turns out that there is a confusion (especially in case of

rescue system and on the amendment of certain acts, defines in § 2, letter b) an emergency as 'adverse effects of man-made forces and phenomena, natural influences, as well as accidents which endanger life, health, property or the environment and require rescue and destruction work'.

26 Cf. Bohumila Baštecká, 'Fázování katastrof a udržitelný rozvoj', in *Psychosociální krizová spolupráce*, ed. Bohumila Baštecká et al. (Praha: Grada, 2013), 117–119.

27 At the conference on 20th November 2020, we asked why the public health system had not recovered since the spring wave, why cooperation with public health offices was failing, why there was unrest and chaos in the Czech Republic in this area, while in the comparatively large and comparatively affected Netherlands there was peace and reality. 'Because we have been liquidating the public health care system here for thirty years, while the Netherlands is one of the world's leading companies in this area', responded health sociologist Hana Janečková. Public health is defined, for example, in Act No. 258/2000 Coll., on the protection of public health. It turns out that the term 'public health' as 'the health of the population and its groups' is often unknown to people, including professionals. They forgot about the 'Czechoslovak medical miracle' from the times of socialism, which precisely lay in the preventive 'care for the health of the people'. That was also the name of the very well-constructed law from 1966. They narrow their attention to the state of health services (see Act No. 372/2011 Coll., on health services and the conditions for their provision). The image of exhausted heroes of acute health care from the pandemic era seems to copy the popularity of television series made in the emergency room environment. Action heroes are probably more attractive than epidemiologists and hygienists. Nevertheless, The Pandemic Plan of the Czech Republic is designed for the public health threats.

social workers) about the idea of target groups. Be careful! ‘Affected groups’ are not ‘target groups’, arranged on the basis of ‘top-down’ ideas of several typical characteristics. Affected groups correspond more to interest groups in the sense of *stakeholders*²⁸ (that is, groups and individuals with a stake and interest in things) with diverse perspectives and interests that change over time and with the assumption of active participation in the events or potential of participation, including possible self-definition. Crisis management is not just a matter of the integrated rescue system.

Governments, the private sector, civil society actors including grassroots organizations, local associations and interest groups, as well as individual citizens, all have a stake in how we deal with the future in light of individual disasters [...] Calls for stakeholder inclusion and engagement are at the heart of international agreements and frameworks on disaster management.²⁹

The variability of the impact and the duration of the pandemic situation implies a constant demand for flexibility, including the assessment of changing and recurring needs, and for a flexible long-term communication strategy with a clear vision based on communicated values. The vision helps to maintain direction and stability in the variability of the impact and in the changing sub-goals and strategies.

We can say that the Pandemic Plan of the Czech Republic hardly takes into account the experience of people in various affected groups and over time. In terms of psychosocial crisis cooperation and its coordinates for aid proposals, this may be one of the causes of the unhappy state of ‘soft’ crisis management during a pandemic. This causes the loss of sensitivity to development and ongoing contact with the changing needs of people, their values, resources, strengths, strategies to manage the situation, with their ability to contribute and engage.

2.2 Soft stresses in a pandemic: what we live if we live in a pandemic

According to the Pandemic Plan of the Czech Republic, planning and coordination, monitoring of the situation and evaluation, limiting the spread of the disease, ensuring the continuity of the health care system, and communication and cooperation between sectors and sections of society are monitored in all phases of the pandemic.³⁰ Communication and cooperation are among the ‘soft’ manifestations and forces of life of social animals. It is ‘software’ with the power of a *shem* embedded in the Golem’s forehead. Without communication and cooperation, the best hardware or other parts of the Pandemic Plan of the Czech Republic lack meaning. Among the expected ‘soft’ effects of the spread of the pandemic virus is the fact that ‘national preparedness is under the scrutiny of the public, government agencies and the media.’³¹ In addition to showing a lack of

28 R. Edward Freeman’s *stakeholders theory* emphasises the interconnectedness of the social environment, the active role of the public and its participation, corporate social responsibility, cooperation, and reciprocity. The concept of interest groups is considered a theory of organisational ethics. The main purpose of the organisation is not the narrowly understood generation of profit, but the creation of values for all interest groups. In addition to the fact that stakeholders are the ‘voters’ of an organisation (they decide whether to vote for it), their interests have value in themselves. Obstacles along the way, along with side conflicts, provide an opportunity for organisations to improve their creation of values. Cf., for example, Jose Luis Retolaza, Ricardo Aguado, Leire Alcaniz, ‘Stakeholder Theory Through the Lenses of Catholic Social Thought’, *Journal of Business Ethics* 157, no. 4 (2019): 969–980, <https://doi.org/10.1007/s10551-018-3963-6>. It is interesting for our environment that the law on social services was created with references to the concept and ethics of *stakeholders*.

29 Kristoffer Albris, Kristian Cedervall Laut, Emmanuel Raju, ‘Strengthening Governance for Disaster Prevention: The Enhancing Risk Management Capabilities Guidelines’, *International Journal of Disaster Risk Reduction* 47 (2020): 5, <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101647>.

30 The Pandemic Plan of the Czech Republic on p. 13 states ‘intersectoral cooperation’. The term is usually translated into Czech by the word ‘meziodvětvová’. This translation loses the fact that it is an interpersonal, intergroup (thus also intergenerational), interdisciplinary and interdepartmental cooperation. Thus, it is more an intersection between all (stakeholders) than limited ‘industries’.

31 ‘Pandemic Plan of the Czech Republic’, 3.

understanding of intersectoral cooperation and stakeholder involvement, this sentence also highlights the importance of communication. Public scrutiny follows the communication of national preparedness rather than preparedness itself.

As stated at the beginning, considering the interconnected pair of 'communication and cooperation', due to the scale of the article, I will focus only on communication. All goals of the Pandemic Plan of the Czech Republic have their 'soft' (i.e., communication) parts: ensuring treatment of patients and treatment of complications, ensuring burial of the dead, monitoring compliance with recommended measures, reducing the impact of influenza pandemics on society and communities, minimising economic losses, and ensuring information for health professionals and public. So what does the communication strategy look like according to the Pandemic Plan of the Czech Republic? I especially cite places that, in my view, point to a problem and an opportunity to solve it. In the period between the epidemics, the state plans, among other things: initiation of 'communication activities to communicate with the media and the professional and lay public regarding the potential and real risk of pandemic influenza'; 'Setting out the principles and objectives of a communication strategy'; 'Appointment of a communication working group (from phase 3 onwards, activation of the mentioned working group)'; 'Building long-term cooperation with the media at the national and regional levels in order to ensure that they are informed about pandemic issues'; 'Developing an effective dialogue with the public with the aim of ensuring it is sufficiently informed on the issue of the pandemic'; 'Creating special channels of information for hard to reach groups of the population.'; 'Conducting exercises to test communication skills at least once a year or more frequently if necessary'; 'Updating communication strategies in accordance with feedback from the public and partner organisations – information collection and analysis'; Exchange of 'information on the effectiveness of recommended measures at international [...] and national levels';³² and 'Promoting consistent and accurate disease and epidemiological reporting'.³³

In the next phase, the procedures are complemented by: 'holding frequent and preannounced briefings via the popular media - web, TV, radio as well as press conferences, with the aim of containing panic and dispelling rumors';³⁴ and 'Exchange of public messages and educational materials [...]'.³⁵ With the oncoming epidemic, the emphasis will be on the 'active development of communication activities in order to communicate with the media and the professional and lay public about the potential and real risk of pandemic influenza; activation of communication mechanisms to ensure the widest possible dissemination of information'³⁶ and 'ensuring procedures for all speakers to provide consistent information', including regular communication 'by established mechanisms: What we know and do not know about the virus, the epidemiological situation, the use and effectiveness of the measures and the likely next steps; the importance of restricting the non-essential movement of persons to and from the designated area where containment measures³⁷ and relevant screening procedures are applied at points of transit; the importance of compliance³⁸ with the recommended measures to prevent the further spread of the disease; how to access medicines, basic services and supplies in the containment area'.³⁹ In

32 All listed citations can be found in: 'Pandemic Plan of the Czech Republic', 21.

33 'Pandemic Plan of the Czech Republic', 22.

34 'Pandemic Plan of the Czech Republic', 27.

35 'Pandemic Plan of the Czech Republic', 28.

36 'Pandemic Plan of the Czech Republic', 32.

37 Containment in this use means preventing the transmission of the virus or rather slowing its spread. The containment ceases to make sense in a situation of community spread. 'Pandemic Plan of the Czech Republic', 14.

38 Compliance means submitting to (medical) recommendations and regulations.

39 All these quotes in: 'Pandemic Plan of the Czech Republic', 34.

a developed epidemic (i.e., in a pandemic emergency), ‘developing an effective dialogue with the public’ still has the same goal: ‘to provide information [to the public] about pandemic issues.’⁴⁰ New tools will appear to do this: ‘Regular updates and public information on what is known and what is unknown about pandemic disease [...]’;⁴¹ ‘Providing regular information targeted at societal issues, such as travel alerts, border closures, etc.’⁴² And then during the pandemic: ‘Regular updating of information for the public about medical facilities with emergency medical care and about the possibilities of self-treatment.’⁴³

I no longer list activities to support cooperation between the society sections.

2.3 What Does the List of Communication Procedures from the Pandemic Plan of the Czech Republic Show?

- A change to the epidemiological view, and a lack of prototypical insight or connection with the vision. The main goal is an ‘awareness of pandemic issues’ such as ‘what we know and do not know about the virus’ with the subgoal of ‘preventing panic and dispelling rumours’.
- The language chosen reflects the difficulties of cooperation. The plan was probably not prepared in a team, in a transdisciplinary way.⁴⁴ In some places, it is characterised by epidemiological slang, and in some places it shows signs of misunderstanding. ‘Hard to reach groups of the population’ are likely to be identified as citizens with possibly worse access to information. The goal of ‘preventing panic’ seems to neglect current knowledge about mass behaviour.
- In terms of psychosocial crisis cooperation, the determination to shape a ‘communication strategy based on feedback from the public and partner organisations’ is promising.
- The general weakness of contingency plans is repeated. The plans are for preparation for the next event in a period of rest. This corresponds to reality only if we have not yet forgotten it and the relevant crisis memory is working. The preparation (for the flood) really takes place in a quiet time only for people with a fresh (for example, ‘flood’) memory. Human learning has its laws. Journalists and politicians learn just like other people. This means, among other things, that without a pandemic memory, preparatory meetings at a time when ‘nothing is happening’ are doomed to disinterest.⁴⁵ Memory can be created or maintained through exercises.

40 ‘Pandemic Plan of the Czech Republic’, 39.

41 ‘Pandemic Plan of the Czech Republic’, 39.

42 ‘Pandemic Plan of the Czech Republic’, 40.

43 ‘Pandemic Plan of the Czech Republic’, 47.

When the inconspicuously coming pandemic became an event, it evoked widespread black-and-white impressions: fear (of death), the idea of the need for hospitalisation, the idea of risk groups, etc. Guidance on differentiation, including, for example, self-medication recommendations, was delayed. From my point of view, self-treatment is also delayed in the Pandemic Plan of the Czech Republic. At the same time, the SARS 2002-3 epidemic reminded us, among other things, that hospitals with their high risk of nosocomial infections are not and will never be a safe place. Cf. Henry Masur, Ezekiel Emanuel and H. Clifford Lane, ‘Těžký akutní respirační syndrom. Poskytování péče vzdor nejistotě’, *JAMA – Česká verze časopisu Americké lékařské společnosti* 11, no. 7-8 [2003]: 541-543.

44 Transdisciplinarity is a claim for the cooperation of diverse stakeholders in solving a common specific problem. It is based on the premise of equality. An expert in communication with the ‘general public’ is therefore a representative of the general public. A media analyst or other expert will have his turn to speak after him. This leads, among other things, to the choice of a common intelligible language with the exclusion of industry slang. Such a language is also required, in the context of universal design, by *Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením*, no. 10/2010 Sbírky mezinárodních smluv [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. Cf., ‘Metodický postup pro tvorbu srozumitelných sdělení ve veřejné správě a pro tvorbu zjednodušených textů pro osoby vyžadující zvláštní přístup’, Ministerstvo vnitra České republiky 2018, https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvozp/dokumenty/ETR-Metodika_srozumitelneho_a_zjednoduseneho_vyjadrovani_ve_veřejne_sprave_1_.pdf

The transdisciplinary approach can be seen as one of the tools of intersectoral cooperation. The plan seems to draw from international sources primarily through translation, not understanding.

45 One of the common abbreviations is the belief in our minds that problems that arise suddenly and have short deadlines are more important than long-term and inconspicuous problems.

The Pandemic Plan of the Czech Republic calls for ‘conducting exercises to test communication capabilities at least once per year or more often if necessary’. Have any of us experienced a population protection exercise that taught journalists, politicians, and other citizens strategic cooperation in the long-term management of a pandemic?

These points reflect, among other things, the tension between the ‘military’ type of crisis management (command and control) and the ‘network’ type of management (communicate and coordinate).⁴⁶ The command and control type presupposes an integral command power which is entrusted to an individual or a team. One-way communication is used on the assumption that the information from the commander will increase the awareness of the recipients of the information. The communicate and coordinate type corresponds to the network world.⁴⁷ Power is entrusted to a team that can think and act procedurally in a universal design – that is, with thinking about all society areas or interest groups. In the Pandemic Plan of the Czech Republic, the requirement to shape a ‘communication strategy depending on feedback from the public and partner organisations’ corresponds to this style. Communication is not one-way; it is assumed that ‘recipients’ respond to information as people with their own experience influenced, among other things, by their involvement in networks, that is, by the experience of others. The information from the management is then more a seed sown in the information field than an accepted form without change. Therefore, it is necessary to constantly ask how the counterpart receives and understands the information, and also what he thinks (in the environment where he lives and in the situation in which he is). The communicate and coordinate type corresponds to the starting points of psychosocial crisis cooperation, which strives for the sustainable coexistence of diverse individuals and groups.⁴⁸ It seems that network management, ‘communicate and coordinate’, can also be an appropriate style of crisis management for inconspicuous and long-term pandemics. Crisis situations with legal restrictions on civil rights do not change that either.

I consider the emphasis on network – i.e., participatory – management to be one of the most important lessons from the pandemic. Let us try to discuss it with the knowledge that any communication serves a purpose, is guided by some values, and creates some type of relationship.

3. Balancing Ethics Compared to Lack of Vision and Human Rights Violations

An influenza pandemic, similarly to any emergency situation in the field of public health, requires

46 In English, they are the 4 Cs: *Command, Control, Communicate, Coordinate*. All four axes are useful in the managerial context. I take into account a certain difference in our context because: ‘It is tempting to apply the principles of military leadership to civilian healthcare, particularly in times of crises, such as during the recent pandemic. However there are a number of challenges to this application, most notably the differing culture between the two organisations.’ Samuel D. Hutchings et al., ‘Command, control and communication (C3) during the COVID-19 pandemic; adapting a military framework to crisis response in a tertiary UK critical care centre’, *Journal of the Intensive Care Society* 22 (11. 1. 2021): 7, <https://doi.org/10.1177%2F1751143720982191>.

47 Cf. Alfonso Gonzalez-Herrero, Suzanne Smith, ‘Crisis Communications. Management 2.0: Organizational Principles to Manage Crisis in an Online World’, *Organization Development Journal* 28, no. 1 (2010): 97–105.

48 Cf., for example, standard 5.5 *Podpora spolupráce a připravenosti v regionu s popisem*: ‘Event collaboration is supported by pre-event collaboration (in this sense, “after” event means another “before”). Interpersonal and organisational ties and the determination of individuals and communities to cooperate in helping are proactively strengthened before and during the event. Community, information, and coordination networks are created, updated, and revitalised. Cooperation between individual interest groups is encouraged and proposals for assistance and cooperation are created and verified. Readiness and cooperation are verified through joint meetings and their evaluation, appreciation, and criticism. Crisis plans of all types [...] are also created with an emphasis on the psychosocial and spiritual needs of all affected groups.’ (*Standardy psychosociální pomoci a spolupráce zaměřené na průběh a výsledek*, 32–33.)

making decisions that imply a balancing act between potential conflicts of interest involving individuals on the one hand and the community on the other. The persons responsible for this process may use ethical principles as tools for evaluating and balancing this conflict between interests and values. The ethical approach does not provide a previously set procedure. Rather, it applies principles such as equality, benefit/efficacy, freedom, reciprocity and solidarity. These principles may be used as the basic framework for evaluating and balancing the range of interests in order to achieve the set goal (such as the protection of human rights and the specific needs of vulnerable and minority groups).⁴⁹

The Pandemic Plan of the Czech Republic offers European values enshrined in the Charter of Fundamental Rights and Freedoms.⁵⁰ There is an enchanting tension between freedom and solidarity. Freedom is promoted by equality of people in dignity and rights; solidarity is supported by reciprocity and mutuality. We should take the view of freedom and solidarity throughout the pandemic. It is actually a 'cryptographic grid' of the Pandemic Plan of the Czech Republic, which can be used to assess the interests of individual interest groups and balance them in achieving the goals, knowing that the values of the process and the values of the result should not differ.

The Pandemic Plan of the Czech Republic in the field of ethics offers the vision of managing a pandemic through maintaining or strengthening human freedom and interpersonal solidarity. However, the main goals of the Pandemic Plan of the Czech Republic⁵¹ focus more on the tension between 'life and livelihood',⁵² that is, between the values of health and material well-being. The implementation parts of the plan in the individual phases of the pandemic are shifting in the area of communication to the side of limited epidemiological goals – to prevent or slow down the spread of the virus. Solidarity and freedom are the values of the framework. For example, the financing of our health care is based on the principle of solidarity. The individuality and autonomy of an individual presupposes his personal responsibility for how he manages, how he takes care of the people around him and the environment, and how he accepts the procedures of the state. Let us keep freedom and equality, solidarity and mutuality as a cipher grid, by which we can evaluate a year with coronavirus. Imagine what a communication strategy would look like if 'building long-term cooperation with the media at national and regional level' and 'developing an effective dialogue with the public' took place with a clear societal vision, that is, to encourage citizens' personal responsibility, solidarity and mutuality. How this could work knowing that we are all people and citizens – from journalists to homeless people to politicians, and that trust between individual social circles is probably impossible without value integrity.⁵³

49 'Pandemic Plan of the Czech Republic', 6.

50 Constitutional Act No. 2/1993 Coll. as amended by Constitutional Act No. 162/1998 Coll., Charter of Fundamental Rights and Freedoms, Article 1 'People are free and equal in dignity and rights.'; Article 9: '(1) No one shall be subjected to forced labour or services. (2) The provisions of paragraph 1 do not apply to: c) service required by law in the event of natural disasters, accidents, or other dangers that endanger lives, health, or significant property, d) conduct imposed by law to protect life, health, or rights of others.'

51 'Pandemic Plan of the Czech Republic', 5.

52 I adopt the designation used by the British journalist Richard Quest.

53 The model Diana Kobzanová called for solidarity after a year of the pandemic (10th March 2021) in a speech devoted to her colleagues from show-business who filled social networks with pictures from their southern seaside residences: 'But I do not understand why you have to share 350 posts and stories every day. After a bottle of wine, you report about how you wash your asses in the sea, eat shrimp, share photos without a mask with hashtags: freedom, fuck covid, fuck government, we are in it with you, we will not give up, it will be better and similar nonsense. Is it really necessary to show everyone that you have what it takes? Is it really necessary to make it harder for those who wade around in trouble?' (<https://www.seznam.cz/komentare/10766761-kobzanova-to-dovolenkarum-v-pandemii-reklatezky-od-plic-mejte-ohled-na-ty-kterym-umiraji-blizci>).

3.1 'Communication Strategies Depending on Feedback from the Public and Partner Organisations' in Practice

There is always enough feedback from the public, because social beings can do nothing but constantly evaluate the response from the environment. During the spring honeymoon, when the solidary sewing of masks became a national adhesive, an inclusive language prevailed spontaneously. The slogan 'We are in this together' prevailed throughout society. On 20th March 2020, we published⁵⁴ an electronic leaflet called *How to live together and with the virus: Let's gain time and keep a good mind*. Many people and institutions, including Charles University, signed up for it, and municipalities also sent it to their citizens. It was based on the findings of psychosocial crisis cooperation: inclusive language, an emphasis on 'we', mutuality, equality and diversity, the presumption of resilience and the position of preparedness. The individual chapters were named: *Let's not look for the culprits, we will not find them – let's gain time and collective immunity*; *Let us not underestimate and overestimate the threat*; *Let us protect civil liberties even in a crisis situation*; *Let's help each other: it works in many ways*; *Let's save strengths for long run*; *Let's keep the view from above, gratitude⁵⁵ and humour*. The names and the leaflet are still valid today. However, the leaflet phase as an expression of energy for the rescue and honeymoon phase has passed. If the leaflet were to remain useful, the crisis would have to last only six weeks, or the chapters would have to be filled with current 'How to do it' guidelines for the rest of the year.

Spontaneously, there was plenty of humour in the spring wave on the networks and among the people, and there was also gratitude and a desire to help. However, Seznam.cz Internet news chose the path of numbers and threats. The main reports concerned Covid-19 and were worded negatively. On the right, next to the reports, there were red, green and black numbers of the sick, the healed, and the dead. In response, we began collecting stories *Jsmě lidi, ne čísla* (*We are people, not numbers*).⁵⁶ I choose from the contributions of women over the age of 65, that is, from a part of the vulnerable group:

31st March 2020: 'We certainly must not lose each other. It occurred to me that we, the older generation, should be the first not to be afraid of hugging each other. We have to set an example in something.' (70 years)

6th April 2020: 'When the government set a preferred shopping time for my category and changed it by the next day, our Penny [supermarket] was crowded. The change did not reach some people, so we all met there.' (75 years)

19th May 2020: 'Otherwise, I was still at home, running the household. My husband watched and is watching what is happening. Our officials were unable to agree at the beginning and the news changed several times a day. My husband kept feeding me with the information which he had learned, even though I forbade him to do so. I was actually under house arrest and I had nothing to do but run a household. [...] I missed the community of close people, I suffered from insomnia. My whole body hurt from sitting, I lacked movement in nature. My daily prayer helped, especially

54 'We' usually means people from the Psychosocial Intervention Team of the Czech Republic. In addition to PIT, many other people participated in this leaflet, from co-authorship to peer-reviews.

55 At the end of 2020, I was surprised at how many people wished for a better time in the following year. This was the wish of the mayor of the city where I live. It reduced his credibility for me. I expect a balance, including tones of gratitude, from politicians – that is, from church leaders, for example.

56 The first stories appeared spontaneously; we wrote to each other via personal and working networks about our current lives. For the next collection, we chose the snowball method. We included the contributions in several categories: 'We learn together at school and at home' (since 19th March 2020), 'At our hospital: we continue to serve' (since 26th March 2020), 'I'm not even thirty-five (even though I sometimes feel that way)' (since 4th April 2020), 'In our village, in our city' (since 6th April 2020).

if filled with the request to stop the coronavirus pandemic. Then a beautiful day came when my daughter 'kidnapped' me by car and took me to her family in the countryside. Before that, of course, I made sure my husband had something to eat. He endured this house arrest and still endures it much better. [...] Thanks to my stay in nature (where I didn't have to wear a muzzle), longer walks in the surrounding forests, and also thanks to my grandchildren, I realised what I had been missing all this time. I returned home strengthened and also with more courage.' (77 years)

In the second (autumn) wave, exhaustion from the crisis is already manifesting itself⁵⁷ and normalisation is beginning. In the sense used here, normalisation means that deviations from the standard become the new standard. The process of normalisation allows a person to live more easily even in difficult conditions, and it is considered a way to manage them.⁵⁸ The risk is that evil will become the norm. On the other hand, a good change can be introduced through the normalisation process as well. In the autumn of 2020, mutuality and solidarity had to be purposefully promoted, for example, by reminding us that each of us can help the other – simply because depression arises, among other things, from helplessness, from the idea that the task is too big and that my forces are too small. Therefore, it is necessary to constantly strengthen the awareness that the solution is to take a bite that I can handle, and that the others are taking their manageable bites as well.⁵⁹ There was no spontaneous desire to write stories. One of them started with the words 'Why don't I want to write? Or better yet: When there is hope, I can write!'

25th October 2020: 'On Friday, our son was unexpectedly operated on. It was his gallbladder. It was acute, unplanned, I was afraid of how crazy it might look in the hospital.⁶⁰ I was surprised by the amazing calm atmosphere that was there, the peaceful pleasant behaviour of the paramedics and the overall very calm atmosphere. It is essential to face the events calmly, matter-of-factly, with the hope that life must be managed, including in a pandemic. It is admirable that health professionals are not confused, paralysed by terror and devoted to their work, even though they are more at risk than others.' (67 years)

30th October 2020: 'We are actually (at our age, retired, with facilities) in the best situation. What bothers me the most is that I am used to the other, non-contact, not safe world so much that it does not bother me anymore. What bothers me the most or I do not like is the fact that nothing is the same and it certainly will not be in the future. I feel a big hole, a wasteland (?), in my heart, soul, head.' (71 years)

A communication strategy aimed at personal responsibility and interpersonal solidarity would have been extremely important in autumn 2020. There has been plenty of information from the public: the waning of jokes, secret parties, and other manifestations of 'disobedience' or non-compliance, the fatigue caused by the crisis, the search for ways of normalisation and the

57 The crisis is an opportunity for learning. The sensitive window of change lasts briefly, within four to six weeks of the event. 'Persons cannot remain indefinitely in a state of psychological turmoil and survive.' Albert R. Roberts, 'An Overview of Crisis Theory and Crisis Intervention', in *Crisis Intervention Handbook. Assessment, Treatment, and Research*, ed. Albert R. Roberts (Oxford: Oxford University Press, 2000), 10.

58 For the long-term course of events, for example: Steve Thill, Claude Houssemand, Anne Pignault, 'Unemployment Normalization: Its Effect on Mental Health During Various Stages of Unemployment', *Psychological Reports* 122, no. 5 (2019): 1600–1617, <https://doi.org/10.1177%2F0033294118794410>.

59 Marek Havrda, the leader of the Medici na ulici association (Medics on the street), also spoke at the conference on 20th November 2020. Their medicine is in the field; they visit homeless people in their environment. Among other things, Marek Havrda said that because of his own mental health, he takes care of what is around him and what he can influence on his own. I realised that in addition to this strategy, I also needed to know about the actions of others (e.g., Medici na ulici). It gives me hope.

60 The result of the ongoing media strategy of intimidation was reflected, for example, in the fact that people were not sure about health care even at a time when the system had already normalised under the new conditions, i.e., since about May 2020.

search for positive role models. The slogan 'Do not trust politicians, trust health professionals' in itself captures the second-wave communication: resistance to one group of people balanced by hope placed in another group of people; the whole is lost, the self-motivating slogan 'We are in it together' is weakening, and a new one is not formulated for the whole.

3.2 Violations of Human Rights and Social Evil: a Blanket Categorization of People

I consider the blanket 'protection' of older people to be the value agony of our state power. At the very beginning of the pandemic, the state categorised people with "one size fits all" approach to those over the age of 65. They were strongly recommended to stay at home, separated from others in shops, receiving masks (because they all were poor) and state began to consider what age is decisive for letting people die.⁶¹ Visits in homes for elderly were collectively banned and everybody over age of 65 received five thousand Czech crowns (nearly 200 British pounds) at the end of the year.

So far, I am surprised by two things: how it is possible to invent something like this and how it is possible to keep it in practice for so long. I do not even understand the real helplessness I experienced around this rhetoric and its implications. From the beginning, many of us knew it was wrong. Gradually, it became worse – people remained imprisoned in homes for the elderly and in aftercare departments or hospitals for the long-term sick. We joined forces, sent each other examples of bad and good practice,⁶² strengthened the need to do something about it, and yet we remained paralysed, without joint action.⁶³ I explain this by saying that many of us felt like 'hostages' of these facilities and the people in them were real hostages. At the same time, these institutions strengthened their maternalistic totalitarian power over time. An example of nursing power, including those they have power over, can be an article from 26th November 2020 with the title: 'From next week, families could start visiting relatives again in social facilities. At first, only on condition that they submit a negative test for coronavirus'.⁶⁴ I use several quotes:

'For each visit, it would be good to have a worker who would make sure that the family behaves safely, but we would need a lot of people.' This is the idea of XX [...] who is also thinking about the solution. Among other things, this person takes care of the home for the elderly in XX. The directors who have been addressed by Seznam Zprávy [Seznam News] clearly want to allow their clients to have visit, but they all agreed on one thing – that visitors must be extremely careful. XX summarises: 'We need to be very careful, we no longer want our clients to become infected. At the same time, we have to allow those visits, as people are suffering terribly.' [...] However, according to XY from Asociace poskytovatelů sociálních služeb [the Association of Social Service Providers], there will be no problem and providers will continue with regulated visits. However, he also points out that seniors cannot be prevented from leaving the facility after an emergency state.

How is it possible to violate human rights to such an extent and justify it by protection? Homes (!) for the elderly often proceeded as if the staff were completely different from other visitors to

61 The topic of disaster medicine and triage (including articles on global Covid-19 health care restrictions for citizens over the age of 75) appeared in March 2020. It re-emerged in the autumn. However, they were also accompanied by a warning that a participatory approach can also be applied to patients over 75 years of age during their dying.

62 At the conference on 20th November 2020, it seemed that good practice was only abroad: in Norway, for example, visitors to health and social care facilities could enter when they had a negative test. They made it out of their saliva directly in the facility and the test result was known within 15 minutes.

On 24th November 2020, a colleague from the geriatric services, Jindřiška Kotřlová, wrote: 'Recently, Domov na Palatě has been "opened". There have been visits in a room designated for these purposes. It must be booked in advance, for half an hour, an on-site test is a condition. One needs a mask, nothing special otherwise. [...] So it works.'

63 This necessarily offers a comparison with the helpless and surprised non-opposition to Nazism.

64 Available at: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/rodiny-vyhlizeji-pondeli-s-podminkou-za-150-kc-se-asi-pujde-za-babickou-131175>.

the facility. According to this, one cannot be infected by the staff, while a family member, even if he has just been negatively tested or wears a protective suit, can infect someone. This distortion of thought has been accepted by the other side as well. An infection from a professional can be seen as a failure of his professionalism.⁶⁵ The top-down pandemic protection measures thus, through isolation, actually created vulnerable groups, as the Pandemic Plan of the Czech Republic speaks of them. In addition, it has divided society and damaged freedom and solidarity. The general perception of the groups and the sharpening of the interface between them revived my memories of the beginnings of the AIDS pandemic in the 1980s. The rhetoric of at-risk groups, which provoked attacks on homosexuals, soon turned into an awareness of risky behaviour.

In the spring of 2020 I was 65. The state's actions towards my age category activated my personal and civic responsibility: in April 2020 I joined the hospital in the Covid department as a field crisis worker, returned received masks to the registry office of the Office of the Government of the Czech Republic, and five thousand Czech crowns 'for Christmas' I returned to the account of the Office through the initiative *Senioři státu* (Seniors to the State).⁶⁶ Restrictions on the freedoms of the people of my age in homes for the elderly have resulted in my decision never to enter a residential facility in a "client" position.. This means focusing on strengthening field services and a person-centred approach in the future.

Violations of the human rights of seniors were the second issue during the Covid pandemic, in which I hoped for a strong and decisive word from the churches.

4. Media Communication Compared to Media Functions and (Surviving) Standards: a Call for Critical Reflection

It is also necessary, over the long-term, to work on a communication campaign which, in accordance with WHO and European Commission (EC) recommendations, will also involve individuals, families and communities and will increase awareness about the pandemic and the importance of each individual's behavior in such situations.⁶⁷

We live in a time when it is more socially acceptable to fart out loud than to cough quietly.⁶⁸

'Communication' is one of the chapters that go through the entire Pandemic Plan of the Czech Republic and summarises the partial goals in the development of the pandemic. However, this chapter does not seem to appreciate the lesson 'You cannot avoid communication!', which applies to all social beings. Communication is everything: slogans, jokes, one's own behaviour and the behaviour of politicians, etc. There is no cooperation without communication. A subset of communication is media communication. The relationship between the media and society (i.e., the function of the media) manifests itself in three major areas: the extent to which the media can combat or strengthen the dominant flows of power and influence in society (social control); how the media 'interpret and cope with the chosen or given mission, especially in the context

65 'My mother died when she contracted a virus from a worker in a nursing home. I was angry at the worker and at the management of the home. How can this happen in a facility that was supposed to protect my mother?' (55-year-old woman, 25th November 2020).

66 I would like to present this part of the justification of the petition: 'We did not ask for these five thousand crowns and we receive them against our will. This money expresses disrespect for our will, values and personal decisions. We refuse this act of "giving presents" from someone else's pockets. We reject generalised thinking and rhetoric aimed at individual population groups. This money divides society, unfavourably and widely labels (stigmatises) older people and undermines intergenerational solidarity. They get the next generation into debt.' Available at: <https://e-petice.cz/petitions/seniori-statu-pet-tisic-vracime-nesouhlasime-s-plytvanim-.html>.

67 'Pandemic Plan of the Czech Republic', 3.

68 A joke from the time of the onset of the spring wave.

of changing technology and the struggle for resources and support; and the importance of the media for the recipient in gaining social experience (socialisation).⁶⁹

Psychosocial crisis assistance and cooperation is dependent on the media and cooperation with them. For example, in the event of mass disasters, the media can decide where the public aid is focused. The importance of cooperation with the media is also reflected in the duplication of standards of psychosocial crisis assistance and cooperation. Three areas appear twice in the standards – for direct assistance and coordination of cooperation: teamwork, documentation, and media. At the time of the standard setting (2006-2010), journalists had a reputation for being ‘hyenas’ in the context of a disaster. We have purposefully changed this image.⁷⁰ The experience of the pandemic shows how, in the long run, the media copy and maintain the dominant discourse (i.e., intimidation, devaluation, non-cooperation): the lack of a value-shared vision has resulted in what I would call ‘sceptical chatter’. There were plenty of incentives to fight political power: four health ministers, waiting for the epidemiologist-saviour, who would eventually deny his own order by a secret visit to a restaurant (21st October 2020), and an unused field hospital worth a hundred million Czech crowns (over three million British pounds).⁷¹ Political scandals also brought a regular dose of internet jokes. It would not be surprising if the classic media function of the ‘watchdog of democracy’ moved to the democratic environment of the Internet. Due to this, I find the question of how the media interpreted their own mission during the pandemic and what their social function was (drawing attention to the ‘importance of the behaviour of each individual’, that is, shaping civic responsibility) even more important. I will use several newspaper headlines to get to the point. Psychosocial crisis cooperation teaches us to notice newspaper headlines, because, by the unconscious activation of associations and procedures of rapid intuitive thinking,⁷² they create the impression of reality and social mood. I will give an example of headlines of articles published in one day⁷³ during the autumn wave:

Epidemie nabírá na síle. Skoro 8 000 nakažených, stouplo i číslo R. [The epidemic is gaining momentum. Almost 8,000 infected, the number R has also risen.]

Finta z Krkonoš. Hoteliér zve hosty na vánoční lyžování, ale jako služební cestu. [A trick from the Krkonoše Mountains. A hotelier invites guests for Christmas skiing, but he presents it as a business trip.]

Německo vstupuje do lockdownu s přísnými pravidly. Počet obětí je rekordní. [Germany enters the lockdown with strict rules. The number of victims is a record.]

Peníze došly a další nečekáme. Svědectví od hostinských. [The money has run out and we do not

69 Denis McQuail, *Úvod do masové komunikace* (Praha: Portál, 1999), 91–92 and further.

70 Objectives of standard 4.9 *Informování a osvěta; komunikace s veřejností a médii* [Information and education; communication with the public and the media] are: ‘to establish procedures that ensure, with regard to human dignity and the pursuit of inclusion, that honest and truthful information is provided (using various ways as much as possible) about the disaster and its management options in order to strengthen the leadership of those affected and their courage to face such situation or another unfavourable fate; to set mutually beneficial rules in contact with the media; to set rules for the handling of information and education materials’. Objectives of standard 5.4 *Spolupráce a komunikace s médii* [Cooperation and communication with the media] adds others: ‘to set up a good position for coordinators and team leaders so they would be able to work with the media on the one hand and to promote the rights and interests of those directly affected on the other; to encourage a specific kind of cooperation with media professionals which would also help them to cope with the consequences of emergencies; to support proactive and ongoing cooperation with the media in promoting disaster preparedness and its consequences’ (*Standardy psychosociální pomoci a spolupráce* [Standards of Psychosocial Assistance and Cooperation], 22 and 31).

71 Cf. iDNES.cz, ČTK; Nvyužitá polní nemocnice stála 100 milionů Kč, vyčísli náklady Bulovka, iDNES 1. 2. 2021, https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/covid-koronavirus-polni-nemocnice-letnany-bulovka.A210201_184503_domaci_baky.

72 For an understanding of thought shortcuts and distortions, cf., for example: Alena Plháková, *Obecná psychologie* (Praha: Academia, 2007), 271f.; Ariel Rosenfeld, Sarit Kraus, ‘Predicting Human Decision-Making’, in *Predicting Human Decision-Making: From Prediction to Action*, ed. Ariel Rosenfeld, Sarit Kraus (San Rafael, CA: Morgan & Claypool, 2018), 21–60, <https://doi.org/10.2200/S00820ED1V01Y201712AIM036>; Daniel Kahneman, ‘Heuristics and Biases’, in *Scientists Making a Difference*, ed. Robert J. Sternberg, Susan T. Fiske, Donald J. Foss (New York: Cambridge University Press, 2016), 173.

73 Accessed on 16th December 2020 at <https://www.seznam.cz>.

expect more. A testimony from pub owners.]

Německo může očkovat už několik dní po schválení vakcíny. A Česko? [Germany can vaccinate in several days after the vaccine is approved. And Czechia?]

Going around the rules and threats brings hope and humour.⁷⁴ There is a lack of critical thinking. Among the articles on Seznam.cz on 16th December 2020 was also an article entitled 'Proč zemřelo tolik lidí v domovech důchodců? Švédsko přiznalo chyby v boji s pandemií' ['Why did so many people die in retirement homes? Sweden has admitted mistakes in the fight against the pandemic.']. It states:

The Swedish authorities have adopted few restrictions on closing schools, restaurants, or other businesses, but have also called on people to reduce contacts and comply with hygiene measures. When the government released the tactic against Covid-19 in the spring, it mostly linked it to the protection of the elderly. But then deaths began to increase, especially in retirement homes.⁷⁵

The article is probably taken from the Reuters agency. In it, the Swedish government seeks to reflect without blaming anyone other than itself. The downloaded article ends with an overview of numbers: 'Sweden, with a population of 10 million, has reported 341,029 cases of coronavirus since the start of the pandemic. 7,667 infected people died, which is significantly more than in neighbouring Norway, Denmark or Finland.' In conclusion, the author added a comparison with the Czech Republic: 'In the Czech Republic, which has a comparable population to Sweden, over 9,700 infected people have died since the spring.' My head automatically reaches for totalitarian memory and the best practice of reading between the lines. I still do not understand. How can an article with the title *Švédsko přiznalo chyby* (Sweden admits mistakes) result in the statement that there are (considering a comparable number of inhabitants of the Czech Republic) a fifth more dead in our country? And this is happening in the strategy of restrictions and threats, without reflection and admitting of mistakes.⁷⁶

The prevailing and unchanging tone of intimidation and devaluation⁷⁷ along with a lack of critical thinking, were major parts of the problem with media strategy. Critical thinking means, among other things, understanding sources and statistics, that is, dealing with numbers. Every day, everyone could find out how the number of infected, sick, dead people had increased. Rarely one could see 'instructions for use' or text explaining 'how to understand these numbers' in these reports. For example, the more people were tested, the more infected people were documented; any increase can be compared only in comparable samples and in time series, etc. The public

74 For example, a headline from the news on www.seznam.cz from 10th December 2020: 'Striptýz ano, mše ne. Dva kalifornské kostely se kvůli vládním opatřením označily za strip kluby [Striptease Yes, Mass No. Two Californian Churches Redefined Themselves as Strip Clubs Due to Government Measures]'.

75 Novinky, ČTK, 'Švédsko přiznalo chyby v boji s pandemií', Novinky.cz, 16th December, 2020, <https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-evropa-proc-zemrelo-tolik-lidi-v-domovech-duchodcu-svedsko-resi-chyby-v-boji-s-pandemi-40345353>.

76 For me, the credibility of politicians, like other people, is largely determined by the skill of self-reflection. On 6th January 2021, an article with the title 'Hamáček: Dělal jsem vše, ale odpor byl velký' was published on Seznam.cz. The head of the Central Crisis Staff 'admits that although the government is trying to do what it can to fight coronavirus, the mood in society is deteriorating due to various measures'. Also, 'He recalled the heated debates in the House over the prolongation of the state of emergency and also over the behaviour of people who followed the measures in the spring, but not in the autumn.' (<https://www.novinky.cz/koronavirus/clanek/hamacek-delali-jsme-vse-ale-odpor-byl-velky-40346940>)

The Czech media offered a picture of a Czech politician who does not see his own actions and responsibilities, but rather blames others. What strategy did the two stakeholders (journalist and politician) pursue? What and why did they want to present information and to whom?

77 'Vláda kapitulovala. Nad pandemií prý zvítězí zdravý rozum [The Government Surrendered. Apparently Common Sense Will Prevail over the Pandemic]' announces the headline at a time when the government has tried to count on the personal responsibility of citizens. (15th December 2020, <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/komentar-vlada-kapitulovala-nad-pandemi-40346940>).

understanding of statistics was not supported by the Czech media in any way.⁷⁸ To think critically or to reflect means to doubt and distinguish, to acknowledge uncertainty, and to deal with it creatively. For complex situations with many present and conflicting interests and poor shared memory, critical reflection should be considered a mandatory ‘package leaflet’ when trying to address these situations.

5. Volunteering as an Example of Civic Virtues, Personal Responsibility, and Solidarity

Civilian organizations and associations with close relations to communities may often increase awareness about the given issue, transmit the necessary information, rebut false and untrue information, provide necessary services and cooperate with the government during the crisis. [...] They may, for example, reinforce organizations in other sectors such as by providing support to family members of patients being cared for at home. [...] Individuals, especially those who have already recovered from pandemic influenza, may consider working as volunteers for organized groups helping other members of the community.⁷⁹

In the Pandemic Plan of the Czech Republic, in phases 1–3, one counts on the preparation in the area of intersectoral cooperation:

- deployment of students in the study programme of general medicine, starting in the 3rd year onwards, in nursing;
- measures in social services facilities and health and social services facilities;
- non-profit organisations aimed to help ensure the provision of health care and social services to the population;
- volunteers aimed at helping provide health care in inpatient facilities where patients will be hospitalised, etc.⁸⁰

In the autumn pandemic mood, I wrote to Ing. Richard Smejkal, Commander of the Central Crisis Team of the Czech Red Cross: ‘For a whole year, I have been frustrated with the media and government frustrating pandemic communication. When I learned from a colleague that the CRC was training volunteers in the basics of nursing for use in hospitals and social facilities, I rejoiced. It was really a light in the dark for me, something that gives hope. And this was also something that the Pandemic Plan of the Czech Republic wanted. [...] So: THANK YOU! – And at the same time, I ask why volunteering and the CRC are not all over the newspapers?’

I think that R. Smejkal answered in a similar mood, but he improved mine though: ‘It was very difficult to push the course through and it was quite hard in September. I had designed the course before the numbers started to deteriorate, so it was then even more difficult to convince them about it. But in the end it worked out and we are happy with everyone who signed up. And I am also glad that the idea about several benefits of the course (i.e., firstly, it does not necessarily benefit only health and social institutions, but also the public – individuals, families

78 On 14th October 2020, an adopted article appeared with the research findings of the Cambridge study: People who resist disinformation about coronavirus have a high level of mathematical literacy. Mathematical literacy is described as the ability to ‘digest and widely apply quantitative data’. In conclusion, we read that ‘more emphasis needs to be placed on the development of critical thinking and the ability to navigate oneself in the world of digital media’. Cf. <https://www.novinky.cz/zahranicni/clanek/dezinformacim-o-koronaviru-veri-lide-s-nizkou-matematickou-gramotnosti-zjistili-vedci-40339221>.

79 ‘Pandemic Plan of the Czech Republic’, 6.

80 Ibid., 22–23. In the stage of a developed epidemic, we no longer find a mention of volunteering.

and communities, secondly, caring for our loved ones is more than a ‘moral imperative’) has not disappeared.⁸¹

6. Let's Ask and Learn; Let's Beat and Correct Later (Discussion and Conclusion)

The issue of pandemic preparedness is not the responsibility of a single department – it should be the responsibility of society as a whole!⁸²

If you want to learn, ask; if you want to correct, beat.⁸³

I have dealt with the soft emphases of the pandemic plan typical of psychosocial crisis cooperation. I have mainly focused on communication. The main output is a warning about the lack of an intersectorally shared vision that would give a unified direction to the long-term government and media communication strategy in the direction of European emphasis on human rights, freedom, and solidarity, and for cooperation with involved people and organisations: a vision that would emphasise equality, partnership, and civic responsibility. Each of us is a citizen who has a responsibility to protect himself in order to take care of himself and others.⁸⁴ Among the effects of the pandemic, I hope, will be the strengthening of civil society. Volunteers have reached hospitals, residential facilities have revealed their (power) limitations, and a new self-definition of the elderly is beginning to be asserted.⁸⁵

The pandemic, with its inclusive threat of disease and death and selective threat of poverty, is not over. General impact, that is, the multitude of interested groups and individuals, represents an opportunity. The Winston Churchill's and economists' slogan ‘Never let a good crisis go to waste’ applies also to other areas of social practice. It means, among other things, to reflect on pandemic learning and to face paradoxes in topics: the general impact loosening and sharpening the interface between social systems;⁸⁶ online literacy bringing together people of the same values and distancing social strata;⁸⁷ an ethics of balancing calling for critical thinking, media literacy,

81 On 9th January 2021, I asked R. Smejkal if I could use our email exchange. He agreed with publishing on condition that I put it into context, that is, ‘that it was our friendly correspondence, so the language is not academic’.

82 ‘Pandemic Plan of the Czech Republic’, 1.

83 Isidor Hirsch, *Rabínská moudrost. Dle Talmudu*, Malá Díla (Olomouc: Votobia, 1997), 66.

84 ‘Citizens very often forget that they have a shared responsibility for protecting the life and health of both themselves and their loved ones,’ in *Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2020 s výhledem do roku 2030* [The Conception of the Protection of Inhabitants up to 2020 with a View to 2030] (Praha: MV – Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2013), 9.

85 In February 2021, I participated in the meeting of the working group called ‘Budoucnost EU v sociální a zdravotní oblasti’ [‘Future of the EU in the social and health area’]. The group works under the leadership of Vladimír Špidla and Karel Schwarz. The original stereotype ‘Europe is getting older, multimorbidity is increasing’ has changed into ‘the huge possibilities of a strong age group of active and healthy seniors must be used’ in the discussions.

86 In the honeymoon period of the spring wave of the pandemic, people quickly networked. Interpersonal networks responded more quickly, unambiguously, and consistently than state systems. The usual sharp interfaces between systems have been blurred in a pro-human way even in the state system: ‘Contact with people is a prerequisite for social work. In the office, its usefulness is often hindered by the bureaucratic nature of the process. On the one hand, the pandemic has led to the closure of the office, on the other hand it has improved contact with applicants for extraordinary immediate assistance related to COVID-19. Thanks to the relaxed rules created for this assistance, it has been almost pleasant for a long time to provide clear and comprehensible information to applicants. The crisis has partially removed the paper screen that sometimes obstructs the view: the office is also primarily about people’ (20th May 2020, social worker at the labour office).

87 For many people, it is easier to attend church services online, including the ‘meeting’ after them, than to show up in person. ‘Paradoxically, this extraordinary situation brings us a little closer to each other,’ remarked the curator of the Evangelical Church of Czech Brethren in Kolin after joint online services with a church in Poděbrady (10th January 2021). I have the same experience from a meeting of European psychologists. Colleagues who previously did not participate in European ‘meeting tourism’ meetings for financial reasons could join online. However, as soon as the subject of an online meeting is not a shared value, the online environment probably leads to distancing of different social classes (see the example of education).

and doubt, as well as a society-wide strategy of trust and mutuality; normalisation of the fear of touch⁸⁸ and also an opportunity to normalise the degrowth movement.⁸⁹ The pandemic and its effects represent huge sources of learning that can be used in the direction of the desired changes. For the field of psychosocial crisis assistance and cooperation, for example, it is shown that the media need to be more consistently perceived as stakeholders, and also that the goal of cooperation is indeed mutuality of one with the other, not inclusion of one by the other.

This learning can be used to strengthen preparedness. If we take into account the cyclical phasing of disasters, we are now (in June 2021) in the phase of mitigating the consequences of the disaster and creating preventive countermeasures. That is the period in which the SHIELD model⁹⁰ of crisis management places the involvement of interested people and groups (engaging stakeholders). The authors offer follow-up questions such as: 'Have you ensured that the mutual benefit of participating in networks, platforms and events is communicated to stakeholders?' In March 2021, I received a similar question in a summary form: 'How can fellow citizens who "sit behind the stove" or are not educated in critical thinking be engaged?' I answered using several points, which were based on the principles of psychosocial crisis assistance and cooperation, and adhering to the basic assumption of contemporary psychology, that is, that every person is interested (intrinsically motivated for action) – it is just that everyone is motivated by something else. Here are examples from top to bottom procedure:

- Do not assume that it is a homogeneous group or definable target groups with definable reactions and needs. Anticipate diversity and use it. Systematically communicate uncertainty, for example, use the lesser evil principle. Principle: Diversity is primarily a diversity of values (as well as strengths and resources and ways of coping with situationally activated needs).
- Use the sensitivity of topics and the sensitivity of times. An example is that it would be ideal to train volunteers in the first six weeks (i.e., at the time of masks sewing), because spontaneous solidarity can be counted on, or subsequently at the time of growing autumn scepticism (when an action like 'you will help yourself and your loved ones' would be an antidote to helplessness). Principle: Let's use spontaneous energy!
- Use everyday phenomena for targeted education. It means knowing what I want to learn and following it consistently every day. For example, published numbers of infected, dead, etc., should be used to learn statistics. Principle: Communicate the vision and use opportunities in a flexible way to achieve it.
- Use symbols and rituals to communicate values related to the vision. The pandemic created powerful symbols (mask and disposable protective suit) and action heroes. Now it is about symbolising (the heroes of patience, cooperation, humour, etc.) Principle: There are many

88 I am watching detective stories from the 1970s where clouds of cigarette smoke are covering the detectives. My eyes accepted the slogan 'It is normal not to smoke'. The same eyes are surprisingly watching the footage older than 2020 in which people hug each other in public so easily. My perception normalises social distance, even though I do not consciously want it. This is happening at a time when the helping professions are gradually embracing the paradigm of embodiment. The pandemic emphasis on distance re-sensitises perception – for example, the touch that accompanies working with a client within an organisational context. Cf. Lorraine Green, 'The Trouble with Touch? New Insights and Observations on Touch for Social Work and Social Care', *British Journal of Social Work* 47 (2017): 773, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw071>.

89 On 7th January 2021, I asked the pastoral and social work students at ETF UK what good things the pandemic had taught them. The expressed emphasis on relationships was not at all surprising. One student offered 'restriction' as a benefit: he found out that reducing consumption was okay. He touched on the policy of degrowth (reduction) as one of the ways of sustainable development. However, a newspaper headline from 1st January 2021 mocks the emerging gain of restraint: 'Návrat do pravěku? V Česku bují výměnný obchod.' ['Back to prehistoric times? Barter trade is booming in the Czech Republic!'] At the same time, the content of the article describes one of the appraised reduction policy strategies.

90 Albris, Cedervall Lauta, Raju, 'Strengthening Governance for Disaster Prevention', 3.

opportunities for symbolising and ritualising the vision every day, for example, when choosing clothes.

- Document success. Principle: Success arises only by comparing with the previous state.

If I were to organise the individual principles into a book, it would be called *Implementing Desired Change*. Changes are also unwanted and inevitable. Disasters are disasters precisely because they represent sudden, unwanted change. The pandemic, on the other hand, brings unwanted change in a stealthy and long-term manner. This is perhaps its main insidiousness, because we have no sensitivity or memory for the stealthy events. We do not capture duration in memories as precisely as peak intensity. We do not remember if we suffered for a long time, for example. Memory will offer the experience of the greatest suffering and then its end.⁹¹ It may happen that we will remember the pandemic joyfully, because we will mainly remember the euphoria of the end. We forget that some emergencies and crisis situations can take a long time. It is the risk of forgetting that should motivate us to cooperate. Complex and ambiguous topics are usually answered by (intersectoral) cooperation, that is, cooperation across fields, generations, groups, with their full involvement at the same time. What is clear from my point of view is that cooperation is impossible without participation. I know clearly that I do not want to be the object of protection and the favours of someone who does not ask me. I would like to live and die in a networked world of cooperation and civic responsibility, including the dignity of risk,⁹² that is, in my natural environment. And I think that any future crisis plan of the Czech Republic could also help me in this. I would also like to help it. It will come as no surprise that this requires mutual communication as a condition of cooperation.

Thanks

I would like to thank the reviewers for important suggestions which helped me to improve the clarity and coherence of the text.

Contact:

PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D.

Charles University

Protestant Theological Faculty

Černá 9, 115 55 Praha 1

Bastecka@etf.cuni.cz

⁹¹ Daniel Kahneman, *Myšlení, rychlé a pomalé* (Brno: Jan Melvil, 2012), 406, 431.

⁹² 'Dignity of risk' is a concept recalled in the context of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Cf., for example, Magenta B. Simmons, Piers M. Gooding, 'Spot the difference: shared decision-making and supported decision-making in mental health', *Irish Journal of Psychological Medicine* 34, no. 4 (2017): 281, <https://doi.org/10.1017/ipm.2017.59>.

Možnosti nestátních neziskových organizací a dobrovolnictví při řešení pandemie covidu-19 a mimořádných událostí na území Jihočeského kraje

Štěpán Kavan

DOI: 10.32725/cetv.2022.006

Abstrakt:

Nestátní neziskové organizace a dobrovolníci jsou vedle státem garantovaných složek součástí systému, který lze využít při zmírňování dopadů epidemie covidu-19 a dalších mimořádných událostí. Nestátní neziskové organizace jsou jednou z forem zájmových skupin a lze je označit jako proces slučování zájmů občanů, které z různých příčin nejsou zabezpečeny státem. Cílem příspěvku je (a) zkoumat spolupráci pracovníků krizového řízení obcí s rozšířenou působností s nestátními neziskovými organizacemi a s dobrovolníky při přípravě na mimořádné události a při jejich řešení, (b) zjistit zkušenosti a formy spolupráce pracovníků krizového řízení obcí s rozšířenou působností s nestátními neziskovými organizacemi a dobrovolníky při řešení epidemie covidu-19 v podmínkách Jihočeského kraje. Stěžejní metodou výzkumu bylo šetření formou dotazníků. Z výsledků studie vyplývá, že by se spolupráce pracovníků krizového řízení jednotlivých obcí s rozšířenou působností a nestátních neziskových organizací / dobrovolníků v Jihočeském kraji měla orientovat na slabé stránky a hrozby. Strategie je charakteristická tím, že se snaží o odstranění slabých stránek a zamezení ohrožení pomocí logických omezení či reorganizací systému.

Klíčová slova: covid-19, dobrovolnictví, integrovaný záchranný systém, mimořádná událost, nestátní neziskové organizace, občanská společnost, spolupráce

Úvod

Ochrana společnosti jako ucelený komplex opatření je zaměřena na lidskou bezpečnost. Mimořádné události svým působením vedou k narušení stavu bezpečí a v rozsáhlejších projevech se dotýkají celé společnosti. Pro řešení mimořádných událostí jsou v České republice zřízeny záchranné a bezpečnostní složky, jejichž prioritním posláním je záchrana života, zdraví, majetku a životního prostředí. Vedle státem garantovaných složek se do přípravy a řešení mimořádných událostí zapojují také nestátní neziskové organizace (NNO). Pro jejich koordinaci při mimořádných událostech platí především pravidla spolupráce a koordinace podle zákona č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. NNO, které se dlouhodoběji a systémově připravují a zapojují při řešení mimořádných událostí,

vytvářejí platformy k součinnosti a koordinaci zaměřené na následné činnosti po záchranných pracích, např. monitoring zasaženého území, humanitární, psychosociální, materiální a finanční pomoc, poradenská a jiná odborná pomoc.¹ Pro tuto formu spolupráce a součinnosti více NNO se používá výrazu Panel NNO. Výraz Panel NNO lze vysvětlit obsahově jako prostor pro diskuzi, komunikační platformu.²

Neziskový sektor má na našem území dlouhou a bohatou tradici.³ Nejrůznější nadace a spolky měly významný vliv na formování národního uvědomění. Rozsáhlá byla spolková činnost mezi první a druhou světovou válkou, kdy vznikla např. Masarykova Liga proti TBC. Tradice spolko- vého života byla přerušena především komunistickým totalitním režimem po roce 1948, kdy byl majetek nestátních organizací z velké části zkonfiskován a činnost spolků a sdružení potlačována. Aktivita jednotlivých organizací byly směřovány do oficiálně podporovaných propagandistických organizací, např. Pionýr, Socialistický svaz mládeže, které byly sdruženy a politicky kontrolovány v tzv. Národní frontě. Zásadní změnou ve vývoji neziskového sektoru byly společenské události iniciované 17. listopadu 1989, tzv. sametová revoluce. V následném období docházelo k obnově a rozvoji původních organizací a také vznikaly organizace zcela nové. Některé NNO se z hlediska svého poslání ztotožňují s myšlenkou pomoci a spolupráce při neštěstích. Vzhledem ke společ- nému směřování více NNO vznikají určitá uskupení, která mají za cíl zefektivnit svou činnost.⁴ Veřejný život, život společný, život v pospolitosti a život v solidaritě jsou oblasti, které vždy člově- ka i společnost zajímaly.⁵ Vytváření nejrůznějších sdružení mezi lidmi s sebou přináší požadavky na společenské uspořádání a péči o jedince či skupiny.⁶ Veřejná správa musí stále více reagovat na široké spektrum demokratických požadavků, jako je zájem občanů, jejich vyšší angažovanost ve veřejném dění, vyšší transparentnost, vyšší účinnost a kvalita.⁷

Na formulování, prosazování a uskutečňování zájmů v demokratické společnosti se nepodílejí výhradně jen politické strany. Důležitou roli sehraávají různé typy tzv. zájmových skupin, které se účastní na formulaci a prosazování specifických zájmů. Jedná se zpravidla o odbory, profesní organizace, ale také o různé spolky a sdružení. Díky zájmovým skupinám se rozšiřuje a propo- juje mnohohrstevný prostor mezi mocenskou sférou a státem na jedné straně a občany na straně druhé. NNO jako jednu z forem zájmových skupin lze označit jako proces slučování/agregace takových zájmů občanů, které z různých příčin nejsou zabezpečeny státem ve formě veřejné sprá- vy, tedy státní správy a samosprávy. Jedná se o specializovaný typ organizovanosti zájmů urči- té skupiny občanů. NNO pak lze označit jako dobrovolné utváření sociální jednotky s určitými cíli a určitým vnitřním členěním (organizací), které se snaží uskutečnit individuální, materiální, ideové zájmy svých členů ve smyslu potřeb, užitku a ospravedlnění, přičemž to provádí uvnitř so- ciální jednotky – malý klub / místní spolky, nebo vůči jiným skupinám, organizacím a institucím

1 Bohumila Baštecká et al., *Psychosociální krizová spolupráce* (Praha: Grada, 2013), 136.

2 Štěpán Kavan, 'Systém spolupráce nestátních neziskových organizací při řešení mimořádných událostí v České republice', *SPEKTRUM* 14, č. 2 (2014): 35–40.

3 Bohumila Baštecká et al., *Terénní krizová práce. Psychosociální intervenční týmy* (Praha: Grada, 2005), 71.

4 Štěpán Kavan et al., *Nestátní neziskové organizace, dobrovolnictví a možnosti spolupráce při mimořádných událostech* (Praha: Nakladatelství Lidových novin, v tisku, předpokládaný rok vydání 2022), 81–83.

5 Jiří Dušek, 'International Cooperation of Regional Authorities of the Czech Republic: History, Presence and Future', in *18th International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*, eds. Viktorie Klímová, Žitěk V. (Brno: Masarykova Univerzita, 2015), 300–305, <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.P210-7861-2015-40>.

6 Lenka Maléřová et al., 'Teaching methods focusing on Simulation', in *18th International Multidisciplinary Scientific Geoconference SGEM*, (Albena: International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM, 2018), 273–280, <https://doi.org/10.5593/sgem2018/5.4/S22.035>.

7 Nadežda Jankelová a kol., *Moderné trendy v manažmente organizácií miestnej samosprávy ako nástroj trvalo udržateľného rozvoja* (Brno: MSD, 2018), 45–48.

– velký svaz / ústřední organizace.⁸ Tyto skupiny fungují na základě občanské společnosti a zpravidla bez politické odpovědnosti.

Problematiku NNO a dobrovolnictví je nezbytné zkoumat v širším pohledu mimořádných událostí a katastrof. Řízení katastrof je v rámci přípravy a managementu rizik klíčovou činností. Katastrofy mají nejen nepopiratelné lidské následky, ale mohou způsobit značné finanční, environmentální a sociální ztráty.⁹ Přípravenost na krizové situace zahrnuje předvídání katastrof jakéhokoli typu, zvážení různých aspektů, jako je včasná identifikace a hodnocení rizik, identifikace všech dostupných zdrojů, hodnocení dovedností a vzdělávání. Přípravná fáze je pouze jednou ze čtyř fází definovaných v cyklu zvládání katastrof dle American National Governors Association (NGA): zmírňování, připravenost, reakce a zotavení.¹⁰ V jednotlivých fázích je vhodné a možné v různé míře zapojit NNO a dobrovolníky. Z hlediska vzdělávání lze považovat za nezbytné vedle výuky k připravenosti a správným zásadám chování při mimořádných událostech vyučovat také téma občanské angažovanosti a pomoci při reakcích na mimořádné události a odezvě na ně.

Pro zmírnění škod je důležité rozvíjet nejen prevenci škod pomocí opatření, jako je např. posílení kritické infrastrukturu a bezpečnostních složek, ale také zajistit, aby jednotlivci a organizace, včetně občanů, uměli reagovat na katastrofy pomocí získaného vzdělání v oblasti zvládání katastrof, které rozvíjí znalosti o reakcích na jednotlivé krizové situace.¹¹ Do řízení zvládání katastrof jsou zapojeny činnosti: svépomocné úsilí – jednotlivci a jejich rodiny, vzájemná pomoc – místní komunita a veřejná pomoc – osoby reagující na katastrofy. Každý z hráčů má své vlastní role, a proto by si měl osvojit gramotnost v oblasti zvládání katastrof prostřednictvím společného vzdělávání v oblasti ochrany před následky katastrof.¹²

Cílem reakcí na mimořádné události je zmírnit lidské utrpení a materiální ztráty pomocí efektivní reakce. Správná reakce musí být vyvolána a prováděna na základě systému¹³: správná kvalita, správný zdroj, správné náklady, správné množství, správné místo a správný čas. Mnoho přístupů k řízení katastrof zejména ze strany záchranných složek se zaměřuje pouze na krátkodobá a střednědobá rozhodnutí, která pokrývají dny nebo týdny k překonání škodlivých důsledků jedné události najednou. Jednou z výhod NNO je možnost jejich dlouhodobého působení. Partnerství mezi NNO jsou založena na vzájemné důvěře a spolupráci. Mezinárodní federace Červeného kříže a Červeného půlměsíce označuje údaje shromážděné ostatními NNO (informace související s povahou a dopady katastrof na přírodní a sociálně-ekonomické systémy) jako zásadní nástroj pro zvládání katastrof.¹⁴

Složitost současných mimořádných událostí vytváří výzvu pro krizovou komunikaci. Komunikace je nedílnou součástí řízení a rozhodovacího procesu za krizových situací a je potřeba ji co nejvíce rozvíjet. Krizové situace obvykle vyžadují rychlé reakce odpovědných osob pod časovým tlakem. Krizová komunikace má původ ve veřejných vztazích a je založena na strategii veřejného

8 Blanka Říchová, *Úvod do současné politologie. Srovnávací analýza demokratických politických systémů* (Praha: Portál, 2002), 118.

9 Šárka Kročová, 'Protection of aquatic ecosystems against accidents in the Czech Republic', *Inžynieria Mineralna* 36, č. 2 (2015): 225–230.

10 Méryl Paquay et al., 'Disaster management training in the Euregio-Meuse-Rhine: What can we learn from each other to improve cross-border practices?', *International Journal of Disaster Risk Reduction* 10, č. 56 (April 2021), <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102134>.

11 Kota Tomoyasu et al., 'Attempt to Typify Disaster Educational Programs – Case Study of the Disaster Management Education Challenge Plan', *Journal of Disaster Research* 10, č. 2 (2014): 210–216, <https://doi.org/10.20965/jdr.2015.p0210>.

12 Stacy Peerbolte et al., 'Disaster management and the critical thinking skills of local emergency managers: correlations with age, gender, education, and years in occupation', *Disasters* 37, č. 1 (2013): 48–60, <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2012.01291.x>.

13 Douglas Alem et al., 'Building disaster preparedness and response capacity in humanitarian supply chains using the Social Vulnerability Index', *European Journal of Operational Research* 292, č. 1 (2021): 250–275, <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2020.10.016>.

14 Jessica Omukuti et al., 'The value of secondary use of data generated by non-governmental organisations for disaster risk management research: Evidence from the Caribbean', *International Journal of Disaster Risk Reduction* 10, č. 56 (2021), <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102114>.

vnímání události. Snaží se vysvětlit konkrétní krizovou událost k určení pravděpodobných následků a postup k zajištění snižování škod. Krizová komunikace má za cíl snížit nejistotu, reagovat na krizové situace, řešit situaci a poučit se z ní. Účinná komunikace nesmí být realizována jednosměrně a musí být zapojeni všichni aktéři, včetně NNO. Krizová situace vyžaduje otevřenost orgánů krizového řízení vůči veřejnosti. Rozpory mezi jednotlivými subjekty způsobují zmatek, vytvářejí nejistotu, a tedy zhoršují průběh krizové situace.¹⁵ Selhání systémů a neefektivní týmová práce mohou v praxi vést k vážným chybám při řešení krizové situace.¹⁶ Poučení z katastrof vychází ze zkušeností veřejné zprávy, NNO a orgánů krizového řízení s cílem efektivně se vypořádat s budoucími hrozbami.¹⁷

Cíl a metodologie

K provedení výzkumu a systémového přístupu k řešení předmětné problematiky byly autorem zformulovány pro praktickou část výzkumné cíle. Hlavním cílem je zkoumat spolupráci pracovníků krizového řízení obcí s rozšířenou působností (dále jen ORP) v Jihočeském kraji s NNO a s dobrovolníky při přípravě na mimořádné události a při jejich řešení. Vedlejším cílem je zjistit zkušenosti a formy spolupráce pracovníků krizového řízení ORP v Jihočeském kraji s NNO a dobrovolníky na základě zkušeností řešení epidemie covidu-19.

Následně byly položeny výzkumné otázky:

- Jakým způsobem spolupracují pracovníci krizového řízení ORP v Jihočeském kraji s jednotlivými NNO a dobrovolníky při řešení mimořádných událostí?
- Jak hodnotí řešení krizové situace epidemie covidu-19 pracovníci krizového řízení ORP v Jihočeském kraji z hlediska spolupráce s NNO a dobrovolníky z řad veřejnosti?

Cíle práce v teoretické části jsou naplňovány zejména pomocí analýzy dokumentů a obsahové analýzy, s doplněním vlastních zkušeností autora s NNO, dobrovolnictvím, mimořádnými událostmi, krizovými stavy a systémem řešení při zapojení všech subjektů.

Forma kvalitativního výzkumu byla zvolena jako základní přístup pro zpracování předmětného tématu. Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.

Ke zpracování byla z metodologického hlediska použita rešerše literárních zdrojů, analýza zvolených informačních zdrojů, následné zhodnocení získaných informací a syntéza jednotlivých informací. Pro vyvození obecných závěrů z dílčích poznatků bylo pracováno metodou indukce – generalizace.

Stěžejní metodou výzkumu bylo šetření formou dotazníků, kdy docházelo ke zjišťování informací u vybraných NNO a dobrovolníků. Dotazník lze považovat za jednu z nejrozšířenějších výzkumných technik. Výhodou aplikace dotazníku byla snadná a rychlá administrace, možnost

15 Pauliina Palttala et al., 'Communication Gaps in Disaster Management: Perceptions by Experts from Governmental and Non-Governmental Organizations', *Journal of Contingencies and Crisis Management* 20, č. 1 (March 2012): 2–12, <https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2011.00656.x>.

16 Sarah Rudy et al., 'Team Management Training Using Crisis Resource Management Results in Perceived Benefits by Healthcare Workers', *The Journal of Continuing Education in Nursing* 38, č. 5 (2007): 224, <https://doi.org/10.3928/00220124-20070901-08>.

17 Hu Xiangnan et al., 'Disaster policy and emergency management reforms in China: From Wenchuan earthquake to Jiuzhaigou earthquake', *International Journal of Disaster Risk Reduction* 10, č. 52 (January 2021), <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101964>.

osobní anonymity (ale ne institucionální). Nevýhodu lze spatřovat ve formulaci otázek, které nemusí být pro každého vyhovující, a v určité subjektivitě výpovědí.

Pro cíle práce v empirické části výzkumu, při zkoumání zapojení NNO a dobrovolníků, byl použit dotazník vlastní konstrukce. Dotazník měl pevnou strukturu – přesně daný soubor psaných otázek, na který respondenti odpovídali v uzavřených otázkách (ano, ne), v uzavřených otázkách dichotomických (označení více variant) nebo ve výběrové otázce s jednou či více odpověďmi (disjunktivní a konjunktivní, případně výčtová s pořadím), v otevřených otázkách s možnostmi doplnění vlastní písemné odpovědi a ve škálovacích otázkách (důležité až nedůležité, zjišťování míry či intenzity jevu). Součástí struktury dotazníku byly i otázky filtrační, kdy se respondent vyjadřoval pouze k pro něho relevantním skutečnostem. V závěrečné části dotazníku byly využity otázky projekční, kdy dotaz nebyl zaměřen na vlastní postoj respondenta, ale v přeneseném významu na jiný subjekt. Výběr respondentů kvalitativního výzkumu byl proveden jako:

- záměrný – výběrový soubor odpovídal cíli výzkumu;
- souhrnný – rozhodnutí, které NNO a dobrovolníci budou osloveni v rámci výzkumu, bylo provedeno najednou před počátkem šetření;
- založený na ochotě respondentů účastnit se výzkumu.

Vyhodnocení informací z kvalitativního zkoumání je různorodé stejně jako získané závěry. Při zpracování byla využita technika prostého výčtu¹⁸, kdy došlo ke sledování frekvence a intenzity výskytu určitého znaku – prvku. Dalším přístupem k utřídění údajů bylo vytváření kategorií a typologií. Postup byl realizován s důrazem na hledání a vytváření obecnějších kategorií, pod které bylo možné zahrnout více případů a zároveň byly definovatelné a interpretovatelné.

K dalšímu zpracování získaných informací byla využita SWOT analýza. SWOT analýza neboli analýza silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb vznikla v druhé polovině 20. století ve Spojených státech amerických. SWOT je zkratka z anglického originálu: Strengths – silné stránky, Weaknesses – slabé stránky, Opportunities – příležitosti, Threats – hrozby. Jedná se o užitečnou a velmi univerzální analytickou techniku k pochopení a interpretaci silných a slabých stránek a k identifikaci příležitostí a hrozeb.¹⁹ Nejčastěji se využívá v businessu jako strategický nástroj rozvoje firmy.²⁰

SWOT analýza spočívá v hodnocení a rozboru aktuálního stavu posuzovaného subjektu/tématu, jeho vnitřního prostředí a současné situace okolí posuzovaného subjektu, tedy vnějšího prostředí. Podstatou je identifikovat silné a slabé stránky ve vnitřním prostředí, tj. v čem je daný subjekt dobrý a v čem zaostává, a příležitosti a hrozby nacházející se ve vnějším prostředí, tj. subjekt je nemůže ovlivnit.²¹ Nejprve jsou analyzovány silné stránky, které jsou vnímány jako vnitřní síly. Jsou stanoveny nadstandardní dovednosti, znalosti, potenciál a zdroje, které je možné v budoucnu využít ve prospěch společnosti. Slabé stránky jsou opakem silných stránek. Do této oblasti jsou zahrnuty především vnitřní slabiny organizace / řešené problematiky, ve kterých by bylo možné dosáhnout lepších výsledků. Příležitostmi byly zvoleny potenciální možnosti pro zlepšení, za předpokladu jejich správného využití. Byly určeny vnější skutečnosti, které by mohly v budoucnu

18 Jiří Reichel, *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů* (Praha: Grada, 2009), 48.

19 Paul Newton and Helen Bristoll, *SWOT Analysis* (PESTEL ANALYSIS, 2013), 22, <http://www.free-management-ebooks.com/dldebk-pdf/fme-pestle-analysis.pdf>.

20 Lawrence Fine, *The SWOT Analysis: Using your Strength to overcome Weaknesses, Using Opportunities to overcome Threats* (North Charleston SC: Createspace Independent Publishing Platform, 2009), 24.

21 Alan Sarsby, *SWOT Analysis: A Guide to SWOT for Business Studies Students* (Oakland UK: Spectaris Ltd., 2016), 11.

přinést úspěch. Hrozby představují vnější podmínky, které mohou ztížit nebo ohrozit dosažení cílů. Za hrozby byly označeny aspekty přinášející negativa, s nimiž se musí počítat a systematicky jim předcházet.²²

Po soupisu silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb byla každá položka ohodnocena. Na základě provedené interpretace byl zkoumané problematice přiřazen odpovídající význam a hodnota a vytvořen její komplexní obraz. U silných stránek a příležitostí se použila kladná stupnice od 1 do 5, kde 5 znamená nejvyšší spokojenost a 1 nejnižší spokojenost. Pro slabé stránky a hrozby byla použita záporná stupnice od -1, která znamená nejnižší nespokojenost, do -5, což je nejvyšší nespokojenost.

Pro stanovení relativní důležitosti parametrů silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb byla využita metoda párového hodnocení. Ke každé položce se spočítal váhový faktor, který vyjádřil důležitost jednotlivých položek v dané kategorii. Čím byla přiřazena vyšší váha, tím byla kladena větší důležitost na položku v dané kategorii a naopak. Součet vah v každé kategorii se musí rovnat 1. Při výpočtu váhového koeficientu byla porovnávána jednotlivá kritéria mezi sebou. Z každé dvojice bylo vybráno důležitější kritérium k danému problému. Systémem pro párové porovnávání byl zvolen tzv. Fullerův trojúhelník. Hodnocení a váhy se následně mezi sebou vynásobí. Výsledky v každé kategorii se sečtou, poté se sečte zvlášť interní část, tzn. silné a slabé stránky, a zvlášť externí část analýzy, tzn. příležitosti a hrozby. Tyto dva výsledky se od sebe následně odečtou a tím se získá konečná bilance SWOT analýzy.²³

Výsledky

Kapitola se zaměřuje na zkoumání spolupráce pracovníka krizového řízení ORP, NNO a dobrovolníků při přípravě a řešení mimořádných událostí a dále na zapojení NNO. Omezení studie spočívá v realizaci šetření na území Jihočeského kraje a reflexi řešení pandemické krizové situace na jaře v roce 2020.

Jihočeský kraj je jedním ze 14 vyšších územně samosprávních celků ČR, kdy město Praha je samostatným celkem, fakticky ale s postavením kraje. Spolupráce ORP s NNO a dobrovolníky je případovou studií, která cílí na specifickou oblast řešení mimořádných událostí a krizových situací se zaměřením na vymezenou oblast. Studie následně analyzuje, sleduje a zpracovává zvolené téma ze všech relevantních aspektů. V případové studii bylo shromážděno poměrně velké množství informací od krizových pracovníků z ORP, NNO a dobrovolníků. Případová studie vychází z předpokladu, že důkladné prozkoumání jednoho případu napomůže porozumění případům podobným.

Šetření na úrovni ORP bylo zaměřené na zkušenosti spolupráce pracovníků krizového řízení ORP s NNO a dobrovolníky. Starosta ORP a obecní úřad ORP mají za účelem připravenosti správního obvodu ORP dle zákona o krizovém řízení § 18–19 stanovené určité úkoly, např. starosta ORP organizuje přípravu správního obvodu ORP na krizové situace a podílí se na jejich řešení.²⁴ Za účelem plnění zákonem stanovených úkolů obecní úřad ORP zřizuje pracoviště krizového řízení. Pracovníci pracoviště krizového řízení 17 ORP v Jihočeském kraji byli respondenty šetření. Tito pracovníci jsou zpravidla tajemníky bezpečnostní rady ORP a krizového štábu ORP. U těchto pra-

22 Štěpán Kavan, *Ochrana člověka a společnosti – vývoj vzdělávání v bezpečnostních tématech* (Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2020), 208, <https://doi.org/10.32725/zsf.2020.74227530>.

23 Dan Shewan, 'How to Do a SWOT Analysis for Your Small Business (with Examples)', WordStream, Google, 1. září 2022, <https://www.wordstream.com/blog/ws/2017/12/20/swot-analysis>.

24 Zákon č. 240/2000 Sb., § 18–19.

covníků lze předpokládat relevantní znalosti v oblasti krizového řízení na úrovni ORP a přehled o možné spolupráci s NNO a dobrovolníky při mimořádných událostech a krizových stavech.

Šetření s respondenty bylo uskutečněno v období 18. 3. – 12. 4. 2021. Vzhledem k probíhající epidemii covidu-19, pokračujícímu nouzovému stavu a s ním spojených krizových opatření, např. omezení volného pohybu a setkávání osob, bylo přistoupeno k distanční formě šetření cestou e-mailové komunikace. Původní výzkumný plán uvažoval s realizací polostrukturovaných rozhovorů. Jednotlivým respondentům byla zaslána žádost o vyplnění strukturovaných otázek jako náhradní formy rozhovoru, který byl přílohou žádosti. Většina respondentů otázky zodpověděla do jednoho týdne od obdržení, někteří byli upomenuti s žádostí o zaslání odpovědí. Výsledkem byla 100 % návratnost odpovědí a získání informací ze všech ORP Jihočeského kraje.

Zpracování šetření bylo provedeno formou kvalitativního výzkumu. S pracovníky jihočeských ORP šetření proběhlo formou e-mailové komunikace s předem připravenými uzavřenými i otevřenými otázkami zaměřenými na jejich pohled a na zkušenosti řešení mimořádných událostí se zapojením NNO a dobrovolníků. Otázky byly rovněž zaměřeny na zkušenosti s řešením epidemie covidu-19 v Jihočeském kraji. Následně byla provedena analýza odpovědí a z informací získaných provedeným šetřením byla vypracována SWOT analýza. V rámci SWOT analýzy byl sestaven přehled o slabých a silných stránkách systému krizového řízení v jednotlivých ORP v Jihočeském kraji a shrnuty příležitosti a hrozby. Sestavením tzv. Fullerova trojúhelníku bylo provedeno párové hodnocení a výpočet hodnot jednotlivých charakteristik.

Respondenti uvedli, že při přípravě na mimořádné události nejvíce spolupracují s oblastními spolky ČČK – v 14 případech, v šesti případech je realizována spolupráce s Charitou ČR, ve dvou případech s Diakonií ČCE a v jednom případě s organizací ADRA. V 15 případech mají pracovníci krizového řízení ORP zkušenost s NNO a s dobrovolníky z řad veřejnosti v rámci správního obvodu ORP při reálné mimořádné události, resp. krizové situaci. Spolupráce při vlastním řešení následků mimořádných událostí byla uvedena 16x s oblastním spolkem ČČK, 10x s Charitou ČR, 3x s ADROU a 3x s Diakonií ČCE. Dále byly uvedeny některé místní NNO, např. Ledax, THEiA, YMCA.

Většina respondentů, kteří spolupracovali s NNO a s dobrovolníky, uvedla, že jejich zkušenost vychází ze situace nastalé při povodních (10 respondentů) a z aktuální koronavirové epidemie (11 respondentů). Jinou zkušeností spolupráce s NNO a dobrovolníky, která byla zmíněna, byla mimořádná událost při výbuchu bytového domu v Lenoře (1 respondent).

Spolupráce NNO a ORP spočívala např. v distribuci osobních ochranných prostředků, pečovatelské a ošetrovatelské služby, koordinaci práce s dobrovolníky a jejich evidenci, materiální výpomoci (distribuce vysoušečů, čisticích prostředků apod.) a zajištění dalších potřebných lidských zdrojů. NNO zajišťovaly péči o osoby bez domova v rámci nouzového ubytování, zajistily služby pro lidi v karanténě a izolaci (nákup apod.), vypomáhaly v nemocniční prádelně, v nemocnici, v očkovacím centru, školily dobrovolníky pro potřebnou práci a poskytovaly psychosociální pomoc pro obyvatele.

Dle odpovědí respondentů probíhala komunikace s NNO a dobrovolníky v každém ORP jiným způsobem. Odpovědi byly velice rozmanité. Téměř všichni hodnotili spolupráci a komunikaci kladně. Někteří uvedli, že se při řešení epidemie vyskytovalo hodně neznámých situací a snaha vše řešit rychle. Zadané úkoly ze stran dobrovolníků byly plněny bez prodlení a s velkou ochotou. Komunikace s NNO probíhala telefonicky, prostřednictvím e-mailu nebo při osobním setkání. Byly vyčleněny osoby z řad zaměstnanců městských úřadů, které evidovaly nabídky dobrovolní-

ků, a cestou krizových štábů byly vydávány potřebné úkoly a zároveň byla touto cestou poskytována zpětná informace o jejich plnění.

Při hodnocení spolupráce ORP s NNO 15 respondentů uvedlo, že spolupráce je důležitá, 2 respondenti hodnotí spolupráci jako nedůležitou. Pracovníci krizového řízení ORP uvedli, že NNO lze ve vztahu na přípravu a řešení následků mimořádné události zapojit zejména v oblasti:

- péče o občany jak ve věci sociálního, tak zdravotnického zabezpečení;
- doprovodů na očkování;
- při evakuaci;
- péče o občany v polních podmínkách;
- distribuce materiálu;
- výpomoc při řešení následků povodně;
- individuální péče o seniory;
- výpomoci při péči o osoby bez domova;
- místního šetření v terénu;
- psychologické a sociální pomoci v krizové situaci;
- organizace dobrovolnické práce;
- poradenství;
- humanitární pomoci;
- úklidových prací;
- pomoci při koordinaci nouzového ubytování, stravování.

Z odpovědí respondentů je zřejmé, že za nejsilnější stránky spolupráce ORP a NNO shledávají sounáležitost, možnost využít velké množství dobrovolníků, rychlou komunikaci a zajištění potřebných materiálních zdrojů k překonání mimořádné události. Dále probandi uvedli, že mezi přednosti spolupráce s NNO řadí odbornou pomoc, nadšení dobrovolníků pro práci, empatii a zkušenosti s dobrovolnickou činností. Další výhodou je, že místní NNO znají svoji oblast působnosti a dokáží samy upozornit na potřeby, které je nutno s městem řešit. V některých ORP je spolupráce dlouhodobě nastavená a je realizovaná i mimo krizové situace.

Mezi nejčastější nedostatky a slabé stránky spolupráce ORP a NNO uvedli respondenti nedostatečné finanční prostředky, nedostatečný počet sil a chybějící materiál pro první dny mimořádné události.

Jako doporučení probandi uváděli např. lepší přípravu a plánování některých postupů a lepší komunikaci, poskytnutí zpětné vazby, *„méně řečí a slibů, více odvedené práce, kterou tolik vystavují NNO na obdiv“*, neopomíjet potřebné dobrovolníky a poskytnout jim patřičnou prioritu v rámci distribuce pomůcek pro výkon činnosti nebo např. přednostní vakcinace.

Celkem 10 respondentů uvedlo, že častým problémem je neobeznámenost pracovníků krizového řízení ORP o možnostech NNO. Je nutno přesněji informovat pracovníky, co je a není možné, jak probíhá nasazení dobrovolníků, např. co do smluv, poskytnutí osobních ochranných prostředků atd., dále jaké jsou kapacity dané NNO, omezení atd. Určitou brzdou při nasazování potřebných sil do terénu je administrativní zátěž související s přípravou na případnou spolupráci. Mezi odpověďmi se vyskytovala i kritika NNO – *„NNO si diktují požadavky, za jakých jsou ochotny/schopny podílet se na opravdové pomoci, což považují vzhledem k povaze takové organizace, která se prezentuje „dobrovolnictvím“ za nepřijatelné.“*

Sedm respondentů konstatovalo, že na základě řešení epidemie došlo k navázání užších kontaktů

a možné spolupráce do budoucna. Došlo ke zlepšení spolupráce s OS ČČK ČB jakožto koordinátorem Panelu NNO JČK s téměř všemi ORP. Někteří pracovníci krizového řízení si uvědomili, že je potřeba navázat užší spoluprací – např. začlenit pracovníka z NNO do krizového štábu ORP, což se v několika případech také povedlo. Většina respondentů vyjádřila NNO vděčnost za ochotu pomáhat.

Zhodnocení šetření – SWOT analýza

Zhodnocení získaných informací z realizovaného šetření bylo provedeno metodou SWOT analýzy a následným párovým srovnáním pomocí expertního odhadu dle Fullerovy metody a je shrnuto v tabulkách 1–9.

Tabulka 1: Silné stránky

Oblast	Kritéria
Silné stránky	1. Sounáležitost; 2. velké množství jednorázových dobrovolníků; 3. stálá základna dobrovolníků a členů; 4. kvalifikovaní členové; 5. materiální zdroje; 6. rychlá akceschopnost; 7. zkušenosti s dobrovolnou činností; 8. znalost ORP; 9. dlouhodobá spolupráce; 10. účast na zasedání krizového štábu ORP; 11. široké spektrum činností; 12. pokrytí ORP; 13. možnost využití sil a prostředků od NNO.

Zdroj: vlastní zpracování

Vysvětlení a komentář k jednotlivým kritériím uvedeným uvedených v tabulce:

- Sounáležitost – pracovníci ORP díky proběhlé spolupráci s NNO získali užší vazby a nové kontakty pro budoucí spolupráci.
- Velké množství jednorázových dobrovolníků – dobrovolníci z řad veřejnosti v rámci spolupráce s ORP zajišťují chybějící potřebné lidské zdroje na překonání mimořádné události.
- Stálá základna dobrovolníků a členů – NNO disponují svými ověřenými dobrovolníky a členy, kteří jsou schopni poskytnout pomoc ORP ihned po aktivaci.
- Kvalifikovaní členové – NNO disponují kvalifikovanými členy, kteří jsou schopni zajistit odbornou pomoc.
- Materiální zdroje – NNO jsou schopné poskytnout chybějící materiální zdroje z humanitárních skladů pro překonání mimořádných událostí či krizových stavů.
- Rychlá akceschopnost – nadšení dobrovolníků pro práci a jejich časové možnosti umožňují poskytnout pomoc téměř ihned po přijetí žádosti od ORP.
- Zkušenosti s dobrovolnou činností – zkušenosti členů NNO nabyté při humanitární pomoci v minulých letech (např. při povodních), které umožňují efektivnější řešení současných mimořádných událostí.

- Znalost ORP – místní NNO znají svoji oblast působnosti a dokáží samy upozornit na potřeby, na jejichž pokrytí je potřeba s městem spolupracovat.
- Dlouhodobá spolupráce – v některých ORP je spolupráce s NNO dlouhodobě nastavená a je realizována i mimo krizové situace.
- Účast na zasedání krizového štábu – v některých ORP se vybraní členové NNO účastní zasedání KŠ ORP.
- Široké spektrum činností – NNO nabízejí nejrozumnější formy pomoci, např. zdravotnickou, technickou, psychosociální.
- Pokrytí ORP NNO – NNO jsou rozmístěné v každém ORP.
- Možnost využití sil a prostředků od NNO dle potřeby – NNO jsou dle svých možností schopny zasáhnout i mimo své spádové území.

Tabulka 2: Hodnocení silných stránek s využitím Fullerovy metody

Silné stránky (Strenghts)													Četnost	Váhový faktor	Vlastní hodnocení	Výpočet síly kritéria
1. Sounáležitost	1 2	1 3	1 4	1 5	1 6	1 7	1 8	1 9	1 10	1 11	1 12	1 13	4	0,05	3	0,15
2. Velké množství dobrovolníků		2 3	2 4	2 5	2 6	2 7	2 8	2 9	2 10	2 11	2 12	2 13	3	0,04	2	0,08
3. Stálá základna dobrovolníků a členů			3 4	3 5	3 6	3 7	3 8	3 9	3 10	3 11	3 12	3 13	9	0,12	4	0,46
4. Kvalifikovaní členové				4 5	4 6	4 7	4 8	4 9	4 10	4 11	4 12	4 13	3	0,04	2	0,08
5. Materiální zdroje					5 6	5 7	5 8	5 9	5 10	5 11	5 12	5 13	11	0,14	5	0,71
6. Rychlá akceschopnost						6 7	6 8	6 9	6 10	6 11	6 12	6 13	9	0,12	4	0,46
7. Zkušenosti s dobrovolnou činností							7 8	7 9	7 10	7 11	7 12	7 13	6	0,08	3	0,23
8. Znalost ORP								8 9	8 10	8 11	8 12	8 13	2	0,03	1	0,03
9. Dlouhodobá spolupráce									9 10	9 11	9 12	9 13	11	0,14	5	0,71
10. Účast na zasedání KŠ ORP										10 11	10 12	10 13	3	0,04	2	0,08
11. Široké spektrum činností											11 12	11 13	7	0,09	4	0,36
12. Pokrytí ORP												12 13	4	0,05	3	0,15
13. Možnost přivolání SaP od NNO													6	0,08	3	0,23
Výsledné hodnoty													78	1		3,72

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 3: Slabé stránky

Oblast	Kritéria
Slabé stránky	1. Neznalost kompetencí; 2. nedostatečná zpětná vazba; 3. příliš mnoho předpisů a nařízení; 4. nedostatečné finanční prostředky; 5. nedostatečný materiál pro první dny mimořádné události; 6. omezené prostředky pro pokrytí většího zasaženého území; 7. zpoplatněné služby; 8. nepřípravenost ORP a NNO na krizovou situaci typu epidemie; 9. odlišná úroveň možností jednotlivých NNO; 10. nedostatek osobních ochranných prostředků na skladech.

Zdroj: vlastní zpracování

Vysvětlení a komentář k jednotlivým kritériím uvedeným v tabulce:

- Neznalost ORP kompetencí NNO – někteří pracovníci krizového řízení nevědí, jaké aktivity a za jakých podmínek jsou NNO schopny poskytnout.
- Nedostatečná zpětná vazba – pracovníci krizového řízení se potýkají s nedostatečnou zpětnou vazbou odvedené práce od NNO.
- Příliš mnoho předpisů a nařízení – pro oblast mimořádné události je vydáno mnoho zákonů a prováděcích předpisů, jejichž naplňování brzdí systém spolupráce ORP a NNO (administrativa).
- Nedostatečné finanční prostředky – pracovníci krizového řízení se potýkají s nedostatečnými finančními prostředky pro řešení mimořádné události či krizové situace a k podpoře NNO.
- Nedostatečný materiál pro první dny mimořádné události – NNO pro své dobrovolné činnosti v rámci ORP v průběhu prvních dnů mimořádné události či krizové situace nedisponují dostatečným či požadovaným množstvím materiálu.
- Omezené prostředky pro pokrytí většího zasaženého území – některá ORP nemají dostatečný počet sil a prostředků pro pomoc při mimořádné události většího rozsahu a musejí žádat o pomoc od sousedních ORP.
- Zpoplatněné služby NNO – některé NNO zpoplatňují své služby a adresáti následně tyto služby odmítají a přiklání se k organizacím, které provádějí své činnosti bezplatně.
- Nepřípravenost ORP a NNO na krizovou situaci typu epidemie – pracovníci mají zkušenosti pouze s povodněmi, v omezené míře s ptací chřipkou.
- Odlišná úroveň možností jednotlivých NNO – jednotlivé NNO nerovnoměrně disponují materiálem, technikou, vyškoleným personálem a jsou nerovnoměrně rozmístěny na území Jihočeského kraje.
- Nedostatek osobních ochranných prostředků na skladech – NNO nedisponovaly zásobami osobních ochranných prostředků pro první týdny epidemie.

Tabulka 4: Hodnocení slabých stránek s využitím Fullerovy metody

Slabé stránky (Weaknesses)										Četnost	Váhový faktor	Vlastní hodnocení	Výpočet síly kritéria
1. Neznalost kompetencí	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	0,09	-3	-0,3
	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
2. Nedostatečná zpětná vazba	2	2	2	2	2	2	2	2	2	4	0,09	-3	-0,3
	3	4	5	6	7	8	9	10					
3. Příliš mnoho předpisů a nařízení			3	3	3	3	3	3	3	2	0,04	-2	-0,1
			4	5	6	7	8	9	10				
4. Nedostatečné finanční prostředky				4	4	4	4	4	4	8	0,18	-5	-0,9
				5	6	7	8	9	10				
5. Nedostatečný materiál pro první dny MU					5	5	5	5	5	7	0,16	-5	-0,8
					6	7	8	9	10				
6. Omezené prostředky pro větší území							6	6	6	6	0,13	-5	-0,7
							7	8	9				
7. Zpoplatněné služby							7	7	7	3	0,07	-2	-0,1
							8	9	10				
8. Nepřípravenost na KS typu epidemie								8	8	1	0,02	-1	0,0
								9	10				
9. Odlišná úroveň možností NNO									9	1	0,02	-1	0,0
									10				
10. Nedostatek OOP na skladech										9	0,20	-5	-1,0
Výsledné hodnoty										45	1		-4,13

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 5: Příležitosti

Oblast	Kritéria
Příležitosti	1. Zlepšit motivační systém; 2. provádět rozborů a vyhodnocení spolupráce NNO a ORP; 3. zjednodušení administrativy; 4. větší medializace; 5. zpracovat lepší systém komunikace s novými dobrovolníky z řad veřejnosti; 6. prosadit účast NNO na pravidelných cvičeních modelových situací; 7. navýšit zásoby osobních ochranných prostředků; 8. nabídka výcviku a školení.

Zdroj: vlastní zpracování

Vysvětlení a komentář k jednotlivým kritériím uvedeným v tabulce:

- Zlepšit motivační systém – bylo by vhodné dobrovolníky za dobře odvedenou práci finančně ohodnotit a motivovat, aby měli motivaci spolupracovat dlouhodobě a měli možnost profesního růstu na základě dobrých výsledků své práce.
- Provádět rozborů a vyhodnocení spolupráce NNO a ORP – pro zlepšení budoucí spolupráce je důležité společně vyhodnotit a analyzovat proběhlou práci v rámci spolupráce.
- Zjednodušení administrativy – při nastalé mimořádné události či krizové situaci by bylo pro pracovníky jednodušší zmenšit počet administrativních úkonů a zaměřit se na rychlou akceschopnost a povolání členů NNO či dobrovolníků z řad veřejnosti.
- Větší medializace činností – v první vlně epidemie nebyla veřejnost dostatečně informována o spolupráci NNO s ORP.
- Zpracovat lepší systém komunikace s novými dobrovolníky z řad veřejnosti – zřídit jedno

konkrétní pracoviště s více pracovníky pro tuto činnost, aby nedocházelo k problémům v rámci komunikace s těmito jednorázovými dobrovolníky.

- Prosadit účast NNO na pravidelných cvičeních modelových situací – zajistit tak lepší připravenost NNO a pracovníků ORP na podobné krizové situace.
- Navýšit zásoby osobních ochranných prostředků – pro případ náhlé pohotovosti zajistit jejich dostatek pro profesionály, členy NNO a dobrovolníky.
- Nabídka výcviku a školení – více zpřístupnit dobrovolníkům a členům NNO vzdělávací semináře, zřídit kurzy pro zvládání krizových situací apod.

Tabulka 6: Hodnocení příležitostí s využitím Fullerovy metody

Příležitosti (Opportunities)								Četnost	Váhový faktor	Vlastní hodnocení	Výpočet síly kritéria
1. Zlepšit motivační systém	1	1	1	1	1	1	1	2	0,07	2	0,14
	2	3	4	5	6	7	8				
2. Provádět vyhodnocení spolupráce		2	2	2	2	2	2	3	0,11	3	0,32
		3	4	5	6	7	8				
3. Zjednodušení administrativy			3	3	3	3	3	1	0,04	1	0,04
			4	5	6	7	8				
4. Větší medializace				4	4	4	4	4	0,14	4	0,57
				5	6	7	8				
5. Lepší systém komunikace					5	5	5	5	0,18	5	0,89
					6	7	8				
6. Účast na pravidelných cvičeních						6	6	3	0,11	3	0,32
						7	8				
7. Navýšit zásoby OOP							7	7	0,25	5	1,25
							8				
8. Nabídka výcviku a školení								3	0,11	3	0,32
Výsledné hodnoty								28	1		3,86

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 7: Hrozby

Oblast	Kritéria
Hrozby	1. Nedostatek dobrovolníků; 2. nedostatečná znalost kompetencí NNO; 3. odchod proškolených členů; 4. nedostatečné finanční a společenské hodnocení; 5. nízká úroveň spolupráce s orgány obcí a ORP; 6. špatná komunikační síť; 7. špatná koordinace nových jednorázových dobrovolníků.

Zdroj: vlastní zpracování

Vysvětlení a komentář k jednotlivým kritériím uvedeným v tabulce:

- Nedostatek dobrovolníků – úbytkem zájmu veřejnosti o dobrovolnické činnosti a ztrátou motivace veřejnosti by mohla nastat krize v pokrytí potřebných činností při mimořádné události a krizové situaci.
- Nedostatečná znalost kompetencí NNO – neznalost pracovníků krizového řízení o možnostech NNO může způsobit nedůvěru dobrovolníků v efektivní systém a demotivaci poskytovat

potřebnou pomoc.

- Odchod proškolených členů – odchodem proškolených a zkušených stálých členů by mohlo dojít k situaci, kdy nebudou zajištěny potřebné činnosti, které by mohly pozitivně ovlivnit průběh řešení krizové situace či mimořádné události.
- Nedostatečné finanční a společenské ohodnocení – tato skutečnost by mohla být jedním z důvodů k odchodu zkušených a proškolených členů NNO.
- Nízká úroveň spolupráce s orgány obcí a ORP – při neefektivním využívání NNO v rámci obcí či ORP by mohla nastat demotivace jednotlivých NNO kvůli pocitu neúčinnosti.
- Špatná komunikační síť – chaos a špatný komunikační systém může být jedním z důvodů k neochotě spolupracovat ze stran NNO v rámci ORP.
- Špatná koordinace nových jednorázových dobrovolníků – pocit neúčinnosti z důvodu špatné komunikace a koordinace dobrovolníků z řad veřejnosti s motivací pomáhat by mohl vést k demotivaci veřejnosti k dobrovolnické činnosti a ztrátě množství potřebných dobrovolníků.

Tabulka 8: Hodnocení hrozeb s využitím Fullerovy metody

Hrozy (Threats)							Četnost	Váhový faktor	Vlastní hodnocení	Výpočet síly kritéria
1. Nedostatek dobrovolníků	1	1	1	1	1	1	3	0,14	-4	-0,57
	2	3	4	5	6	7				
2. Nedostatečná znalost kompetencí NNO		2	2	2	2	2	1	0,05	-1	-0,05
		3	4	5	6	7				
3. Odchod proškolených členů			3	3	3	3	5	0,24	-5	-1,19
			4	5	6	7				
4. Nedostatečné ohodnocení				4	4	4	1	0,05	-1	-0,05
				5	6	7				
5. Nízká úroveň spolupráce s orgány obcí					5	5	6	0,29	-5	-1,43
					6	7				
6. Špatná komunikační síť						6	3	0,14	-4	-0,57
						7				
7. Špatná koordinace dobrovolníků							2	0,10	-2	-0,19
Výsledné hodnoty							21	1		-4,05

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 9: Souhrnné výsledky SWOT analýzy

Celkové výsledky SWOT analýzy			
Silné stránky	3,72	Příležitosti	3,86
Slabé stránky	-4,13	Hrozby	-4,05
Vnitřní faktory celkem	-0,41	Vnější faktory celkem	-0,19
Výsledné číslo SWOT analýzy	-0,6		

Zdroj: vlastní zpracování

Vnitřní faktory dosáhly celkové hodnoty -0,41 a faktory vnější celkem -0,19. Celkové výsledné číslo SWOT analýzy je -0,6. Podle získaných výsledků je patrné, že vnější faktory převládají nad

faktory vnitřními.

Výsledné znázornění vnějších a vnitřních faktorů ve strategické pozici ve SWOT matici pomáhá určit vhodná opatření pro budoucí zlepšení stávajících podmínek. Z výsledku vyplývá, že by se spolupráce pracovníků krizového řízení jednotlivých ORP a NNO v Jihočeském kraji měla orientovat na tzv. WT strategii, na slabé stránky a hrozby. Strategie je charakteristická tím, že se snaží o odstranění slabých stránek a vyhnutí se ohrožení pomocí logických omezení či reorganizací systému, aby systém spolupráce nemusel bojovat o přežití.

Závěr

Základem bezproblémové spolupráce NNO s ostatními subjekty při přípravě a řešení mimořádných událostí je vzájemná znalost postupů, zdrojů a způsobů práce. Vztah občanů a veřejné správy je v demokratických společnostech komplikovaný. Občané vystupují vůči veřejné správě ve dvojí roli. Jednak jsou objekty její činnosti, musí respektovat opatření a nařízení, o kterých veřejná správa rozhoduje. Z druhé strany jsou zdrojem legitimacy činnosti veřejné správy, neboť jsou zdrojem veškeré státní moci.²⁵ Jedním ze způsobů občanské angažovanosti je sdružování v NNO a dobrovolnická činnost. Tímto způsobem se členové společnosti podílejí na správě věcí veřejných a přímo či nepřímo na formování veřejného života a politiky. Občanská participace ve formě stálých či příležitostných aktivit spojených s mimořádnými událostmi tvoří množinu možností, jak mohou občané aktivně projevit svůj názor a solidaritu.

Společenská hodnota NNO a dobrovolnictví je na obecné rovině založena ve schopnosti přispívat a podílet se na řešení sociálních problémů. Právní předpisy České republiky umožňují participaci občanů, vymezují základní rámce pro činnost NNO, dobrovolnictví a vymezují institucionalizované formy v předmětné oblasti.

Zapojení NNO a dobrovolníků je provádění demokracie, jde o sdružování a podporu společenských nových přístupů, kdy se stát přizpůsobuje požadavkům společnosti. Jedná se o silný faktor výchovy občanů. NNO vytváří místa, kde se občané vzájemně vychovávají a motivují pro společnost, ale i pro veřejně prospěšné potřeby a cíle. Lze je označit jako tzv. školu občanské uvědomělosti.

NNO a dobrovolnictví jsou vnímány jako svébytný prostor společnosti, který má své hranice a limitované možnosti/kapacity, nemohou být však ničím nahrazeny. Během epidemie covidu-19 se i v oblasti dobrovolnictví objevily nové, dosud neřešené a nevyzkoušené situace, na které ani předem dané předpisy a pravidla mnohdy přímo nereagovaly. V praxi nastaly otázky, jak existující pravidla vykládat a aplikovat, či zda není nutné je změnit.

Jedním z cílů tzv. resilience – odolnosti společnosti – je posílení místních kapacit, což je oblast, kde může dobrovolnictví znamenat opravdovou podporu. Pomoc dobrovolníků při plánování připravenosti na katastrofy a obnově po nich přispěje konkrétně k položení základů pro postupy zajištění udržitelného rozvoje v souvislosti s předkrizovými a pokrizovými operacemi v oblasti humanitární pomoci. Dobrovolník nabízí pomoc druhým, kteří podporu nebo pomoc potřebují. Nabídka pomoci může být uskutečněna skrze nestátní neziskové organizace nebo dobrovolnická centra nebo jako samostatná činnost. Dobrovolnická činnost směřuje k vytváření prospěšných či inovativních věcí, ale především k budování vztahů. Dobrovolník rozvíjí a obohacuje také sebe samotného, vytváří nové věci a setkává se s novými lidmi.

25 Daniel Čermák a kol., *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě: význam, praxe, příslib* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2011), 36.

V průběhu mimořádných událostí se zástupci NNO, samosprávy a složek IZS pravidelně setkávají. Je žádoucí, aby všechny subjekty zapojené do této sítě spolupracovaly s ohledem na potřeby dané události a podle vzájemně dohodnutého postupu. Součinnost slouží k předávání informací z terénu směrem do koordinačního centra / krizového štábu, ke starostům v zasažených lokalitách, ale také k veřejnosti, která nabízí pomoc. Jedná se jednak o možnosti materiální a dobrovolnické pomoci, ale také o rozdělení oblasti na jednotlivé sektory a odpovědnosti jednotlivých NNO za činnost ve vymezených lokalitách.²⁶ Panel NNO by neměl být uzavřeným prostorem pouze pro smluvně vázané partnery. Další NNO angažované při řešení mimořádných událostí by měly být nasměrovány do systému Panelu NNO a v rámci této koordinace spolupracovat.

V rámci systémového vědeckého přístupu bylo realizováno vlastní šetření s cílem zjistit současný stav a přístup k NNO a dobrovolnictví v rámci Jihočeského kraje v souvislosti s mimořádnými událostmi. Provedený výzkum byl realizován jako systematické zkoumání sociálních jevů s cílem získat poznatky, které popisují a vysvětlují současný přístup zapojení NNO a dobrovolníků při přípravě a řešení mimořádných událostí. Výzkumná část zahrnovala systematický proces shromažďování informací, syntetizování dosavadních znalostí a dosažení zvýšení znalostí.²⁷ Snahou bylo získat jednotný pohled na předmět studie – NNO a dobrovolnictví – při přípravě a řešení mimořádných událostí. Na jedné straně bylo cílem izolovat jednotlivá témata bezpečnostní problematiky, na druhé straně se jednotlivé oblasti ponechávaly co možná nejvíce v kontextu ostatních oblastí. Chápání lidské zranitelnosti v důsledku mimořádných událostí je stále více založeno na uznání či neuznání sociálně-ekonomických a institucionálně-politických sil, které formují životy lidí a nutí je přijímat způsob života, který může být rizikový.

Kontakt

PhDr. Štěpán Kavan, Ph.D.

Zdravotně sociální fakulta

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

J. Boreckého 1167/27, 370 11 České Budějovice

stepan.kavan@email.cz

26 Pracovní skupina při Ministerstvu vnitra České republiky Dobrovolnictví při mimořádných událostech, *Pravidla dobrovolnické pomoci při mimořádných událostech* (Praha: MV ČR, 2013).

27 Nate Jensen et al., 'The Influence of Rapidly Guessed Item Responses on Teacher Value-Added Estimates: Implications for Policy and Practice', *Educational Evaluation and Policy Analysis* 40, č. 2 (červen 2018): 267–284, <https://doi.org/10.3102/0162373718759600>.

Possibilities of Non-governmental Non-profit Organisations and Volunteering in Solving the Covid-19 Pandemic and Emergency Events in the South Bohemian Region

Štěpán Kavan

DOI: 10.32725/cetv.2022.007

Abstract:

In addition to state-guaranteed components, NGOs and volunteers are part of a system that can be used to mitigate the effects of the Covid-19 epidemic and other emergencies. Non-governmental non-profit organisations are one of the forms of interest groups and can be described as a process of uniting the interests of citizens, which, for various reasons, are not secured by the state. The aim of the paper is (a) to examine the cooperation of crisis management staff of municipalities with extended powers with non-governmental non-profit organisations and volunteers in preparing for and solving emergencies, and (b) to find out the experience and forms of cooperation of crisis management staff of municipalities with extended powers with non-governmental non-profit organisations and volunteers in dealing with the Covid-19 epidemic in the conditions of the South Bohemian Region. The main research method was a survey in the form of questionnaires. The results of the study show that the cooperation of crisis management staff of individual municipalities with extended powers and non-governmental non-profit organisations/volunteers in the South Bohemian Region should focus on weaknesses and threats. The strategy is characterised by trying to eliminate weaknesses and avoid threats through logical constraints or reorganisations of the system.

Keywords: Covid-19, volunteering, integrated rescue system, emergency, non-governmental non-profit organisations, civil society, cooperation

Introduction

The protection of society as a comprehensive set of measures is focused on human security. Due to their actions, emergency events lead to a breach of the state of security and, in more extensive manifestations, affect the whole society. To deal with emergencies, rescue and security forces have been set up in the Czech Republic whose priority mission is to save lives, health, property, and the environment. In addition to state-guaranteed units, non-governmental non-profit organisations (NGOs) are also involved in the preparation and resolution of emergencies. The

rules of cooperation and coordination pursuant to Act No. 239/2000 Coll., On the Integrated Rescue System and Amendments to Certain Acts, as amended, apply to their coordination in the case of emergency events. NGOs, which prepare and participate in dealing with emergencies on a longer-term and systematic basis, create platforms for cooperation and coordination focused on follow-up activities after rescue work, such as monitoring the affected area, humanitarian, psycho-social, material and financial assistance, counselling, and other professional assistance.¹ The term Panel of NGOs is used for this form of cooperation and cooperation of several NGOs. The term Panel of NGOs can be explained in terms of content as a space for discussion, a communication platform.²

The non-profit sector has a long and rich tradition in our territory.³ Various foundations and associations have had a significant influence on the formation of national awareness. The association's activities between the First and Second World Wars were extensive. For example, the Masaryk League against Tuberculosis was established at that time. The tradition of associations was interrupted mainly by the communist totalitarian regime after 1948, when the property of non-governmental organisations was largely confiscated and the activities of associations were suppressed. The activities of individual organisations were directed to officially supported propaganda organisations, such as Pioneer and the Socialist Youth Union. These were associated and politically controlled in an entity called the National Front. A fundamental change in the development of the non-profit sector was the social events initiated on 17th November 1989, during the Velvet Revolution. In the following period, the original organisations were renewed and developed, and completely new organisations were also established. Some NGOs, in terms of their mission, identify with the idea of help and cooperation in disasters. Due to the common direction of several NGOs, certain groups are formed in order to streamline their activities.⁴

Public life, life together, community living, and living in solidarity are areas that have always interested man and society.⁵ The creation of various associations between people brings requirements for social organisation and care for individuals or groups.⁶ Public administration must increasingly respond to a wide range of democratic demands, such as the interest of citizens, their greater involvement in public affairs, greater transparency, and greater efficiency and quality.⁷

It is not only political parties that are involved in formulating, promoting, and realising interests in a democratic society. Various types of interest groups play an important role, participating in the formulation and promotion of specific interests. These are usually trade unions, professional organisations, but also various associations. Thanks to interest groups, the multi-layered space between the sphere of power and the state on the one hand and the citizens on the other expands and connects. NGOs, as one of the forms of interest groups, can be described as a process of merging/aggregating of specific interests of citizens. Such interests, for various reasons, are

1 Bohumila Baštecká et al., *Psychosociální krizová spolupráce* (Praha: Grada, 2013), 136.

2 Štěpán Kavan, 'Systém spolupráce nestátních neziskových organizací při řešení mimořádných událostí v České republice', *SPEKTRUM* 14, no. 2 (2014): 35–40.

3 Bohumila Baštecká et al., *Terénní krizová práce. Psychosociální intervenční týmy* (Praha: Grada, 2005), 71.

4 Štěpán Kavan et al., *Nestátní neziskové organizace, dobrovolnictví a možnosti spolupráce při mimořádných událostech* (Praha: Nakladatelství Lidových novin, v tisku, předpokládaný rok vydání 2022), 81–83.

5 Jiří Dušek, 'International Cooperation of Regional Authorities of the Czech Republic: History, Presence and Future', in *18th International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*, edited by Viktorie Klímová, Žitek V. (Brno: Masarykova Univerzita, 2015), 300–305, <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.P210-7861-2015-40>.

6 Lenka Maléřová et al., 'Teaching methods focusing on Simulation', in *18th International Multidisciplinary Scientific Geoconference SGEM*, (Albena: International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM, 2018), 273–280, <https://doi.org/10.5593/sgem2018/5.4/S22.035>.

7 Nadežda Jankelová et al., *Moderné trendy v manažmente organizácií miestnej samosprávy ako nástroj trvalo udržateľného rozvoja* (Brno: MSD, 2018), 45–48.

not provided by the state in the form of public administration, that is, state administration and self-government. It is a specialised type of organisation of the interests of a certain group of citizens. NGOs can then be described as the voluntary formation of a social unit with certain goals and certain internal divisions (organisations), which seeks to realise the individual, material, and ideological interests of its members in terms of needs, benefits, and justification. It is done within the social unit – small club / local associations, or vis-à-vis other groups, organisations, and institutions – a large union / central organisation.⁸ These groups operate on the basis of civil society and, usually, without political responsibility.

It is necessary to examine the issue of NGOs and volunteering in a broader view of emergencies and disasters. Disaster management is a key activity in risk preparation and management. Disasters not only have undeniable human consequences, but can cause significant financial, environmental, and social losses.⁹ Crisis preparedness includes anticipating disasters of any type, considering various aspects such as early identification and risk assessment, and identification of all available resources, skills assessment, and training. The preparatory phase is only one of four phases defined in the American National Governors Association (NGA) disaster management cycle: mitigation, preparedness, response, and recovery.¹⁰ In individual phases, it is appropriate and possible to involve NGOs and volunteers to varying degrees. From an educational point of view, it can be considered necessary to teach the topic of civic engagement and assistance in emergency response in addition to emergency preparedness training and good principles of behaviour in emergency events.

To mitigate damage, it is important not only to develop damage prevention through measures such as strengthening critical infrastructure and security forces, but also to ensure that individuals and organisations, including citizens, are able to respond to disasters through acquired disaster management training, which improves knowledge about reactions to individual crisis situations.¹¹ The following activities are involved in disaster management: self-help efforts – individuals and their families; mutual assistance – local community; and public assistance – disaster responders. All involved have their own roles and should therefore acquire disaster management literacy through joint disaster protection training.¹²

Emergency responses aim to alleviate human suffering and material loss through an effective response. The correct response must be triggered and performed on a system basis:¹³ the right quality, the right source, the right cost, the right quantity, the right place, and the right time. Many approaches to disaster management, especially the ones applied by rescue services, focus only on short- and medium-term decisions that cover days or weeks to overcome the harmful consequences of one event at a time. One of the advantages of NGOs is the possibility of their long-term operation. Partnerships between NGOs are based on mutual trust and cooperation. The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies identifies data collected by other

8 Blanka Říchová, *Úvod do současné politologie. Srovnávací analýza demokratických politických systémů* (Praha: Portál, 2002), 118.

9 Šárka Kročová, 'Protection of aquatic ecosystems against accidents in the Czech Republic', *Inžynieria Mineralna* 36, no. 2 (2015): 225–230.

10 Méryl Paquay et al., 'Disaster management training in the Euregio-Meuse-Rhine: What can we learn from each other to improve cross-border practices?', *International Journal of Disaster Risk Reduction* 10, no. 56 (April 2021), <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102134>.

11 Kota Tomoyasu et al., 'Attempt to Typify Disaster Educational Programs – Case Study of the Disaster Management Education Challenge Plan', *Journal of Disaster Research* 10, no. 2 (2014): 210–216, <https://doi.org/10.20965/jdr.2015.p0210>.

12 Stacy Peerbolte et al., 'Disaster management and the critical thinking skills of local emergency managers: correlations with age, gender, education, and years in occupation', *Disasters* 37, no. 1 (2013): 48–60, <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2012.01291.x>.

13 Douglas Alem et al., 'Building disaster preparedness and response capacity in humanitarian supply chains using the Social Vulnerability Index', *European Journal of Operational Research* 292, no. 1 (2021): 250–275, <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2020.10.016>.

NGOs (information related to the nature and impacts of disasters on natural and socio-economic systems) as an essential tool for disaster management.¹⁴

The complexity of current emergencies creates a challenge for crisis communication. Communication is an integral part of management and decision-making in crisis situations and needs to be developed as much as possible. Crisis situations usually require the rapid response of those responsible who are under time pressure. Crisis communication has its origins in public relations and is based on a strategy of public perception of the event. It seeks to explain a specific crisis event to determine the likely consequences and the procedure to ensure damage reduction. Crisis communication aims to reduce uncertainty, respond to crisis situations, address the situation, and learn from it. Effective communication must not be one-way and all actors must be involved, including NGOs. The crisis situation requires the crisis management authorities to be open to the public. Conflicts between individual subjects cause confusion, create uncertainty, and thus worsen the course of the crisis situation.¹⁵ In practice, system failures and inefficient teamwork can lead to serious crisis management errors.¹⁶ Lessons from disasters are based on the experience of public administration, NGOs, and crisis management authorities. The goal is to deal effectively with future threats.¹⁷

Objective and Methodology

To carry out the research and a systematic approach to solving the subject matter, the research goals for the practical part were formulated by the author. The main goal is to examine the cooperation of crisis management staff of municipalities with extended powers (hereinafter MEPs) in the South Bohemian Region with NGOs and volunteers in preparing for and dealing with emergencies. The secondary goal is to find out the experience and forms of cooperation of MEP crisis management staff in the South Bohemian Region with NGOs and volunteers on the basis of experience in dealing with the Covid-19 epidemic.

Subsequently, research questions were asked:

- How do MEP crisis management staff in the South Bohemian Region cooperate with individual NGOs and volunteers in dealing with emergencies?
- How do the crisis management staff of the MEP in the South Bohemian Region evaluate the solution to the crisis situation of the Covid-19 epidemic in terms of cooperation with NGOs and volunteers from the public?

The objectives of the work in the theoretical part are fulfilled mainly through document analysis and content analysis, with the addition of the author's own experience with NGOs, volunteering, emergencies, crisis situations, and a system of solutions involving all entities.

The form of qualitative research was chosen as the basic approach for processing the subject.

14 Jessica Omukuti et al., 'The value of secondary use of data generated by non-governmental organisations for disaster risk management research: Evidence from the Caribbean', *International Journal of Disaster Risk Reduction* 10, no. 56 (2021), <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102114>.

15 Pauliina Palttala et al., 'Communication Gaps in Disaster Management: Perceptions by Experts from Governmental and Non-Governmental Organizations', *Journal of Contingencies and Crisis Management* 20, no. 1 (March 2012): 2–12, <https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2011.00656.x>.

16 Sarah Rudy et al., 'Team Management Training Using Crisis Resource Management Results in Perceived Benefits by Healthcare Workers', *The Journal of Continuing Education in Nursing* 38, no. 5 (2007): 224, <https://doi.org/10.3928/00220124-20070901-08>.

17 Hu Xiangnan et al., 'Disaster policy and emergency management reforms in China: From Wenchuan earthquake to Jiuzhaigou earthquake', *International Journal of Disaster Risk Reduction* 10, no. 52 (January 2021), <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101964>.

Qualitative research is a process of seeking understanding based on different methodological traditions of examining a given social or human problem. The researcher creates a comprehensive, holistic picture, analyses various types of texts, informs about the views of research participants, and conducts research in natural conditions.

From the methodological point of view, a search of literary sources, analysis of selected information sources, subsequent evaluation of the obtained information and synthesis of individual information were used for processing. The induction-generalisation method was used to draw general conclusions from the partial findings.

The main research method was a survey in the form of questionnaires, which was used to obtain information from selected NGOs and volunteers. The questionnaire can be considered as one of the most widespread research techniques. The advantage of the questionnaire application was easy and quick administration, and the possibility of personal anonymity (but not institutional). The disadvantage can be seen in the formulation of questions that may not be suitable for everyone and in a certain subjectivity of statements.

For the objectives of the work in the empirical part, when examining the involvement of NGOs and volunteers, a self-designed questionnaire was used. The questionnaire had a fixed structure – it was a specific set of written questions, which respondents answered in closed questions (yes/no), in closed dichotomous questions (marking of several variants), or in a selection question with one or more answers (disjunctive and conjunctive, or an enumeration question with order), in open-ended questions (with the possibility of one's own answer), and in scaling questions (important to unimportant, determining the extent or intensity of the phenomenon). The structure of the questionnaire also included filter questions, where the respondent commented only on facts relevant to him. In the final part of the questionnaire, projection questions were used where the question was not focused on the respondent's own attitude, but in a figurative sense on another subject. The selection of respondents for qualitative research was made as:

- intentional – the sample corresponded to the research objectives,
- summary – the decision that NGOs and volunteers will be addressed in the research was made at the same time before the start of the survey,
- based on the willingness of respondents to participate in the research.

The evaluation of information from qualitative research is as diverse as the conclusions obtained. During the processing, the technique of simple enumeration was used¹⁸ when the frequency and intensity of occurrence of a certain character/element was monitored. Another approach to sorting data was to create categories and typologies. The procedure was implemented with an emphasis on finding and creating more general categories, under which it was possible to include more cases. At the same time, these categories were definable and interpretable.

A SWOT analysis was used to further process the information obtained. The SWOT analysis, or the analysis of strengths, weaknesses, opportunities, and threats, originated in the second half of the 20th century in the United States. SWOT is an abbreviation of the English original: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats. It is a useful and very versatile analytical technique for understanding and interpreting strengths and weaknesses and for identifying opportunities and

18 Jiří Reichel, *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů* (Praha: Grada, 2009), 48.

threats.¹⁹ It is most often used in business as a strategic tool for company development.²⁰

The SWOT analysis consists of the evaluation and analysis of the current state of the assessed entity/topic, its internal environment, and the current situation around the assessed entity, that is, the external environment. The point is to identify the strengths and weaknesses in the internal environment, that is, what the entity is good at and in what it lags behind, and the opportunities and threats found in the external environment, that is, the entity cannot influence them.²¹ First, the strengths that are perceived as internal forces are analysed. Above-standard skills, knowledge, potential, and resources which can be used for the benefit of the company in the future are determined. Weaknesses are the opposite of strengths. This area mainly includes the internal weaknesses of the organisation/issues addressed in which better results could be achieved. Potential possibilities for improvement were chosen as opportunities, providing their proper use. External facts that could be successful in the future have been identified. Threats are external conditions that can make it difficult or even threaten the achievement of goals. Threats have been identified as negative aspects that must be taken into account and systematically prevented.²²

After listing strengths and weaknesses, opportunities and threats, each item was evaluated. Based on the performed interpretation, the researched issue was assigned the appropriate meaning and value and its complex picture was created. For strengths and opportunities, a positive scale from 1 to 5 was used, where 5 means the highest satisfaction and 1 the lowest satisfaction. For weaknesses and threats, a negative scale was used from -1, which means the least dissatisfaction, to -5, which is the greatest dissatisfaction.

The pairwise evaluation method was used to determine the relative importance of the parameters of strengths and weaknesses, opportunities and threats. A weighting factor was calculated for each item, which expressed the importance of individual items in the given category. The higher the weight, the more importance was placed on the item in the category and vice versa. The sum of the weights in each category must be equal to 1. In calculating the weighting, the individual criteria were compared with each other. A more important criterion for the given problem was selected from each pair. The Fuller's triangle was chosen as the system for pairwise comparisons. Ratings and weights are then multiplied by each other. The results in each category are added up, then the internal part is added up separately, that is, strengths and weaknesses, and then, separately, the external part of the analysis, that is, opportunities and threats. These two results are then subtracted from each other to obtain the final balance of the SWOT analysis.²³

Results

This chapter focuses on examining the cooperation of the MEP crisis management worker, NGOs and volunteers in the preparation and resolution of emergencies, as well as the involvement of NGOs. The limitation of the study lies in the implementation of the survey in the South Bohemian Region and the reflection on the solution of the pandemic crisis situation in the spring of 2020.

19 Paul Newton and Helen Bristoll, *SWOT Analysis* (PESTEL ANALYSIS, 2013), 22, <http://www.free-management-ebooks.com/dldebk-pdf/fme-pestle-analysis.pdf>.

20 Lawrence Fine, *The SWOT Analysis: Using your Strength to overcome Weaknesses, Using Opportunities to overcome Threats* (North Charleston SC: Createspace Independent Publishing Platform, 2009), 24.

21 Alan Sarsby, *SWOT Analysis: A Guide to SWOT for Business Studies Students* (Oakland UK: Spectaris Ltd., 2016), 11.

22 Štěpán Kavan, *Ochrana člověka a společnosti – vývoj vzdělávání v bezpečnostních tématech* (Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2020), 208, <https://doi.org/10.32725/zsf.2020.74227530>.

23 Dan Shewan, 'How to Do a SWOT Analysis for Your Small Business (with Examples)', WordStream, Google, September 1, 2022, <https://www.wordstream.com/blog/ws/2017/12/20/swot-analysis>.

The South Bohemian Region is one of the 14 higher territorial self-governing units in the Czech Republic, where the city of Prague is an independent unit, albeit with the position of a region. The cooperation of the MEP with NGOs and volunteers is a case study that aims at a specific area of dealing with emergencies and crisis situations with a focus on a defined area. The study then analyses, monitors, and processes the selected topic and all its relevant aspects. The case study gathered a relatively large amount of information from crisis workers in the MEP, NGOs, and volunteers. The case study is based on the assumption that a thorough examination of one case will help to understand similar cases.

The survey at the MEP level focused on the experience of cooperation between MEP crisis management staff and NGOs and volunteers. The mayor of the MEP and the municipal office of the MEP have certain tasks set for the preparation of the administrative district of the MEP according to the Crisis Management Act § 18–19, for example, the mayor of the MEP organises the preparation of the administrative district of MEP for crisis situations and participates in their solution.²⁴ In order to fulfil the tasks stipulated by law, the municipal office of the MEP establishes a crisis management workplace. Employees of Crisis Management Department 17 of the MEP in the South Bohemian Region were respondents in the survey. These staff are usually the secretaries of the MEP Security Council and of the MEP Crisis Staff. These employees can be expected to have relevant knowledge in the field of crisis management at the MEP level and an overview of possible cooperation with NGOs and volunteers in emergencies and crisis situations.

The survey with respondents was conducted in the period from 18th March to 12th April 2021. Due to the ongoing Covid-19 epidemic, the continuing state of emergency and the associated crisis measures, such as restrictions on free movement and meetings, a remote form of survey via e-mail communication was launched. The original research plan envisaged the implementation of semi-structured interviews. A request for the completion of structured questions was sent to individual respondents as an alternative form of interview, which was also attached to the request. Most respondents answered the questions within one week upon receipt, and some were reminded through a request for answers. The result was a 100% return on answers and obtaining information from all the MEPs in the South Bohemian Region.

The survey was conducted in the form of qualitative research. The survey was conducted with the staff of the South Bohemian MEPs in the form of e-mail communication with pre-prepared closed and open questions. These were focused on their views and on the experience of dealing with emergencies with the involvement of NGOs and volunteers. The questions were also focused on the experience with the solution of the Covid-19 epidemic in the South Bohemian region. Subsequently, an analysis of the answers was performed and a SWOT analysis was prepared from the information obtained by the survey. As part of the SWOT analysis, an overview of the weaknesses and strengths of the crisis management system in individual MEPs in the South Bohemian Region was compiled and opportunities and threats were summarised. By compiling Fuller's triangle, a pairwise evaluation and calculation of the values of individual characteristics was performed. Respondents stated that in preparation for extraordinary events they cooperate most with regional associations of the CRC (in 14 cases), Caritas CR (in six cases), Diaconia of the Evangelical Church of Czech Brethren (in two cases) and with ADRA (in one case). In 15 cases, MEP crisis management staff have had experience with NGOs and public volunteers within the MEP administrative district in the event of a real emergency, resp. crisis situation. Cooperation in dealing

24 Act No. 240/2000 Coll., § 18–19.

with the consequences of extraordinary events was mentioned 16 times in case of the regional association of the CRC, 10 times in case of Caritas CR, three times in case of ADRA and three times in case of Diaconia of Evangelical Church of Czech Brethren. Some local NGOs were also listed, e.g., Ledax, THEiA, YMCA.

The majority of respondents who worked with NGOs and volunteers stated that their experience was based on two situations – during the floods (10 respondents) and the current coronavirus epidemic (11 respondents). Another mentioned experience of cooperation with NGOs and volunteers was the extraordinary event during the explosion of an apartment building in Lenora (1 respondent).

Cooperation between NGOs and ORP lay, for example, in the distribution of personal protective equipment, nursing services, coordination of work with volunteers and their registration, material assistance (distribution of dryers, cleaning products, etc.), and the provision of other necessary human resources. NGOs provided care for the homeless within emergency accommodation, provided services for quarantined and isolated people (shopping, etc.), assisted in the hospital laundromat, hospital, vaccination centre, trained volunteers for the necessary work, and provided psychosocial assistance to residents.

According to the respondents, the communication with NGOs and volunteers in each MEP was different. The answers were very diverse. Almost everyone evaluated cooperation and communication positively. Some said that there were a lot of unknown situations in dealing with the epidemic and that they tried to deal with everything quickly. Considering volunteers, the assigned tasks were performed without delay and with great willingness. Communication with NGOs took place by telephone, e-mail, or in person. Persons from the ranks of employees of the municipal authorities were assigned to register the offers of volunteers. The necessary tasks were issued through the crisis staffs and, at the same time, feedback on their fulfilment was provided in this way.

When evaluating the cooperation of MEPs with NGOs, 15 respondents stated that the cooperation is important. Two respondents evaluated the cooperation as unimportant. The MEP crisis management staff stated that NGOs can be involved in relation to the preparation and resolution of the consequences of an emergency, especially in the area of:

- care for citizens in both social and health security,
- vaccination accompaniments,
- evacuation,
- care for citizens in field conditions,
- material distribution,
- assistance in dealing with the consequences of the flood,
- individual care for the elderly,
- assistance in caring for the homeless,
- local field investigations,
- psychological and social assistance in a crisis situation,
- organisation of volunteer work,
- consulting,
- humanitarian aid,
- cleaning work,
- assistance in coordinating emergency accommodation and meals.

Considering the answers of the respondents, it is clear that the strongest aspects of cooperation between MEPs and NGOs are belonging, the opportunity to use a large number of volunteers, rapid communication, and the provision of the necessary material resources in order to overcome the emergency. The probe participants also stated that the advantages of cooperation with NGOs include professional help, enthusiasm of volunteers for work, empathy, and experience with volunteering. Another advantage is that local NGOs know their scope and can draw attention to the needs that should be addressed in cooperation with the city. In some MEPs, cooperation has been established for a long time and is implemented even outside crisis situations.

Respondents mentioned insufficient financial resources, insufficient numbers of staff, and missing material for the first days of the emergency among the most common shortcomings and weaknesses of cooperation between MEPs and NGOs.

The probe participants recommended better preparation and planning of some procedures and better communication, providing feedback, 'less talk and promises, more work done by NGOs (the work which they so often point to as being something admirable)', not neglecting the necessary volunteers, and giving them appropriate priority in the distribution of tools for the performance of the activity or, for example, preferential vaccination.

A total of 10 respondents stated that a common problem is the ignorance of MEP crisis management staff about the possibilities of NGOs. It is necessary to inform staff more precisely what is and is not possible, how volunteers are deployed (for example, in terms of contracts, provision of personal protective equipment, etc.), what the capacities of the NGO are, restrictions, etc. An administrative burden related to the preparation for possible cooperation is a certain obstacle in deploying the necessary forces in the field. Among the answers was the criticism of NGOs – 'NGOs dictate the requirements under which they are willing/able to participate in real help, which I consider unacceptable given the nature of such an organisation, which presents itself as "volunteering".'

Seven respondents stated that the epidemic had led to closer contacts and possible cooperation in the future. Cooperation with the local CRC in České Budějovice as the coordinator of the Panel of NGOs of the South Bohemian Region with almost all MEPs has improved. Some crisis management staff have realised the need for closer cooperation – for example, to integrate an NGO worker into the MEP crisis staff, which has also happened in several cases. Most respondents expressed gratitude to NGOs for their willingness to help.

Survey Evaluation – SWOT Analysis

The evaluation of the information obtained from the survey was performed by the method of SWOT analysis and subsequent pairwise comparison using an expert estimate according to the Fuller method. It is summarised in Tables 1–9.

Table 1: Strengths

Area	Criteria
Strengths	1. Belonging 2. A large number of one-time volunteers 3. A permanent base of volunteers and members 4. Qualified members 5. Material resources 6. Ability of rapid actions 7. Experience with volunteering 8. Knowledge of the MEP 9. Long-term cooperation 10. Participation in MEP crisis staff meetings 11. A wide range of activities 12. MEP coverage 13. The possibility of using forces and resources of NGOs

Source: own processing

Explanation of and commentary on the individual criteria listed in the table:

- Belonging – MEP staff gained closer ties and new contacts for future cooperation thanks to the cooperation with NGOs.
- A large number of one-off volunteers – public volunteers in cooperation with the MEP provide the necessary human resources to overcome the emergency.
- Permanent base of volunteers and members – NGOs have their certified volunteers and members who are able to provide assistance for the MEP immediately after activation.
- Qualified members – NGOs have qualified members who are able to provide professional assistance.
- Material resources – NGOs are able to provide the missing material resources using humanitarian warehouses to overcome emergencies or crisis situations.
- Ability of fast action – the enthusiasm of the volunteers for the work and their time possibilities allow them to provide assistance almost immediately after receiving a request from the MEP.
- Experience with volunteering – this is the experience of NGO members gained in humanitarian aid in recent years (e.g., during floods), which allows for more effective solutions to current emergencies.
- Knowledge of the MEP – local NGOs know their scope and can draw attention to the needs which have to be covered in cooperation with the town/city.
- Long-term cooperation – in some MEPs, cooperation with NGOs has been established for a long time and is implemented even outside crisis situations.
- Participation in crisis staff meetings – in some MEPs, selected members of NGOs participate in MEP crisis staff meetings.
- A wide range of activities – NGOs offer various forms of assistance, such as medical, technical, psychosocial.
- MEP NGO coverage – NGOs are deployed in each MEP.
- The possibility of using forces and resources of NGOs as needed – NGOs are able to intervene outside their territory.

Table 2: Evaluation of strengths using the Fuller method

Strengths	Frequency	Weighting factor	Self evaluation	Criterion strength calculation
1. Belonging	4	0.05	3	0.15
2. Large number of volunteers	3	0.04	2	0.08
3. Permanent base of volunteers and members	9	0.12	4	0.46
4. Qualified members	3	0.04	2	0.08
5. Material sources	11	0.14	5	0.71
6. Fast action	9	0.12	4	0.46
7. Experience with volunteering	6	0.08	3	0.23
8. Knowledge of the MEP	2	0.03	1	0.03
9. Long-term cooperation	11	0.14	5	0.71
10. Participation in MEP crisis staff meeting	3	0.04	2	0.08
11. Wide range of activities	7	0.09	4	0.36
12. MEP coverage	4	0.05	3	0.15
13. Possibilities of summoning forces and resources	6	0.08	3	0.23
Resulting values	78	1		3.72

Source: own processing

Table 3: Weaknesses

Area	Criteria
Weaknesses	1. Ignorance of competencies 2. Insufficient feedback 3. Too many rules and regulations 4. Insufficient funding 5. Insufficient material for the first days of an emergency 6. Limited resources to cover a larger affected area 7. Charged services 8. Unpreparedness of MEPs and NGOs for an epidemic crisis situation 9. Different levels of possibilities of individual NGOs 10. Lack of personal protective equipment in warehouses

Source: own processing

Explanation of and commentary on the individual criteria listed in the table:

- The MEP does not know the competencies of NGOs – some crisis management staff do not know what activities NGOs can provide and what the conditions are of such provision.
- Insufficient feedback – crisis management staff face insufficient feedback on the work done by NGOs.
- Too many regulations and ordinances – many laws and implementing regulations have been issued in the area of an emergency, the fulfilment of which is hampered by the system of co-operation between the MEP and NGOs (administration).

- Insufficient funding – crisis management staff face insufficient funds for dealing with an emergency or crisis situation and to support NGOs.
- Insufficient material for the first days of an emergency – NGOs do not have a sufficient or required amount of material for their voluntary activities within the MEP during the first days of an emergency or crisis situation.
- Limited resources to cover a larger affected area – some MEPs do not have sufficient staffing and resources to assist in a major emergency and have to seek assistance from neighbouring MEPs.
- Charged services of NGOs – some NGOs charge for their services and the addressees subsequently reject these services and lean towards organisations that carry out their activities free of charge.
- Unpreparedness of MEPs and NGOs for an epidemic crisis situation – workers have experience only with floods, and, to a limited extent, with bird flu.
- Different levels of possibilities of individual NGOs – individual NGOs are unevenly equipped with material, technology, and trained staff and are unevenly distributed in the South Bohemian Region.
- Lack of personal protective equipment in warehouses – NGOs did not have supplies of personal protective equipment for the first weeks of the epidemic.

Table 4: Evaluation of weaknesses using the Fuller method

Weaknesses										Frequency	Weighting factor	Self-evaluation	Criterion strength calculation
1. Ignorance of competence	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	0.09	-3	-0.3
	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
2. Insufficient feedback		2	2	2	2	2	2	2	2	4	0.09	-3	-0.3
		3	4	5	6	7	8	9	10				
3. Too many regulations			3	3	3	3	3	3	3	2	0.04	-2	-0.1
			4	5	6	7	8	9	10				
4. Insufficient financial resources				4	4	4	4	4	4	8	0.18	-5	-0.9
				5	6	7	8	9	10				
5. Insufficient material for the first days of an emergency					5	5	5	5	5	7	0.16	-5	-0.8
					6	7	8	9	10				
6. Limited resources for larger areas						6	6	6	6	6	0.13	-5	-0.7
						7	8	9	10				
7. Paid services							7	7	7	3	0.07	-2	-0.1
							8	9	10				
8. Unpreparedness for an epidemic crisis situation								8	8	1	0.02	-1	0.0
								9	10				
9. Different levels of NGO abilities									9	1	0.02	-1	0.0
									10				
10. Lack of personal protective equipment in warehouses										9	0.2	-5	-1.0
Resulting values										45	1		-4.13

Source: own processing

Table 5: Opportunities

Area	Criteria
Opportunities	1. Improve the motivation system 2. Perform analyses and evaluations of cooperation between NGOs and MEPs 3. Simplification of administration 4. Greater media coverage 5. Develop a better system of communication with new volunteers from the public 6. Enforce the participation of NGOs in regular exercises in model situations 7. Increase the stock of personal protective equipment 8. Training offers and education

Source: own processing

Explanation of and commentary on the individual criteria listed in the table:

- Improve the motivation system – it would be appropriate to financially evaluate and motivate volunteers for work well-done, so that they have the motivation to work together on a long-term basis and have the opportunity for professional growth based on good results of their work.
- Perform analyses and evaluations of cooperation between NGOs and MEPs – in order to improve future cooperation, it is important to jointly evaluate and analyse the work carried out within the cooperation.
- Simplification of administration – in the event of an emergency or crisis situation, it would be easier for staff to reduce the number of administrative tasks and focus on the ability of rapid action and calling of members of NGOs or volunteers from the public.
- Greater media coverage of activities – in the first wave of the epidemic, the public was not sufficiently informed about the cooperation of NGOs with MEPs.
- Develop a better system of communication with new volunteers from the public – set up one specific workplace with more employees for this activity, so that there are no problems in communication with these one-off volunteers.
- Enforce the participation of NGOs in regular exercises in model situations – thus ensuring better preparedness of NGOs and MEP staff for similar crisis situations.
- Increase the stock of personal protective equipment – in case of emergency, ensure its sufficiency for professionals, NGO members and volunteers.
- Training offers and education – make educational seminars more accessible to volunteers and members of NGOs, set up courses for crisis management, etc.

Table 6: Evaluation of opportunities using the Fuller method

Opportunities								Frequency	Weighting factor	Self-evaluation	Criterion strength calculation
1. Improve the motivation system	1	1	1	1	1	1	1	2	0.07	2	0.14
2. Perform analyses and evaluations of cooperation	2	3	4	5	6	7	8	3	0.11	3	0.32
3. Simplification of administration			3	3	3	3	3	1	0.04	1	0.04
4. Greater media coverage				4	4	4	4	4	0.14	4	0.57
5. A better system of communication					5	5	5	5	0.18	5	0.89
6. Participation in regular exercises						6	6	3	0.11	3	0.32
7. Increase the stock of personal protective equipment							7	7	0.25	5	1.25
8. Training offers and education								3	0.11	3	0.32
Resulting values								28	1		3.86

Source: own processing

Table 7: Threats

Area	Criteria
Threats	1. Lack of volunteers 2. Insufficient knowledge of NGO competencies 3. Departure of trained members 4. Insufficient financial and social evaluation 5. Low level of cooperation with municipal authorities and MEPs 6. Poor communication network 7. Poor coordination of new one-off volunteers

Source: own processing

Explanation and commentary of the individual criteria listed in the table:

- Lack of volunteers – a decrease in public interest in volunteering and a loss of public motivation could lead to a crisis in covering the necessary activities in the event of an emergency and crisis situation.
- Insufficient knowledge of NGO competencies – ignorance of crisis management staff about the possibilities of NGOs can cause volunteers to distrust the effective system and demotivate to provide the necessary assistance.
- Departure of trained members – the departure of trained and experienced permanent members could lead to a situation where the necessary activities (which could positively affect the course of resolving a crisis situation or emergency) are not provided.
- Insufficient financial and social evaluation – this fact could be one of the reasons for the departure of experienced and trained NGO members.
- Low level of cooperation with municipal authorities and MEPs – in the case of inefficient use of NGOs within municipalities or MEPs, demotivation of individual NGOs could occur due to

a feeling of uselessness.

- Poor communication network – chaos and a bad communication system can be one of the reasons for the reluctance of NGOs to cooperate within the MEP.
- Poor coordination of new one-off volunteers – a sense of uselessness due to poor communication and coordination of public volunteers with motivation to help could lead to demotivation of the public for volunteering and a loss of the number of volunteers needed.

Table 8: Threat assessment using the Fuller method

Threats							Frequency	Weighting factor	Self-evaluation	Criterion strength calculation
1. Lack of volunteers	1	1	1	1	1	1	3	0.14	-4	-0.57
	2	3	4	5	6	7				
2. Insufficient knowledge of NGO competencies		2	2	2	2	2	1	0.05	-1	-0.05
		3	4	5	6	7				
3. Departure of trained members			3	3	3	3	5	0.24	-5	-1.19
			4	5	6	7				
4. Insufficient evaluation				4	4	4	1	0.05	-1	-0.05
				5	6	7				
5. Low level of cooperation with municipal authorities					5	5	6	0.29	-5	-1.43
					6	7				
6. Poor communication network						6	3	0.14	-4	-0.57
						7				
7. Poor coordination of volunteers							2	0.1	-2	-0.19
Resulting values							21	1		-4.05

Source: own processing

Table 9: Summary results of the SWOT analysis

Overall results of the SWOT analysis			
Strengths	3.72	Opportunities	3.86
Weaknesses	-4.13	Threats	-4.05
Internal factors in total	-0.41	External factors in total	-0.19
The final number of the SWOT analysis	-0.6		

Source: own processing

Internal factors reached a total value of -0.41 and external factors counted for -0.19. The total final number of the SWOT analysis is -0.6. According to the obtained results, it is clear that external factors prevail over internal factors.

The resulting placement of external and internal factors in the strategic position in the SWOT matrix helps to determine appropriate measures for future improvement of existing conditions. The result shows that the cooperation of crisis management staff of individual MEPs and NGOs in the South Bohemian Region should focus on the WT strategy, weaknesses and threats. The strategy is characterised by trying to eliminate weaknesses and avoid threats through logical constraints or reorganisations of the system, so that the system of cooperation does not have to fight for survival.

Conclusion

The basis of smooth cooperation of NGOs with other entities in the preparation and resolution of emergencies is mutual knowledge of procedures, resources, and methods of work. The relationship between citizens and public administration is complicated in democratic societies. Citizens have a dual role in relationship with public administration. On the one hand, they are the object of its activities, they must respect its decisions about measures and regulations. On the other hand, they are a source of legitimacy of public administration, as they are a source of all state power.²⁵ One way of civic engagement is NGO association and volunteering. In this way, the members of society participate in the administration of public affairs and directly or indirectly in the formation of public life and politics. Civic participation in the form of permanent or occasional activities in emergencies forms a set of opportunities for citizens to actively express their views and solidarity. The societal value of NGOs and volunteering is generally based on the ability to contribute and participate in solving social problems. The legal regulations of the Czech Republic enable the participation of citizens, define the basic framework for the activities of NGOs and volunteering, and define the institutionalised forms in the given area.

The involvement of NGOs and volunteers is the implementation of democracy; it is about associating and supporting social new approaches, where the state adapts to the requirements of society. This is a strong factor in the education of citizens. NGOs create places where citizens educate and motivate each other for the good of society, but also for public benefit needs and goals. They can be described as a school of civic awareness.

NGOs and volunteering are perceived as a distinctive space of society, which has its limits and limited possibilities/capacities, but they cannot be replaced by anything. During the Covid-19 epidemic, new, thus far unresolved and untested situations emerged in the field of volunteering, to which predetermined regulations and rules often did not directly respond. In practice, questions have arisen as to how to interpret and apply existing rules or whether it is necessary to change them.

One of the goals of resilience – the resilience of society – is to strengthen local capacities, which is an area where volunteering can mean real support. The assistance of volunteers in disaster preparedness and recovery planning will specifically contribute to laying the foundations for sustainable development procedures in the context of pre-crisis and post-crisis humanitarian aid operations. A volunteer offers help to others who need support or help. The assistance can be offered through non-governmental non-profit organisations or volunteer centres or as a stand-alone activity. Volunteering is aimed at creating beneficial or innovative things, but above all at building relationships. The volunteer also develops and enriches himself, creates new things, and meets new people.

During extraordinary events, representatives of NGOs, local governments, and emergency services meet regularly. It is desirable that all actors involved in this network cooperate with regard to the needs of the event and in accordance with a mutually agreed procedure. The purpose of the co-operation is to pass information from the field to the coordination centre / crisis staff, to the mayors in the affected localities, but also to the public, which offers assistance. This concerns both the possibility of material and volunteer assistance, but also the division of the area into individual sectors and the responsibility of individual NGOs for activities in defined localities.²⁶

25 Daniel Čermák et al., *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě: význam, praxe, příslib* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2011), 36.

26 Pracovní skupina při Ministerstvu vnitra České republiky Dobrovolnictví při mimořádných událostech, *Pravidla dobrovolnické pomoci*

The NGO panel should not be an enclosed space only for contractually bound partners. Other NGOs involved in dealing with emergencies should be directed to the NGO Panel system and cooperate within this coordination.

As part of the systemic scientific approach, our own survey was carried out in order to find out the current state and approach to NGOs and volunteering within the South Bohemian Region in connection with emergencies. The research was carried out as a systematic examination of social phenomena in order to obtain knowledge that describes and explains the current approach in the area of the involvement of NGOs and volunteers in the preparation and resolution of emergencies. The research part included a systematic process of gathering information, synthesising existing knowledge, and achieving increased knowledge.²⁷ The aim was to gain a unified view of the subject of the study – NGOs and volunteering – in the preparation and resolution of emergencies. On the one hand, the aim was to isolate the individual security issues, and on the other hand, the individual areas were left in the context of other areas as much as possible. Understanding human vulnerability as a result of emergencies is increasingly based on the recognition or non-recognition of the socio-economic and institutional-political forces that shape people's lives and force them to adopt a way of life that can be risky.

Contact

PhDr. Štěpán Kavan, Ph.D.

Faculty of Health and Social Sciences

University of South Bohemia in České Budějovice

J. Boreckého 1167/27, 370 11 České Budějovice

stepan.kavan@email.cz

při mimořádných událostech (Praha: MV ČR, 2013).

27 Nate Jensen et al. 'The Influence of Rapidly Guessed Item Responses on Teacher Value-Added Estimates: Implications for Policy and Practice', *Educational Evaluation and Policy Analysis* 40, no. 2 (June 2018): 267–284, <https://doi.org/10.3102/0162373718759600>.

Role dobrovolnictví a buddhistické etiky pro reakci na pandemii covidu-19 v Thajsku

Soraj Hongladarom, Daniel D. Novotný

DOI: 10.32725/cetv.2022.008

Abstrakt:

Thajsko bylo první zemí mimo Čínu, kde byl zjištěn případ covidu-19, když do země vstoupil turista z Číny v lednu 2020. Přesto je zde až doposud celková úmrtnost na covid-19 mnohem nižší než ve většině ostatních zemí. Jaké jsou faktory tohoto úspěchu? V tomto příspěvku se zaměřujeme na roli dobrovolnictví a tvrdíme, že jeho bezproblémová integrace do thajského systému veřejné zdravotní péče je založena na převážně buddhistické náboženské kultuře v zemi a odpovídá kultivaci buddhistických ctností, jako je soucit (*karuṇā*) a motivace činit dobro (*tham bun*). Domníváme se, že buddhistická etika a její zakořenění ve společnosti jsou klíčovými faktory, který je základem silné dobrovolnické kultury země. Naše téma řešíme průzkumem existující literatury a prováděním polostrukturovaných rozhovorů se sedmi dobrovolníky v oblasti veřejného zdraví v květnu a červnu 2022. Zabýváme se možnou námitkou, že théravádový buddhismus praktikovaný v Thajsku je individualistické náboženství, a může být tedy spíše negativním motivačním faktorem pro dobrovolnictví a účinnou reakci během pandemie.

Klíčová slova: Thajsko, covid-19, veřejné zdraví, etika ctností, buddhismus, *karuṇā* [soucit], *tham bun* [činit dobro]

Úvod

Covid-19, způsobený virem SARS-CoV-2, je nové onemocnění, které ve velmi krátké době způsobilo rozsáhlé škody po celém světě. Jde o první skutečně globální pandemii od takzvané španělské chřipky v roce 1918. Většina světa byla zastižena nepřipravená a potýkající se s jejím pochopením a zvládnutím, když se poprvé objevila ve střední Číně na konci roku 2019.¹ Nefarmakologické intervence (Non-Pharmaceutical Intervention) pro zpomalení šíření nemoci, konkrétně nošení roušek, udržování fyzického odstupu, mytí rukou, (částečné) celostátní karantény, sledování

¹ Předcházelo tomu však mnoho varování a výzev k připravenosti na pandemii ze strany odborníků na infekční nemoci, viz například: Laurie Garret, *The Coming Plague: Newly Emerging Diseases in a World Out of Balance* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1994); Deborah Mackenzie, *Covid-19: The Pandemic that Never Should Have Happened, and How to Stop the Next One* (New York: Hachette Books, 2020). Známa je také TED prezentace Billa Gatese z roku 2015: 'The next outbreak? We're not ready', citováno 14. června 2022. https://www.ted.com/talks/bill_gates_the_next_outbreak_we_re_not_ready/.

kontaktů a izolace, setrvávají dodnes v některých oblastech světa v platnosti. Tyto NPI byly zásadní a jediný účinný nástroj, zejména v počátečních fázích pandemie, tedy během roku 2020 a v první polovině roku 2021, než se vakcíny a další možnosti farmakologické léčby staly široce dostupnými. V některých regionech, jako je Thajsko, byla tato nemoc dokonce díky veřejně podporovaným NPI dočasně zastavena. To poskytlo drahocenný čas zdrojům zdravotní péče, aby se dobře vypořádaly s propuknutím nákazy, a aby mohla být poskytnuta dobrá péče, která zachránila mnoho životů. Z dlouhodobého hlediska to však byly účinné farmaceutické intervence, jako je vysoká míra očkování a pravidelné přeočkování, které slibovaly vrátit životy většiny lidí zpět do (jakéhosi bdělého, nového) normálu. Naštěstí byly vyvinuty účinné vakcíny pro boj s touto nemocí nebyvalou rychlostí. Kromě toho byly poprvé ve velkém měřítku úspěšně aplikovány nové převratné technologie, jako je mRNA, která vyrábí vakcíny prostřednictvím přímé genetické manipulace lidských buněčných procesů. Zatímco vakcíny a terapie byly proti této nemoci již vyvinuty, NPI stále zastávají důležitou doplňkovou roli při zpomalování šíření viru a záchraně životů.² Během dřívějších fází pandemie se mezi různými zeměmi a regiony objevily dramatické rozdíly, pokud jde o celkový negativní dopad covidu-19 na zdraví populace, např. co do kumulativní úmrtnosti.³ Je dobře známo, že Thajsko dosud patřilo v boji proti covidu-19 mezi ty úspěšnější země.⁴ Proč tomu tak je? Je to pouhé náhodné štěstí založené na *vnějších faktorech*, jako je klima, věková struktura nebo geografická izolace, které jsou do značné míry mimo lidskou kontrolu? Nebo existují spíše *vnitřní faktory*, které souvisejí s připraveností na pandemii a povahou, načasováním a účinností intervencí nebo jejich nedostatkem v dané populaci? Odborníci na globální zdraví a připravenost na pandemii uvádějí, že úspěch či neúspěch při ochraně zdraví populace před novým infekčním onemocněním je spíše záležitostí vnitřních než vnějších faktorů. Zda se

- 2 Existuje bohatá a komplexní literatura týkající se účinnosti NPI a jejich komplementarity s vakcínami. Přehled a další reference viz např. Ge Yong et al., 'Impacts of worldwide individual non-pharmaceutical interventions on COVID-19 transmission across waves and space', *International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation* 106, (2022): 1–9, <https://doi.org/10.1016/j.jag.2021.102649>. Autoři v závěrečné diskusi uvádějí, že „... na základě dlouhodobých intervencí v oblasti veřejného zdraví a sociodemografických datových souborů napříč vlnami covidu-19 naše studie odhalila, že opatření NPI hrála drtivou roli při zmírňování pandemie s různými účinky v různých prostorových a časových měřítcích.“ (Yong et al., 'Impacts', 2)
- 3 Aktuální globální data viz např. Hannah Ritchie, Edouard Mathieu, Lucas Rodés-Guirao, Cameron Appel, Charlie Giattino, Esteban Ortiz-Ospina, Joe Hasell, Bobbie Macdonald, Diana Beltekian, and Max Roser, 'Coronavirus Pandemic (COVID-19)', 2020, <https://ourworldindata.org/coronavirus>. Kromě kumulativní úmrtnosti na populaci a nadměrné úmrtnosti existují další důležitá měřítka dopadu covidu-19 na zdraví populace v dané zemi, jako je očekávaná délka života, ztracené roky života (YLL), roky života přizpůsobené zdravotnímu postižení (DALY), kvalitativně upravené roky života (QALY) atd. Navzdory nejistotám a potížím s porovnáváním údajů mezi jednotlivými zeměmi jsou některé země, jako Thajsko nebo Austrálie, stabilně úspěšnější než jiné, např. Česká republika nebo Spojené státy americké.
- 4 Dobrý přehled o počátečním úspěšném přístupu NPI Thajska k pandemii a o pozdějších chybách, které přinesly třetí vlnu, viz Kumthorn Malathum, and Porntip Malathum, 'The covid-19 Pandemic: What we have learned from Thai experiences', *Pacific Rim International Journal of Nursing Research* 24, č. 4 (2020): 431–435; a Henning Glaser, 'Thailand's Covid-19 Struggle: Conditions, Consequences, Revelations', *Asia Fighting Covid-19 paper series* (2021): 1–19. Posledně jmenovaný autor poznamenává, že vynikající dobrovolné dodržování NPI mezi Thajci „je z velké části výsledkem veřejné morálky, která klade důraz na [...] vyhýbání se vystavování druhých riziku“ (s. 6). Ve druhé polovině roku 2021 se však, zejména kvůli pomalému zavádění očkování, epidemická situace výrazně zhoršila. Ačkoli tedy lze Thajsko stále počítat za jednu z úspěšných zemí, které dokázaly zachránit proporcionálně téměř desetkrát více životů než některé z nejhůře fungujících zemí, jako jsou USA nebo Česká republika, některé metriky jej řadí relativně nízko. Např.: „pořadí Thajska v Nikkei COVID-19 Recovery Index, který hodnotí více než 120 zemí v jejich šancích na uzdravení, jak je odvozeno z údajů o zvládnutí infekcí, zavedení vakcín a sociální mobilitě... [bylo] ... téměř poslední ze všech zaznamenaných zemí, celosvětově na zničující pozici 119, jedno místo po Zambii (118) a jedno před dvěma posledními zeměmi, Namibií a Jižní Afrikou (obě 120)“ (s. 8). Pro Zambii a její počáteční úspěch viz David Mutemwa, Veronika Zvánovcová, Anna Helová, and Daniel D. Novotný, 'The Role of Religion, Philosophy of Life, Global Health, Traditional Medicine, and Past Experiences in the Covid-19 Pandemic Response: Zambia Case Study', *Caritas et Veritas* 11, č. 1 (2021): 18–49; netřeba dodávat, že v případě Afriky na rozdíl od Thajska nemáme moc jistoty, pokud jde o věrohodnost statistik, viz také Joseph Waogodo Cabore et al., 'COVID-19 in the 47 countries of the WHO African region: a modelling analysis of past trends and future patterns', *The Lancet Global Health* 10, č. 8 (2022), [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(22\)00233-9](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(22)00233-9). Pro celkovou nejvyšší připravenost Thajska na pandemii (včetně jeho dohledu, omezení, reakce) viz podrobné zprávy *John Hopkins Health Security Index*, které zařadily Thajsko na 6. místo (2019) a 5. místo (2021) na celém světě. Komentář k hodnocení Thajska v indexu viz Alwin Issac et al., 'An examination of Thailand's health care system and strategies during the management of the COVID-19 pandemic', *Journal of Global Health* 11, (2021), <https://jogh.org/documents/2021/jogh-11-03002.pdf>.

dané zemi daří chránit zdraví a životy svých občanů či nikoli, závisí především na tom, co bylo či nebylo učiněno v rámci přípravy a během zdravotní krize a jak dobře je obyvatelstvo zapojeno na komunitní úrovni.⁵

Jak již bylo naznačeno, epidemie a pandemie nejsou pouze přírodními jevy, ale závisí především na chování postižených lidských společností. To znamená, že zkoumání faktorů, které stojí za úspěchy a neúspěchy různých zemí při ochraně zdraví svých občanů, je vhodným předmětem výzkumu jak pro odborníky v příslušných biomedicínských a biostatistických disciplínách, tak pro výzkumníky v sociálních a humanitních vědách, tedy historiky, etiky, odborníky na veřejné zdraví, politology, ekonomy, sociology, antropology, mediální odborníky a další vědce. Tento výzkum ve skutečnosti probíhá do určité míry již od raných fází pandemie. Někteří vědci, jako např. šéfredaktor *The Lancet* Richard Horton v knize *The COVID-19 Catastrophe: What's Gone Wrong and How to Stop It Happening Again* (Cambridge: Polity) se již v polovině roku 2020 pokusili identifikovat etické, epistemické, kulturní a politické faktory, které by mohly hrát roli ve zvláštním selhání nejrozvinutějších západních zemí ve snahách adekvátně reagovat na pandemii.⁶ V tomto příspěvku se snažíme přispět k této mezioborové diskusi tím, že nahlédneme na reakce na covid-19 v Thajsku z pohledu sociální a náboženské etiky.

V tomto článku se zaměřujeme na dobrovolnictví a jeho vztahy k (théravádské) buddhistické (ctnostné) etice, která dominuje „filosofii života“ Thajců. Vycházíme z dostupné literatury k tématu a z nedávných polostrukturovaných rozhovorů vedených v terénu se sedmi dobrovolníky a zabýváme se několika koncepčními otázkami. Tvrdíme, že théravádský buddhismus praktikovaný v Thajsku významně přispívá k dobrovolnictví, a to i přes jeho zdánlivé zaměření na individuální spásu, což jej odlišuje od jiných buddhistických tradic a západních náboženství, jako je judaismus, křesťanství a islám.⁷

Village Health Volunteers v Thajsku

Jak již bylo naznačeno, Thajsko bylo úspěšné v boji proti covidu-19, a to navzdory mnoha politickým a ekonomickým problémům, kterým země v současnosti čelí. Zavádění účinných opatření v oblasti veřejného zdraví má hlubší historii. Netýká se to jen covidu-19, v minulosti proběhly úspěšné kampaně na drastické snížení počtu kuřáků cigaret;⁸ Thajsko také patřilo mezi země

5 „... odolnosti nelze dosáhnout pouze prostřednictvím jednosměrných přístupů vlád a jiných subjektů ve smyslu shora dolů. Odolnost vyžaduje zapojení komunity stejně jako předpisy a kapacitu nemocnic. Angažovanost komunity a její propojení s odolností komunity je zásadní pro zvládnutí nejen zdravotních hrozeb, ale i jiných hrozeb, jako je změna klimatu a životního prostředí. ... Důležité je, že odolnost zdravotnických systémů vyžaduje, aby země na celém světě byly otevřené výměně poznatků a odborných znalostí z regionů, jako je Asie a Afrika, které se účinně mobilizovaly [Community Health Workers], a z komunit tak, aby rozšířily dosah, kapacitu a kvalitu svých zdravotnických systémů.“ Victoria Haldane et al., ‘Health systems resilience in managing the COVID-19 pandemic: lessons from 28 countries’, *Nature Medicine* 27, (2021): 979.

6 Pro podrobnou analýzu a obhajobu Hortonových názorů viz Daniel D. Novotný, ‘Covid-19 katastrofa: Nad knihou Richarda Hortona’, *Filosofie dnes* 12, č. 2 (2020): 88–127. Teoretický přehled a posouzení základních protipandemických strategií v globálním kontextu viz Daniel D. Novotný, ‘Strategie boje s epidemií: vítězové a poražení?’, *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* 11, č. 2 (2021): 1–19.

7 Neusilujeme o úplnou a vyčerpávající analýzu a hodnocení všech faktorů, a to ani v konkrétní etické a kulturní oblasti. Lze například namítnout, že jedním z pozitivních faktorů přispívajících k účinné reakci na covid-19 v Thajsku je vysoký respekt k životu a důstojnosti seniorů, vysoké dobrovolné dodržování opatření veřejného zdraví, kultura distančního rázu projevující se např. ve formách pozdravu, pochopení specifických rizik charakteristických pro infekční onemocnění, vysoká důvěra v orgány ochrany veřejného zdraví a jejich precizní, včasná a jednomyslná komunikace atd. O Thajsku komplexněji viz např. Kraichat Tantrakarnapa, Bhophkrit Bhophdhornangkul, and Kanchana Nakhaapakorn, ‘Influencing factors of COVID-19 spreading: a case study of Thailand’, *Journal of Public Health* 30, (2022): 621–627, <https://doi.org/10.1007/s10389-020-01329-5>; Henning Glaser, ‘Thailand’s Covid-19 Struggle: Conditions, Consequences, Revelations’, *Asia Fighting Covid-19 paper series* (Bangkok: Thammasat University: 2021); a Sipat Triukose et al., ‘Effects of public health interventions on the epidemiological spread during the first wave of the COVID-19 outbreak in Thailand’, *PLoS ONE* 16, 2 (2021), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0246274>.

8 Srov. s dalšími odkazy např. Sue George, ‘Tobacco control in Thailand means creative approaches to quitting’, *The Guardian*, 19.

vystavené SARS v roce 2001 a vyrovnalo se s ním velmi efektivně;⁹ země je také dobře známá svým univerzálním programem zdravotní péče, kdy občané musí za návštěvu zaplatit pouze 30 thajských bahtů (přibližně jeden americký dolar). I když existuje mnoho důvodů pro tyto úspěchy, jedním z nejvýznamnějších příspěvků je živá kultura dobrovolnictví v oblasti veřejného zdraví a aktivní účast mnoha nevládních subjektů. Kromě odstranění tlaku na thajská zdravotnická, nemocniční a karanténní zařízení dobrovolníci a nevládní aktéři podstatně zlepšují dodržování opatření v oblasti veřejného zdraví. V případě covidu-19 se to týká NPI, jako je nošení roušek, sledování kontaktů a občasné preventivní uzavření určitých typů rizikových podniků. Zatímco ve většině západních zemí byl hlášen odpor vůči NPI, v Thajsku k žádnému takovému nežádoucímu jevu nedošlo.

Dobrovolnictví se v Thajsku projevuje především díky síle jednoho milionu tzv. Village Health Volunteers (vesnických zdravotních dobrovolníků), dále jen VHV. To je v zemi se sedmdesáti miliony obyvatel značný počet. Světová zdravotnická organizace (WHO) nazvala tyto VHV „nepřevýšenými hrdiny“, protože hrají klíčovou roli při vytváření hmatatelných výsledků v opatřeních v oblasti veřejného zdraví.¹⁰ Myšlenka vesnických zdravotních dobrovolníků sahá až do roku 1977, kdy národní politika podporovala stávající komunitní dobrovolníky, aby pomáhali s opatřeními v oblasti veřejného zdraví. VHV představují nejzazší dosah komunitní péče k lidem, protože se rekrutují z komunit samotných. Dobrovolníci pomáhají lékařům s vytvářením zdravotních záznamů o populaci, vedou kampaň za likvidaci komárů, rozšiřují mezi vesničany cenné zprávy týkající se zdraví a tak dále. VHV jsou školeni po dobu 48 hodin v oblasti základního veřejného zdraví, ale nadále se jim dostává nejnovějších informací týkajících se zdraví prostřednictvím různých platform, včetně sociálních médií. Přibližně 70 % VHV jsou ženy. VHV dostávají od vlády základní plat, asi 1 000 thajských bahtů (cca 28 USD) měsíčně, který je tedy tak nízký, že je to spíše projev uznání než cokoli jiného. Práce VHV je tedy neziskové a dobrovolnické povahy.¹¹

Role VHV během pandemie covidu-19 je dobře zdokumentována.¹² Dále je zde obecnější studie o covidu-19 a komunitních zdravotních pracovnících (CHW) v komparativní perspektivě zemí

července 2016, <https://www.theguardian.com/health-revolution/2016/jul/19/tobacco-control-thailand-creative-quitting-ads-tax>.

9 Srov. Achara Chaovanich et al., 'Early containment of severe acute respiratory syndrome (SARS); experience from Bamrasnaradura Institute, Thailand', *Journal of the Medical Association of Thailand* 87, č. 10 (říjen 2004): 1182–1187.

10 World Health Organization, 'Thailand's 1 million village health volunteers – "unsung heroes" – are helping guard communities nationwide from COVID-19', 28. srpna 2020, <https://www.who.int/thailand/news/feature-stories/detail/thailands-1-million-village-health-volunteers-unsung-heroes-are-helping-guard-communities-nationwide-from-covid-19>.

11 Více o VHV před covidem-19 viz např. Karen S. Kauffman, and Donna Hicks Myers, 'The changing role of village health volunteers in Northeast Thailand: an ethnographic field study', *International Journal of Nursing Studies* 34, č. 4 (1997): 249–255; Sarah Kowitt, Dane Emmerling, Edwin Fisher, and Chanuantong Tanasugarn, 'Community Health Workers as Agents of Health Promotion: Analyzing Thailand's Village Health Volunteer Program', *Journal of Community Health* 40 (2015), <https://doi.org/10.1007/s10900-015-9999-y>.

12 Phudit Tejavattadthana, Wichukorn Suriyawongpaisal, Vijj Kasemsup, Thunwadee Suksaroj, 'The roles of village health volunteers: COVID-19 prevention and control in Thailand', *Asia Pacific Journal of Health Management* 15, 3 (2020): 18–22; Kittiporn Nawsuwan, Noppcha Singweratham, Navarat Waichompu, Kotchakorn Chayakul, 'ความสำเร็จในการดำเนินงานควบคุมโรคติดต่อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ในชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน(อสม.)ในประเทศไทย' ['The Successful Implementation of Novel Coronavirus (COVID-19) in the Community of Village Health Volunteers (VHVs) in Thailand'], *Princess of Naradhiwas University Journal* 12, 3 (2020): 195–212; Proynt Modchang, Poonsuk Pramoratet, and Pitak Panprem, 'Village Health Volunteers (Volunteers) with Information Technology Amidst the COVID-19 Epidemic', *Joint International Conference on Digital Arts, Media and Technology with ECTI Northern Section Conference on Electrical, Electronics, Computer, and Telecommunication Engineering*, (2021): 53–256; Nayawadee Kaweenuttayanon, Ratrawee Pattanarattanamolee, Nithikorn Sorncha, and Shinji Nakahara, 'Community surveillance of COVID-19 by village health volunteers, Thailand', *Bulletin of the World Health Organization* 99, 5 (2021): 393–397; Phannathat Tanthanapanyakorn, Tammasak Saykaew, Pravi Ampant, Klarnarong Wongpituk, 'Effective Role of Village Health Volunteers (VHVs) in Response to the COVID-19 Pandemic Emergencies in Thailand', *International Journal for Innovation Education and Research* 9, č. 11 (2021): 255–260; Chunika Jamjumrus, 'Health Promoting Behaviors of COVID-19 Prevention among Village Health Volunteers at Uthai Thani Province, Thailand', วารสารศูนย์อนามัยที่ 9: วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม 15, 38 (2021): 645–658; Natthaprang Nittayasoot et al., 'Public health policies and health-care workers' response to the COVID-19 pandemic, Thailand', *Bulletin of the World Health Organization* 99, 4 (2021): 312–318; Jiaviriyaaboonya Poonnatree, 'Anthropological study of village health volunteers' (VHVs) socio-political network in minimizing risk and managing the crisis during COVID-19', *Heliyon* 8, č. 1 (2022).

jihovýchodní Asie – Bangladéše, Bhútánu, Indie, Indonésie, Malediv, Myanmaru, Nepálu, Severní Koreje, Srí Lanky, Thajska a Timor Leste.¹³ Žádná z těchto studií však nepojednává o roli náboženského a filozofického přesvědčení a hodnot VHV, jako faktor jejich dobrovolnictví v oblasti veřejného zdraví. To je překvapivé, protože 95 % thajské populace jsou théravádští buddhisté a buddhismus prostupuje každý aspekt thajské kultury a přesvědčení. Proto vidíme potřebu prozkoumat VHV ve vztahu k dominantní náboženské kultuře Thajska a její motivační síle.

Povaha (théravádské) buddhistické etiky a dobrovolnictví

Myšlenka spojit náboženské přesvědčení s dobrovolnictvím je zcela běžná. Dobrovolnictví, které jde nad rámec vlastní povinnosti, má dlouholeté a hluboké náboženské pozadí, alespoň v křesťanství. Například známé podobenství o milosrdném Samaritánovi (L 10,25–37), kde Samaritán překračuje svou povinnost, aby pomohl trpícímu bližnímu, lze vnímat jako motivaci a příklad pro křesťany, aby se stali dobrovolníky. Dobrovolnictví se rozšířilo v zemích s křesťanským dědictvím a rovněž v židovských a islámských komunitách existují různé analogické motivační náboženské faktory. Jaká je tedy role buddhismu, konkrétně théravádského buddhismu, v kultuře VHV v Thajsku? Je dobrovolnictví v Thajsku výjimečné v tom, že je zcela bez náboženských kořenů a motivace, nebo je možné zpětně vysledovat úspěch opatření v oblasti veřejného zdraví a VHV v Thajsku směrem k náboženskému a morálnímu učení buddhismu? Předpokládáme, že (théravádský) buddhismus v Thajsku významně přispívá ke kultuře dobrovolníků v oblasti veřejného zdraví v zemi.

Argumentovat tím, že théravádský buddhismus hraje roli v úspěšném příběhu thajského veřejného zdraví, může být pro někoho poněkud překvapivé, protože o buddhismu se často tvrdí, že je ve své celkové orientaci spíše individualistický. Altruistická pomoc *druhým* není v konečném důsledku považována za tak důležitou jako pomoc *sobě*. To je zvláště případ théravádského buddhismu, což je typ buddhismu praktikovaný v Thajsku a v Myanmaru, Kambodži, Laosu a Srí Lance. Hlavním důrazem théravádské praxe je skutečně *individuální* dosažení osvobození, známého jako nibbāna (นิพพาน *nippān*). Naše tvrzení, že dobrovolnictví v Thajsku souvisí s thajskou buddhistickou kulturou, může být vnímáno jako odporující pracím jiných vědců.¹⁴ Například ve studii o politických důsledcích reakcí thajské vlády na covid-19 Henning Glaser, ředitel

13 Supriya Bezbaruah et al., 'Roles of community health workers in advancing health security and resilient health systems: emerging lessons from the COVID-19 response in the South-East Asia Region', *WHO South-East Asia Journal of Public Health* 10, č. 3, Supplement 1 (2021): 41–48.

14 Existuje dlouhá a složitá diskuse o tom, zda je buddhismus obecně a především théraváda individualistické náboženství. Starší, široce vlivný pohled Maxe Webera (1864–1920) na buddhismus jako individualistický je dnešními odborníky jen zřídka přijímán bez výhrad. Nicméně, přesná povaha buddhistické etiky ve vztahu k západním konceptům je předmětem diskusí. Vlivní učenci, jako např. Damien Keown (Damien Keown, *The Nature of Buddhist Ethics* [New York: Palgrave Macmillan, 1992]; *Buddhist Ethics: A Very Short Introduction* [Oxford: Oxford University Press, 2005]) argumentují ve prospěch spřízněnosti s Aristotelovou etikou ctností. To by učinilo buddhistickou etiku hluboce sociálně relevantní. Jiní jdou ještě dále: např. Peter Harvey v *An Introduction to Buddhist Ethics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000) uvádí, že „řada buddhistických spisovatelů, především théravádských se snažilo formulovat 'buddhistickou ekonomiku', která se liší od kapitalistické nebo marxisticky ovlivněné ekonomie, která má dominující vliv na většinu asijských vlád v poválečné éře. Podnětem pro mnohé z těchto snah byl krátký článek o 'buddhistické ekonomii' od katolického spisovatele E. F. Schumachera, zastávajícího středních technologií a kritika západních rozvojových modelů, který byl ekonomickým poradcem v Barmě“ (s. 215–225). Úsilí těchto spisovatelů, z nichž mnozí byli Thajci, jako Buddhadasa (1906–1993), Prayudh Payutto (*1938) a Sulak Sivaraksa (*1933), lze považovat za pokus překročit západní individualismus. To však stále nečiní théravádské náboženské komunity tak výslovně sociálně angažované jako mahájána nebo jiné náboženské komunity. V poslední a nejoslovnější fázi diskuse Donna Lynn Brown ('Is Buddhism Individualistic? The Trouble with a Term', *Journal of Buddhist Ethics* 28 [2021]: 55–99) hájí tezi, že „výraz 'individualismus' působí potíže“ a že „současní učenci jej považují za zcela negativní, používají jej jako archetyp nebo jej používají k symbolizaci západní modernity... [což vede] k přehlížení toho, co ukazují data“ (Brown, 'Is Buddhism', 89). Náš přístup lze chápat jako potvrzení Brownova názoru: bez ohledu na to, zda a v jakém smyslu je théravádská doktrína a praxe 'individualistická', informuje 'neindividualistická' přesvědčení a přivýká si ctnostem, jako jsou ty, které jsou charakteristické pro VHV.

německo-jihovýchodoasijského Center of Excellence for Public Policy and Good Governance (CPG) na Právnické fakultě na Thammasat Univerzity v Bangkoku, tvrdí, že (thajský) buddhismus je negativní silou, která tlačí společnost individualistickým a sociálně neangažovaným směrem. Namísto podpory dobrovolnictví a zvládání krizí veřejného zdraví vidí Glaser buddhismus jako faktor přispívající k tomu, co vnímá jako nedostatek sociálních institucí, které poskytují bezpečí a podporu mimo vlastní nejbližší okruhy rodiny a přátel.¹⁵ Píše:

„Na kulturní úrovni by to mohlo být částečně přičítáno dominanci théravádského buddhismu v thajské společnosti, která zdůrazňuje silný smysl pro individualismus. To se liší například od islámských skupin v Thajsku a v sousedních zemích s převahou muslimů, kde koncept ‘ummaḥ’ poskytuje silné pobídky k udržování nábožensky definovaných skupin sociální podpory a významných náboženských sdružení se silnými sociálními funkcemi.“¹⁶

Ve skutečnosti musíme uznat, že pouze několik buddhistických organizací v oblasti sociální podpory explicitně vyjadřuje théravádskou identitu. Thajská buddhistická tradice vymezuje pro mnichy spíše přísné a úzké role a v Thajsku je rozšířeno pojetí, že úloha mnichů v sobě *nezahrnuje* sociální práci. To je v ostrém kontrastu s mahájánovou tradicí, kde mniši a chrámy přímo pracují na zlepšení společnosti. Jasným příkladem je Tzu Chi Foundation na Tchaj-wanu, velká buddhistická organizace věnující se sociální práci a podpoře. Tento typ organizace je možný na Tchaj-wanu, v převážně mahájánové buddhistické kultuře, díky základnímu učení mahájánského buddhismu kladoucímu důraz na práci pro zmírnění utrpení všech bytostí spíše než pouze jednotlivce samotného. Existuje také celé hnutí tzv. (sociálně) angažovaného buddhismu – (Socially) Engaged Buddhism – zakořeněného v životě a díle nethéravádských buddhistických aktivistů a učenců, jako je Bhimrao Ramji Ambedkar (1891–1956) v Indii, Thích Nhất Hạnh (1926–2022) ve Vietnamu a mnoho dalších na Západě.

Tvrdíme, že kultury théravádského buddhismu, jako jsou ty v Thajsku, poskytují (viz Glaser) silnou formu sociální podpory pro dobrovolnictví v oblasti veřejného zdraví, i když v určitém smyslu mohou být jako takové vnímány jako individualistické. Avšak druh podpory, kterou poskytují théravádové buddhistické chrámy v Thajsku, je neformální a nepřímý.¹⁷ Známa je scéna, kdy laici mluví s mnichy v chrámech o svých problémech a žádají mnichy o radu. To nemusí být totéž, jako když chrám provozuje vlastní organizovanou sociální podpůrnou strukturu, takovou,

15 Henning Glaser, ‘Thailand’s Covid-19 Struggle: Conditions, Consequences, Revelations’, *Asia Fighting Covid-19 paper series* (Bangkok: Thammasat University, 2021), 11.

16 Glaser, ‘Thailand’s Covid-19 Struggle’, pozn. 29. Podle Glasera „dysfunkční sociálně-politická dynamika [...] představuje z konzervativního hlediska inherentní operační princip thajské společnosti, který má kořeny v jejích základních hodnotách odvozených z ortodoxní interpretace théravádské buddhistické etiky. Podle ústředního předpokladu posledně jmenovaného o život určujících důsledcích minulých činů a zásluh je nerovnost pouze nevyhnutelným důsledkem kosmického zákona dharmy, distributivní spravedlnosti buddhistické politické teologie, která tvoří základní část thajské národní ideologie. (Glaser, ‘Thailand’s Covid-19’, 12) Poněkud nekonzistentně a bez náležitého pochopení však Glaser také tvrdí, že Thajsko má „systém sociální pomoci, který je tradičně polooficiální funkcí státem regulované buddhistické komunity při poskytování sociálních služeb. Zatímco kláštery jako tradiční poskytovatelé sociálních služeb dělají vše, co je v jejich silách, aby zmírnily následky krize, mnohé jsou údajně také v těžkostech s ohledem na rozsah problému a vlastní závislost na almužnách“. (Glaser, ‘Thailand’s Covid-19’, 10)

17 Naše tvrzení je v souladu s antropologickým výzkumem Juliana Essen (Juliany Essen, ‘Buddhist Ethics in South and Southeast Asia’, in *The Oxford Handbook of Buddhist Ethics*, eds. Daniel Cozort, James Mark Shields [Oxford: Oxford University Press, 2018], 260–278). Ve svém vynikajícím průzkumu identifikuje pět typů etiky rozlišitelných v jižní a jihovýchodní Asii, a to politickou/královskou, klášterní, angažovanou (např. v otázkách životního prostředí), karmickou/laickou a světskou/městskou. Poskytuje různé příklady nepřímých kanálů, „které přemostují individualismus buddhismu a společenskost laického života“, jako je tzv. ‘přenos karmy’ (Essen, ‘Buddhist Ethics’, 274). Naš příspěvek lze považovat za doplňkový k její kapitole. To, o čem mluví především v oblasti environmentálních nebo politicko-sociálních zájmů, děláme pro veřejné zdraví dobrovolnictví. Také „odporujeme tvrzením, že buddhismus je apolitické, čistě individualistické nebo asociální náboženství, které se zřiká světa“ a snažíme se ukázat „množství a složitost etických buddhistických praktik v regionu“. (Essen, ‘Buddhist Ethics’, 276)

kteřá existuje na Tchaj-wanu a v mahájánských společnostech. Přesto je to účinná forma sociální podpory, uvědomíme-li si, že po celém království je rozmístěno více než 30 000 aktivních chrámů (watů). Théravádský buddhismus, podobně jako jiné typy buddhismu, povzbuzuje své praktikující k pěstování různých ctností, z nichž čtyři jsou známé jako *brahmavihārās*, lit. 'sídla Brahmy' (พรหมวิหาร 4, *phrom wihan* 4), sestávající z milující laskavosti (เมตตา, *metta*), soucitu (กรุณา, *karuna*), soucitné radosti (มุทิตา, *muthitaa*) a vyrovnanosti (อุเบกขา, *upekkhaa*).¹⁸ Například soucit je někdy považován za jeden z klíčových aspektů buddhismu spolu s 'moudrostí' (*prajña*), zejména v mahájánské tradici.¹⁹ Původní sanskrtské slovo *karuṇā* pro soucit znamená touhu zmírnit utrpení všech cítících bytostí a zároveň závazek pomoci jej zmírnit. Podle tohoto buddhistického učení tato touha a odpovídající jednání vycházejí z uvědomění, že všechny věci jsou na sobě závislé. Nic neexistuje samo o sobě, aniž by to bylo spojeno s ostatními; tyto vztahy, které věc musí mít k ostatním, tvoří bytí dané věci. Soucit tedy zahrnuje pocit, který člověk chová vůči ostatním, a objektivnější aspekty skutečného altruistického závazku se základním pochopením, že entity jsou na sobě vzájemně závislé. To je jedna ze zásadních buddhistických ctností, která pomáhá oddaným buddhistům vykonávat dobrovolnickou práci. Kromě toho jsou tyto činy také cenné jako prostředek k individuálnímu osvobození a vytváření dobra (ทำบุญ, *tom bun*).²⁰

Navzdory motivační síle buddhistické filozofie by se thajští mniši v Thajsku neměli zapojovat do sociální práce. Organizace, které přebírají tuto roli v Thajsku, jsou tedy sekulární povahy. VHV, organizované thajskou vládou, představují pokus o vytvoření úzkého spojení mezi vládou a lidmi. Vláda dává VHV pokyny a školení prostřednictvím Ministerstva zdravotnictví. Protože tito dobře znají své vesnice a vesničany, implementace politiky se může stát velmi efektivní. Máme však zatím jen omezené a spíše neformální a omezené empirické doklady pro tezi, že primární motivací pro VHV stát se dobrovolníky je jejich buddhistická víra. Skutečnost, že většina z nich jsou buddhisté a že existuje učení o vytváření dobra a *karuna* a další kultivace ctností, by měla být dostatečná k tomu, aby se naše hypotéza stala dobrým kandidátem pro další studie v tomto ohledu. Od laického théravádského buddhisty se očekává, že bude soucitný a v konkrétním, společensky relevantním a aktivním smyslu bude činit pokroky ve své ctnosti a na své individuální duchovní cestě.

Přispívá théravádský buddhismus ke kultuře VHV?

Pro potvrzení naší hypotézy, že théravádský buddhismus zastává významnou motivační roli v rozkvětu dobrovolnické kultury v Thajsku, jsme v květnu a červnu 2022 provedli polostrukturované rozhovory se sedmi VHV, kteří žijí v okolí chrámu Wat Daeng v Nonthaburi v Thajsku (součást Bangkok Metropolitan Region). Dotazované jsme neznali, s navázáním kontaktu nám pomohla paní Atikarn Hongladarom, která pracuje jako registrovaná zdravotní sestra v nemocnici Wat Daeng Tambon. Část práce paní Atikarn Hongladarom zahrnuje koordinaci s VHV v oblasti, takže mnoho dobrovolníků zná osobně. Wat Daeng je buddhistický chrám na břehu řeky Chao Praya, asi 30 km severně od centra Bangkoku. Nachází se v rychle se měnící komunitě, která ztrácí svůj venkovský charakter a stává se městskou rezidenční čtvrtí. Tambon (podokresní)

18 Jay L. Garfield, *Buddhist Ethics: A Philosophical Exploration* (Oxford: Oxford University Press, 2022), kap. 9.

19 Paul Williams, *Buddhist Thought: A Complete Introduction to the Indian Tradition* (Routledge, 2020); Jay L. Garfield *Buddhist Ethics: A Philosophical Exploration* (Oxford: Oxford University Press, 2021), 111–115.

20 Text tohoto odstavce byl částečně převzat z naší práce: Soraj Hongladarom, and Daniel D. Novotný, 'Autonomous Vehicles in Drivers' School: A Non-Western Perspective', in *Autonomous Vehicle Ethics: The Trolley Problem and Beyond*, eds. Ryan Jenkins, David Černý, and Tomáš Hříbek (Oxford: Oxford University Press, 2022), kap. 6.

nemocnice se nachází vedle základní školy Wat Daeng, v přímém sousedství s chrámem. VHV v oblasti jsou aktivní a zbývající venkovské komunity jsou s těmito dobrovolníky úzce propojeny. Tradičně byla půda obklopující chrám využívána převážně jako ovocné sady. Kvůli expanzi metropolitní oblasti Velkého Bangkoku však byla velká část půdy prodána, aby se uvolnilo místo pro městské komunity.

Nicméně tradiční venkovské ovocnářské komunity stále ještě přetrvávají a VHV pocházejí z této skupiny, protože obyvatelé městských komunit obvykle kvůli řešení svých zdravotních záležitostí navštěvují soukromé kliniky nebo nemocnice v centrálním Bangkoku. Zeptali jsme se některých VHV v této oblasti na jejich motivaci stát se dobrovolníkem a na míru vlivu jejich buddhistické víry na jejich rozhodnutí k této práci (všichni dotazovaní VHV byli buddhisté – bylo by zajímavé udělat rozhovory s muslimskými VHV, kteří jsou v Nonthaburi také, ale z časových důvodů jsme se omezili pouze na VHV buddhistické víry). Jedna z dotazovaných, Nong, věk 78 let, nám řekla následující:

„Stala jsem se VHV poté, co jsem odešla ze zaměstnání do důchodu. Kdysi jsem pracovala v nemocnici Nonthaburi jako administrativní pracovník. Nestudovala jsem ošetřovatelství, protože jsem se bála krve a ran. V nemocnici jsem zůstala sedm let a poté jsem začala pracovat ve Všeobecném farmaceutickém úřadu (The General Pharmaceutical Office) až do důchodu. Poté jsem se zapojila do veřejně prospěšných prací a začala jsem poznávat více lidí ve své komunitě. Když jsem pracovala, neměla jsem čas blíže poznat své sousedy, protože jsem musela každý den chodit do práce. Pak měl Magistrát politiku zakládání VHV, a tak jsem se zamyslela nad svým životem. Pracovala jsem pro vládu 40 let a chtěla jsem ještě sloužit naší zemi, než zemřu. Tak jsem se rozhodla přihlásit se a stát se VHV. [...] Dalším důvodem je, že jsem chtěla využít svůj čas k tomu, abych co nejvíce pomáhala druhým. Cítila jsem se dobře, když jsem pracovala pro druhé, pomáhala jim různými způsoby a také pomáhala s prací tambonské [podokresní] nemocnice.“

„Moje buddhistická víra ve čtyři brahmavihary mě vedla v mém životě. Musíme sdílet to, co máme, s ostatními; pomáhání druhým dělá radost i nám.“

Další dotazovanou je Somruethai, 42 let, vedoucí Tambonu (podokres), kde leží nemocnice a chrám Wat Daeng. Je uznávanou osobností v komunitě, a kromě své práce jako volené vedoucí se také věnuje dobrovolnictví jako VHV. Řekla nám následující:

„Než jsem se stala VHV, pracovala jsem jako vedoucí obce č. 3 a vedoucí tambonu Saima. Miluji dobrovolnictví a pomáhání druhým lidem. Práce VHV mi umožňuje pečovat o lidi, zvláště když jsou nemocní. Mohu také pomoci s prevencí nemocí. Jsem VHV více než deset let a pomáhám lidem získat přístup k veřejným zdravotnickým službám, jako jsou vakcíny proti horečce dengue a covidu-19. Vedla jsem kampaň za prevenci horečky dengue a screening pacientů s nepřenositelnými onemocněními, jako je hypertenze, cukrovka a vysoký cholesterol. Být buddhistou mi hodně pomohlo být laskavá k ostatním a pomáhat těm, kteří to potřebují. Ráda pomáhám ulehčit druhým od jejich utrpení; proto jsem se stala VHV.“

Další, Sangsuree, 54 let, odpověděla takto:

„Důvod, proč jsem se rozhodla stát se VHV, je ten, že chci pomáhat těm, kteří jsou ve společnosti znevýhodněni. Chci, aby získali více šancí v životě. Tuto práci dělám velmi ráda. Buddhisté rádi pomáhají ostatním vymanit se z utrpení a strádání. Pomoc druhým mi jako praktikující buddhistce získává další zásluhy – činím dobro.“

Thajští VHV jsou převážně ženy, ale následující dotazovaný je muž. Pramote, 68 let, odpověděl následovně:

„Býval jsem vedoucím komunity a starali jsme se o handicapované lidi a seniory v okolí. To mě vedlo k tomu, že jsem se přihlásil mezi VHV, abych jim mohl nadále pomáhat. Věřím, že stále mám na to, abych mohl tuto dobrovolnickou práci vykonávat, aniž bych za to něco očekával. Myslím si, že být buddhistou je v mém dobrovolnictví důležité, protože toto náboženství učí o tom, jak být laskavý a prospěšný ostatním. Všichni si navzájem pomáhají, aniž by očekávali nějaké materiální výhody.“

V těchto rozhovorech můžeme vidět, že motivací stát se VHV je touha pomáhat druhým. Na otázku, zda má jejich buddhistická víra něco společného s touto motivací, odpověděli, že tato myšlenka souvisí s jejich rozhodnutím dobrovolně pracovat. Jeden respondent uvádí, že dobrovolnictví přináší akt činění dobra (บุญ, *bun*) v jejich práci. V buddhismu je konání dobra zásadní pojem, zejména pro laika, protože představuje samotný důvod, proč se stát buddhistou a zůstat jím. Konání dobra lze vykonávat darováním (*dāna*), praktikováním morálky (*sīla*) a kontemplací (*bhāvanā*). Naši respondenti považují dobrovolnictví za formu dárcovství (*dāna*), protože člověk věnuje svůj čas a úsilí pomoci druhým. Dobrovolnictví v oblasti veřejného zdraví je tedy způsob, jak vykonávat dobro, a je považováno za něco, co se od každého buddhisty očekává.

Kromě toho existují další neoficiální důkazy, které autoři tohoto článku mají k podpoře této hypotézy a které lze také snadno najít na internetu. Například videoklip na facebookové stránce Village Health Volunteers říká, že hlavním důvodem, proč se tito vesničané stali VHV, je to, že vesničané jsou jejich rodiny. Cítí, že mezi nimi a těmito vesničany existuje pouto. Říkají, že se cítí šťastni, když dělají dobrovolnickou práci, a když jsou jim vesničané vděční, cítí se více inspirováni k pokračování ve své práci.²¹ Způsob, jakým tito lidé popisují svou zkušenost s VHV, naznačuje, že je inspiruje jejich théravádská buddhistická víra (ศรัทธา, *satthaa*). Za typicky buddhistické postoje jsou považovány myšlenky jako vzájemné pouto a propojenost, štěstí spojené s dobrými skutky, zmírnění utrpení atd. Pěstování těchto postojů, ctností a pocitů spojených s konáním dobrého skutku pro druhé a vytváření dobra je pravděpodobně hluboce zakořeněné v místní náboženské komunitě, škole a rodině.

Možná obava, kterou lze vzbudit, je, že pocit štěstí pramenící z práce VHV nepochází pouze z jejich buddhistické víry; ve skutečnosti existuje značný počet VHV, kteří vyznávají jiná náboženství, jako je křesťanství a islám, nebo nejsou žádného vyznání, takže mezi VHV a thajskou buddhistickou kulturou nemusí být žádné spojení. Odpovídáme, že zde netvrdíme, že VHV je výlučné pouze pro thajský buddhismus. Člověk může mít pocit, že koná Boží dílo, nebo může mít pocit, že se vydává na buddhistickou cestu k případnému Osvobození, nebo je jen sekulární altruista; výsledkem je, že člověk vykonává dobrovolnickou práci. Naznačujeme zde však, že navzdory na první pohled zcela sekulárnímu charakteru VHV jako instituce a individuálnímu zaměření théravádské kultury v Thajsku existuje významná, i když nepřímá náboženská podpora pro VHV. Ve skutečnosti je třeba provést více kvantitativního empirického výzkumu, přesahujícího našich několik kvalitativních výsledků, abychom jasněji ukázali skutečné spojení mezi vírou buddhistických VHV a jejich rozhodnutím vykonávat dobrovolnickou práci; tato hypotéza je opodstatněná, protože zde jsou jasné vzájemné vztahy.²²

21 Různá svědectví dostupná na: อสม.ออนไลน์ [Volunteer Online], Facebook, 01. 07. 2022, <https://www.facebook.com/aorsormor/>.

22 Někdo se může pokusit posouvat námitku dále. Co když VHV náhodou nevyznává vůbec žádné náboženství? To je trend mezi mladší generací Thajců, z nichž mnozí jsou rozčarováni tradičními buddhistickými praktikami země. Znovu odpovídáme, že pocit naplnění a štěstí, který vyplývá z dobrovolnické práce, není specifický pro thajský buddhismus. Člověk může mít jasnou nenáboženskou motivaci

Závěr

Tento dokument se zabývá úlohou dobrovolnictví a komunitní práce v Thajsku během pandemie covidu-19. Dobrovolnictví, projevující se zejména v organizaci Village Health Volunteers (VHV), je pravděpodobně jedním z významných faktorů vysvětlujících poměrný úspěch Thajska v boji s pandemií, který převyšuje svou efektivitou odpověď na pandemii v mnoha bohatších zemích, zejména na Západě. Zatímco thajské dobrovolnictví je v odborné literatuře dobře popsáno, pozorujeme, že jeho vztahu k převážně buddhistické kultuře této země je věnována malá nebo žádná pozornost. Tvrdíme zde, že dobrovolnictví v oblasti veřejného zdraví má kořeny v thajském buddhismu. Toto tvrzení však naráží na námitku, že konkrétní tradice buddhismu praktikovaná v Thajsku je individualistická a brání mnichům (jakožto thajské buddhistické elitě) v zapojení se do dobrovolnictví a sociální a charitativní práce. Tvrdíme, že thajský buddhismus nepřímo přispívá ke kultuře dobrovolnictví prostřednictvím přesvědčení o vytváření dobra a pěstování buddhistických ctností, jako je soucit (*karuṇā*). Théravádský buddhismus tedy není negativní, ale pozitivní motivační faktor pro dobrovolnictví a účinnou reakci na pandemii. Zatímco náš článek předkládá pouze omezené nové empirické poznatky, upozorňuje na důležitost výzkumu komplexních a často překvapivých vlivů ze strany náboženských a morálních tradic, pokud jde o výzvy a krize veřejného zdraví. Orgánům veřejného zdraví by pravděpodobně prospělo systematictější zvažování pozitivního potenciálu náboženských kulturních tradic. Je zapotřebí další výzkum v oblasti právních a institucionálních rámců, na základě nichž je nábožensky motivované dobrovolnictví dobře integrováno do systémů ochrany veřejného zdraví.

Poděkování: Části tohoto příspěvku byly prezentovány na konferenci „Etika ve 21. století“ na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích (23. 6. 2022). Děkujeme účastníkům za diskusi. Dále děkujeme recenzentům tohoto časopisu za jejich připomínky a návrhy, které nám pomohly podstatně vylepšit náš článek. Za další komentáře děkujeme Janu Černému (Worcester, MA), Jaroslavu Flegrovi (Praha), Onur Hyirli (Ankara) a především Kláře Matouškové (Amherst, MA).

Kontakt:

Prof. Soraj Hongladarom, Ph.D.

Chulalongkorn University,

Faculty of Arts

Department of Philosophy

254 Phayathai Road, Pathumwan, Bangkok 10330 Thailand

Soraj.H@chula.ac.th

Daniel D. Novotný, Ph.D.

Jihočeská univerzita

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

novotnyd@tf.jcu.cz

The Role of Volunteerism and Buddhist Ethics for the Covid-19 Pandemic Response in Thailand

Soraj Hongladarom, Daniel D. Novotný

DOI: 10.32725/cetv.2022.009

Abstract:

Thailand was the first country outside of China where a case of COVID-19 was found when a tourist entered the country from China in February 2020. Still, as of now, the overall mortality there from Covid-19 remains much lower than in most other countries. What are the factors of this success? In this paper, we focus on the role of volunteerism and argue that its seamless integration into the Thai public health care system is founded upon the predominantly Buddhist religious culture in the country and corresponds to the cultivation of Buddhist virtues, such as compassion (*karuṇā*), and the motivation to do/make merit (*tham bun*). We suggest that Buddhist ethics and its habituation constitutes the key factor that underlies the country's strong volunteer culture. We address our topic by surveying the existing literature and conducting semi-structured interviews with seven health volunteers in May and June 2022. We deal with the possible objection that Theravāda Buddhism practised in Thailand is an individualistic religion and a rather negative motivating factor for volunteerism and efficient pandemic response.

Keywords: Thailand, Covid-19, public health, virtue ethics, Buddhism, *karuṇā*, merit

Introduction

Covid-19, caused by the virus SARS-CoV-2, is a new disease that has created widespread disruptions worldwide in a very short time. It is the first truly global pandemic since the so-called Spanish flu of 1918. Most of the world was caught unprepared and struggling to understand and contain it as it first emerged in central China at the end of 2019.¹ The standard non-pharmaceutical interventions (NPIs) for slowing down the spread of the disease, namely wearing face masks, maintaining physical distance, handwashing, (partial) lockdowns, contact-tracing, and isolations,

¹ There were, however, many preceding warnings and calls for pandemic preparedness by experts on infectious diseases, see, for instance: Laurie Garret, *The Coming Plague: Newly Emerging Diseases in a World Out of Balance* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1994); Deborah Mackenzie, *Covid-19: The Pandemic that Never Should Have Happened, and How to Stop the Next One* (New York: Hachette Books, 2020). Also, the TED presentation of Bill Gates from 2015 is well-known: <https://www.ted.com/talks/bill_gates_the_next_outbreak_we_re_not_ready/> [Last access: June 14th].

remain in place in some areas of the world. These NPIs were crucial and the only effective tool, especially in earlier stages of the pandemic, that is, during 2020 and the first half of 2021, before vaccines and other pharmaceutical treatments became widely available. In some regions, such as Thailand, the disease was even temporarily eliminated thanks to publicly supported NPIs. This gave precious time for health care resources to cope well with the outbreaks so that good care that saved many lives could be provided. However, in the long run, it was the effective Non-Pharmacological Intervention such as the high rates of vaccination and regular boosters that promised to get the lives of most people back to (a sort of vigilant, new) normal. Fortunately, effective vaccines have been developed to combat the disease at an unprecedented speed. Moreover, new groundbreaking technologies, such as mRNA that produces the vaccines through direct genetic manipulation of the human cellular processes have been applied successfully on a large scale for the first time. While vaccines and therapies have been developed against the disease by now, NPIs still play an important complementary role in slowing down the spread and saving lives.²

During the earlier stages of the pandemic, dramatic differences appeared among various countries and regions concerning the overall negative impact of Covid-19 on the population health, such as differences in cumulative mortality.³ It is well known that Thailand has been so far among the more successful countries when it comes to dealing with Covid-19.⁴ Why is that? Is it mere accidental luck based on *external factors* such as climate, age structure, or geographical isolation that are to a large degree beyond human control? Are there rather *internal factors* that have to do with pandemic preparedness and the nature, timing, and efficiency of interventions or the lack of them within the given population? Experts in global health and pandemic preparedness indicate that the success or

2 There is a rich and complex literature concerning the effectiveness of NPIs and its complementarity to vaccines. For a recent overview and further references, see, for example, Ge Yong et al., 'Impacts of worldwide individual non-pharmaceutical interventions on COVID-19 transmission across waves and space', *International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation*, Volume 106, 2022, 102649, 1–9, <https://doi.org/10.1016/j.jag.2021.102649>. The authors state in the concluding discussion that '...based on longitudinal public health interventions and socio-demographic datasets across COVID-19 waves, our study revealed that NPI measures played overwhelming roles in mitigating the pandemic, with varied effects across multi-spatial and temporal scales' (Yong et al., 'Impacts', 2).

3 For current global data, see, for example, Hannah Ritchie, Edouard Mathieu, Lucas Rod  s-Guirao, Cameron Appel, Charlie Giattino, Esteban Ortiz-Ospina, Joe Hasell, Bobbie Macdonald, Diana Beltekian and Max Roser (2020) – 'Coronavirus Pandemic (COVID-19)', *Published online at OurWorldInData.org*. Retrieved from: <https://ourworldindata.org/coronavirus> [Online Resource]. Besides the cumulative mortality per population and excess mortality, there are other important measures of the impact of Covid on the health of the population in a given country, such as life expectancy, years of life lost (YLL), disability-adjusted life years (DALYs), quality-adjusted life-years (QALYs), etc. Despite uncertainties and difficulties with cross-country data comparisons, some countries, such as Thailand or Australia, stand out as consistently more successful than others, such as the Czech Republic or the U.S.

4 For a good overview of the initial successful NPI approach of Thailand as a country to the pandemic and the later mistakes that brought about the third wave, see Kumthorn Malathum and Porntip Malathum, 'The covid-19 Pandemic: What we have learned from Thai experiences', *Pacific Rim International Journal of Nursing Research* 24, no. 4 (2020): 431–435; and Henning Glaser 'Thailand's Covid-19 Struggle: Conditions, Consequences, Revelations', *Asia Fighting Covid-19 paper series* (Bangkok: Thammasat University, 2021): 1–19. The latter author observes that the excellent voluntary compliance with NPIs among the Thais 'is largely the result of public morality that places importance on the ... avoidance of putting others at risk' (p. 6). In the latter part of 2021, however, mainly due to the slow rollout of the vaccination, the epidemic situation significantly deteriorated. Thus, although Thailand can still be counted as one of the successful countries that managed to save proportionally almost ten times more lives than some of the worst-performing countries such as the U.S. or the Czech Republic, some metrics rank it relatively low. For instance, 'Thailand's rank in the Nikkei COVID-19 Recovery Index, which ranks more than 120 countries on their recovery chances as derived from data on infection management, vaccine rollout, and social mobility ... [was] ... almost last of all recorded countries globally at a devastating position of 119, one rank after Zambia (118) and one before the two countries listed last, Namibia and South Africa (both 120)' (p. 8). For Zambia and its initial success, see David Mutemwa, Veronika Zv  novcov  , Anna Helov  , and Daniel D. Novotn  y. 'The Role of Religion, Philosophy of Life, Global Health, Traditional Medicine, and Past Experiences in the Covid-19 Pandemic Response: Zambia Case Study', *Caritas et Veritas* 11, no. 1 (2021): 18–49; needless to say, in the case of Africa, unlike that of Thailand, we have not much certainty when it comes to statistics, see also Joseph Waogodo Cabore et al., 'COVID-19 in the 47 countries of the WHO African region: a modelling analysis of past trends and future patterns', *Lancet Glob Health* Jun 1 (2022): S2214-109X(22)00233-9. For Thailand's overall top pandemic preparedness (including its surveillance, containment, response), see detailed reports of the *John Hopkins Health Security Index* that ranked Thailand #6 (2019) and #5 (2021) worldwide. For a commentary on Thailand's evaluation in the index, see Alwin Issac et al., 'An examination of Thailand's health care system and strategies during the management of the COVID-19 pandemic', *Journal of global health*, 11:03002, (2021).

failure to protect the population's health against a new infectious disease is a matter of internal rather than external factors. Whether a given country manages to protect the health and lives of its citizens or not is mainly dependent on what has been done or not done in preparation and during the health crisis and how well the population is engaged at a community level.⁵

As previously indicated, epidemics and pandemics are not simply natural phenomena but depend primarily on the behaviour of the affected human societies. This means that investigating the factors behind the successes and failures of various countries in protecting the health of their citizens is an appropriate research subject for both experts in the relevant biomedical and biostatistical disciplines and researchers in social sciences and humanities, that is, historians, ethicists, public health experts, political scientists, economists, sociologists, anthropologists, media experts, and other scholars. This, in fact, has been going on to some degree since the early phases of the pandemic. Scholars such as Richard Horton, editor-in-chief of *The Lancet*, in the pioneering book *The COVID-19 Catastrophe: What's Gone Wrong and How to Stop It Happening Again* (Cambridge: Polity) have tried already in mid-2020 to identify ethical, epistemic, cultural, and political factors that might play a role in the curious failure of the most developed Western countries to respond adequately to the pandemic.⁶ In this paper, we aspire to contribute to this interdisciplinary discussion by looking at Covid-19 responses in Thailand from the point of view of social and religious ethics.

Our focus in this paper is volunteerism and its relations to (Theravāda) Buddhist (virtue) ethics that dominates the 'philosophy of life' of Thai people. We draw on available literature concerning the topic, recent semi-structured interviews conducted in the field with seven volunteers, and deal with several conceptual issues. We claim that the Theravāda Buddhism practised in Thailand significantly contributes to volunteerism, despite its apparent focus on individual salvation, which distinguishes it from other Buddhist traditions and Western religions, such as Judaism, Christianity, and Islam.⁷

Village Health Volunteers in Thailand

As already indicated, Thailand has been successful with respect to combatting Covid-19 and that despite many political and economic problems currently facing the country. The implementation

5 '... resilience cannot be achieved solely through unidirectional and top-down approaches by governments and other entities. Resilience requires community engagement as much as regulations and hospital capacity. Community engagement and its interlinkage with community resilience is fundamental to managing not only health threats but also other threats, such as climate and environmental change. ... Importantly, health systems resilience requires countries worldwide to be open to exchange of knowledge and expertise from regions such as Asia and Africa, which have effectively mobilized [Community Health Workers] and communities to extend the reach, capacity and quality of their health systems.' Victoria Haldane et al., 'Health systems resilience in managing the COVID-19 pandemic: lessons from 28 countries', *Nature Medicine* volume 27, pages 964–980 (2021), p. 979.

6 For a detailed analysis and defense of Horton's views, see Daniel D. Novotný, 'Covid-19 katastrofa: Nad knižkou Richarda Hortona', *Filosofie dnes*, Vol. 12 No. 2 (2020): 88–127. For a theoretical overview and assessment of the basic anti-pandemic strategies in global context, see Daniel D. Novotný, 'Strategie boje s epidemií: vítězové a porážení?' *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, Vol. 11, No. 2 (2021): 1–19.

7 We do not aspire for a complete and exhaustive analysis and evaluation of all the factors, not even in the specific ethical and cultural domain. One may argue, for example, that one of the positive factors contributing to the effective Covid-19 response in Thailand is the high respect towards the life and dignity of the elderly, high voluntary compliance with public health measures, distance culture manifested, for example, in forms of greeting, understanding of specific risks characteristic of infection diseases, high trust to public health authorities and their precise, timely, and unanimous communication, etc. Concerning Thailand, see more comprehensively, for example, Kraichat Tantrakarnapa, Bhophkrit Bhophdhornangkul, and Kanchana Nakhaapakorn, 'Influencing factors of COVID-19 spreading: a case study of Thailand', *J Public Health (Berl.)* 30(3), (2022): 621–27, (published online 18th June 2020); Henning Glaser, 'Thailand's Covid-19 Struggle: Conditions, Consequences, Revelations', *Asia Fighting Covid-19 paper series*, 2021 (Bangkok: Thammasat University); and Sipat Triukose et al. 'Effects of public health interventions on the epidemiological spread during the first wave of the COVID-19 outbreak in Thailand', *PLoS ONE* 16(2): e0246274, (2021).

of effective public health measures has a deeper history. It does not concern just Covid-19, but there have been successful campaigns in the past to reduce the number of cigarette smokers drastically;⁸ Thailand has also been among the countries exposed to SARS in 2001 and coped with it very effectively;⁹ the country is also well known for its universal health care programme, where citizens are required to pay only 30 Thai baht (around one US dollar) per visit. While there are many reasons for these successes, one of the most significant contributions is the vibrant culture of public health volunteerism and the active participation of many non-governmental players. Besides removing the pressure off the Thai medical, hospital, and quarantine facilities, volunteers and non-governmental players substantially improve compliance with public health measures. In the case of Covid-19, this concerns NPIs such as mask-wearing, contact tracing, and occasional early lockdowns of certain types of risk businesses. Whereas in most Western countries, opposition to NPIs has been reported, no such undesirable phenomenon occurred in Thailand.

Volunteerism in Thailand is manifested primarily in one-million strong so-called village health volunteers (henceforth VHVs). This is a significant number in a country with a population of seventy million. The World Health Organisation (WHO) has called these VHVs ‘unsung heroes’, as they play a crucial role in producing tangible results in public health measures.¹⁰ The idea behind the village health volunteers goes back to 1977, when a national policy promoted the existing community volunteers to help with public health measures. The VHVs represent the furthest reach of community care to the people, as they are recruited from the communities themselves. Volunteers assist medical doctors with making health records of the population, campaigning for eliminating mosquitoes, disseminating valuable health-related news to the villagers, and so on. VHVs are trained for 48 hours on basic public health, but they stay updated on the latest health-related information via various platforms, including social media. Around 70 percent of VHVs are women. VHVs receive a basic salary from the government, but the pay, about 1,000 Thai baht (cca 28 USD) a month, is so low that it is more a token of appreciation than anything else. Thus, the works of the VHVs are nonprofit and voluntary in nature.¹¹

The role of the VHVs during the Covid-19 pandemic is well documented.¹² Furthermore, there

8 Cf., for example, with further references, Sue George, ‘Tobacco control in Thailand means creative approaches to quitting’, *The Guardian*, 19th July 2016, <https://www.theguardian.com/health-revolution/2016/jul/19/tobacco-control-thailand-creative-quitting-ad-tax>.

9 Cf. Achara Chaovavanich et al., ‘Early containment of severe acute respiratory syndrome (SARS); experience from Bamrasnaradura Institute, Thailand’, *J Med Assoc Thai*. October 2004; 87(10): 1182–7.

10 World Health Organization / News (2020) ‘Thailand’s 1 million village health volunteers – “unsung heroes” – are helping guard communities nationwide from COVID-19’, 28th August 2020, <https://www.who.int/thailand/news/feature-stories/detail/thailands-1-million-village-health-volunteers-unsung-heroes-are-helping-guard-communities-nationwide-from-covid-19>.

11 For more on VHVs before Covid-19, cf., for example, Karen S. Kauffman and Donna Hicks Myers, ‘The changing role of village health volunteers in Northeast Thailand: an ethnographic field study’, *International Journal of Nursing Studies*, Vol. 34, Issue 4, (1997): 249–255; and Sarah Kowitt, Dane Emmerling, Edwin Fisher, and Chanuantong Tanasugarn, ‘Community Health Workers as Agents of Health Promotion: Analyzing Thailand’s Village Health Volunteer Program’, *Journal of community health*. 40 (2015). 10.1007/s10900-015-9999-y.

12 Phudit Tejavataddhana, Wichukorn Suriyawongpaisal, Viji Kasemsup, Thunwadee Suksaroj, ‘The roles of village health volunteers: COVID-19 prevention and control in Thailand’, *Asia Pacific Journal of Health Management*, 15(3), (2020): 18–22; Kittiporn Nawsuwan, Noppcha Singweratham, Navarat Waichompu, Kitchakorn Chayakul. ‘ความสำเร็จในการดำเนินงานควบคุมโรคติดต่อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ในชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในประเทศไทย’ [‘The Successful Implementation of Novel Coronavirus (COVID-19) in the Community of Village Health Volunteers (VHVs) in Thailand’]. *Princess of Naradhiwas University Journal*, 12(3), (2020): 195–212; Proynt Modchang, Poonsuk Pramoratet, and Pitak Panprem. ‘Village Health Volunteers (Volunteers) with Information Technology Amidst the COVID-19 Epidemic’, *2021 Joint International Conference on Digital Arts, Media and Technology with ECTI Northern Section Conference on Electrical, Electronics, Computer, and Telecommunication Engineering*, (2021): 53–256; Nayawadee Kaweenuttayanon, Ratrawee Pattanarattanamolee, Nithikorn Sorncha, and Shinji Nakahara, ‘Community surveillance of COVID-19 by village health volunteers, Thailand’, *Bulletin of the World Health Organization*, 99(5), (2021): 393–397; Phannathat Tanthanapanyakorn, Tammasak Saykaew, Pravi Ampant, Klarnarong Wongpituk, ‘Effective Role of Village Health Volunteers (VHVs) in Response to the COVID-19 Pandemic Emergencies in Thailand’, *International Journal for Innovation Education and Research*. Vol. 9 No. 11, 2021,

is a study on Covid-19 and community health workers (CHWs) in general in the comparative perspective of Southeast Asian countries of Bangladesh, Bhutan, India, Indonesia, Maldives, Myanmar, Nepal, North Korea, Sri Lanka, Thailand, and Timor-Este.¹³ However, none of these studies discusses the role of the religious and philosophical beliefs and values held by the VHVs as a factor in their public health volunteerism. This is surprising because 95 percent of the Thai population are Theravāda Buddhists, and Buddhism pervades every aspect of Thai culture and beliefs. Hence, we see the need to explore VHVs in relation to the dominant religious culture of Thailand and its motivating force.

The Nature of (Theravāda) Buddhist Ethics and Volunteerism

The idea of connecting religious belief to volunteerism is quite commonplace. Volunteering, as going beyond one's own duty, has a long and deep religious background, at least in Christianity. For example, the well-known parable of the Good Samaritan (Lk 10:25-37), where the Samaritan goes beyond his duty to help another who is suffering, can be seen as a motivation and example for Christians to become volunteers. Volunteerism has become widespread in countries with a Christian heritage, and there are also various analogical motivating religious factors in Jewish and Islamic communities. What about Buddhism's role, specifically Theravāda Buddhism, in the culture of the VHVs in Thailand? Is volunteerism in Thailand an exception in being utterly devoid of religious roots and motivation, or is it possible to trace back the success of the public health measures and the VHVs in Thailand to the religious and moral teachings of Buddhism? We hypothesise that (Theravāda) Buddhism in Thailand significantly contributes to the public health volunteer culture in the country.

To argue that Theravāda Buddhism plays a role in the success story of Thai public health may be somewhat surprising to some because Buddhism is often claimed to be rather individualistic in its overall orientation. Altruistic helping of *others* is not considered to be so ultimately important as helping *oneself*. This is especially the case for Theravāda Buddhism, which is the type of Buddhism practised in Thailand and in Myanmar, Cambodia, Laos, and Sri Lanka. The main emphasis of the Theravāda practice is indeed *individual* attainment of Liberation, known as *nibbāna* (นิพพาน *nippaṇ*). Our claim that volunteering in Thailand is related to the Thai Buddhist culture may be seen as contrary to the works of other scholars.¹⁴ For example, in a study of the political

255–260; Chuniha Jamjumrus, 'Health Promoting Behaviors of COVID-19 Prevention among Village Health Volunteers at Uthai Thani Province, Thailand', วารสารศูนย์อนามัยที่ 9: วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม, 15(38), (2021): 645–658; Natthaprang Nittayasoot et al., 'Public health policies and health-care workers' response to the COVID-19 pandemic, Thailand', *Bulletin of the World Health Organization*, 99(4), (2021): 312–318; Jiaviriyaboonya Poonnatree, 'Anthropological study of village health volunteers' (VHVs) socio-political network in minimizing risk and managing the crisis during COVID-19', *Heliyon*, Volume 8, Issue 1, 2022.

13 Supriya Bezbaruah et al., 'Roles of community health workers in advancing health security and resilient health systems: emerging lessons from the COVID-19 response in the South-East Asia Region', *WHO South-East Asia Journal of Public Health*, Volume 10 (3), Supplement 1, (February 2021): 41–48.

14 There is a long and complex discussion of whether Buddhism in general and Theravāda, in particular, is individualistic. The older, widely influential view of Max Weber (1864–1920) of Buddhism as individualistic is rarely accepted without qualification by today's experts. However, the precise nature of Buddhist ethics as related to Western concepts is debated. Influential scholars, such as Damien Keown (*The Nature of Buddhist Ethics* (New York: Palgrave Macmillan, 1992); *Buddhist Ethics: A Very Short Introduction*. (Oxford: Oxford University Press, 2005)), argue for affinity with Aristotle's virtue ethics. This would make Buddhist ethics deeply socially relevant. Others even go further: for instance, Peter Harvey, in his *An Introduction to Buddhist Ethics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), reports 'a number of Buddhist writers, primarily Theravādins, [who] have sought to articulate a "Buddhist economics" that is different from the capitalist or Marxist-influenced economics that have been the dominant influence on most Asian governments in the post-war era. A stimulus to many of these efforts was a short article on "Buddhist Economics" by the Catholic writer E. F. Schumacher, an advocate of intermediate technology and critic of Western development models who had been an economic adviser in Burma.' (pp. 215–225) The efforts of these writers, many of them Thais, such as Buddhadasa (1906–1993), Prayudh Payutto (1938–), and Sulak Sivaraksa (1933–), may be viewed as an attempt to go beyond Western individualism. However, this still does not make Theravāda's religious communities

ramifications of the Thai government's responses to Covid-19, Henning Glaser, the Director of the German-Southeast Asian Center of Excellence for Public Policy and Good Governance (CPG) at the Faculty of Law, Thammasat University, in Bangkok argues that (Thai) Buddhism is a negative force pushing the society in an individualistic and socially disengaged direction. Instead of contributing to volunteerism and managing public health crises, Glaser sees Buddhism as a contributing factor to what he perceives to be a lack of social institutions that provide security and support beyond one's own immediate circles of family and friends.¹⁵ He writes:

On a cultural level, this might be partly attributed to the dominance of Theravāda Buddhism in Thai society, which stresses a strong sense of individualism. This is different, for instance, from Islamic groups in Thailand and in Muslim-dominated neighboring countries where the concept of 'ummah' provides strong incentives to maintain religiously defined social support groups and significant religious associations with strong social functions.¹⁶

Indeed, we need to acknowledge that only a few Buddhist social support organisations explicitly express Theravāda identity. Thai Buddhist tradition defines rather strict and narrow roles for the monks, and it is understood broadly in Thailand that the monks' part does *not* include social work. This is in sharp contrast to the Mahāyāna tradition, where monks and temples work directly for the betterment of society. A clear example is the Tzu Chi Foundation in Taiwan, a large Buddhist organisation devoted to social work and support. This type of organisation is possible in Taiwan, a predominantly Mahāyāna Buddhist culture, because of the basic teachings of Mahāyāna Buddhism that emphasise working for the alleviation of suffering of all beings rather than for oneself alone. There is also an entire movement of so-called (Socially) Engaged Buddhism rooted in the life and work of non-Theravāda Buddhist activists and scholars, such as Bhimrao Ramji Ambedkar (1891–1956) in India, Thích Nhất Hạnh (1926–2022) in Vietnam, and many others in the West.

We claim that cultures of Theravāda Buddhism, such as the ones in Thailand, provide (pace Glaser) a potent form of social support for public health volunteerism, even though in some sense, the cultures may be viewed as individualistic. However, the kind of support given by the Theravāda Buddhist temples in Thailand is informal and indirect.¹⁷ A familiar scene is that of the

as explicitly socially engaged as Mahāyāna's or other religious communities. In the latest and most sophisticated stage of the discussion, it has been argued by Donna Lynn Brown ('Is Buddhism Individualistic? The Trouble with a Term', *Journal of Buddhist Ethics*, Volume 28 (2021): 55–99), that 'the term "individualism" causes trouble' and that 'contemporary scholars who deem it wholly negative, use it as an archetype, or use it to symbolize Western modernity ... [which leads] into overlooking what data show' (Brown, 'Is Buddhism', 89). Our approach may be taken as a confirmation of Brown's point: regardless of whether and in which sense Theravāda doctrine and practice is 'individualist', it informs 'non-individualist' beliefs and habituates virtues such as those characteristic of VHVs.

15 Henning Glaser, 'Thailand's Covid-19 Struggle: Conditions, Consequences, Revelations', *Asia Fighting Covid-19 paper series*, 2021 (Bangkok: Thammasat University), 11.

16 Henning Glaser, 'Thailand's Covid-19 Struggle', note 29. According to Glaser, 'dysfunctional socio-political dynamics ... represent[s], from a conservative perspective, an inherent operational principle of Thai society, rooted in its fundamental values derived from an orthodox interpretation of Theravāda Buddhist ethics. According to the latter's central assumption of the life-defining consequences of past deeds and merits, inequality is just an inevitable consequence of the cosmic law of dharma, the distributive justice of Buddhist political theology which is forming a core part of Thailand's national ideology.' (Glaser, 'Thailand's Covid-19', 12). Somewhat inconsistently and without proper insight, however, Glaser also claims that Thailand has 'a social aid system which is the traditionally semi-official function of the state-regulated Buddhist community in providing social services. While monasteries as traditional providers of social services are doing their best to mitigate the consequences of the crisis, many are reported to be struggling themselves given the scale of the problem and their own dependency on alms.' (Glaser, 'Thailand's Covid-19', 10).

17 Our claim is in harmony with the anthropological research of Juliana Essen (Juliana Essen, 'Buddhist Ethics in South and Southeast Asia', in Daniel Cozort, James Mark Shields, eds. *The Oxford Handbook of Buddhist Ethics* (Oxford: Oxford University Press, 2018), 260–278). In her excellent survey, she identifies five types of ethics distinguishable in South and Southeast Asia, namely political/royal, monastic, engaged (e.g., in environmental issues), karmic/lay, and worldly/urban. She provides various examples of non-direct channels 'that bridges the individualism of Buddhism and the sociality of lay life', such as the so-called 'transfer of karma' (Essen, 'Buddhist Ethics', 274). Our paper may be viewed as complementary to her chapter. What she mainly discusses in the domain of environmental

lay people talking to the monks in the temples about their problems, asking the monks for advice. This may not be the same as the temple organising its own organised social support structure, the kind that exists in Taiwan and Mahāyāna societies. Still, it is an effective form of social support, given that more than 30 000 active temples (wats) are spread throughout the kingdom. Theravāda Buddhism, similarly to other types of Buddhism, encourages its practitioners to cultivate various virtues, four of which are known as *brahmavihārās*, lit. ‘abodes of Brahma’ (พรหมวิหาร 4, *phrom wihan 4*), consisting of loving-kindness (เมตตา, *metta*), compassion (กรุณา, *karuna*), sympathetic joy (มุทิตา *muthitaa*), and equanimity (อุเบกขา, *upekkhaa*).¹⁸ Compassion, for instance, is sometimes considered as one of the key aspects for Buddhism, along with ‘wisdom’ (*prajña*), especially in the Mahāyāna tradition.¹⁹ The original Sanskrit word *karuṇā* for compassion means the desire to alleviate all sentient beings’ suffering and the commitment to help alleviate it. According to this Buddhist teaching, this desire and the corresponding action arise from the realisation that all things are interdependent. Nothing exists on its own without being related to others; these relations that a thing must have to others constitute the being of the thing in question. Thus, compassion comprises the feeling one has toward others and the more objective aspects of the genuine altruistic commitment with the underlying understanding that entities are interdependent. This is one of the vital Buddhist virtues that helps devout Buddhists to perform volunteer work. Moreover, these actions are also valuable as a means towards individual liberation and merit-making (ทำบุญ, *tom bun*).²⁰

Despite the motivating force of Buddhist philosophy, Thai monks are not supposed to become active in social work in Thailand. Hence, the organisations that take up the role in Thailand are secular in nature. The VHVs, being organised by the Thai government, represent an attempt to create a close connection between the government and the people. The government gives the VHVs instructions and training through the Ministry of Public Health. As they know their villages and fellow villagers well, the policy implementation can become very effective. However, we have so far only limited and rather an anecdotal empirical confirmation of the claim that the primary motivation for the VHVs to become volunteers is due to their Buddhist belief, the fact that most of them are Buddhists, and that there is the teaching of merit-making and *karuna* and other virtue cultivation should be sufficient to make our hypothesis a good candidate for further studies in this regard. A lay Theravāda Buddhist is expected to be compassionate and in a concrete, socially relevant, and active sense to progress in their virtue and individual spiritual path.

Does Theravāda Buddhism Contribute to Village Health Volunteer Culture?

To corroborate our hypothesis that Theravāda Buddhism has a significant motivating role in flourishing volunteer culture in Thailand, we conducted in May and June 2022 semi-structured interviews with seven VHVs who live around Wat Daeng Temple in Nonthaburi, Thailand (a part of the Bangkok Metropolitan Region). We did not know the interviewees but were helped by

or political-social concerns we do for public health and volunteerism. We also ‘counter claims that Buddhism is an apolitical, purely individualistic or asocial, world-renouncing religion’ and aim to show ‘the plurality and complexity of ethical Buddhist practice in the region.’ (Essen, ‘Buddhist Ethics’, 276).

18 Jay L. Garfield, *Buddhist Ethics: A Philosophical Exploration* (Oxford: Oxford University Press, 2022), ch. 9.

19 Paul Williams, *Buddhist Thought: A Complete Introduction to the Indian Tradition* (Routledge, 2020); Jay L. Garfield. *Buddhist Ethics*. 111–115.

20 The text of this paragraph has been partially adopted from our work: Soraj Hongladarom and Daniel D. Novotný, ‘Autonomous Vehicles in Drivers’ School: A Non-Western Perspective’, in: *Autonomous Vehicle Ethics: The Trolley Problem and Beyond*, eds. by Ryan Jenkins, David Černý, and Tomas Hříbek (Oxford: Oxford University Press, 2022), ch. 6.

Mrs Atikarn Hongladarom, a registered nurse who work at the Wat Daeng Tambon Hospital. Part of Mrs Atikarn Hongladarom's work involves coordinating with the VHVs in the area, so she knows many of the volunteers personally. Wat Daeng is a Buddhist temple on the bank of the Chao Praya River, some 30 kilometres north of central Bangkok. It is in a rapidly changing community, from rural to urban residential. The Tambon (Subdistrict) Hospital is next to a primary school, the Wat Daeng Elementary School, directly adjacent to the temple. The VHVs in the area are active, and the remaining rural communities are closely united. Traditionally, the land surrounding the temple was predominantly used as fruit orchards. Still, due to the expansion of the Greater Bangkok metropolitan area, much of the land has been sold to make room for urban housing communities.

Nonetheless, the traditional rural fruit-growing communities are there, and the VHVs come from this group, as the dwellers of the housing communities usually go to private clinics or hospitals in Bangkok for their health needs. We asked some VHVs in the area about their motivation to become VHVs and whether and, if so, to what extent their Buddhist belief influenced their decision (all interviewed VHVs were Buddhists – it would be interesting to interview Muslim VHVs who are there in Nonthaburi also, but due to the time constraint we were able only to interview the Buddhist VHVs). One interviewee, Nong, aged 78, told us the following:

'I became a VHV after I retired from my job. I used to work at the Nonthaburi Hospital as an admin staff member. I did not study nursing because I was afraid of blood and wounds. I stayed at the hospital for seven years and then moved to work at the General Pharmaceutical Office until I retired. Then I was involved in community service and started to know more people in my community. When I worked, I did not have time to know my neighbours closely because I had to go to work every day. Then the Municipality had the policy of establishing VHVs, and then I reflected on myself. I had worked for the government for 40 years, and I wanted to do something to serve our country before I died. So, I decided to apply to become a VHV. ... Another reason is that I wanted to use my time to help others as much as possible. I felt good working for others, helping them in various ways, as well as helping the work of the tambon [subdistrict] hospital.

'My Buddhist belief in the four brahmavihārās guided me in my life. We must share what we have with others; helping others makes us happy too.'

Another interviewee is Somruethai, 42, the Head of the Tambon (Subdistrict), where the Tambon Hospital and the Wat Daeng Temple lie. She is a well-respected figure in the community, and apart from her work as the elected Head of the Tambon, she also volunteers as a VHV. She told us the following:

'Before becoming a VHV, I worked as Head of Village no. 3 and Head of the Tambon Saima. I love volunteering and helping other people. Working as a VHV allows me to care for people, especially when they are sick. I can also help with preventing diseases. I have been a VHV for more than ten years, helping people gain access to public health services such as vaccines for dengue fever and Covid-19. I campaigned to prevent dengue fever and screen those with non-communicable conditions such as hypertension, diabetes, and high cholesterol. Being a Buddhist has helped me a lot in being kind to others and helping those in need. I love to help relieve others from their suffering; that is why I have become a VHV.'

Another, Sangsuree, 54, answered as follows:

'The reason why I decided to become a VHV is that I want to help those who are disadvantaged in society. I want them to gain more chances in life. I am very happy to do this job. Buddhists love to help others to get away from suffering and hardship. Helping others gains me more merit as

a Buddhist practitioner.’

Thai VHVs are predominantly women, but the following is a man, Pramote, 68, who answered the following:

‘I used to be head of a community, and we took care of disabled people and the elderly in the area. This led me to apply to become a VHV so that I could continue to help them. I believe that I still have what it takes for me to do this volunteer work without expecting anything in return. I think that being a Buddhist is important in my volunteering because the religion teaches about being kind and beneficial to others. Everyone helps each other without expecting any material benefits.’ What we can see in these interviews is that the motivation for becoming a VHV is the desire to help others. When asked about whether their Buddhist belief has anything to do with this motivation, they answered that the idea did have a connection with their decision to volunteer. One respondent mentions that volunteering incurs merits (บุญ, *bun*) for their work. In Buddhism, merit is a crucial concept, especially for the layperson, because it constitutes the very reason to become and remain a Buddhist in the first place. Merit can be acquired by donation (*dāna*), practising morality (*sīla*), and contemplation (*bhāvanā*). Our interviewees consider volunteering as a form of donation (*dāna*) because one donates one’s time and effort to helping others. Thus, public health volunteering is a way to make merit and is considered something every Buddhist is expected to do.

Moreover, there is further anecdotal evidence concerning this hypothesis that one may also easily find on the internet. For instance, a video clip on the Village Health Volunteers’ Facebook page says that the main reason these villagers have become VHVs is that the villagers are their families. They feel that there is a bond between them and these villagers. They say they feel happy doing the volunteer work, and when the villagers are grateful to them, they feel more inspired to continue their work.²¹ The way these people describe their VHV experience indicates that their Theravāda Buddhist faith (ศรัทธา, *satthaa*) inspires them. Ideas such as mutual bond and connectedness, happiness related to good deeds, alleviation of suffering, etc., are considered to be typically Buddhist attitudes. The cultivation of these attitudes, virtues, and feelings associated with doing a good action for others and gaining merit are very likely habituated in the local religious community, school, and family.

A possible concern one may raise is that the feeling of happiness that emerges from the VHVs’ work does not stem from their Buddhist faith only; in fact, there is a sizable number of VHVs who profess other religions, such as Christianity and Islam, or no religion at all, so there may not be any link between VHV and Thai Buddhist culture. We reply that we do not claim here that VHV is exclusive to Thai Buddhism. One could feel that one is doing God’s work, or one could feel that one is embarking on the Buddhist path toward eventual Liberation, or one is just a secular altruist; the result is that one willingly does volunteer work. We suggest here, however, that despite the apparently entirely secular character of the VHV as an institution and the individual focus of Theravāda culture in Thailand, there is significant, even if indirect religious support for VHVs there. Indeed, one needs to do more quantitative empirical research, going beyond our few qualitative results, to show more clearly an actual connection between the Buddhist VHV’s faith and their decision to do the volunteer work; the hypothesis, however, is vital as there are clear interrelations between the two.²²

21 See various testimonies available at: อสม.ออนไลน์ [Volunteer Online], Facebook, 1st July 2022, <https://www.facebook.com/aorsormor/>.

22 One may try to press the objection further. What if a VHV happens not to profess any religion at all? This is a trend among the younger generations of Thai people, many of whom have become disillusioned with the country’s traditional, mainstream Buddhist practices. We reply, again, that the sense of fulfilment and happiness that emerges from doing the volunteer work is not specific to Thai Buddhism. One may have a clear non-religious motivation for altruism and social work similar to a Buddhist VHV. We do not consider religion a necessary condition for volunteerism; we just argue that it is sufficient for many devout Theravāda practitioners in Thailand.

Conclusion

This paper addresses the role of volunteerism and community work in Thailand during the Covid-19 pandemic. Volunteerism, expressed especially in the organisation of Village Health Volunteers (VHVs), is arguably one of the significant factors explaining Thailand's comparative success in dealing with the pandemic, which also exceeds the response and efficiency of many more affluent countries, especially in the West. While Thai volunteerism is well-described in the scholarly literature, we observe that there is little to no attention given to its relations to the predominantly Buddhist culture in the country. We argue here that public health volunteerism is indeed rooted in Thai Buddhism. However, this claim faces an objection that the particular tradition of Buddhism practised in Thailand is individualistic and prevents monks (as a sort of a Thai Buddhist elite) from being involved in volunteerism and in social and charitable works. We argue that Thai Buddhism indirectly contributes to volunteerism culture via the beliefs of merit-making and the cultivation of Buddhist virtues, such as compassion (*karuṇā*). Hence, Theravāda Buddhism is not a negative but a positive motivating factor for volunteerism and efficient pandemic response. While our paper presents only limited new empirical findings, it draws attention to the importance of researching complex and often surprising influences that religious and moral traditions play concerning public health challenges and crises. Public health authorities would likely benefit from considering more systematically the positive potential of religious cultural traditions. Further research is needed also into legal and institutional frameworks that make religiously motivated volunteering well-integrated into public health systems.

Acknowledgments: Parts of this paper were presented at the conference 'Ethics in the 21st Century' at the University of South Bohemia in České Budějovice (23/06/2022). We thank the participants for their discussion. We are furthermore grateful to the reviewers of this journal for their comments and suggestions that have helped us to substantially improve our paper. For further comments we would like to thank Jan Černý (Worcester, MA), Jaroslav Flegr (Prague), Onur Hyirli (Ankara), and especially Klára Matoušková (Amherst, MA).

Contact:

Prof. Soraj Hongladarom, Ph.D.

Chulalongkorn University,

Faculty of Arts

Department of Philosophy

254 Phayathai Road, Pathumwan, Bangkok 10330 Thailand

Soraj.H@chula.ac.th

Daniel D. Novotný, Ph.D.

University of South Bohemia

Faculty of Theology

Department of Philosophy and Religious Studies

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

novotnyd@jcu.cz

Soudržnost komunity a sociální učení církve ve světle virových omezení¹

Stuart Nicolson

DOI: 10.32725/cetv.2022.010

Abstrakt

Nedávná společenská omezení reagující na riziko šíření viru vrhla světlo na řadu problémů ve společnosti, z nichž mnohé – alespoň do určité míry – řeší sociální nauka církve svým učením o subsidiaritě, participaci a solidaritě. Tento článek se snaží ukázat, že rozvíjení přítomnosti těchto učení v porozumění a dialogu, aby mohly být vhodným způsobem a na vhodném místě implementovány na místní úrovni, což může vést k širší diskusi o soudržnosti a rozvoji komunity, by prospělo jak komunitám, tak i jednotlivcům, a tím celé společnosti a obecnému dobru. Učení církve v těchto třech oblastech je reflektováno ve světle nedávných restrikcí a také našeho povolání rozvíjet nejen učení církve, ale zároveň i naši připravenost a schopnost jej vysvětlit, včetně zdroje tohoto učení, jsme-li k tomu vyzváni. Proto tento článek nedochází pouze k závěru, že je možné, aby subsidiarita, participace a solidarita pomáhaly rozvíjet a zlepšovat soudržnost komunity, ale také že výzvy Písma a II. vatikánského koncilu k připravenosti a sdílení vlastního přesvědčení zahrnují tuto oblast našich životů. Lze je rozvíjet větším zastoupením sociální nauky církve v širším vzdělávání, zejména – avšak nikoli výhradně – na univerzitní úrovni a v kněžské formaci, a také účinnější prezentací těchto myšlenek v rámci dialogu s ostatními v místních komunitách, což by komunitám mohlo dopomoci k lepší připravenosti na neočekávané situace v budoucnu.

Klíčová slova: soudržnost komunity, subsidiarita, participace, solidarita, obecné dobro, vzdělávání, připravenost, dialog, katolická sociální nauka, apologetika

Účinky celostátního lockdownu a restrikcí v této době upozornily na základní problémy současných společností, které coby postmoderní stále více inklinují k binárnější struktuře státu a jednotlivců. Skutečnost, že dnes existuje v různých společnostech různá, nicméně nedostatečně rozvinutá míra soudržnosti na úrovni místní komunity – v prostoru mezi státem a jednotlivci, vedla k uzavření lidí doma během lockdownů. To přispělo k tomu, že se někteří lidé potýkali s řadou problémů, například měli potíže s duševním zdravím, byli nuceni zůstat doma – ať už s příjmem, či bez něj, silně narušeno bylo vzdělávání a senioři, nemohoucí, zranitelní a izolovaní někdy zůstali bez podpory a osamoceni. Nedostatečně rozvinutá soudržnost místní komunity,

¹ Tento příspěvek byl podpořen projektem GAJU 138/2019/H.

kteřá se projevuje různými způsoby a v různé míře na různých místech,² ukazuje, jak dnešní společnost obecně postrádá komunitní ráz a že čtvrti byly pro některé v dobách silnějších omezení kvůli viru někdy spíše jako izolovaná nemocniční oddělení. I když se objevily určité lokální reakce na problémy, organizované v daném místě například radnicemi, farnostmi nebo dokonce celebritami, obecný nedostatek charity a soudržnosti komunity ve společnosti vedl k problémům, kterým by se jinak bylo možno během omezení, a zvláště za lockdownu vyhnout.³

Obecná reakce na virus v různých zemích mohla mít více na zřeteli obecné dobro i zároveň lidskou důstojnost, namísto upřednostnění utilitární verze obecného dobra, vnucené zejména v Číně či Austrálii, která je navržena tak, aby snížila specifické statistiky za zdánlivě jakoukoli cenu. Sociální učení církve (SUC)⁴ obsahuje tři klíčové prvky, které zásadně přispívají jak k důstojnosti člověka, tak k obecnému dobru. Těmi jsou subsidiarita, participace a solidarita, z nichž každá mohla být více rozvinuta a tím i účinnější. Tyto myšlenky nejlépe fungují na lokálnější úrovni, se subsidiaritou jako klíčovým prvkem, a proto jsou důležité místní komunity. Společnost však není připravena reagovat takovým způsobem, který by přinesl zvrát obecně centralizovaného dlouhodobého trendu ve společnostech.

Prostor mezi státem a jednotlivcem je obecně nedostatečně vyplněn, což je na některých místech obzvláště patrné. Tento prostor poskytuje příležitost k rozvoji soudržnosti místní komunity, která nabízí možnost sdílení nápadů a vytváření vazeb s ostatními. Pro křesťany je to šance sloužit a ukazovat plody víry jako formu evangelizace – spíše činy než pouhými slovy jako dobří svědci křesťanské víry. Zejména nedávná společenská omezení byla pro křesťany velmi dobrou příležitostí oslovit – vhodnými způsoby – své okolí. Katolická reakce se bohužel na mnoha místech až příliš často zaměřovala více na omezení týkající se přístupu do kostelů a ke svátostem.⁵ K proaktivnější odezvě – oslovování potřebných v našich komunitách – mohlo dojít, pokud by se ve farnostech, diecézích a místních komunitách během stabilnějších dob dostalo SUC většího porozumění a zviditelnění, k čemuž ostatně církev věřící vybízí – dosáhnout toho tím, že se naučíme jak pomoci bližnímu, ať už je křesťanského vyznání nebo ne. Zvyšováním porozumění SUC ze strany duchovních, aktivních laiků a s podporou akademiků, jak žádá církev, lze dosáhnout výraznějšího křesťanského vkladu do života místní komunity. Zde se sice může časem otevřít prostor pro další bádání, jak lze ideály SUC praktičtěji prozkoumat v širším společenském měřítku, zejména podporuje-li stát takový vývoj, ovšem toto téma již přesahuje rámec našeho příspěvku. Jeho cílem je spíše vyzvat aktivní křesťany, aby reagovali na problémy spjaté s nedávnými omezeními tím, že se budou učit, sdílet a zkoumat, jak lze SUC efektivně využít v místním prostředí ke zlepšení soudržnosti místní komunity.

2 Například polovina dotázaných Britů nezná jméno svého souseda: Sarah Lumley, 'One in 20 adults have never spoken to their neighbour – and half don't know their name', *Hull Daily Mail*, 24. května 2022, <https://hulldailymail.trem.media/news/uk-world-news/next-door-neighbours-never-speak-7118363.amp>.

3 Srov. např. Bynne Gilmore, Rawlance Ndejjo, Adalbert Tchetchia et al., 'Community engagement for COVID-19 prevention and control: a rapid evidence synthesis', *BMJ Global Health* 5, (2020), <http://dx.doi.org/10.1136/bmjgh-2020-003188>.

4 SUC je celá oblast církevního učení obsažená v mnoha dokumentech. Její velká část je shrnuta v *Compendium of the Social Doctrine of the Church* (KSNC): Pontifical Council for Justice and Peace, *Compendium of the Social Doctrine of the Church*, The Holy See, 2004, https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_en.html.

5 Studie katolických reakcí na restriktce se týká především témat omezování přístupu do kostelů a témat duchovní pomoci (různé grafy), ale konečná data průzkumu se týkají pomoci potřebným, což velmi obecně ukazuje, že pomoc takovým lidem ze strany farnosti během omezení celkově poněkud poklesla (graf 17), Daniel Arasa, Lidia Kim, Jean-Florent Angolafale, and Daniele Murrighili, 'The response of Roman Catholic priests to Covid-19: A case study on the pastoral and communication activities of nine dioceses worldwide during the first months of the pandemic', *Church, Communication and Culture* 7, no. 1 (2022): 238–263, <https://doi.org/10.1080/23753234.2022.2038647>. Obecná prohledávání farních a diecézních webů v sekci „Covid response“ ukazuje, že hlavním tématem byla spíše omezení než oslovování potřebných.

Nejprve se tato práce bude zabývat problémy, které byly zdůrazněny zejména během nedávných restrikcí. Dále navrhne, jak by mohly alternativní přístupy vycházející z SUC změnit situaci některých lidí, a to zejména během celostátních lockdownů; článek prozkoumává tři prvky SUC jako případný příspěvek k diskusím na místní úrovni o jejich aplikovatelnosti při rozvoji soudržnosti místní komunity. Závěrečná část uvádí, jak Písmo a církve vyzývají aktivní křesťany ke studiu a sdílení tohoto učení, což může vést k nové či lépe rozvinuté aktualizaci a rozvoji v rámci místních komunit. Takové prozkoumávání myšlenek obsažených v SUC, jak si je lidé více uvědomují, může vést k organickému rozvoji jejich využití ve prospěch rozvoje místních komunit a jejich soudržnosti, zejména ve světle nedávných omezení.

Zlepšením soudržnosti komunity na základě přenechání větší odpovědnosti místním komunitám (subsidiarita) a na základě umožnění participovat a rozvíjet solidaritu může křesťanská charita (caritas) a služba (diakonie) dosáhnout vyšší účinnosti a zároveň i vejít do širšího povědomí: dobré křesťanské svědectví. Díky své práci s ostatními a vedle nich mohou časem aktivní věřící pomáhat druhým rozvíjet porozumění církevnímu učení, což nevyhnutelně vede k otázkám ohledně víry. Jak Písmo, tak II. vatikánský koncil vyzývají věřící k připravenosti a schopnosti adekvátně reagovat, aby se jako křesťané zapojili do společnosti a pomáhali ostatním učit se – například –, jak rozvíjet tři námi sledované prvky SUC, což může pomoci našemu bližnímu, křesťanu nebo jinému.

Učení se z omezení

Spíše než o studii konkrétních zkušeností nějaké společnosti s omezeními způsobenými virem se v tomto příspěvku jedná o úvahu o obecném obrazu, kdy politika hledání obecného dobra ve zdravotnických statistikách o průběhu virové situace nevzala v potaz problémy v mnoha jiných oblastech.⁶ Rovněž se lišily zkušenosti lidí z městských a venkovských oblastí, stejně tak z oblastí disponujících různou úrovní místních struktur, co do zázemí, služeb atd. Skutečně jsou tací, kteří si na covidová omezení téměř nemohli stěžovat, např. kvůli úlevě od stresu v práci nebo dojíždění, a dokonce se můžeme setkat i s lidmi, kteří z nich měli osobní prospěch, např. ve smyslu získání více času stráveného doma s rodinou nebo ve smyslu finančního prospěchu – například vlastnictví společnosti vyrábějící respirátory.⁷ Nicméně obecně řečeno, významný počet lidí byl negativně ovlivněn mnoha různými způsoby. Příklady zahrnují omezení pohybu na úzkou městskou zástavbu vytvořenou spíše pro obyvatele trávící většinu dnů v práci nebo ve škole,⁸ nebo v rámci venkovských oblastí s omezenou možností obstarání základních potravin,⁹ kde jsou lidé odkázáni na veřejnou dopravu nebo pomoc druhých, příp. kde hrozí neschopnost zaplatit za jídlo.¹⁰ Mezi

6 To nezahrnuje ekonomické problémy (např. problémy s dodavatelským řetězcem, inflace, narušení podnikání a zaměstnanosti), dále zdravotnické problémy (čekací listiny na operace apod.) a omezené místní služby atd. zejména ve venkovských oblastech.

7 Srov. například Clare Dyer, 'Covid-19: Unusable PPE worth £4bn will be burned, says spending watchdog', *BMJ*, 10. června 2022, <https://doi.org/10.1136/bmj.o1435>.

8 Srov. například Dagmar Kutsar, and Leena Kurvet-Käosaar, 'The Impact of the COVID-19 Pandemic on Families: Young People's Experiences in Estonia', *Frontiers in Sociology* 6, (2021), <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.732984>; na toto téma též Jenny Preece, Kim McKee, David Robinson, and John Flint, 'Urban Rhythms in a Small Home: COVID-19 as a Mechanism of Exception', *Urban Studies*, (06/2021), <https://doi.org/10.1177/00420980211018136>.

9 Srov. například Katherine Kent, Laura Alston, Sandra Murray, Bonnie Honeychurch, and Denis Visentin, 'The Impact of the COVID-19 Pandemic on Rural Food Security in High Income Countries: A Systematic Literature Review', *International journal of environmental research and public health* 19, no. 6 (2022), <https://doi.org/10.3390/ijerph19063235>.

10 Srov. například Fatemeh Eskandari, Amelia A. Lake, and Mark Butler, 'COVID-19 pandemic and food poverty conversations: Social network analysis of Twitter data', *Nutrition Bulletin* 47, (2022): 93–105, <https://doi.org/10.1111/mbu.12547>.

další problémy patřilo narušení výuky,¹¹ ztráta podnikání nebo zaměstnání,¹² problémy s duševním zdravím (vznik nových nebo zhoršení stávajících problémů),¹³ omezený přístup k nezbytným službám.¹⁴ Dále – zejména ve venkovských oblastech – mohli lidé izolovaní či ti, kterým nebylo dobře, ztratit přístup k potravinám nebo palivu, jako je uhlí či naštípané dříví.

V současné době velká část binárních diskusí považuje celostátní lockdowny (a dlouhé seznamy¹⁵ dalších specifických omezení) za nezbytné pro ochranu všeobecného zdraví a zdravotnických služeb, zatímco jiným důležitým debatám a úvahám (jako je kvalita života, socioekonomická situace, komunity a respektování zákona atd.) je věnována menší pozornost. Obecné reakce mají tendenci odrážet již zavedené zakořeněné pozice. Příkladem je jedna nedávná metastudie, která tvrdí, že omezení byla příliš silná a „neefektivní“,¹⁶ zatímco zastánci celostátního lockdownu tvrdí, že použité studie byly účelově vybrány s ohledem na požadovaný závěr.¹⁷ Nicméně, nehledě na přesnost kterékoli z těchto pozic, pro pozitivní posunutí lidstva do – doufejme – doby postcovidové, bude nutné „podívat se na vědu“ objektivně, protože předem zaujaté pozice vedoucí k metodám vhodným k nalezení požadovaných výsledků činí situaci spíše politickou a subjektivní než vědeckou a objektivní.

Důležitým bodem metastudie, který byl poněkud přehlížen, je to, že úroveň dodržování pravidel ze strany členů každé společnosti je také důležitá.¹⁸ To nezahrnuje pouze prokazování malého

- 11 Srov. například Per Engzell, Arun Frey, and Mark D. Verhagen, 'Learning loss due to school closures during the COVID-19 pandemic', *Proceedings of the National Academy of Sciences* 118, no. 17 (2021), <https://doi.org/10.1073/pnas.2022376118>.
- 12 Srov. například Minyahil Assefa, 'COVID-19 Lockdown Restrictions and Small Business Survival Strategy: Government Supporting Schemes', *Business Perspectives and Research*, (12/2021), <https://doi.org/10.1177/22785337211045182>; srov. též Robert Anderton, Vasco Botelho, Agostino Consolo, António Dias da Silva, Claudia Foroni, Matthias Mohr, and Lara Vivian, 'The impact of the COVID-19 pandemic on the euro area labour market', *ECB Economic Bulletin*, no. 8 (2020), https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2021/html/ecb.ebart202008_02~bc749d90e7.en.html.
- 13 Srov. například Berge Sivertsen, Marit Knapstad, Keith Petrie et al., 'Changes in mental health problems and suicidal behaviour in students and their associations with COVID-19-related restrictions in Norway: a national repeated cross-sectional analysis', *BMJ Open* 12, 2 (2022), <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-057492>; též Emily Hewlett, Shunta Takino, Yuka Nishina, and Christopher Prinz, 'Tackling the mental health impact of the COVID-19 crisis: An integrated, whole-of-society response', *OECD*, 12. května 2021, <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tackling-the-mental-health-impact-of-the-covid-19-crisis-an-integrated-whole-of-society-response-0cca0b/>. Pro informace o zhoršení stávajících problémů duševního zdraví srov. Louise Murphy, Kathleen Markey, Claire O'Donnell, Mairead Moloney, and Owen Doody, 'The impact of the COVID-19 pandemic and its related restrictions on people with pre-existent mental health conditions: A scoping review', *Archives of Psychiatric Nursing* 35, 4 (2021): 375–394, <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2021.05.002>.
- 14 Srov. například Shafali Jeste, Carly Hyde, Charlotte Distefano, Alycia Halladay, S. Ray, Mike Porath, Rujuta Bhatt Wilson, and Audrey Thurm, 'Changes in access to educational and healthcare services for individuals with intellectual and developmental disabilities during COVID-19 restrictions', *Journal of Intellectual Disability Research* 64, (2020): 825–833, <https://doi.org/10.1111/jir.12776>; též Cyril Eshareturi, April Wareham, Marcus Rattray, Melanie Haith-Cooper, and Rose McCarthy, 'An exploration of the impact of SARS-CoV-2 (COVID-19) restrictions on marginalised groups in the UK', *Public health* 197, (2021): 6–10, <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2021.05.026>.
- 15 Příkladem je seznam téměř 400 českých opatření: Vláda ČR, 'Measures adopted by the Czech Government against the coronavirus', 09. února 2022, <https://www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/measures-adopted-by-the-czech-government-against-coronavirus-180545/>.
- 16 Jonas Herby, Lars Jonung, and Steve H. Hanke, 'A Literature Review and Meta-Analysis of the Effects of Lockdowns on Covid-19 Mortality', *Studies in Applied Economics*, no. 200 (01/2022), <https://sites.krieger.jhu.edu/iae/files/2022/01/A-Literature-Review-and-Meta-Analysis-of-the-Effects-of-Lockdowns-on-COVID-19-Mortality.pdf>, 2.
- 17 Mediální zpráva s reakcemi vyznívajícemi spíše ve prospěch zjištění: Emily Craig, 'So why did the media ignore a shock study that found lockdowns didn't work? MailOnline was one of just three major outlets to report major findings while BBC, Sky and the Guardian looked the other way', *Daily Mail*, 03. února 2022, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10472321/So-did-British-media-largely-fail-cover-study-lockdowns-didnt-work.html>. Mediální zpráva s reakcemi spíše odporujícími zjištěním je Yevgeny Kuklychev, 'Did a Johns Hopkins Study "Prove" Lockdowns Don't Work? What We Know So Far', *Newsweek*, 07. února 2022, <https://www.newsweek.com/did-johns-hopkins-study-prove-lockdowns-dont-work-what-we-know-so-far-1676724>.
- 18 Herby, Jonung and Hanke, 'A Literature Review...', 42–43. Tato problematika byla vidět např. v ČR, ve zprávách jako např. Lucie Protivanská, 'Karanténu či izolaci poruší každý dvanáctý člověk, ukázaly kontroly [Every Twelfth Person Violates Quarantine or Isolation, Inspections Have Shown]', *Idnes.cz*, 29. března 2021, https://www.idnes.cz/karlovy-vary/zpravy/izolace-covid-koronavirus-karantena-kontrola-hygienici-policie.A210329_601211_vary-zpravy_ba; a též v jkk, 'Lidé venku hromadně odkládají roušky [People Outside Remove Masks En Masse]', *Novinky.cz*, 23. dubna 2021, <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/lide-venku-hromadne-odkladaji-rousky-40357892>.

respektu k zákonu (státní autoritě), ale také k ostatním v místní komunitě: k sousedům. Pro něho napomohlo bouření se proti tomu, co je považováno za nespravedlivý zákon, spolu s neznalostí vhodného bezpečného odstupu ke snadnějšímu šíření viru, vedoucímu k dlouhodobějším omezením (což následně způsobovalo snížený respekt k zákonům a státu). Nedostatek soudržnosti v oblasti vertikální dimenze uspořádání společnosti se může stát dualistickou hrou mezi „vládcí a ovládanými“, což vede k tomu, že dvě strany stojí proti sobě v bitvě o autoritu a dodržování,¹⁹ to jasně ukazuje na nedostatečnou funkčnost takové struktury a nepřítomnost myšlenky obecného dobra. Lidé se však obecně stanou rozumnějšími a zodpovědnějšími a budou reagovat adekvátněji, pakliže se s nimi bude v tomto smyslu zacházet. Podíváme-li se tedy na alternativní, lepší řešení, můžeme zvážit, jak rozvíjet naši společnost, její jednotlivce a také její místní komunity. Myšlenka obecného dobra byla nedostatečně rozvinuta ve způsobu provádění konkrétních omezení, kdy jsme se, zejména v nejhorších časech, stáhli (z vlastní vůle nebo z příkazu) za domovní dveře a mnozí z nás ignorovali potřeby svých bližních. Místo toho, abychom se stahovali do menších komunit, existovali jsme v těch co nejmenších, a tak jsme ponechali některé naše sousedy v problematických situacích, které byly v některých případech až fatální. Extrémnější zprávy zahrnovaly konkrétní (ale rozhodně ne ojedinělé) případy, jako je týrání a vražda šestiletého chlapce²⁰ a případ ženy, jejíž tělo bylo nalezeno doma dva roky po její smrti.²¹ Obecnější příklady zahrnují téměř 100 000 britských „ghost children“ chybějících ve vzdělávacím systému: ti, kteří se efektivně nevzdělávají doma, jsou nyní zranitelní vůči aktivitě gangů, obchodování s lidmi, zneužívání nebo zanedbávání atd.²²

Obecně řečeno, ve společnosti existuje jasná potřeba vyjít z doby virových omezení a společenských otřesů s touhou stabilizovat záležitosti v našich životech a v jejich prostředí a katolická sociální nauka může tento proces podpořit: „cílem je uzdravení každého jednotlivce prostřednictvím subsidiárního a solidárního procesu, ve kterém jsou ostatní sociální partneři vyzváni k přispění.“²³ Ovšem vzhledem k okolnostem je rovněž důležité pracovat na lepší připravenosti na jakékoli podobné situace v budoucnu. Existuje mnoho neshod ohledně reakcí a rozhodnutí různých států v souvislosti se šířením covidu-19 od jara 2020, zejména když všeobecná společná západní politika před rokem 2020 hlásala potřebu izolovat zranitelné, aby se umožnilo šíření viru a dosáhlo se kolektivní imunity.²⁴ Tato politika ale byla změněna na zastávání myšlenky všeobecného celostátního lockdownu a dalších citelných omezení během jara 2020, k čemuž došlo na základě vyhodnocení modelových údajů, které předpovídaly přetížení zdravotnických služeb a velký počet úmrtí. Jen málo společností v této situaci minimalizovalo omezení jako Švédsko. Odborníci z různých oborů byli proměnlivě úspěšní v tom, jak byly jejich hlasy slyšet, a naděje tkví v tom, že s obrovským množstvím dat a lidských životních příběhů, které je třeba vzít v úvahu, se – i když

19 Například ministr české vlády uvedl, že jedním důvodem k prodloužení omezení bylo nedodržování opatření, viz např.: David Garkisch, 'Blatný: Opatření nefungují. Kvůli jejich nedodržování i kvůli britské mutaci', 04. února 2021, <https://www.nasezdravotnictvi.cz/aktualita/blatny-opatreni-nefunguji-kvuli-jejich-nedodrzovani-i-kvuli-britske-mutaci>.

20 Archie Bland, 'Arthur Labinjo-Hughes: vulnerable children 'slipped from view' in pandemic', *The Guardian*, 03. prosince 2021, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10271727/Arthur-Labinjo-Hughes-Ex-commissioner-warns-vulnerable-children-slipped-view-Covid.html>.

21 Andy Gregory, 'Mummified body of "lonely" woman dead for two years found sitting at her table', *Independent*, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10498905/Pictured-Woman-mummified-chair-home-TWO-YEARS-death.html>.

22 The Centre for Social Justice, *Lost but not forgotten: the reality of severe absence in schools post-lockdown*, 01/2022, https://www.centreforsocialjustice.org.uk/wp-content/uploads/2022/01/CSJ-Lost_but_not_forgotten-2.pdf, zvláště 4.

23 Emanuele Lacca, 'From "Personal Coping" to "Social Coping". How to React to a Pandemic, a Proposal by Ethics', *Caritas et Veritas* 11, no. 1 (2021): 65, <https://doi.org/10.32725/cetv.2021.004>.

24 Bill Gardner and Paul Nuki, 'Covid-19 strategies: Britain planned for herd immunity while Asia intended to contain virus', *The Telegraph*, 18. dubna 2020, <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/04/18/covid-19-strategies-britain-planned-herd-immunity-asia-intended/> (alternatively, <https://ghostarchive.org/archive/Ei84I>).

možná až časem – o tomto obtížném období nejlépe poučíme právě, budeme-li co nejobjektivnější. SUC by k této diskusi mohlo přispět, protože nabízí střední cestu mezi krajní myšlenkou silných a rozsáhlých omezení na straně jedné a na straně druhé ideou všeobecné svobody s cílenou izolací: s omezeními, která umožňují místním komunitám izolovat se od ostatních místních komunit, se potřebným i nadále dostává podpory v rámci místní komunity, zatímco je minimalizováno mezikomunitní šíření viru. SUC – ať už jako pouhý soubor ideálů, nebo jako soubor do určité (byť neznámé) míry využitelný v praxi – však není široce známo a chápáno. Nelze jej proto efektivně prezentovat v diskusi, protože (v teoretické rovině) neexistuje širší pochopení základních principů a (v praktické rovině) nebylo dostatečně implementováno na to, aby jej bylo možné použít jako příklad fungující praxe. Je však možné, že rozvíjením širšího chápání SUC by mohly výhody obou krajních politik – širší celostátní lockdown se svobodou omezenou na určitý prostor a vybranou izolací – pomoci omezit šíření viru v budoucnu a zároveň zajistit menší zásahy do místních komunit. To bude předmětem zkoumání v následujících částech článku.

Je zřejmé, že je potřeba zlepšit náš postoj k místním komunitám, a tento dokument nabízí jiný přístup balancující mezi nedávnými extrémními čínské a švédské politiky. SUC by mělo být součástí diskusí a věřící mohou myšlenky SUC vnášet do širšího povědomí tím, že je sami budou studovat, sdílet a používat zejména v rámci místních komunit k rozvoji soudržnosti, v souladu s výzvami II. vatikánského koncilu.²⁵ Následující studium každého ze tří námi zvolených prvků SUC může být výchozím bodem pro zvážení výhod jejich zkoumání v místním rámci a pro reflexi, jaký přínos mohly mít během omezení. Je vidět, že prvním krokem je rozvinutí určité úrovně subsidiarity, a jelikož ona je právě klíčem k rozvoji ostatních oblastí, zaměřuje se tento článek zejména na ni.

Subsidiarita

Tato část se zabývá subsidiaritou, která je klíčem k efektivnímu nastavení SUC v místních komunitách, s určitým odkazem na nedávná omezení. Zatímco celková subsidiarita by byla zásadní změnou ve společnosti, zkoumáním těchto myšlenek se aktivní křesťané mohou dozvědět o výhodách narůstající organizace na místní úrovni, naučit se vhodně implementovat myšlenky SUC a také být schopni je vysvětlit ostatním.

Myšlenka subsidiarity se vyvíjí již více než jedno století a patří „k nejstálejším a nejcharakterističtějším vůdčím myšlenkám sociální nauky církve“²⁶. Byla poprvé představena v roce 1891 jako katolické učení v *Rerum novarum* (RN) papeže Lva XIII., i když nikdy nebyla v encyklice výslovně pojmenována. RN se zaměřovala na palčivé otázky tehdejší doby, jako např. práva pracujících ve vztahu ke státu a kapitalistům, což bylo v kontrastu s nekřesťanskými filozofiemi a hnutími té doby. V roce 1931 Pius XI. v *Quadragesimo anno* (QA) připomněl RN, aktualizoval a rozvíjel její učení po čtyřech desetiletích společenských změn a otřesů, včetně komunismu atd. QA vysvětluje subsidiaritu jako moc, odpovědnost a autoritu, které jsou udržovány na co nejnížší úrovni a co možná nejvíc místně: „Státní moc má tedy záležitosti a starosti méně důležité – které ji ostatně rozptylují – ponechávat k vyřizování nižším společenstvím.“²⁷

V tomto kontextu je vztah mezi jednotlivcem a společností shrnut v SUC:

25 *Apostolicam Actuositatem*, 31b.

26 KSNK, 185 (všechny citované texty jsou z oficiálního překladu textu [Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008]). Všechny části citátů v kurzívě pochází z originálního textu.

27 QA, 80.

„Nelze rozvíjet důstojnost lidské osoby a nepečovat přitom o rodinu, skupiny, asociace, místní spolky, zkrátka o formy ekonomického, společenského, kulturního, sportovního, rekreačního, profesionálního, politického sdružování. Tato sdružení lidé vytvářejí spontánně a ona zase umožňují skutečný růst společnosti. Právě v této oblasti *občanské společnosti*, pojímané jako souhrn vztahů mezi jednotlivci a zprostředkujícími sociálními skupinami...“²⁸

Dokument zasazuje člověka do socio-historického kontextu jednotlivců ve vztahu k ostatním, kteří tvoří společnost ve „zprostředkujících sociálních skupinách“, které by neměly vycházet konkrétně z žádného jednotlivého člověka (kultismus), ani by neměla být vnucována shora (totalitismus). Jako křesťané jsme samozřejmě povoláni milovat Boha a bližního, což znamená navazovat kontakty s druhými, z toho důvodu není společnost pouhým souhrnem jednotlivců a jejich interakcí s druhými, společnost je člověk mezi ostatními a ve vztahu k nim. Důležitost tohoto prvku se stala zjevnější v době restrikcí a celostátních lockdownů.

I když je dnes často středem zájmu jedinec a stát, SUC učí, že mezi těmito dvěma existuje prostor pro jednotlivce, komunity a skupiny, aby převzali větší odpovědnost a měli autoritu:

„Princip subsidiarity chrání osoby před zneužíváním vyššími autoritami a vybízí tyto autority, aby pomáhaly jednotlivcům a zprostředkujícím složkám společnosti při naplňování jejich úkolů. Tato zásada vyplývá z toho, že každá osoba, rodina i zprostředkující složka společnosti má něco originálního, co může nabídnout celé společnosti.“²⁹

K dosažení tohoto stavu je nezbytné naplnit určité potřeby:

„Uskutečňování principu subsidiarity *předpokládá*, že je respektováno a účinně podporováno prvenství osoby a rodiny, že je oceňováno stěžejní vlastní rozhodování různých sdružení a zprostředkujících organizací při rozhodování ve všem, co nemůže být delegováno nebo vykonáno druhými[.]“³⁰

Jinými slovy, povinnosti ve společnosti by měly být vykonávány na co nejnižší a nejvíce místní úrovni, protože to respektuje důstojnost jedince a nejúčinněji využívá potenciál každého člověka zapojit se do společnosti, což vede k seberealizaci jedince a naplňování potřeb společnosti a následně k jejímu dalšímu rozvoji. Lidé mohou růst a stát se zodpovědnějšími, což je opak systémů, kde stát byrokratizuje nezaměstnanost, řídí ji a platí ji³¹ – tento proces může následně vést ke kultuře závislosti, a dokonce k vícegenerační nezaměstnanosti.³²

28 KSNC, 185.

29 KSNC, 187.

30 KSNC, 187.

31 John Paul II, *Centesimus annus*, 01. května 1991, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html, 48.

32 Pro více informací srov. Rakesh Kochhar and D’Vera Cohn, ‘Chapter 2: Income and Poverty in Multi-Generational and Other Households’, část: Economic Outcomes for the Unemployed of the report titled ‘Fighting Poverty in a Bad Economy, Americans Move in with Relatives’, *Pew Research Center*, 03. října 2011, <https://www.pewresearch.org/social-trends/2011/10/03/chapter-2-income-and-poverty-in-multi-generational-and-other-households/#income-and-poverty-by-demographic-characteristics#economic-outcomes-for-the-unemployed>; též Kevin Ralston, and Vernon Gayle, ‘Exploring “generations and cultures of worklessness” in contemporary Britain’, *Youth and Policy*, poslední aktualizace 12. října 2017, <https://www.youthandpolicy.org/articles/generations-of-worklessness/>.

Během nedávných omezení došlo k dočasné masové nezaměstnanosti, kdy mnoho práceschopných zůstalo doma a nemělo co dělat, zatímco mnozí byli placeni státem prostřednictvím systémů sociálních plateb (kurzarbeit atd.). Důvodem bylo, že mnoho států se rozhodlo omezit lidi tím, že nakreslily pomyslnou čáru u vchodových dveří každého domu, někdy dokonce zakázaly překročit práh zcela bez opodstatnění. Obecná svoboda byla v zásadě nahrazena omezeními na co možná nejindividuálnější úrovni. I když to dává praktický smysl z hlediska dočasné maximální karantény, opomnělo se tím vzít v potaz cenu, kterou za tento stav platili ti, kteří byli zdraví [neměli virus], ale trpěli například co do naplňování základních lidských potřeb (jídlo atd.), vzdělávání, duševního zdraví, rodinného života, bezpečnosti dětí atd. Mnoho jednotlivců a rodin strádalo způsoby, kterým bylo možné se vyhnout či je alespoň zmírnit.

Namísto vynucování jakési falešné subsidiarity by větší soudržnost místní komunity umožnila posun hranice omezení od vchodových dveří dále na konec ulice, vesnice nebo městského bloku, což by umožnilo malým místním skupinám nejrozličnějšími způsoby organizovat svůj čas, zdroje a vzájemnou pomoc a podporu. Například místo toho, aby si nákupy obstarávala každá domácnost samostatně, by bylo bývalo efektivnější, kdyby jedna vybraná osoba jezdila za místní hranice nakupovat pro 10 nebo 20 domácností dohromady, a poté se izolovala až do doby podstoupení testu na virus.

Místní komunity jsou součástí větších komunit – až po státní a mezinárodní úroveň. Se specifickou potřebou rozvoje místní komunity se lze setkat v zemích, které mají vysokou úroveň historicky rozvinuté byrokratické kontroly nad strukturami společnosti,³³ například ve střední a východní Evropě. Pro umožnění rozvoje místních komunit je nutno, aby stát poněkud upustil od své kontroly a dovolil, aby se mnoho aspektů ve společnosti řešilo na místní úrovni.³⁴ Obecně by státy měly podporovat, uschopnit a monitorovat menší skupiny uvnitř společnosti s jasnými pokyny a očekáváními: „Různé okolnosti mohou vést stát k tomu, aby určité služby suploval“.³⁵ Bez dohledu je totiž velmi pravděpodobné sklouznutí zpět do historických problémů a SUC vysvětluje důležitost efektivního delegování kompetencí a zmocnění skupin na nižší úrovni:

„V každém případě správně pojímané společné dobro, jehož nároky nesmějí být v rozporu s ochranou a podporováním prvenství osoby a s tím, jak se projevuje ve společnosti, musí zůstat kritériem pro rozhodování ohledně uplatňování principu subsidiarity.“³⁶

Rovněž stát má prospěch z toho, že zastává pozici dohledu namísto plné odpovědnosti:

„Tak bude moci s větší svobodou, energií a účinností provádět všechno to, co je pouze jejím úkolem, poněvadž jediné ona na něj stačí: řídit, dohlédát, donucovat a trestat; vždy podle povahy a potřeby jednotlivých případů. Proto je třeba, aby ti, kdo řídí státy,

33 Zde se to týká států, kde mají občané státem povoleno jednat konkrétně definovanými způsoby, spíše než že by disponovali plnou svobodou k jednání, dokud stát nezasáhne, aby zabránil případným nastalým problémům. Např. v České republice, aby OSVČ vyrobil a prodal něco tak jednoduchého, jako je polička, stát vyžaduje, aby ten, kdo pracuje se dřevem, získal truhlářskou kvalifikaci na střední škole jako -náctiletý; pro nekvalifikované, ale schopné dospělé, kteří si chtějí vydělávat peníze svými truhlářskými dovednostmi, je požadovaná kvalifikace obtížně a nákladně dostupná a budoucí truhlář musí absolvovat zdoluhavý kurz zahrnující výrobu schodišť, oken atd. Jinde, jako např. v Americe, je svoboda vyrábět a prodávat zboží a legislativa je minimální, zato dostatečná k ochraně spotřebitele, pokud jde o kvalitu a bezpečnost.

34 Použijeme-li příklad truhlářství z pozn. 33, místní ústní sdělení obecně zabrání nespolehlivému nebo nekvalitnímu pracovníkovi prodávat zboží na místní úrovni, podobně jako on-line recenze působí v rámci širšího trhu.

35 KSNC, 188. V příkladu truhlářství z pozn. 33 a 34 jde o bezpečnost, zdraví a kvalitu zboží.

36 KSNC, 188.

měli na paměti, že čím dokonaleji se tato zásada subsidiarity zachovává, čím dokonaleji budou jednotlivá sdružení seskupena do hierarchické soustavy, tím bude společenská autorita a vliv státu silnější, a tím lepší a šťastnější budou poměry ve státě.³⁷

Stát tak teoreticky mohl při restrikcích využívat dočasně nezaměstnané (ať už na základě uzavřených smluv a stanovení finanční odměny, nebo bez nich) pro vysoce potřebné místní úkoly a role. Zorganizovat to na státní úrovni by však bylo nemožné z důvodu nedostatku času a znalostí místních poměrů. Pro tuto situaci a pro lépe rozvinutý společenský řád obecně existují dva požadavky:

„Princip subsidiarity *pozitivně* vyžaduje, aby všechny komunity nejen lidem dovolovaly, ale i umožňovaly a povzbuzovaly jednotlivce, aby uplatňovali sebezodpovědnost, a aby větší komunity dělaly totéž pro menší. [...] *Negativně* vyžaduje, aby komunity nezbavovaly jednotlivce a menší komunity jejich práva vykonávat sebezodpovědnost. Jinými slovy, intervence je vhodná pouze jako ‚helping people help themselves‘ [pomoc lidem, aby si pomohli sami].“³⁸

To znamená, že pokud by lidé už během nedávných celostátních lockdownů chápali místní limity a odpovědnosti tímto způsobem, mohly být prozkoumány další místní scénáře, což mohlo vést k mnohem lepšímu naplňování potřeb členů společnosti. Mezi makrostrukturou státu a jednotlivců a mikrostrukturou domácností však neexistoval efektivní prostor. Zatímco některé společnosti disponují charitativními skupinami či dobrovolnými organizacemi, které svou činností více nebo méně účinně přispívají společnosti, na mnoha místech chyběla efektivní podpůrná mezzostuktura, a proto různé společnosti zaznamenaly sice rozličné, ale obecně vzato nedostatečné reakce na vzniklé problémy.

Pro zavedení struktury, která je schopna efektivněji reagovat v problematických časech nebo pomáhat místním lidem a rozvíjet trvalou soudržnost komunity, je nutné nejen vzdělávat, organizovat a podporovat lidi v jejím zavádění, ale také vykonávat výše zmíněný dohled a supervizi, a tím zajistit přiměřenost záměrů a praxe. Tak může stát plnit efektivnější roli, zatímco menší skupiny (farnosti, charitativní organizace, komunitní skupiny atd.) převezmou více odpovědnosti na místní úrovni, čímž se zajistí naplňování místních zájmů, ochrana a rozvoj specializací, jednotlivci budou mít příležitost k růstu a rozvoji a potřebným v komunitách se dostane vhodné podpory namísto plošných podpůrných opatření, která ve skutečnosti nemusí vůbec pomoci.

Současný systém autority shora dolů³⁹, přítomný v některých společnostech, může být platformou pro rozvoj schopnosti subsidiarity ve společnosti obecně. Je zřejmé, že v místních komunitách by byla potřeba vhodně rozvinout role a odpovědnosti, což lze zajistit prostřednictvím vzdělávacích nástrojů – od těch teoretických po stále více praktické. Při pomoci komunitám při integraci a zavádění podpůrných struktur pro potřebné by následně byla zásadní i praktická podpora

37 QA, 80.

38 Joseph A. Komonchak, ‘Subsidiarity in the Church: The State of the Question’, citováno in: Michael P. Moreland, ‘The Pre-history of Subsidiarity in Leo XIII’, *Journal of Catholic Legal Studies* 56, no. 1 (2018): 65, <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1162&context=jcls>.

39 Pokud je ve společnosti většina rozhodnutí obecně přijímána na státní úrovni, pak je subsidiarita velmi omezená a společnost je řízena shora dolů. Příklad z pozn. 33 je jasným příkladem závislosti občanů na svolení k jednání, spíše než toho, aby měli svobodu jednat, dokud nezasáhne stát. Tento systém státního povolení pro jednotlivce nejen že omezuje svobodu, ale také brzdí kreativní myšlení a adaptaci, což vede k určité závislosti na státu při řešení problémů – včetně toho, jak reagovat na nové a obtížné okolnosti. Jednotlivci vyčkávají, až problémy ve společnosti vyřeší někdo jiný, současně ovšem narůstá neloajálnost vůči autoritě, jak je ukázáno v pozn. 18.

sociálních pracovníků.⁴⁰

Takové nové přístupy by byly protiváhou vývoje modernity, který vedl k základním historickým a současným trendům, jako je standardizace a centralizace, poškozujícím místní komunity, zejména ve více venkovských oblastech. V nich jsou stále více ignorovány místní problémy, poškozovány místní kultury a místní ekonomiky jsou zatahovány do širších ekonomických rámců, což vede k jejich rozměňování. Kupříkladu v situaci, kdy se zavírají místní obchody, je potřeba více dopravy pro dojíždění do vzdálených supermarketů; supermarkety a další obchody v satelitních městech zase trpí rozvojem nákupních center a maloobchodních parků.⁴¹ Výsledná pracovní diaspora zapříčiní, že místní oblast ztrácí svou lokálnost a lidé časem ani neznají jména svých sousedů.⁴² Domov se stává pouze dostupným místem pro odpočinek mezi prací, socializací a volnočasovými aktivitami odehrávajícími se na jiných místech, takže rodiny ztrácejí integritu, zvláště když se mnoho dětí v dospělosti stěhuje pryč kvůli nedostatku příležitostí začlenit se do místní komunity a pomáhat jejímu rozvoji.

Tento trend způsobil, že v průběhu nedávných omezení mělo mnoho lidí jen minimální spojení se svými sousedy a ocitli se v izolaci. Zranitelní lidé, včetně seniorů a zdravotně postižených, stejně jako lidé s fyzickými nebo duševními zdravotními problémy a uzavřenější lidé měli horší přístup k nezbytným věcem, jako je jídlo, palivo atd. Pro lidi, kteří nebyli uvyklí interagovat s rodinnými příslušníky v rámci domácího prostředí, to nebyla vítaná přestávka od výzev světa: rodiny, které se běžně setkávají jen krátce ráno a večer, musely být najednou neustále spolu – možná s velmi živými dětmi v omezeném prostoru a bez přístupu k venkovnímu vybavení a dospělými, kteří si nevyvinuli dovednosti potřebné pro adekvátní zvládnutí takových situací. Ačkoli byl pro některé přístup k sociálním sítím užitečný, jejich nadměrné využívání se stává problematickým, zároveň ne každý tento přístup má nebo chce mít. Proto, když bylo zakázáno, co bylo přijato za společenskou normu – cestování, práce, škola, veřejná volnočasová zařízení apod. – zůstaly fragmenty domácích a místních komunitních uspořádání, které byly tak dlouho zanedbávány.

Prostřednictvím rozvoje subsidiarity ve společnostech a (znovu)rozvojem místních komunit díky činnosti komunitních skupin, farností nebo charitativních organizací, které jsou státem podporovány, umožněny a vhodně kontrolovány – hledáním zdravé rovnováhy mezi zaměřením dovnitř místní komunity a na prostor mimo ni – může být dosaženo růstu obecného dobra i důstojnosti jednotlivců: „Princip subsidiarity umožňuje každému převzít svou vlastní roli při léčení a osudu společnosti“⁴³. Při pohledu do budoucnosti mohou robustnější a starostlivější komunity reagovat a přizpůsobit se mnohem lépe, nastanou-li neočekávané problémy, jako např. viry či jiná narušení. Hranice komunity může být vytýčena na konci ulice, vesnice nebo městského bloku a podpora uvnitř tohoto rámce může být poskytnuta těmi, kteří mohou, těm, kteří ji potřebují. Během trvání omezení by mohli být lidé ohrožení nemocí v řízené izolaci a moci využívat sousedskou výpomoc se zajištěním potravin nebo sociálního kontaktu se zachováním nutného odstupu. Z toho plyne, že rozvíjením subsidiarity ve stabilnějších dobách jsou ti, kteří potřebují podporu, v rámci své

40 Srov. Jan Kaňák, 'Deskriptivní kvantitativní analýza podpůrných hovorů projektu #delamcomuzu a její implikace pro tři pojetí komunitní sociální práce', *Caritas et veritas* 12, 1 (2022): 175-177. <https://doi.org/10.32725/cetv.2022.013>.

41 Srov. QA, 79, kde je trend odebrání jednotlivcům a dávání komunitě srovnáván s odebráním menším organizacím a dáváním větším: jde o formu centralizace a lze ji vnímat sociálně-ekonomicky, protože dochází k zániku místních pracovních míst a normou se stává dojíždění do větších městských aglomerací. Problémů, které z toho pramení, je mnoho – od poškozování životního prostředí v důsledku zvýšené dopravy až po omezování účasti na životě místní komunity.

42 Např. ve Spojeném království: Lumley, 'One in 20 adults...'; ve Spojených státech amerických pak Russell Heimlich, 'Do You Know Your Neighbours?', *Pew Research Center*, 18. června 2010, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2010/06/18/do-you-know-your-neighbors/>.

43 Francis, 'Pope Francis: Subsidiarity means everyone has a role in healing society', *Catholic News Agency*, 23. září 2020, <https://www.catholicnewsagency.com/news/45936/pope-francis-subsidiarity-means-everyone-has-a-role-in-healing-society>.

komunity již známi a v situaci příchodu nestabilních časů nikdo nezůstane izolován a v nouzi, tato adekvátní participace s sebou následně přináší rozvoj místních komunit.

Participace

Tato část se zabývá aktualizací teorií a učením: participace je aktivita umožněná subsidiaritou, kdy lidé jednají v rámci svých komunit. Ačkoli je tato část stručná,⁴⁴ je pro SUC nezbytná, protože je to činnost či akce osoby, která ve své komunitě uvádí teorii do praxe.

Pro účinné praktikování systému zahrnujícího určitou úroveň subsidiarity je nezbytná účast lidí, avšak modernismus předchozích staletí v mnoha ohledech povzbudil rostoucí individualismus, který v postmoderní době tak snadno vedl k tendencím izolovat se. Ty se mimo jiné projevují rozpadem rodin, větší mobilitou vedoucí k zániku rodinných vazeb a místních komunit a existenčními tématy, která jsou mimořádně podněcována médii a uměním. Tradiční pouta ve společnosti nelze účinně nahradit technologií, jako jsou sociální média, která mají své vlastní destruktivní tendence spojené s fenomény typu on-line šikana, trolling a rozšířený sexuální obsah, což dokonce vedlo k nárůstu sebevražd – zejména, avšak nikoli výhradně mezi mladými lidmi.⁴⁵ SUC však podporuje jiný typ účasti, který je nedílnou součástí subsidiarity:

„Charakteristickým důsledkem subsidiarity je participace (spoluúčast), která je podstatná v celé řadě aktivit, jejichž prostřednictvím občan jako jednotlivec nebo ve sdružení s jinými, přímo nebo skrze své zástupce přispívá ke kulturnímu, ekonomickému, společenskému a politickému životu občanské společnosti, k níž patří. Participace je povinností, kterou mají všichni vykonávat vědomě, odpovědně a s ohledem na společné dobro.“⁴⁶

Obecné dobro je křesťanský cíl, který dává vodítko k tomu, jak k účasti přistupovat, provádět ji a následně vyhodnotit. Je-li to v situačním kontextu v souladu se subsidiaritou, zaměřuje se na vztahy mezi jednotlivci a také mezi jednotlivcem a malou skupinou či komunitou. V situaci sociálního lockdownu přichází s dobrými úmysly a snaží se na místní úrovni prospět druhé osobě

44 To odráží stručnost příslušné části Kompendia pro tuto studii, protože sekce Kompendia o participaci se více zaměřuje na politickou participaci v demokracii. Přes svou relevanci a důležitost pro naše téma přesahuje tato oblast rámec předkládaného článku, který se více zaměřuje na sociální (a částečně i ekonomický) smysl místních komunit.

45 Zvláštním problémem sociálních médií obecně je to, že někteří uživatelé se „schovávají za klávesnici“, což může vést k agresi, šikaně nebo komunikaci způsobem, který by ve skutečných sociálních situacích nepoužívali, ačkoli některé studie zjistily, že někteří uživatelé získali on-line také pozitivní podporu. Srov. např. Rosemary Sedgwick, Sophie Epstein, Rina Dutta, and Dennis Ougrin, 'Social media, internet use and suicide attempts in adolescents', *Current Opinion in Psychiatry* 32, 6 (11/2019): 534–541, <https://doi.org/10.1097/YCO.0000000000000547>.

Pokud jde o souvislost mezi používáním sociálních médií a sebevraždnými tendencemi během restrikcí, bylo zjištěno její zvýšení mezi studenty: Jessica M. Haddad, Christina Macenski, Alison Mosier-Mills, Alice Hibara, Katherine Kester, Marguerite Schneider, Rachel C. Conrad, and Cindy H. Liu, 'The Impact of Social Media on College Mental Health During the COVID-19 Pandemic: a Multinational Review of the Existing Literature', *Current Psychiatry Reports*, 06. října 2021, 23(11):70, <https://doi.org/10.1007/s11920-021-01288-y>. Obecně platí, že přidružený problém přijímání neustále negativních zpráv může být pro mnohé vyvážen on-line podporou poskytovanou ostatními, jak je vidět v Xue Yang, Benjamin H. K. Yip, Arthur D. P. Mak, Dexing Zhang, Kam Pui Lee, and Samuel Yeung Shan Wong, 'The Differential Effects of Social Media on Depressive Symptoms and Suicidal Ideation Among the Younger and Older Adult Population in Hong Kong During the COVID-19 Pandemic: Population-Based Cross-sectional Survey Study', *JMIR Public Health Surveillance* 2021, 7(5), <https://doi.org/10.2196/24623>. Australská studie však zjistila, že ačkoli sociální média mohou pozitivně podporovat osoby se sebevraždnými sklony podmíněnými vnějšími událostmi, tedy zprávami o covidu-19, ti, kteří je podporovali, mohli sami pociťovat depresi a u některých se následně objevily sebevraždné sklony. To zdůrazňuje skutečnost, že uživatelé sociálních médií nejsou nezbytně vybaveni k řešení těchto problémů: Eleanor Bailey, Alexandra Boland, Imogen Bell, Jennifer Nicholas, Louise La Sala, and Jo Robinson, 'The Mental Health and Social Media Use of Young Australians during the COVID-19 Pandemic', *Int J Environ Res Public Health*, 19. ledna 2022, 19(3):1077, <https://doi.org/10.3390/ijerph19031077>.

46 KSNČ, 189 odkazující na *Gaudium et spes*, 75 a *Katechismus katolické církve*, 1913–1917.

nebo skupině. Prakticky to může být kontaktování sousedů, zejména starších nebo zranitelných osob, s přiměřenou nabídkou zajištění potravin, obstarání topení, vyprání prádla atd. A během lockdownu to znamená trávit trochu času sociálně, vykročit ze škatulky individualismu a vejít v kontakt s druhým, při respektování karantény a odstupu atd.

SUC uvádí, že „Participace na společenském životě není pouze jednou z nejvyšších aspirací občana, jenž je povolán k tomu, aby ve svobodě a odpovědnosti vykonával svou občanskou roli spolu s druhými a pro druhé [...]“.⁴⁷ Ve své lidskosti jsme povoláni k účasti, ale také k převzetí odpovědnosti v rámci naší komunity: osobní růst nastává a lidská důstojnost se rozvíjí, když se podílíme na „vhodně koncipované a řízené subsidiaritě, která slouží především k posílení práv, ale počítá také s přebíráním příslušných odpovědností“.⁴⁸ To zahrnuje rozvíjení sociálních vazeb, přátelství, obstarávání potravinových a jiných zásob nebo distribuci toho, co je v komunitě potřeba v obtížné době. Ačkoli se těchto aktivit někteří během restrikcí do určité míry účastnili, musíme si položit otázku, zda nebyla podpora omezena na přátele, rodinu či spolufarníky a neopomněli jsme izolované nebo osamělé lidi z naší místně vymezené komunity.

Účast znamená dát to, co můžeme, těm, kteří to potřebují. To je také obsaženo v marxistickém hesle, které bylo téměř půl století opakovaně proklamováno půlkou Evropy – „Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb“. Toto by však mělo být rozpoznáno jako křesťanský koncept, protože parafrázuje knihu Skutky apoštolů týkající se raného křesťanského společenství. Skutky dvakrát jasně zaznamenávají zkušenost rané církve v souvislosti s tímto tématem:

„Vytrvale poslouchali učení apoštolů, byli spolu, lámali chléb a modlili se. Všech se zmocnila bázeň, neboť skrze apoštoly se stalo mnoho zázraků a znamení. Všichni, kteří uvěřili, byli pospolu a měli všechno společné. Prodávali svůj majetek a rozdělovali všem podle toho, jak kdo potřeboval. Každého dne pobývali svorně v chrámu, po domech lámali chléb a dělili se o jídlo s radostí a s upřímným srdcem. Chválili Boha a byli všemu lidu milí. A Pán denně přidával k jejich společenství ty, které povolával ke spáse.“ (Sk 2,42–47)

„Všichni, kdo uvěřili, byli jedné mysli a jednoho srdce a nikdo neříkal o ničem, co měl, že je to jeho vlastní, nýbrž měli všechno společné. Boží moc provázela svědectví apoštolů o vzkříšení Pána Ježíše a na všech spočívala veliká milost. Nikdo mezi nimi netrpěl nouzí, neboť ti, kteří měli pole nebo domy, prodávali je a peníze, které utržili, skládali apoštolům k nohám. Z toho se rozdávalo každému, jak potřeboval. Také Josef, kterého apoštolové nazvali Barnabáš – to znamená ‚syn útěchy‘ – levita původem z Kypru, měl pole, prodal je, peníze přinesl a položil před apoštoly.“ (Sk 4,32–37)

Je nezbytné mít na zřeteli – zejména při vysvětlování SUC lidem ve společnostech majících zkušenost s komunismem – že rozdílů mezi marxistickým makrosystémem a křesťanským mikrosystémem je hned několik, včetně velikosti a rozsahu, záměrů, osobní/sociální vazby a samozřejmě křesťanské lásky a služby (caritas, diakonie) a především Boha samotného; zabrání se tím nechtěnému vyvozování špatných závěrů skrze částečnou podobnost těchto myšlenek, které by mohlo

47 KSNC, 190.

48 Benedict XVI, *Caritas in veritate*, Holy See, 29. června 2009, 47, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html. (Dále referováno jako CV.)

vést k automatickému odmítnutí idejí SUC. Raná církev žila viditelným způsobem dvojí Kristovo přikázání – milovat Boha a bližního, což je v kontrastu s nechvalně proslulou marxistickou kariaturou náboženství coby oblíbeného opiátu.

V malé komunitě vesnice, městské oblasti nebo farnosti získávají ti jednotlivci, kteří převezmou odpovědnost za participaci, zároveň určitou autoritu, žijí v komunitě a snáze nesou společenskou zodpovědnost – jak sami za sebe, tak za ostatní. Existuje-li určitá vzdálenost – v prostorovém nebo společenském smyslu – mezi těmi, kdo jsou vybaveni potřebnými schopnostmi, a těmi, kdo mají potřeby, začnou se projevovat problémy: v zásadě jsme společenské bytosti stvořené (ideálně) k lásce. Můžeme sice projít kolem zraněného muže bez povšimnutí, nebo mu můžeme poskytnout pomoc, ale jedině tím, že se s ním setkáme jako s lidskou bytostí, mu můžeme skutečně pomoci. Samozřejmě i ti, kteří nejsou přímo aktivní, se mohou zapojit poskytováním posily a podpory aktivně pomáhajícím – prostřednictvím rad, finanční podpory, sociálních kontaktů a modliteb. V každém společenství nalezneme různé role dle potřeb, schopností atd.; jako v rané církvi s apoštoly i jáhni, biskupové a kněží i aktivní laici zastávají mnoho rolí.⁴⁹ Dnešní církev může na tento model nahlížet jako na příklad a poněkud si jej přizpůsobit, aby sehrál nedílnou roli v rozvoji místních společenství, protože je již založen na myšlence lásky (včetně lásky k bližnímu) a služby. Dokument II. vatikánského koncilu *Apostolicam Actuositatem* (AA; např. 13, 24) může aktivním věřícím nabídnout inspiraci při zahájení křesťansky motivované činnosti v místním společenství, aby sloužili a byli svědky víry. Výslovně vyzývá laiky „osvojit zásady a závěry sociální nauky tak, aby se stali schopnými jednak svým dílem přispívat k rozvoji nauky, jednak její zásady správně aplikovat na jednotlivé případy“ (31b). Neboť bez dobrých úmyslů v subsidiárním kontextu existuje nebezpečí rozpadu do systému podobnému těm, kde se komunistická biblická parafráze používá k zakrytí korupce a vlastních zájmů, když silní převezmou moc nad ostatními.⁵⁰ Jinak vyjádřeno, jako v každém systému, ti, kdo hledají zisk nebo odměnu, dříve nebo později způsobí určitou míru korupce.

Pro naplnění záměrů SUC a zamezení vykořisťování systému je nutné zajistit „Překonávání kulturních, právních a společenských překážek, které se často stavějí do cesty sdílené participaci občanů na osudech vlastní společnosti, vyžaduje práci v oblasti informační a výchovně-vzdělávací“.⁵¹ Prostřednictvím vzdělávání tak mohou mnozí lidé nabýt zpět pro sebe slova Skutků, sdílet nauku SUC a mít prospěch z výhod společné práce na jeho rozvoji, to vše díky společnému účelu: solidaritě.

Solidarita

Zatímco subsidiarita utváří prostředí komunity a participace znamená jednotlivce, kteří se jí účastní, solidarita je tmelem, který utváří soudržnost a propůjčuje komunitním interakcím jasný morální prvek.

Již od prvních odstavců sekce Solidarita v Kompendiu propojuje jednotlivce s komunitou a zdůrazňuje „bytostně společenskou povahu lidské osoby, rovnost všech lidí co do důstojnosti i před právem, společné putování jednotlivců i národů směrem k stále vědomější vzájemné jednotě“.⁵² Dokument pochopitelně zasazuje důležitost solidarity do rámce stále se zvětšujících vzdáleností ve vztazích, které naše technologicky založená společnost umožňuje. Nicméně, stejně jako v naší

49 Srov. Ef 4,11; 1K 12,7–11,28.

50 Srov. KSNC, 191.

51 KSNC, 191.

52 KSNC, 192.

nedávné zkušenosti, v situaci zásadního zásahu do života společnosti platí takové hodnoty o to více na mezzourovni, v našich místních komunitách. Úkolem křesťanů – kteří již zakoušejí ve farnostech určitou míru sounáležitosti – je tedy jít příkladem a podporovat druhé v rozvíjení solidarity, jedná se o sociální úkol i o formu evangelizace příkladem zároveň.

SUC vysvětluje, že je zapotřebí více než jen propojení v sociálně-politicko-ekonomických termínech: „Nové vztahy vzájemné závislosti mezi lidmi a národy, které jsou vlastně určitými formami solidarity, se musí proměňovat ve vztahy tíhnoucí k opravdové eticko-sociální solidaritě“⁵³. Uvádí, že více než standard „rozdělení majetku a odměny za práci“⁵⁴ je žádoucí, s odkazem na Katechismus (KKC/CCC), aby bylo zjevné, že „Solidarita [...] má dva vzájemně se doplňující aspekty: je to *sociální zásada* i *mravní ctnost*“.⁵⁵ Jednoduše řečeno, KKC uznává, že pouze na základě spolupráce různých skupin (chudých, bohatých, zaměstnavatelů, zaměstnanců...) mohou existovat řešení sociálně-ekonomických problémů, podpořená duchovní solidaritou a uznáním lidské důstojnosti.⁵⁶ Tato řešení lze převést do kompetence zdravých a schopných členů komunity, kteří jsou vybaveni přístupem ke zdrojům a schopnostmi organizovat je na místní úrovni.

Cílem musí být vývoj takového systému disponujícího zvyšující se účinností a dosahem. Musí být otevřený všem, aby se mohli zapojit, bez ohledu na víru nebo denominaci, a tak být prostředkem k ukazování neodmyslitelné dobroty křesťanství: evangelizace prostřednictvím činů a příkladů. A obdobně, aby křesťanský prvek nezůstal pouze na poli teorie, nýbrž byl zřejmý jak na počátku, tak i v dlouhodobém rámci, musí být naprosto zřetelná morální ctnost solidarity. Toho lze dosáhnout pouze jasnou strukturou a zásadami, protože musí být „překonány *struktury hříchu*“, které ovládají vztahy mezi osobami a národy“.⁵⁷ K tomu, aby byla solidarita více než jen pomíjivá laskavost, která sklouzne do hájení osobních zájmů, pocitu vlastní důležitosti a ke klikům vedoucím k rozlišování na „my a oni“, musí být počáteční charita a služba prokazovaná těmi, kdo zakládají a realizují podporu místní komunity, transparentně strukturovaná a prováděná z pohnutek lásky a služby – křesťanské caritas a diakonie.

I když je to ve své podstatě křesťanské, křesťanský „uzavřený obchod“ by byl pouze jinou verzí elitářství, která by bránila důležitému prvku caritas a diakonie: jsme povoláni milovat bližního, nejen křesťanského bližního. Benedikt XVI. uvádí, že „zvláštním projevem lásky a hlavním kritériem bratrské spolupráce věřících a nevěřících je nepochybně zásada subsidiarity, výraz nezcizitelné lidské svobody“.⁵⁸ A protože plody takové spolupráce se ostatním ukazují v pasivní evangelizaci, je také důležité – jak zdůrazňuje Písmo a II. vatikánský koncil⁵⁹ – pro zúčastněné křesťany, aby byli připraveni lidem zájímajícím se o toto učení pomoci s porozuměním toho, na čem – a na kom – je SUC založeno.

Neboť je naprosto zřejmé, že toto učení je zcela odlišné od pouhé sociální politiky. SUC popisuje a rozvíjí zásadovost či stálost zakořeněnou v lásce takto:

„Solidarita je také pravou a skutečnou mravní ctností. Není to tedy jen prchavý soucit nebo povrchní dojetí nad zlem, týkajícím se mnoha blízkých nebo vzdálených osob. Naopak, je to *pevná a trvalá odhodlanost* usilovat o *společné blaho* neboli dobro všech

53 KSNK, 193.

54 CCC, 1940.

55 KSNK, 193, odkazující na CCC, 1939–42.

56 Srov. CCC, 1939–48.

57 KSNK, 193.

58 CV, 57.

59 Srov. 1Pt 3,15; *Dignitatis humanae*, 14 (dále jako DH). Podrobněji v další kapitole.

a jednoho každého, protože *všichni* jsme zodpovědní za *všechny*.“⁶⁰

Kvůli zamezení skepticismu nebo dokonce cynismu co do motivů nesmí prezentace caritas a diakonie na místní úrovni přinášet žádný osobní prospěch nebo užitek kromě práce na naplňování křesťanské identity skrze postoj víry, naděje a lásky v Krista a lásky k druhým. Mělo by být totiž zřejmé, že činy solidarity se vykonávají, protože právě ony jsou těmi správnými činy: „Solidarita se dostává na úroveň základní *společenské ctnosti*, protože patří do oblasti spravedlnosti“⁶¹. Jistě, je to základní součást křesťanské identity: „Solidarita s trpícími a služba těmto lidem je jedním z typických výrazů křesťanské spirituality“⁶².

Pokud jde o přístup, je důležité, aby křesťan ukázal a dokázal vysvětlit, že SUC není ani přechodné, ani rychlé řešení a rozhodně není evangelizačním tahem. Křesťan nesmí působit nijak invazivně či náročně. V naslouchání potřebám druhých může křesťan ukázat spíše svou lásku k druhému než touhu realizovat své vlastní hodnoty a očekávání od druhých. To samozřejmě zahrnuje nulová očekávání co do náboženského obrácení nebo aktivity. Mělo by to být spíše vyjádřením skutečnosti, že víra vede k vyšší lásce. Je to tak, protože solidarita

„je ctnost zaměřená jedinečným způsobem ke *společnému dobru*, a k „úsilí o dobro bližního v ochotě a v duchu evangelia „zapřít sám sebe“ pro druhého, místo abychom ho zneužívali; „sloužit mu“, místo abychom ho utlačovali pro vlastní prospěch (srov. Mt 10,40–42; 20,25; Mk 10,42–45; L 22,25–27)“.⁶³

Z dlouhodobějšího pohledu je velice důležité po naplnění bezprostředních a nejvíce naléhavých potřeb a po stabilizaci situace potřebných náležitě i nadále rozvíjet pomoc a podporu, aniž by došlo ke ztrátě odhodlání pomáhat lidem v místní komunitě a vůči uplatňování křesťanských ctností, které stály na počátku charitativních činů. Dále je pro křesťana důležité solidní filozofické povědomí o integrální potřebě solidarity, aby byl schopen vysvětlit její nezastupitelnou roli pro růst lidstva jak na místní, tak i na širší úrovni:

„Poselství sociální nauky církve ohledně solidarity zdůrazňuje skutečnost, že existují těsné vazby mezi solidaritou a společným dobrem, solidaritou a univerzálním určením statků, solidaritou a rovností lidí a národů, solidaritou a mírem ve světě.“⁶⁴

Potřeba pokorného přístupu – křesťanského ideálu (ve světě, nikoli ze světa) – je pak zdůrazněna v SUC následovně: „Princip solidarity vyžaduje, aby lidé naší doby v sobě více pěstovali vědomí, že jsou dlužníky společnosti, jejíž jsou součástí.“⁶⁵ Tento postoj je vysvětlen a ukazuje, že musí být uznána naše závislost na strukturách a podpoře poskytované společností. Lidé vděčí společnosti za „nedělitelné a nepostradatelné dědictví, jímž je kultura, vědecké a technologické poznatky,

60 KSNC, 193, odkazující na Jana Pavla II. a jeho encykliku *Sollicitudo rei socialis*, 17, 39, 45.

61 KSNC, 193.

62 Helena Machulová, 'The Christian Roots of the Philanthropic Concept of Social Work', *Caritas et veritas* 9, no. 2 (2019): 32, <https://doi.org/10.32725/cetv.2019.022>.

63 KSNC, 193, odkazující na různé dokumenty Jana Pavla II.

64 KSNC, 194.

65 KSNC, 195.

materiální a nemateriální statky, všechno to, co je plodem lidské zkušenosti⁶⁶. Mimoto je křesťanskou odpovědností podílet se na solidaritě, abychom v tomto duchu pokračovali a zajistili tuto – a dokonce ještě lepší – stabilitu pro příští generace. V časech omezení to tedy znamená využívat stávající zdroje a systémy – komunikace, distribuce, spolupráce – podle aktuální situace a způsobem, který bere v potaz virové nebezpečí a zároveň zprostředkovává co nejlepší péči o místní komunitu.

Kompendium (KSNC) také udává dlouhodobé směřování rozvoje, protože rozkrývá teologický základ solidarity, čímž ji rozvíjí jako důležitý sociální narativ a diametrálně ji – pro lidi mající osobní zkušenost s komunistickou mocí – odlišuje od světských pokusů, jako např. Marxova „Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb“. Nejvyšším příkladem solidarity je Ježíš Kristus – „*Bůh-s-námi*“ – který se s námi spojil a skrze milost nám dává naději na a možnost ke „stále vznešenějším a osobnějším formám sdílení“.⁶⁷ Článek 196 zdůrazňuje, že bez ohledu na to, jak silně společnost postrádá dobro, v Kristu lze tento nedostatek překonat.

Je tedy zřejmé, že během platnosti sociálních restrikcí je možná implementace organizačního systému, kdy každá místní komunita (vesnice, ulice, městský blok) zajišťuje podporu svých členů, kteří volí izolaci, vzdělávání dětí a pomoc potřebným prostřednictvím subsidiární organizace, aktivní participace, to vše sjednocené na základě solidarity. I když k tomu může dojít v době krize – lockdown způsobený virem, ekonomické potíže, přírodní katastrofa, válka – postupem času se buď zmenší společný účel, nebo zeslábné vnímání potřeby participovat bez hlubší solidarity;⁶⁸ odpovědnost klesá na osobní úrovni. Je tedy zřejmé, že je zapotřebí porozumění obecnému dobru, a pro křesťany je impulsem služba a láska v Bohu (diakonie, caritas).

Pochopením teologického základu pravé solidarity se můžeme vyhnout neúspěchu jakéhokoli světského pokusu o soudržnost společenství, který se rozpadne v hájení vlastních zájmů a snaze získat moc, jak bylo vidět v historii a zejména v minulém století. Papež Benedikt XVI. varuje před takovou nerovnováhou: „Zásada subsidiarity musí zůstat v těsném spojení se zásadou solidarity a naopak. Subsidiarita bez solidarity totiž upadá do sociálního partikularismu, zatímco solidarita bez subsidiarity sklouzává do paternalistického sociálního systému, který ponižuje toho, kdo je v nouzi.“⁶⁹ Aby se subsidiarita, participace a solidarita úspěšně rozvíjely – v rámci místní komunity, i za jejími hranicemi – je nutné, aby sociální učení církve, včetně teologických prvků, bylo náležitě prozkoumáno a sdíleno, což vyžaduje přípravu a vzdělání v učení církve v těchto a souvisejících tématech.

Příprava a realizace

Tři předchozí oddíly se zabývají třemi klíčovými prvky SUC: výhody určité formy subsidiarity ve společnosti jsou jasné, ale vyžadují účast lidí a solidaritu, aby je spojily pod společným účelem. Jsou to myšlenky, dokonce ideály, které nelze v této době ve společnosti široce realizovat, či dokonce propagovat, protože společnost obecně na takové myšlenky není z nejrůznějších důvodů ani připravena, ani jim není otevřena. Bez důkladné přípravy by je nebylo možné realizovat, a zda

66 KSNC, 195.

67 KSNC, 196.

68 Sociální média, sama o sobě pomíjivá, byla na začátku restrikcí svědkem vzniku mnoha podpůrných skupin, které však nemají bez pevných základů dlouhého trvání: „Early evidence suggests that highly flexible, volunteer-driven operations have had a better chance of succeeding in places where trust was already high and networks robust.“ [První důkazy naznačují, že vysoce flexibilní operace postavené na entusiastických dobrovolnících měly větší šanci uspět v místech, kde důvěra byla již vysoká a sítě robustní.] In: Natalia Banulescu-Bogdan, and Aliyyah Ahad, 'Solidarity in Isolation? Social cohesion at a time of physical distance', *Migration Policy Institute*, no. 7 (2021): 11. https://www.bosch-stiftung.de/sites/default/files/publications/pdf/2022-02/mpie_integration-futures_social-cohesion-covid.pdf.

69 CV, 58.

by se daly skutečně prakticky široce využít, to se ukáže teprve s časem. Předchozí kapitoly, které se zabývají prozkoumáváním teoretických aspektů, však mohou přispět k dílčím přípravám a diskusím o tom, jak mohou farnosti, charity a aktivní věřící obecně využít SUC k rozvoji soudržnosti místní komunity.

Je také zřejmé, že implementace na místní úrovni nebo rozvoj existujících příkladů by alespoň do určité míry, jak je vidět výše, prospělo sociální soudržnosti na místní úrovni se zaměřením jak na obecné blaho, tak na lidskou důstojnost. Ovšem v praxi – ať už ve specifických akutních kritických situacích, jako jsou sociální restrikce, nebo trvaleji v širší společnosti – by to byl nemalý úkol. Dále, izolované a sporadické pokusy vyvinout takové systémy budou spíše považovány za výstřední selhání a jakýkoli úspěšný příklad by mohl být snadno klasifikován jako jedinečný ve své situaci a příliš obtížně napodobitelný s malou šancí na úspěch. Neměli bychom však ztrácet naději, jak jasně poukazuje Písmo i II. vatikánský koncil.

K nastolení příznivých podmínek pro vhodnou implementaci významných konceptů jsou nezbytné tři prvky: situace navozující postoj otevřenosti vůči změně, zajištěná příprava pro rozvoj porozumění změně a lidé, kteří změnu provedou. To platí pro jakoukoli změnu, od menší po větší. Nedávná omezení jsou jistě situací, která si žádá změnu zejména na místní úrovni. A přestože příprava na přímou implementaci změny není připravena, nedávné události představují příležitost k rozvíjení nápadů a šíření nauky SUC s cílem zajistit lepší připravenost na jakékoliv podobné situace v budoucnu. Proto je důležité, aby nejrozličnější skupiny začaly rozvíjet teoretické i praktické aspekty, dokud mají zkušenosti z doby restrikcí v živé paměti. I když zde voláme po rozvoji aktivit, skupin a myšlení v souladu s SUC ve farnostech a diecézích, podrobnosti o možnostech tohoto rozvoje přesahují rámec našeho příspěvku.

Pro rozvoj porozumění SUC a vhodnou přípravu lidí na zavádění změn je důležité rozpoznat výzvy obsažené v Písmu a výstupech II. vatikánského koncilu k tomuto tématu. Různé výzvy jsou adresovány skupinám – duchovním, aktivním laikům, akademikům, aby pomohli lidem připravit se, učit se o své víře a rozvíjet její porozumění, včetně toho, co by vedlo k hledání vhodných způsobů implementace SUC v jejich komunitách (AA, 31b). To zahrnuje jak důležitost sdílení myšlenek SUC mezi spoluvěřícími, tak také schopnost je efektivně vysvětlit těm, kteří nejsou obeznámeni s křesťanskými myšlenkami či terminologií.

Sdílení křesťanských myšlenek je požadováno v Písmu, koncilních dokumentech a různých encyklikách, včetně hledání způsobů, jak rozvíjet jejich přítomnost ve společnosti (jako součást přístupu II. vatikánského koncilu *aggiornamento*, tj. aktualizace, zesoučasnění), aby se křesťané mohli podílet na světě.⁷⁰ Pokud jde o vzdělávání věřících, koncilní *Gravissimum educationis* (GE) uvádí, že „při vědomí svého povolání, ať si [věřící] zvyknou jednak vydávat svědectví o své naději (srov. 1 P 3,15), jednak napomáhat ke křesťanskému uspořádání světa“⁷¹. Katolíci jsou proto povoláni nejen být ve světě, ale také se podílet na jeho „křesťanském uspořádání“, což prakticky odpovídá rozvoji SUC.

Část Písma, na kterou se odkazuje výše v GE 2, se týká interakcí, které jsou nedílnou součástí rozvoje křesťanských myšlenek ve světě:

„... Buďte vždy připraveni dát odpověď každému, kdo by vás vyslyšel o naději, kterou máte, ale číňte to s tichostí a s uctivostí. Když jste vystaveni pomluvám, zachovávejte si dobré svědomí, aby ti, kteří hanobí váš dobrý způsob života v Kristu, byli zahanbeni.“

⁷⁰ Srov. *Gaudium et spes*, 43 (dále jako GS).

⁷¹ GE, 2.

(1 P 3,15–16)

Podobně je to uvedeno v dokumentech II. vatikánského koncilu:

„... ať všude ve světě [všichni Kristovi učedníci] vydávají svědectví o Kristu a těm, kdo se na to ptají, ať zdůvodňují, proč mají naději na věčný život.“⁷²

„Vždyť přece učedník má ke Kristu učiteli vážnou povinnost, aby pravdu od něho přijatou stále plněji poznával, věrně hlásal a statečně hájil, ovšem s vyloučením prostředků, které odporují duchu evangelia.“⁷³

Pokud jde o význam těchto slov a jejich použití, musíme vzít v úvahu několik prvků. Za prvé, výzva zní, že bychom měli být vždy připraveni, což zahrnuje vzdělání, formaci člověka a osobní připravenost sdílet. Za druhé, výraz „hájit“ je zde přeložen z *apologia* (z čehož máme apologetiku), což lze přeložit i jako „odpovědět, dát důvod nebo reagovat“; tzn. „vysvětlit“. Za třetí, tato odpověď je určena pro toho, kdo se ptá – ať už přímo, či nepřímo – proč má křesťan naději, tedy kdo se ptá na jeho víru. Proto lze první část Petrova citátu zkrátit na: buďte vždy připraveni vysvětlit, proč máte naději v křesťanství. Na druhou část se lidé v průběhu staletí zaměřovali méně, což vedlo k určitému negativnímu vnímání apologetiky. V poslední době však dochází k výrazné změně chápání, které lze parafrázovat takto: číňte tak láskyplně, křesťansky,⁷⁴ což je důležité pro rozvoj solidarity. Existuje samozřejmě možnost, že ostatní budou klást otázky o víře, a to buď v pozitivním smyslu uznáváním plodů a kladením dotazů po zdroji, nebo v negativním smyslu obviňováním věřících ze snahy prosazovat náboženskou agendu – schopnost zvládnout takové rozhovory informovaným a dobrým způsobem je proto také důležitá.

Silná slova koncilu – „vážnou povinnost“, „statečně hájil“, „ať ... vydávají svědectví“ – naznačují důležitost křesťanské komunikace, která je přiměřeně robustní a zároveň vedená v křesťanském duchu (vydávat svědectví ve skutečích, jednat v souladu s duchem evangelia). Zde by však pozornost měla být již od počátku zaměřena na výše uvedenou výzvu DH, aby křesťan „pravdu od něho přijatou stále plněji poznával“, což odráží první část Petrovy výzvy. Abychom se mohli na sdílení SUC připravit, je nutné rozvinout vlastní porozumění, umět vysvětlit myšlenky a umět tak učinit klidně a mírumilovně. To vyžaduje vzdělání a přípravu, o kterých koncil hovoří v GE a AA 28–32. Nejprřednějšími vzdělavateli jsou samozřejmě rodiče – „[rodiče] mají velmi přísnou povinnost je vychovávat. Proto mají být uznáváni za jejich první a hlavní vychovatele“ (GE 3) – kteří by se sami měli učit o církevní nauce, aby pomáhali dlouhodobému, vícegeneračnímu chápání SUC. Druhými vzdělavateli jsou obvykle učitelé, kteří také potřebují být vyškoleni, aby předávali církevní učení – je třeba začlenit je do sociální výchovy, dějepisu, náboženské výchovy, ekonomie atd., přinejmenším na katolických školách. Zatřetí, duchovní mohou významně přispět k povědomí a porozumění věřících prostřednictvím homilií, farních katechezí a samozřejmě uskutečňováním těchto myšlenek v charitativních a společenských aktivitách.

Na jiném místě koncilní dokument o biskupech uvádí, že „Tuto nauku mají [biskupové] také chránit tím, že učí věřící, jak ji hájit a šířit“⁷⁵, což se v kombinaci s koncilním „aby [věřící] bojovali

⁷² *Lumen gentium*, 10.

⁷³ DH, 14.

⁷⁴ Toto zkoumá Stuart Nicolson, „The Field of Apologetics Today: Responding to the Calls of Scripture and the Second Vatican Council“, *The Heythrop Journal* LIX, no. 3 (05/2018): 411, 421.

⁷⁵ *Christus Dominus*, 13.

za víru, která jim byla jednou provždy svěřena“⁷⁶ nápadně podobá výzvě Písma „abyste zápasili o víru, jednou provždy odevzdanou Božímu lidu“ (Ju 3). V reakcích biskupů na restriktce zavedené v souvislosti s virem byla věnována velká pozornost dodržování společenských a právních pravidel dotýkajících se účastníků mší, to znamená následování společnosti a opakování poselství sekulárních vůdců namísto vnášení pohledu církve do obecného narativu. Nedávné události byly příležitostí k uplatnění učení církve o sociální nauce, ale pozornost se až na několik výjimek omezovala víceméně na charitativní výzvy a rady k duševnímu zdraví.⁷⁷ I když jsou tyto aspekty důležité, byla to i příležitost pro výuku prostřednictvím homilií, školení a kurzů o významu SUC a o tom, jak je aplikovat na místní úrovni. Další možné iniciativy by mohly usilovat o rozvoj skupin na místních úrovních ve spolupráci se sekulárními autoritami a pracovníky v sociálních službách s cílem založit a provozovat místní podpůrné skupiny a sítě zaměřující se na rozvoj porozumění a skutečné podpory týkající se subsidiarity, participace a solidarity, krátkodobé i trvalejší. Pokud jde o akademiky, *Gaudium et spes* (GS) 62 popisuje jejich důležitou roli při rozvíjení způsobů sdělování křesťanského poselství, které zahrnuje SUC:

„... Pro teology je to navíc pobídka, aby – při zachování metod a požadavků vlastních teologické vědě – neustále hledali přiměřenější způsob, jak podávat lidem své doby křesťanskou nauku...“

„... protože něco jiného je sám poklad víry neboli pravdy víry a něco jiného způsob, jímž jsou vyjadřovány...“

„V pastoraaci je třeba dostatečně brát na vědomí a používat nejen teologické zásady, nýbrž i objevy světských věd, především psychologie a sociologie, aby i věřící byli vedeni k ryzejšímu a zralejšímu životu víry.“⁷⁸

První citát GS vyzývá teology, aby zlepšili způsob, jakým je doktrína sdělována v současné době. V našem kontextu vyzývá k otevřenosti v šíření sociálního učení církve, připravenosti reagovat a vysvětlovat SUC křesťanským způsobem a rozvíjet vhodnější způsoby, jak jej mají věřící studovat a rozvíjet se jako křesťané ve světě. Druhý citát zdůrazňuje, že i když učení církve existuje, je třeba dbát na způsoby, jakými je sdělováno křesťanům a následně světu, což pro toto téma znamená, že bohatství SUC je třeba se naučit, sdílet jej a vhodně implementovat bez (de)selekce konkrétních prvků. Třetí část připomíná katolíkům, aby sdíleli znalosti a myšlenky se sekulárními lidmi a sekulárním myšlením v dialogu, což napomáhá realizaci a zároveň přitahuje ostatní k myšlenkám církve. Toto sdílení s druhými – věřícími nebo nevěřícími, tedy v jistém smyslu katechetické nebo evangelizační – musí obsahovat tři prvky zmiňované ve výše uvedených citátech z Písma a koncilních dokumentů: připravit se učním, komunikovat a činit tak láskyplným křesťanským

76 *Dei Verbum*, 8.

77 Srov. např. 'Coronavirus (COVID-19)', The Catholic Church Bishops' Conference of England and Wales, citováno dne 11. 03. 2022, <https://www.cbcew.org.uk/coronavirus/>. Zatímco Caritas Social Action Network (CSAN) vytvořila plánovací šablonu dostupnou na: <https://www.cbcew.org.uk/wp-content/uploads/sites/3/2020/03/CSAN-SVP-Pandemic-planning-template.docx>, CSAN spolu se Společností sv. Vincence z Pauly vytvořily Pandemic Response Toolkit [Set pro pandemickou reakci], který nabízí řadu rad, modliteb a úkolů, při kterých mohou dobrovolníci pomáhat lidem s různými potřebami, jako je nakupování, venčení psů a sociální kontakt osobně nebo telefonem.

78 GS, 62.

způsobem. Všechny tři jsou důležité, abychom se vyhnuli jak příliš rázné a autoritářské komunikaci, tak i nepřipravenosti a přehnané zdvořilosti, což by omezilo schopnost správně sdělovat církevní učení a důvod víry a naděje. Dialog by proto měl být zahájen se skutečným a úplným apologetickým přístupem: sdělovat křesťanství křesťanským způsobem; předkládat, ne ukládat.⁷⁹ Akademická činnost zaměřená na SUC je zásadní pro rozvoj jeho přítomnosti v myslích lidí, a to prostřednictvím vědeckých, ale i populárněji pojatých publikací, dále besed a přednášek otevřených veřejnosti (např. v rámci univerzity třetího věku) a výukou, např. obsah kurzu, který by byl uzpůsobený využít nedávné sociální restrikce jako kontext, v němž lze SUC prozkoumat jako křesťanskou alternativu k sekulárním řešením. Zejména v akademických oblastech, jako je vzdělávání a studium sociální práce, stejně jako pastorační studia, katechetika a formace duchovenstva, může existovat pevnější platforma pro SUC, aby se stalo součástí širšího narativu. Při takovém vývoji může dialog s nekřesťanskými akademiky v sekulárních oblastech stále více zahrnovat koncepty SUC týkající se například duševního zdraví a osobních a ekonomických dopadů celostátních lockdownů atd. Následně s rostoucím povědomím o SUC na místní úrovni budou křesťané zapojení do politiky a správy státu stále více povzbuzováni k tomu, aby dále reflektovali SUC a jeho vztah k „vyšším“ úrovním.⁸⁰

Sdílení a rozvíjení myšlenek SUC je proto důležité jak pro věřící coby součást jejich vlastní křesťanské cesty, tak i pro místní komunity, které mohou těžit z jiné či více zacílené perspektivy, která si cení důstojnosti a obecného blaha. Pro efektivní sdílení a implementaci myšlenek SUC je důležité připomenout biblickou a koncilní výzvu, abychom byli připraveni zapojit se a reagovat křesťanským způsobem. Tím je podáváno křesťanské svědectví, které může pomoci druhým k větší otevřenosti křesťanskému poselství způsoby, které by byly jinak buď omezené, nebo zcela nemožné.

Závěr

Mnozí lidé byli při nedávných restrikcích spojených s virem, zejména během celostátních lockdownů, vystaveni různým druhům a různé míře strádání, v mnoha případech mohlo dojít ke zmírnění těchto nepříznivých situací, příp. se jim mohlo dokonce zcela zabránit, pokud by existovala vyšší sociální soudržnost v rámci místních komunit. Tento článek zkoumal myšlenku, že pokud by ještě před omezeními existovala v místní komunitě větší soudržnost – dohlížení na sousedy, oslovování osamělých, zajišťování potravin a dalších nezbytných věcí pro všechny členy komunity, asistence se vzděláváním atd. – ti, kteří náhle měli nadbytek času, mohli pomoci potřebným ve svém okruhu, a tak rozvíjet místní obecné blaho a lidskou důstojnost každého člověka. Text navrhuje, že izolace místních komunit od sebe (tam, kde by to bylo realizovatelné) namísto jedinců za zdmi domácností by mohla zlepšit naplňování životních potřeb těchto lidí. Aktivní věřící jsou vyzváni, aby zvažovali ve své lokalitě, jak mohly být tyto myšlenky implementovány či vylepšeny během restrikcí a jak by mohly být efektivně využity v obecnějších dobách.

Je důležité, abychom se poučili z nedávných zkušeností, které poukázaly na nedostatek existence místních komunit na mnoha místech napříč současnými společnostmi. Proto tento článek vyzývá

79 John Paul II, *Redemptoris missio*, 07. prosince 1990, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_redemptoris-missio.html, 39.

Oficiální anglický text *Redemptoris missio* uvádí „The Church proposes; she imposes nothing“, tedy „Církev předkládá; neukládá nic“. Oficiální český text uvádí „Církev předkládá, ale neutiskuje“. Pozn. překladatele.

80 Toto je popsáno v sekci *Participace* (190–191) *Kompendinga*, zmíněno je rovněž v AA, 11, ale podrobnější studium by přesáhlo rozsah tohoto článku.

k vyšším aktivitám co do studia, reflexe a sdílení tří prvků katolické sociální nauky – subsidiarity, participace a solidarity – které mohou nabídnout alternativní myšlenky a přístupy, např. ony zmíněné výše ve článku. Snahou o rozvoj místních komunit s odpovědností na co možná nejnižším stupni a podporou participace těch, kteří jsou jí schopni ze správných důvodů – ze solidarity, pro obecné blaho – lze zvýšit soudržnost místní komunity. Při implementaci prvků nauky SUC mohou sehrát důležitou roli farnosti, charitativní organizace a místní skupiny obecně. To by mohlo prospět zejména venkovským oblastem, které ztratily svou formu a charakter v důsledku současné centralizace ve společnostech, ale také městským lokalitám, kde má mnoho lidí jen nepatrný vztah ke svým sousedům – skutečně by se obecně mohla více rozvíjet soudržnost místní komunity.

Současná společnost však není připravena přijmout křesťanské sociální myšlenky a není jasné, do jaké míry by mohly být prakticky realizovány. Obecně platí, že Písmo a církve, včetně dokumentů II. vatikánského koncilu, vyzývají věřící ke studiu církevního učení (jak je konkrétně uvedeno v AA 31). Sdílením, promyšlením a zahájením implementace nebo rozvoje stávající činnosti založené na SUC na místní úrovni mohou farnosti, diecéze, duchovenstvo a aktivní laici zkoumat způsoby, jak je využít i k pomoci druhým, a nabídnout tak křesťanské svědectví. Pro správné využití myšlenek je nutno o SUC diskutovat, sdílet jej a vést širší bádání, nejprve mezi aktivními věřícími a poté i mezi ostatními; tři výše uvedené oddíly o prvcích SUC by mohly tomuto účelu posloužit. Takovým přístupem je odpovědět na výzvu Písma a koncilu k připravenosti na základě rozvinutého porozumění, abychom se mohli účinně zapojit do dialogu a vhodně reagovat na otázky týkající se zdroje a nedílných prvků, které zahrnují křesťanskou charitu a službu. Kromě přímé realizace ve farnostech a diecézích mohou duchovní a aktivní laici povzbuzovat ostatní prostřednictvím homilií a přednášek. Akademici mohou dále přítomnost myšlenek SUC v myslích lidí obecně a konkrétně těch, kteří je mohou nebo budou schopni realizovat, rozvinout čtenějším začleňováním myšlenek SUC do různých vzdělávacích kurzů a odborných publikací.

A konečně je důležité umožnit organický rozvoj SUC ve vztahu k místním komunitám – předkládat, nikoli ukládat – protože SUC není ani praktickým manuálem, ani manifestem. Místo toho udává směr a nabízí podněty k reflexi při rozvoji soudržnosti místní komunity. Při realizaci takových myšlenek je nutné připomenout slova Benedikta XVI., původně pronesená v kontextu zaostalých ekonomik, zde mají ovšem stejnou platnost:

„Mají-li se rozvojové programy přizpůsobit jednotlivým situacím, musí být flexibilní; příjemci pomoci by měli být přímo zapojeni do vytváření projektů a stát se hlavními aktéry při jejich uskutečňování. Protože neexistují univerzálně platná řešení, je stejně nezbytné používat kritéria pro pečlivé monitorování i drobných zlepšení z hlediska solidarity.“⁸¹

S ohledem na mnoho lidí trpících silnými omezeními, která brzdila soudržnost na místní úrovni, je toto výzva k rozvinutějšímu využívání SUC prostřednictvím většího sdílení myšlenek mezi aktivními věřícími s nadějí, že povede k jejich aplikaci v relevantních situacích na místní úrovni. To by ostatní zúčastněné podpořilo v rozvoji chápání těchto myšlenek, což na druhou stranu od aktivních věřících vyžaduje, aby dokázali tyto myšlenky vysvětlit, včetně jejich zdroje a původu. Schopní jedinci tak mají své role a odpovědnost a ti, kteří potřebují podporu, ji mohou obdržet, což přispívá k posunu stabilnějších společností kupředu a rovněž k jejich lepší připravenosti na neočekávané.

81 CV, 47.

Kontakt

Stuart Nicolson, MA

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

snicolson@tf.jcu.cz

Community Cohesion and the Church's Social Teachings in Light of the Virus Restrictions¹

Stuart Nicolson

DOI: 10.32725/cetv.2022.011

Abstract

The recent societal restrictions in reaction to the risk of viral spread have cast light upon a number of issues in society, many of which are addressed at least to some extent by the Church's Social Doctrine regarding subsidiarity, participation, and solidarity. This paper seeks to show that by developing the presence of these teachings in understanding and dialogue, so that they can be implemented appropriately at local levels where possible, which may lead to wider discussions regarding community cohesion and development, communities as well as individuals would benefit, thus contributing to society and the common good. The Church's teachings in the three areas are considered in light of the recent restrictions, as well as how we are called not only to develop the Church's teachings but also our preparedness and ability to explain them as well as the source of these teachings when called upon. Therefore, this paper finds not only that it is possible for subsidiarity, participation, and solidarity to help develop and improve community cohesion, but that the calls of Scripture and the Second Vatican Council to be prepared and to share our beliefs include this area of our lives. These can be developed through a greater presence of the Church's Social Doctrine in wider education, particularly but not only at university level and in clerical formation, and also by these ideas being presented more effectively in dialogue with others in local communities, which would help communities be better prepared for the unexpected in future.

Keywords: community cohesion, subsidiarity, participation, solidarity, common good, education, preparedness, dialogue, Catholic Social Doctrine, apologetics

The effects of lockdowns and restrictions in these times have highlighted fundamental problems in contemporary societies, which tend increasingly towards a more binary structure of state and individuals as postmodern societies. The fact that there is in different societies today varying amounts but nevertheless underdeveloped cohesion at the local community level – in the space between the state and individuals – led to imposed restrictions being placed at the front door of the home during lockdowns. This has contributed to some people experiencing a number of issues such as mental health problems, being forced to stay at home with or without an income, education being heavily disrupted, and the elderly, infirm, vulnerable, and those isolating sometimes

¹ This paper was supported by GAJU 138/2019/H.

being left unsupported and alone at times. The underdevelopment of local community cohesion, which is exhibited in different ways and to different extents in different places,² shows how today's society is generally lacking in community, and at times neighbourhoods have been more like isolation wards for some in times of stronger virus restrictions. While there have been some localised responses to problems, organised by, for example, town halls, parishes, or even celebrities, the general lack of charity and community cohesion in society has led to avoidable problems during the restrictions and in lockdowns especially.³

The general response to the virus in different countries could have considered both the common good and human dignity more instead of using a utilitarian version of the common good, imposed particularly in China or Australia, that is designed to reduce specific statistics at seemingly any other cost. Catholic Social Doctrine (CSD)⁴ contains three key elements that contribute fundamentally to both the dignity of the person and the common good. These are subsidiarity, participation, and solidarity, each of which could have been more developed and effective. These ideas work best at a more local level, with subsidiarity being the key thus local communities being important, however, society is not prepared for reacting in such a way that would be a reversal of the generally centralising long-term trend in societies.

The space between the state and the individual is generally under-filled and in some places this is very apparent. This space provides an opportunity to develop local community cohesion, which offers the possibility of sharing ideas and forming bonds with others. For Christians, it is the chance to serve and to display the fruits of the faith as a form of evangelisation – with deeds rather than mere words as a good Christian witness. In particular, the recent societal restrictions were a very good opportunity for Christians to reach out – in appropriate ways – to those around them, but too often the Catholic response in many places has been more focused on restricting access to churches and the sacraments.⁵ A more proactive response – reaching out to those in need in our communities – could have taken place had there been a more developed understanding and higher profile of CSD in parishes, dioceses, and local communities in more stable times, which the Church calls the faithful to work towards in learning how to help our neighbour, Christian or not. Through the development of understanding of CSD by clergy, active laity, and with the support of academics, as called for by the Church, there can be a more Christian input into the local community. While this could lead in time to an exploration of how the ideals of CSD can be explored more practically in wider society, especially if the state authority supports such developments, this is beyond the scope of this paper. Rather, the aim here is to call active Christians to respond to the problems with recent restrictions by learning about, sharing, and exploring how

2 For example, half of British people polled do not know their neighbour's name: Sarah Lumley, 'One in 20 adults have never spoken to their neighbour - and half don't know their name', *Hull Daily Mail*, 24th May 2022, <https://hulldailymail.trem.media/news/uk-world-news/next-door-neighbours-never-speak-7118363.amp>.

3 Cf., for example, B. Gilmore, R. Ndejjo, A. Tchetchia, et al., 'Community engagement for COVID-19 prevention and control: a rapid evidence synthesis', *BMJ Global Health* 5, (2020), <http://dx.doi.org/10.1136/bmjgh-2020-003188>.

4 CSD is a whole area of Church teaching in many documents. Much of it is summarised in the *Compendium of the Social Doctrine of the Church* (CSDC): Pontifical Council for Justice and Peace, *Compendium of the Social Doctrine of the Church*, The Holy See, 2004, https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_en.html.

5 A study of Catholic responses to the restrictions regards mainly themes on restricting church access and on spiritual assistance (various graphs) but the survey's final data regards helping the needy, which shows in a very general way that parish assistance to such people fell a little overall during the restrictions (graph 17), in: Daniel Arasa, Lidia Kim, Jean-Florent Angolafale, and Daniele Murrighili, 'The response of Roman Catholic priests to Covid-19: A case study on the pastoral and communication activities of nine dioceses worldwide during the first months of the pandemic', *Church, Communication and Culture* 7, no. 1 (2022): 238-263, <https://doi.org/10.1080/23753234.2022.2038647>. General Internet searches of parish and diocesan websites show under 'Covid response' that the focus was mostly about restrictions rather than reaching out to those in need.

CSD can be used effectively in the local setting to improve local community cohesion. First, this paper will consider problems highlighted in particular during the recent restrictions. Then it suggests how alternative approaches from CSD could have changed the situation for some people during the lockdowns in particular; here, the three CSD elements are explored and this could contribute to local discussions on their applicability in developing local community cohesion. The final section sets out how Scripture and the Church call active Christians to learn about and share these teachings, which can lead to new or better developed actualisation and development in local communities. Such an exploration of the ideas in CSD can lead to an organic development of their use in supporting the development of local communities and their cohesion as people become more aware of them, particularly in light of recent restrictions.

By improving community cohesion, through local communities having more responsibility (subsidiarity) and enabling people to participate and develop solidarity, Christian charity (caritas) and service (diakonia) can be more effective as well as perceptible: a good Christian witness. In time, by working alongside and in cooperation with others, the active faithful can help others develop their understanding of the Church's teachings, which inevitably leads to questions regarding the faith. Both Scripture and the Second Vatican Council call the faithful to be prepared and respond appropriately in order to participate as a Christian in society and to help others learn, for example, about how to develop the three elements of CSD focused upon here, which can help our neighbour, Christian or otherwise.

Learning from Restrictions

Rather than being a study of any particular society's experience in the virus restrictions, this is a consideration of the general image where the policies of seeking the common good in health statistics regarding the virus did not account for problems in many other areas.⁶ Also, there were different experiences for those in urban and rural areas, as well as those with varying levels of existing local structures regarding support, services, etc. There are indeed those who had little to complain about the Covid restrictions, perhaps through relief from stresses at work or commuting, and even those who benefited perhaps from increased family time in the home, or financially from, for example, owning a company that makes respirators.⁷ However, in general terms, a significant number of people were affected negatively in many different ways. Examples include being restricted to urban housing designed more for inhabitants being at work or school on most days,⁸ or in rural areas where food purchases are difficult,⁹ perhaps requiring public transport or the help of others, as well as being unable to pay for food.¹⁰ Other problems included disruption to

6 This does not include economic issues such as supply chain issues, inflation, businesses and employment disruption, medical issues such as operation waiting lists, and decreased local services, etc., especially in rural areas.

7 Cf., for example, Clare Dyer, 'Covid-19: Unusable PPE worth £4bn will be burned, says spending watchdog', *BMJ*, 10th June 2022, <https://doi.org/10.1136/bmj.o1435>.

8 Cf., for example, Dagmar Kutsar, and Leena Kurvet-Käosaar, 'The Impact of the COVID-19 Pandemic on Families: Young People's Experiences in Estonia', *Frontiers in Sociology* Vol. 6, (2021), <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.732984>; also, Jenny Preece, Kim McKee, David Robinson, and John Flint, 'Urban Rhythms in a Small Home: COVID-19 as a Mechanism of Exception', *Urban Studies*, (June 2021), <https://doi.org/10.1177/00420980211018136>.

9 Cf., for example, K. Kent, L. Alston, S. Murray, B. Honeychurch, and D. Visentin, 'The Impact of the COVID-19 Pandemic on Rural Food Security in High Income Countries: A Systematic Literature Review', *International journal of environmental research and public health* 19, 6 (2022), 3235, <https://doi.org/10.3390/ijerph19063235>.

10 Cf., for example, F. Eskandari, A.A. Lake, and M. Butler, 'COVID-19 pandemic and food poverty conversations: Social network analysis of Twitter data', *Nutrition Bulletin* 47, (2022): 93–105, <https://doi.org/10.1111/nbu.12547>.

education,¹¹ losing businesses or employment,¹² mental health issues (new or an exacerbation of existing problems),¹³ or restricted access to necessary services.¹⁴ Also, people isolating or unwell particularly in rural areas may have lost access to food or fuel, such as coal or chopped wood. Currently, much of the binary debate regards lockdowns (and long lists¹⁵ of other specific restrictions) as necessary to protecting general health and health services, while other important debates and considerations are given less attention, such as quality of life, the socio-economic situation, communities, and respect for the law, etc. General reactions tend to reflect entrenched positions already established. An example is one recent metastudy which argues for restrictions having been overly strong and 'ineffective',¹⁶ while proponents of the lockdowns argue that its chosen studies have been selected with a desired conclusion in mind.¹⁷ However, regardless of the accuracy of either of these positions, in order for mankind to move on positively to – hopefully – post-Covid times, it will be necessary to 'look at the science' objectively because a priori positions that lead to selective methods to find desired outcomes make the situation political and subjective, rather than scientific and objective.

However, an important point in the metastudy, which has been somewhat overlooked, is that the level of adherence to rules by the members of each society is important also.¹⁸ This regards not only there being little respect for the law (the state authority), but also for others in the local

-
- 11 Cf., for example, Per Engzell, Arun Frey, and Mark D. Verhagen, 'Learning loss due to school closures during the COVID-19 pandemic', *Proceedings of the National Academy of Sciences* 118, 17 (2021), <https://doi.org/10.1073/pnas.2022376118>.
 - 12 Cf., for example, Minyahil Assefa, 'COVID-19 Lockdown Restrictions and Small Business Survival Strategy: Government Supporting Schemes', *Business Perspectives and Research*, (December 2021), <https://doi.org/10.1177/22785337211045182>; also, cf. Robert Anderton, Vasco Botelho, Agostino Consolo, António Dias da Silva, Claudia Foroni, Matthias Mohr, and Lara Vivian, 'The impact of the COVID-19 pandemic on the euro area labour market', *ECB Economic Bulletin*, Issue 8/2020, https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2021/html/ecb.ebart202008_02~bc749d90e7.en.html.
 - 13 Cf., for example, Sivertsen B, Knapstad M, Petrie K, et al., 'Changes in mental health problems and suicidal behaviour in students and their associations with COVID-19-related restrictions in Norway: a national repeated cross-sectional analysis', *BMJ Open* 12, 2 (2022), <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-057492>; also, Emily Hewlett, Shunta Takino, Yuka Nishina, and Christopher Prinz, 'Tackling the mental health impact of the COVID-19 crisis: An integrated, whole-of-society response', OECD, 12th May 2021, <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tackling-the-mental-health-impact-of-the-covid-19-crisis-an-integrated-whole-of-society-response-0cca0fb/>. For a worsening of existing mental health issues, cf. Louise Murphy, Kathleen Markey, Claire O' Donnell, Mairead Moloney, and Owen Doody, 'The impact of the COVID-19 pandemic and its related restrictions on people with pre-existent mental health conditions: A scoping review', *Archives of Psychiatric Nursing* 35, Issue 4 (2021): 375-394, <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2021.05.002>.
 - 14 Cf., for example, S. Jeste, C. Hyde, C. Distefano, A. Halladay, S. Ray, M. Porath, R. B. Wilson, and A. Thurm, 'Changes in access to educational and healthcare services for individuals with intellectual and developmental disabilities during COVID-19 restrictions', *Journal of Intellectual Disability Research* 64 (2020): 825– 833, <https://doi.org/10.1111/jir.12776>; also, C. Eshareturi, A. Wareham, M. Rattray, M. Haith-Cooper, and R. McCarthy, 'An exploration of the impact of SARS-CoV-2 (COVID-19) restrictions on marginalised groups in the UK', *Public health* 197, (2021): 6–10, <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2021.05.026>.
 - 15 An example is the list of nearly 400 Czech measures, in: Government of the Czech Republic, 'Measures adopted by the Czech Government against the coronavirus', 9th February 2022, <https://www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/measures-adopted-by-the-czech-government-against-coronavirus-180545/>.
 - 16 Jonas Herby, Lars Jonung, and Steve H. Hanke, 'A Literature Review and Meta-Analysis of the Effects of Lockdowns on Covid-19 Mortality', *Studies in Applied Economics*, No. 200 (January 2022), <https://sites.krieger.jhu.edu/iae/files/2022/01/A-Literature-Review-and-Meta-Analysis-of-the-Effects-of-Lockdowns-on-COVID-19-Mortality.pdf>, 2.
 - 17 A media report with responses more in favour of the findings is: Emily Craig, 'So why did the media ignore a shock study that found lockdowns didn't work? MailOnline was one of just three major outlets to report major findings while BBC, Sky and the Guardian looked the other way', *Daily Mail*, 3rd February 2022, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10472321/So-did-British-media-largely-fail-cover-study-lockdowns-didnt-work.html>. A media report with responses more against the findings is Yevgeny Kuklychev, 'Did a Johns Hopkins Study "Prove" Lockdowns Don't Work? What We Know So Far', *Newsweek*, 7th February 2022, <https://www.newsweek.com/did-johns-hopkins-study-prove-lockdowns-dont-work-what-we-know-so-far-1676724>.
 - 18 Herby, Jonung and Hanke, 'A Literature Review...', 42-43. This issue was seen, for example, in the Czech Republic, in reports such as: Lucie Protivanská, 'Karanténu či izolaci poruší každý dvanáctý člověk, ukázaly kontroly [Every Twelfth Person Violates Quarantine or Isolation, Inspections Have Shown]', *Idnes.cz*, 29th March 2021, https://www.idnes.cz/karlovy-vary/zpravy/izolace-covid-koronavirus-karantena-kontrola-hygienici-policie.A210329_601211_vary-zpravy_ba; and also in jkk [sic], 'Lidé venku hromadně odkládají roušky [People Outside Remove Masks En Masse]', *Novinky.cz*, 23rd April 2021, <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/lide-venku-hromadne-odkladaji-rousky-40357892>.

community: one's neighbours. For some, rebelling against what is considered an unjust law while not learning about appropriate safe-distancing has facilitated the viral spread, leading to lengthy restrictions (which in turn causes decreased respect for the laws and state). A lack of vertical cohesion can become a dualistic play-off between 'rulers and ruled', leading to two sides facing each other in a battle over authority and adherence;¹⁹ this clearly shows that the structure is not functioning well and the idea of the common good is lacking. But people will generally become more reasonable and responsible and respond more appropriately when treated as such. Therefore, by looking at alternative, better solutions, we can consider how to develop our society, its individuals, and also its local communities.

The idea of the common good was underdeveloped in how the restrictions were carried out, where, particularly in the worst of times, we withdrew (by choice or mandate) behind our front doors and many of us disregarded the needs of our neighbours. Instead of withdrawing into smaller communities, we existed in the smallest possible communities, thus leaving some of our neighbours in problematic situations, even to the point of being fatal. More extreme reports have included specific (but certainly not isolated) cases, such as the abuse and murder of a six-year-old boy²⁰ and a woman whose body was found at home two years after her death.²¹ More general examples include nearly 100,000 British 'ghost children' missing from the education system: those who are not effectively homeschooling are now vulnerable to gang activity, trafficking, abuse, or neglect, etc.²²

Generally-speaking, there is a clear need in society to emerge from the time of viral restrictions and social upheaval with the desire to stabilise matters in and around our lives, and Catholic Social Doctrine can support this process: 'the goal is the healing of every individual, through a subsidiary and solidary process to which the rest of the social partners are called to contribute.'²³ However, as this takes place, it is important also to learn how to be more ready for any future similar situations. There is plenty of disagreement over the reaction and decisions of different states to the Covid viral spread since spring 2020, especially as a common policy in the West before 2020, which was to isolate the vulnerable to allow viral spread and develop herd immunity,²⁴ changed to a general lockdown and other strong restrictions during spring 2020 due to modelling data that predicted an overload on health services and large numbers of fatalities, while few societies minimised restrictions like Sweden. Experts from different fields have had varying success in having their voices heard and the hope is that with the massive amount of data and human life stories to take into account, we will – albeit perhaps only over time – learn best regarding this difficult period by being as objective as possible. CSD could contribute to the debate as it offers

19 For example, a Czech government minister stated that a reason for restrictions being prolonged was non-adherence, for example, in: David Garkisch, 'Blatný: Opatření nefungují. Kvůli jejich nedodržování i kvůli britské mutaci [Blatný: The Measures Don't Work. This is Due to People's Non-compliance and the British Mutation]', 4th February 2021, <https://www.nasezdravotnictvi.cz/aktualita/blatny-opatreni-nefunguji-kvuli-jejich-nedodrzovani-i-kvuli-britske-mutaci>.

20 Archie Bland, 'Arthur Labinjo-Hughes: vulnerable children 'slipped from view' in pandemic', *The Guardian*, 3rd December 2021, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10271727/Arthur-Labinjo-Hughes-Ex-commissioner-warns-vulnerable-children-slipped-view-Covid.html>.

21 Andy Gregory, 'Mummified body of "lonely" woman dead for two years found sitting at her table', *Independent*, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10498905/Pictured-Woman-mummified-chair-home-TWO-YEARS-death.html>.

22 The Centre for Social Justice, *Lost but not forgotten: the reality of severe absence in schools post-lockdown*, January 2022, https://www.centreforsocialjustice.org.uk/wp-content/uploads/2022/01/CSJ-Lost_but_not_forgotten-2.pdf, especially p. 4.

23 Emanuele Lacca, 'From "Personal Coping" to "Social Coping". How to React to a Pandemic, a Proposal by Ethics', *Caritas et Veritas* 11, no.1 (2021): 65, <https://doi.org/10.32725/cetv.2021.004>.

24 Bill Gardner and Paul Nuki, 'Covid-19 strategies: Britain planned for herd immunity while Asia intended to contain virus', *The Telegraph*, 18th April 2020, <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/04/18/covid-19-strategies-britain-planned-herd-immunity-asia-intended/> (alternatively, <https://ghostarchive.org/archive/Ei84I>).

a middle-ground between the polar ideas of strong, wide restrictions and a general freedom with targeted isolations: with restrictions being placed which enable local communities to isolate from other local communities, those needing support still receive it within the local community while viral spread from community to community is minimised. However, CSD – whether merely as a set of ideals or to some unknown extent usable in practical ways – is not widely known and understood. Therefore, it cannot effectively be presented in the debate because, theoretically, there is no wider understanding of the basic principles, and, practically, it has not been implemented in any sufficient manner to use as an example of how it would work. It is possible, though, that by developing a wider understanding of CSD, the benefits from both polar policies – wider lockdowns with localised freedom and selected isolation – viral spread could in future be restricted while ensuring less disruption in local communities. This will be explored in the following sections. Clearly, improvements in our approach to local communities are needed and this paper offers a different approach, navigating between the recent extremes of China's and Sweden's policies. CSD should be amongst the debates and the faithful can make the ideas in CSD more widely known by learning them, sharing them, and employing them particularly in local communities to develop cohesion, as called for at Vatican II.²⁵ The following exploration of each of the three elements of CSD focused on here can be a starting point for considering the benefits of exploring them locally and how they could have contributed during the restrictions. It can be seen that the first step is to develop some level of subsidiarity and, being the key to developing the other areas, this paper focuses particularly on it.

Subsidiarity

This section explores subsidiarity, which is the key to setting CSD in localised communities with effectiveness, with some reference to the recent restrictions. While overall subsidiarity would be a fundamental change in society, by exploring the ideas, active Christians can learn about the benefits of increased localised organisation, implement ideas appropriately, as well as be able to explain it to others.

The idea of subsidiarity has been developing for well over a century and is '*among the most constant and characteristic directives of the Church's social doctrine*',²⁶ having been first presented in 1891 as a Catholic teaching in Pope Leo XIII's *Rerum Novarum* (RN), albeit never being named in the encyclical. RN's focus was on important contemporary issues, such as workers' rights in relation to the state and capitalists, which was in contrast to non-Christian philosophies and movements of its time. In 1931, Pius XI's *Quadragesimo Anno* (QA) commemorated RN, updating and developing its teachings after four decades of societal change and upheaval, including communism, etc. QA explains subsidiarity as power, responsibility, and authority being held at as low a level and as locally as possible: 'The supreme authority of the State ought, therefore, to let subordinate groups handle matters and concerns of lesser importance, which would otherwise dissipate its efforts greatly.'²⁷

In this context, the relationship between the individual and society is summed up in CSD:

It is impossible to promote the dignity of the person without showing concern for the family, groups, associations, local territorial realities; in short, for that aggregate of economic, social,

²⁵ *Apostolicam Actuositatem* 31b.

²⁶ CSDC 185 (all italics in this and subsequent quotes are from the original text).

²⁷ QA 80.

cultural, sports-oriented, recreational, professional and political expressions to which people spontaneously give life and which make it possible for them to achieve effective social growth. This is the realm of *civil society*, understood as the sum of the relationships between individuals and intermediate social groupings...²⁸

The document places man in the socio-historical context of individuals in relation to others making up society in ‘intermediate social groupings’, which should neither stem specifically from any individual person (cultism) nor be imposed from above (totalitarianism). As Christians, we are called, of course, to love God and neighbour, which means reaching out to others, and therefore society is not merely the aggregate of individuals and their dealings with others but society is man amongst others, in relation to them. The importance of this has become more apparent in these times of restrictions and shutdowns.

While the focus is often between the individual and the state today, CSD teaches that there is space between these two, for individuals, communities, and groups to take more responsibility and hold authority:

The principle of subsidiarity protects people from abuses by higher-level social authority and calls on these same authorities to help individuals and intermediate groups to fulfil their duties. This principle is imperative because every person, family and intermediate group has something original to offer to the community.²⁹

For this to be achieved, it is necessary that certain needs are fulfilled:

In order for the principle of subsidiarity to be put into practice there is a *corresponding need* for: respect and effective promotion of the human person and the family; ever greater appreciation of associations and intermediate organizations in their fundamental choices and in those that cannot be delegated to or exercised by others[.]³⁰

In other words, duties in society should be carried out at the lowest and most local levels possible as this respects the dignity of the individual and makes the most of each person contributing through being involved in society, leading to self-fulfilment and societal needs being solved, thus society being developed further. People can grow and become more responsible, which is the opposite of systems where the state bureaucratises unemployment, managing and paying for it,³¹ which can lead to a dependency culture, and even to multi-generational unemployment.³²

In the recent restrictions, mass temporary unemployment occurred with many able-bodied remaining at home with little to do, while many were paid by the state through social payment schemes (furlough, etc.). This was because many states had decided to restrict people by drawing a line at the front door of each house, at times even forbidding crossing the threshold without very good reason. In basic terms, general freedom was replaced by restrictions at the most individual

28 CSDC 185.

29 CSDC 187.

30 CSDC 187.

31 John Paul II, *Centesimus Annus*, 1st May 1991, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html, 48.

32 For more on this, cf. Rakesh Kochhar and D’Vera Cohn, ‘Chapter 2: Income and Poverty in Multi-Generational and Other Households’, section: Economic Outcomes for the Unemployed of the report titled ‘Fighting Poverty in a Bad Economy, Americans Move in with Relatives’, *Pew Research Center*, 3rd October 2011, <https://www.pewresearch.org/social-trends/2011/10/03/chapter-2-income-and-poverty-in-multi-generational-and-other-households/#income-and-poverty-by-demographic-characteristics#economic-outcomes-for-the-unemployed>; also, Kevin Ralston and Vernon Gayle, ‘Exploring “generations and cultures of worklessness” in contemporary Britain’, *Youth and Policy*, last updated 12th October 2017, <https://www.youthandpolicy.org/articles/generations-of-worklessness/>.

level possible. While this makes practical sense in terms of a temporary maximum quarantine, it neglected to take into account the human toll on those who were healthy regarding the virus but suffering in terms of, for example, basic human needs (food, etc.), education, mental health, family life, child safety, etc. Many individuals and families have suffered in ways that could have been avoided or lessened.

Instead of enforcing a sort of false subsidiarity, more local community cohesion would have allowed the possibility of the line of restrictions to have been drawn not at the front door but at the end of the street, village, or city block, thus enabling small, local groups to organise their time, resources, and mutual help and support in a wide variety of ways. For example, instead of someone shopping from each household, it would have been more effective if one person had travelled to shop for 10 or 20 households beyond the local boundary, then isolated before virus testing.

Local communities are part of larger communities, up to state and international levels. There is a particular need for local community development in countries which have high levels of historically developed bureaucratic control over the structures of society,³³ for example, in Central and Eastern Europe. To allow local communities to develop, there is a need for the state somewhat to release its hold and allow many aspects in society to be dealt with locally.³⁴ In general, states should encourage, enable, and monitor smaller groups in society with clear guidelines and expectations: *‘Various circumstances may make it advisable that the State step in to supply certain functions.’*³⁵ For without oversight, a descent into historical problems is clearly probable and CSD explains the importance of effectively delegating to and enabling lower groups:

In any case, the common good correctly understood, the demands of which will never in any way be contrary to the defence and promotion of the primacy of the person and the way this is expressed in society, must remain the criteria for making decisions concerning the application of the principle of subsidiarity.³⁶

And the state benefits also from having a position of oversight rather than complete responsibility:

Thereby the State will more freely, powerfully, and effectively do all those things that belong to it alone because it alone can do them: directing, watching, urging, restraining, as occasion requires and necessity demands. Therefore, those in power should be sure that the more perfectly a graduated order is kept among the various associations, in observance of the principle of ‘subsidiary function,’ the stronger social authority and effectiveness will be the happier and more prosperous the condition of the State.³⁷

Thus, it was theoretically possible for the state during restrictions to use the temporarily unemployed (with or without contracts and income) for strongly needed localised tasks and roles. However, organising this at state level would have been impossible due to the time-frame and

33 Here, this refers to states where citizens are given permission by the state to act in specific ways, rather than citizens having freedom to act until the state intervenes to prevent problems when they arise. For example, in the Czech Republic, for a self-employed person to make and sell something as simple as a shelf, the state requires the woodworker to have received a carpentry qualification from ‘middle-school’ (i.e., post-compulsory ‘college’) as a teenager; for non-qualified but capable adults who wish to earn money from their carpentry skills, the required qualifications are difficult and expensive to access, and the would-be carpenter must complete a lengthy course including making staircases, windows, etc. Elsewhere, such as in America, there is freedom to make and sell goods and legislation is minimal but sufficient to protect the consumer regarding quality and safety.

34 Regarding the carpentry example in footnote 33 above, local word-of-mouth will generally prevent an unsafe or shoddy worker from selling goods locally, just as online reviews work in the wider marketplace.

35 CSDC 188. In the carpentry example in footnotes 33 and 34, this regards safety, health and quality of goods.

36 CSDC 188.

37 QA 80.

a lack of local knowledge. For this situation, and for a better developed social order in general, there are two requirements:

The principle of subsidiarity requires *positively* that all communities not only permit but enable and encourage individuals to exercise their own self-responsibility and that larger communities do the same for smaller ones It requires *negatively* that communities not deprive individuals and smaller communities of their right to exercise their selfresponsibility. Intervention, in other words, is only appropriate as 'helping people help themselves'.³⁸

This means that if people in the recent lockdowns had already understood local limits and responsibilities in such a way, other localised scenarios could have been explored and needs could have been met far better. However, there was no effective space between the macrostructure of the state and individuals and the microstructure of households. While some societies have variously effective charitable groups or voluntary organisations that contribute to society, there was in many places a lack of effective mezzo-structure to fall back on and therefore different societies saw various but generally insufficient reactions to the problems that arose.

To implement a structure more able to respond effectively in problematic times, or help local people and develop ongoing community cohesion, it is necessary not only to educate, organise, and support people to implement it, but also to have the abovementioned oversight and supervision to ensure that intentions and practice are appropriate. Thus, the state can have a more effective role while smaller groups (parishes, charities, community groups, etc.) more locally take responsibility, with local interests catered for, specialisations both protected and allowed to flourish, individuals given opportunities for growth and development, and those who need help in communities being given suitable support rather than blanket measures being implemented that may not actually help.

The current system of top-down authority³⁹ in some societies can be a platform for developing the capability for subsidiarity in society in general. Clearly, roles and responsibilities would need to be developed appropriately in local communities and this could be developed through educational means, from the theoretical to the increasingly practical. And the practical support of community social workers would be crucial in helping local communities integrate and in implementing support structures for those who need it.⁴⁰

Such new approaches would counter the developments of modernity which have led to fundamental historical and contemporary trends like standardisation and centralisation, which are to the detriment to local communities, especially in more rural areas. Here, local issues are increasingly ignored, local cultures are damaged, and local economies are dragged into wider economic frames, leading to their dilution. An example is when local shops close, more transport is needed for travel to distant supermarkets; in turn, supermarkets and other shops in satellite towns suffer

38 Joseph A. Komonchak, 'Subsidiarity in the Church: The State of the Question', quoted in: Michael P. Moreland, 'The Pre-history of Subsidiarity in Leo XIII', *Journal of Catholic Legal Studies* 56, No.1 (2018), <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1162&context=jcls>, 65.

39 If the majority of decisions in general terms are made in a society at state level, then subsidiarity is very limited and the society is controlled from the top-down. The carpentry example in footnote 33 is a clear example of citizens being able to act only when allowed, rather than having freedom to act unless the state intervenes. This system of state permission for individuals not only restricts freedom but also inhibits creative thinking and adaptation, which leads to a certain amount of dependence on the state to solve problems including how to react to new and difficult circumstances. Thus, individuals wait for others to solve the problems in society while disaffection towards authority grows as seen in footnote 18 above.

40 Cf. Jan Kaňak, 'Descriptive Quantitative Analysis of Support Calls to the #delamcomuzu Project and its Implications for Three Concepts of Community Social Work', *Caritas et veritas* no. 12, 1 (2022): 175-177. <https://doi.org/10.32725/cetv.2022.013>.

from shopping centres and retail parks developing.⁴¹ The resulting worker diaspora means the local area loses its localness, and in time people don't even know their neighbour's names.⁴² The home becomes merely an affordable location for resting between working, socialising, and free-time activities elsewhere, thus families lose integration, especially as many children grow up and move away due to a lack of opportunity to integrate into and help develop their local community. This trend meant that in the recent restrictions many people had minimal connection to their neighbours and found themselves isolated. Vulnerable people, including elderly and disabled, as well as those with physical or mental health issues and those less comfortable with social contact, were less capable of accessing necessities such as food, fuel, etc. For some with less domestic experience with family members, it was not a welcome break from the world's challenges: families who normally meet briefly in mornings and evenings were suddenly required to be together constantly – perhaps with energetic children in limited space and no access to outside amenities and adults who have not developed the skills to manage this well. Although social media access was helpful for some, its overuse becomes problematic and not everyone has or wants access. Therefore, with what had become the societal norm – travel, work, school, amenities – being forbidden, what remained was the fragments of domestic and local community arrangements that have been neglected for so long.

Through the development of subsidiarity in societies, and the (re)development of local communities by community groups, parishes, or charities, that are encouraged, enabled, and overseen appropriately by the state – seeking a healthy balance between focussing into the local community and out from it – both the common good and the dignity of persons can grow: 'The principle of subsidiarity allows everyone to assume their own role in the healing and destiny of society'.⁴³ Looking further ahead, more robust and caring communities can respond and adapt far better when unexpected problems occur, such as viruses or other disruptions. The community's boundary can be placed at the end of the street or village or city block, and support within can be given by those who can to those who need it. In the restrictions, those vulnerable to illness could have been in managed isolation, with neighbours assisting with food or distanced social contact. So, by developing subsidiarity in more stable times, those who need support are already known by their neighbours, and when unstable times occur, no one is left isolated and in need, and local communities grow through appropriate participation.

Participation

This section considers the actualisation of the theories and teachings: participation is the activity enabled by subsidiarity, where people act within their communities. Although brief,⁴⁴ this section is necessary to CSD as it is the activity or action of the person putting theory into practice in their community.

41 Cf. QA, 79, where the trend of removing from individuals to give to the community is compared to removing from smaller organisations to give to larger ones: this is a form of centralisation and can be seen socio-economically as local jobs are lost and commutes to more urban areas become the norm. Problems stemming from this are many, from environmental damage due to increased transport to the stripping of local community participation.

42 For example, in the UK: Lumley, '1 in 20'; in the US: Russell Heimlich, 'Do You Know Your Neighbours?', *Pew Research Center*, 18th June 2010, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2010/06/18/do-you-know-your-neighbors/>.

43 Francis, 'Pope Francis: Subsidiarity means everyone has a role in healing society', *Catholic News Agency*, 23rd September 2020, <https://www.catholicnewsagency.com/news/45936/pope-francis-subsidiarity-means-everyone-has-a-role-in-healing-society>.

44 This reflects the brevity of the relevant part of the CSDC for this study because the CSDC section on Participation focuses more on political participation in democracy; although connected and important, this is beyond the scope of this article, which focuses more on the social (and somewhat also the economic) sense of local communities.

To practise effectively a system incorporating some level of subsidiarity, the participation of people is necessary, however, the modernism of previous centuries has encouraged in many ways a growing individualism that has so easily led to isolating tendencies in postmodernism. These are manifested in, amongst others, the breakdown of families, greater mobility leading to the disintegration of family ties and local communities, and existential themes that have been particularly encouraged by the media and the arts. The traditional bonds in society cannot be effectively replaced by technology such as social media, which has its own destructive tendencies with phenomena like online bullying, trolling, and widespread sexual content, which has even led to increased suicides, especially but not solely amongst the young.⁴⁵ CSD, however, encourages a different type of participation, which is integral to subsidiarity:

*The characteristic implication of subsidiarity is participation, which is expressed essentially in a series of activities by means of which the citizen, either as an individual or in association with others, whether directly or through representation, contributes to the cultural, economic, political and social life of the civil community to which he belongs. Participation is a duty to be fulfilled consciously by all, with responsibility and with a view to the common good.*⁴⁶

The common good is a Christian goal that gives guidance to how participation should be approached, carried out, and evaluated. When it is in a situational context consistent with subsidiarity, the focus is person-to-person and person-to-small group or -community. In the situation of a social lockdown, it is reaching out with good intentions and seeking to do good for the second person or group locally. Practically, it can be contacting neighbours, especially the elderly or vulnerable, ensuring where appropriate that food is available, heating is working, laundry is done, etc. And in lockdown, it is spending a little time socially, transcending the box of individualism and reaching the other, while respecting quarantine and distancing, etc.

CSD states that 'Participation in community life is not only one of the greatest aspirations of the citizen, called to exercise freely and responsibly his civic role with and for others [...].'⁴⁷ We are called in our humanity to participate, but also to take on responsibility within our community: personal growth occurs and human dignity develops when we participate in 'subsidiarity, suitably planned and managed, aimed at affirming rights yet also providing for the assumption of corresponding responsibilities'.⁴⁸ This includes developing social connections, being friendly,

45 A particular problem generally with social media is that some users 'hide behind their keyboards', which can lead to aggression, bullying, or communicating in ways they would not do in real social situations, although some studies found some users gained support online also. Cf., for example, Rosemary Sedgwick, Sophie Epstein, Rina Dutta, and Dennis Ougrin, 'Social media, internet use and suicide attempts in adolescents', *Current Opinion in Psychiatry* 32, 6 (November 2019): 534-541, <https://doi.org/10.1097/YCO.0000000000000547>. Regarding the link between social media use and suicide during the restrictions, this was found to be exacerbated for students: JM Haddad, C Macenski, A Mosier-Mills, A Hibara, K Kester, M Schneider, RC Conrad, and CH Liu, 'The Impact of Social Media on College Mental Health During the COVID-19 Pandemic: a Multinational Review of the Existing Literature', *Current Psychiatry Reports*, 6th October 2021;23(11):70, <https://doi.org/10.1007/s11920-021-01288-y>. In general, the additional problem of consuming constantly negative news can be balanced for many by online support being provided by others, as seen in X Yang, BHK Yip, ADP Mak, D Zhang, EKP Lee, and SYS Wong, 'The Differential Effects of Social Media on Depressive Symptoms and Suicidal Ideation Among the Younger and Older Adult Population in Hong Kong During the COVID-19 Pandemic: Population-Based Cross-sectional Survey Study', *JMIR Public Health Surveillance* 2021;7(5):e24623, <https://doi.org/10.2196/24623>. However, an Australian study found that although social media could support persons feeling suicidal due to external events, that is, news on Covid, those who were supporting them could feel depressed and several felt suicidal themselves afterwards, which highlights the fact that social media users are not necessarily equipped to deal with such issues: E Bailey, A Boland, I Bell, J Nicholas, L La Sala, and J Robinson, 'The Mental Health and Social Media Use of Young Australians during the COVID-19 Pandemic', *Int J Environ Res Public Health*, 19th January 2022;19(3):1077, <https://doi.org/10.3390/ijerph19031077>.

46 CSDC 189.

47 CSDC 190.

48 Benedict XVI, *Caritas in Veritate*, Holy See, 29th June 2009, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html, 47. (Henceforth CV.)

organising reserve food and other supplies, or distributing what is needed in the community in a difficult time. Although some have participated in these to some extent during the restrictions, we must ask ourselves whether support has been restricted to friends, family, or fellow parishioners, and not the isolated or lonely of our geographical communities.

Participation regards giving what we can to those who need. This is also in a Marxist slogan that was proclaimed repeatedly through half of Europe for nearly half a century – ‘From each according to his ability, to each according to his needs’. However, this should be recognised as a Christian concept as it paraphrases the Book of Acts regarding the early Christian community. Acts twice records clearly the experience of the early Church regarding this theme:

And all who believed were together and had all things in common; and they sold their possessions and goods and distributed them to all, as any had need. And day by day, attending the temple together and breaking bread in their homes, they partook of food with glad and generous hearts, praising God and having favor with all the people. (Acts 2:44-47, RSVCE)

Now the company of those who believed were of one heart and soul, and no one said that any of the things which he possessed was his own, but they had everything in common. And with great power the apostles gave their testimony to the resurrection of the Lord Jesus, and great grace was upon them all. There was not a needy person among them, for as many as were possessors of lands or houses sold them, and brought the proceeds of what was sold and laid it at the apostles’ feet; and distribution was made to each as any had need. Thus Joseph who was surnamed by the apostles Barnabas (which means, Son of encouragement), a Levite, a native of Cyprus, sold a field which belonged to him, and brought the money and laid it at the apostles’ feet. (Acts 4:32-37, RSVCE)

It should be recognised, particularly when explaining CSD to people in societies which have experienced communism to avoid conflation which can lead to automatic rejection, that the differences between the Marxist macro system and the Christian micro system are several, including size and scope, intentions, personal/social connections, and, of course, Christian love and service (*caritas*, *diakonia*), and especially God himself. The twin commandments of Christ – to love God and neighbour – were clearly being lived in the early Church, which is in contrast to the infamous caricature of religion as a popular opiate in Marxism.

In the small community of a village, urban area, or parish, those who take on the responsibility of participating, thus also receiving some kind of authority, live amongst the community and are more easily held socially accountable, both by themselves and by others. When there is some distance – geographically or socially – between those who have ability and those who have needs, problems begin to be manifested: we are fundamentally social beings, designed ideally to love. While we may walk past the injured man or we may help him, only by encountering him can we really help him. Of course, those who are not directly active can also participate by strengthening and supporting those who are active through advice, financial support, social connections, and prayers. In any community, there are different roles according to needs, ability, etc., like in the Early Church with the apostles then also deacons, bishops, and priests as well as active laypersons taking on many roles.⁴⁹ The Church today can look to this model and adapt it somewhat to play an integral part in developing local communities as it already is founded on the idea of love (including towards neighbours) and service. The Vatican II document *Apostolicam Actuositatem* (AA; for example, 13, 24) can offer inspiration for the active faithful in the Christian founding of activity in the local community to serve and be a witness to the faith, and it explicitly calls for

49 Cf. Eph 4:11; 1 Cor 12:7-11, 28.

the laity to 'learn the principles and conclusions of the social doctrine so as to become capable of working for the development of this doctrine to the best of their ability and of rightly applying these same principles and conclusions to individual cases' (31b). For without good intentions in a subsidiary context, there is the danger of disintegration into a system such as those where the communist scriptural paraphrase is used to conceal corruption and self-interest as the strong take power over others.⁵⁰ Or, as in any system, those who seek profit or reward will sooner or later cause some level of corruption.

In order to achieve the Church's CSD intentions and avoid exploitation of the system, it is necessary to ensure 'The overcoming of cultural, juridical and social obstacles that often constitutes real barriers to the *shared participation* of citizens in the destiny of their communities' calls for work in the areas of information and education.⁵¹ Thus, through education, the words of Acts can be reclaimed for many, CSD can be shared, and the benefits of working together to develop this can grow by having a common purpose: solidarity.

Solidarity

While subsidiarity sets the scene of community and participation is individuals taking part in it, solidarity is the adhesive that develops cohesion, giving a clear moral element to community interactions.

From its beginning, CSDC's Solidarity section links the individual to community, highlighting 'the intrinsic social nature of the human person, the equality of all in dignity and rights and the common path of individuals and peoples towards an ever more committed unity'.⁵² Understandably, the document frames the importance of solidarity in the ever-growing distances within relationships which our technology-based society enables. However, as in our recent experience, when this is fundamentally affected, such values apply all the more to the *mezzo* level, our local communities. Thus, it is the task of Christians – who already have some level of togetherness in parishes – to be an example and help influence others in developing solidarity, making it both a social task and a form of evangelisation by example.

CSD explains that more than just interconnections in socio-politico-economic terms are needed: '*The new relationships of interdependence between individuals and peoples, which are de facto forms of solidarity, have to be transformed into relationships tending towards genuine ethical-social solidarity*'.⁵³ It states that more than the standard of 'distribution of goods and remuneration for work'⁵⁴ is required, referencing the Catechism (CCC) to show that 'Solidarity is seen therefore under two complementary aspects: that of a *social principle* and that of a *moral virtue*'.⁵⁵ In simple terms, CCC recognises that only by different groups working together (poor, wealthy, employers, employees...) can there be solutions to socio-economic issues, underpinned by spiritual solidarity and the recognition of human dignity.⁵⁶ This can be translated into healthy and capable people with access to resources and the ability to organise them locally.

The aim must be to develop such a system with increasing effectiveness and reach. It needs to be open to all to participate, regardless of beliefs or denominations, thus being a means of showing

50 Cf. CSDC 191.

51 CSDC 191.

52 CSDC 192.

53 CSDC 193.

54 CCC 1940.

55 CSDC 193, referencing CCC 1939-42.

56 Cf. CCC 1939-48.

the inherent goodness of Christianity: evangelisation through action and example. Equally, to prevent the Christian element from remaining only theoretical but to be perceptible initially as well as in the longer term, the moral virtue of the solidarity must be clear. This is achievable only by a clear structure and guidelines because ‘the “*structures of sin*” that dominate relationships between individuals and peoples must be overcome.’⁵⁷ For solidarity to be more than just a passing kindness that will deteriorate into self-interest, self-importance, and cliques leading to ‘us and them’ feelings, the initial charity and service shown by those setting up and implementing local community support must be structured transparently and carried out for reasons of love and service – Christian *caritas* and *diakonia*.

While this is fundamentally Christian in nature, a Christian ‘closed shop’ would be merely a different version of elitism, which would obstruct an important element of *caritas* and *diakonia*: we are called to love neighbour, not just Christian neighbour. Benedict XVI states that ‘A particular manifestation of charity and a guiding criterion for fraternal cooperation between believers and non-believers is undoubtedly the principle of subsidiarity, an expression of inalienable human freedom.’⁵⁸ And as the fruits of such cooperation are seen by others in passive evangelisation, it is also important – as pointed out in Scripture and Vatican II⁵⁹ – for Christians involved to develop their preparation for explaining to those who seek more understanding about what – and whom – CSD is based upon.

For it will be perceptible that this is quite different from a mere social policy. In CSD, fundamentality or permanence rooted in love is described and unpacked further:

*Solidarity is also an authentic moral virtue, not a ‘feeling of vague compassion or shallow distress at the misfortunes of so many people, both near and far. On the contrary, it is a firm and persevering determination to commit oneself to the common good. That is to say to the good of all and of each individual, because we are all really responsible for all.’*⁶⁰

Thus, to counter scepticism or even cynicism regarding motives, a localised presentation of *caritas* and *diakonia* must have no personal profit or benefit other than working to fulfil one’s identity as a Christian by having faith, hope, and love in Christ and love for others. For it should be seen that solidary actions are done because they are the right thing to do: ‘Solidarity rises to the rank of fundamental *social virtue* since it places itself in the sphere of justice.’⁶¹ Indeed, it is a fundamental part of the Christian identity: ‘Solidarity with the suffering and serving these people is one of the typical expressions of Christian spirituality.’⁶²

Regarding approach, it is important that the Christian both shows and can explain that CSD is neither transitory, nor a quick-fix, and is certainly not an evangelisation drive. The Christian must not be invasive or demanding in any way. By listening to the needs of others, the Christian can show love for the other rather than the desire to implement his own values and expectations on others. This, of course, includes having no expectation of religious conversion or activity, but it should rather be a presentation of the fact that faith leads to higher love. This is because solidarity

57 CSDC 193.

58 CV 57.

59 Cf. 1Pt 3:15; *Dignitatis Humanae* 14 (henceforth, DH). This is looked at in the next section.

60 CSDC 193, referencing John Paul II, Encyclical Letter *Sollicitudo Rei Socialis*, 17, 39, 45.

61 CSDC 193.

62 Helena Machulova, ‘The Christian Roots of the Philanthropic Concept of Social Work’, *Caritas et veritas* 9, no. 2 (2019): 32, <https://doi.org/10.32725/cetv.2019.022>.

is a virtue directed *par excellence* to the *common good*, and is found in ‘a commitment to the good of one’s neighbour with the readiness, in the Gospel sense, to “lose oneself” for the sake of the other instead of exploiting him, and to “serve him” instead of oppressing him for one’s own advantage (cf. Mt 10:40-42, 20:25; Mk 10:42-45; Lk 22:25-27).’⁶³

And it is very important that, regarding longevity, once immediate and more critical needs are met and those in need are in a more stable situation, the help and support must evolve appropriately without a loss of commitment with regard to those in the local community and the exercise of Christian virtues that led to the charitable actions initially. Further, a more robust philosophical awareness of the integral need for solidarity is important for the Christian in order to be able to explain its necessary role in the growth of humanity both locally and in the wider world:

*The message of the Church’s social doctrine regarding solidarity clearly shows that there exists an intimate bond between solidarity and the common good, between solidarity and the universal destination of goods, between solidarity and equality among men and peoples, between solidarity and peace in the world.*⁶⁴

The need for a humble approach – a Christian ideal (in the world, not of the world) – is then emphasised in CSD: ‘*The principle of solidarity requires that men and women of our day cultivate a greater awareness that they are debtors of the society of which they have become part.*’⁶⁵ This position is explained, showing that our dependence upon the structures and support provided by society – ‘the indivisible and indispensable legacy constituted by culture, scientific and technical knowledge, material and immaterial goods and by all that the human condition has produced’⁶⁶ – must be acknowledged. Furthermore, it is a Christian responsibility to participate in solidarity in order to continue in this vein to provide this, and, even better, stability for generations to come. Thus, in the time of restrictions, this means using existing resources and systems – communications, distribution, cooperation – in a virus-aware manner currently, while working to care best for the local community.

CSDC also gives long-term direction to development as it unpacks the theological underpinning of solidarity, thus developing it as an important social narrative and making it diametrically different from worldly attempts such as Marx’s ‘From each according to his ability, to each according to his needs’ in the minds of those who have experienced communist authority. The highest example of solidarity is Jesus Christ – ‘*God-with-us*’ – who joined with us and through grace gives us hope for and the possibility of ‘ever higher and more involved forms of sharing.’⁶⁷ Article 196 emphasises that regardless of how lacking in goodness a society is, in Christ this can be overcome. It is clear then that in social restrictions, the implementation of an organisational system where each local community (village, street, city block) ensures that those isolating are supported, children are educated, and those in need are helped is possible by means of subsidiary organisation, active participation, and it being held together by solidarity. While this can happen in a time of crisis – virus lockdown, economic difficulty, natural disaster, war – the common purpose either reduces over time or there is a sense of diminished need to participate without a deeper solidarity:⁶⁸ responsibility decreases on a personal level. It is clear then that an understanding of the

63 CSDC 193, referencing various documents by John Paul II.

64 CSDC 194.

65 CSDC 195.

66 CSDC 195.

67 CSDC 196.

68 The transitory nature of social media saw many support groups appear at the beginning of the restrictions but without strong foundations,

common good is needed, and for Christians service and love in God (diakonia, caritas) are the impetus.

By understanding the theological foundation of true solidarity, we can avoid the failure of any worldly attempt at community cohesion which will disintegrate into self-interest and the seeking of power, as has been seen in history and particularly in the last century. Pope Benedict XVI warns of such imbalance: ‘The principle of subsidiarity must remain closely linked to the principle of solidarity and vice versa, since the former without the latter gives way to social privatism, while the latter without the former gives way to paternalist social assistance that is demeaning to those in need.’⁶⁹ For subsidiarity, participation, and solidarity to be developed successfully – in the local community, but also beyond – it is necessary for the social teachings of the Church, including the theological elements, to be explored and shared appropriately, which requires preparation and education in the teachings of the Church in these and related matters.

Preparation and Implementation

The three previous sections consider three key CSD teachings: the benefits of some form of subsidiarity in society are clear, but they require the participation of people and solidarity to bond them together with a common purpose. These are ideas, even ideals, which cannot be implemented or even promoted widely in society at this time, for society in general is neither ready for nor open to such ideas for various reasons. It would be impossible to implement them without significant preparation, and whether they could actually be practically used widely remains to be seen. The above sections, however, being explorations of the theoretical, can contribute to localised preparations and discussions regarding how parishes, charities, and the active faithful in general can use CSD to develop local community cohesion.

It is also clear that localised implementation, or developments of existing examples, to at least some extent as seen above would be beneficial to social cohesion at the local level, with a focus on both the common good and human dignity. But in practical terms, whether in specific time-critical situations such as social restrictions or in wider society more permanently, it would be no small task. Further, isolated and sporadic attempts to develop such systems are more likely to be viewed as eccentric failures, and any successful example could easily be classed as unique to its situation and too difficult to emulate with little chance of success. However, hope should not be lost, as both Scripture and the Second Vatican Council point out clearly.

For favourable circumstances for significant concepts to be implemented in an appropriate way, three elements are necessary: a situation causing an attitude of openness to change, preparation in place to develop understanding of the change, and people who will implement the change. This applies to any change, from minor to major. The recent restrictions are certainly a situation that calls for change particularly at the local level, and although the preparation is not in place to directly implement change, the recent events present an opportunity for developing ideas and spreading the teachings of CSD to enable increased readiness for any future similar situation. Therefore, it is important that various groups begin to develop both the theoretical and practical aspects while memories of restrictions are strong. While development of CSD activities, groups,

they do not last long: ‘Early evidence suggests that highly flexible, volunteer-driven operations have had a better chance of succeeding in places where trust was already high and networks robust.’ In: Natalia Banulescu-Bogdan and Aliyyah Ahad, “Solidarity in Isolation? Social cohesion at a time of physical distance”, *Migration Policy Institute*, July 2021, https://www.bosch-stiftung.de/sites/default/files/publications/pdf/2022-02/mpie_integration-futures_social-cohesion-covid.pdf, 11.

and thinking in parishes and dioceses is called for here, the details of how they can unfold are beyond the scope of this paper.

To develop understanding of CSD and to prepare people for implementing change in an appropriate way, it is important to recognise the calls in Scripture and Vatican II regarding this. The various calls are for groups – clergy, active laity, academics – to help people prepare, learn about, and develop understanding of their faith, which includes that which would lead to looking for appropriate ways of implementing CSD in their communities (AA 31b). This includes both the importance of sharing CSD ideas among fellow faithful but also to be able to explain them effectively to those not familiar with Christian ideas or terminology.

The sharing of Christian ideas is called for in Scripture, conciliar documents, and various encyclicals, including seeking ways of developing their presence in society as part of Vatican II's *aggiornamento*, bringing up to date, so as to participate in the world.⁷⁰ Regarding the education of the faithful, the Council's *Gravissimum Educationis* (GE) states that 'aware of their calling, they [should] learn not only how to bear witness to the hope that is in them (cf. 1 Peter 3:15) but also how to help in the Christian formation of the world...'⁷¹ Therefore, Catholics are called not only to be in the world but also to participate in its 'Christian formation,' which corresponds with developing CSD practically.

The Scripture passage referenced above in GE 2 refers to interactions integral to developing Christian ideas in the world:

... Always be prepared to make a defense to any one who calls you to account for the hope that is in you, yet do it with gentleness and reverence; and keep your conscience clear, so that, when you are abused, those who revile your good behavior in Christ may be put to shame. (1 Peter 3:15-16; RSVCE)

This is similarly stated in Vatican II documents:

Everywhere on earth [all disciples of Christ] must bear witness to Christ and give an answer to those who seek an account of that hope of eternal life which is in them.⁷²

The disciple has a grave obligation to Christ, his Master, to grow daily in his knowledge of the truth he has received from him, to be faithful in announcing it, and vigorous in defending it without having recourse to methods which are contrary to the spirit of the Gospel.⁷³

Regarding the meaning of these words and their use, several elements should be considered. First, the call is we should always be prepared, which involves education, the formation of the person, and a personal readiness to share. Second, the word 'defense' here is translated from *apologia* (from which we have apologetics), which is also translatable as answer, reason, or response; that is, it means to explain. Third, this response is to one who questions – whether directly or indirectly – why a Christian has hope, that is, about their faith. Therefore, the first part of the Petrine quote can be reduced to: always be ready to explain why you have hope in Christianity. The second part has been less focused upon through the course of the centuries, leading to some negative perceptions of apologetics. However, in recent times this has been changing significantly and it can be

⁷⁰ Cf. *Gaudium et Spes* 43 (henceforth GS).

⁷¹ GE 2.

⁷² *Lumen Gentium* 10.

⁷³ DH 14.

paraphrased: do so in a loving, Christian manner,⁷⁴ which is important in developing solidarity. There is, of course, the possibility that others will question more widely the faith through either recognising the fruits and enquiring positively, or negatively accusing the faithful of trying to promote an agenda of religion – the ability to deal with such conversations in an informed and good manner is therefore important also.

The strong words of the Council – ‘grave obligation’, ‘vigorous in defending’, ‘must bear witness’ – indicate the importance of Christian communication that is appropriately robust while being Christian in manner (bearing witness in actions, acting according to the spirit of the Gospel). However, here, the focus should initially be on the above DH call for the Christian ‘to grow daily in his knowledge of the truth’, which reflects the first part of the Petrine call. In order to prepare for sharing CSD, it is necessary to develop one’s understanding of it, be capable of explaining the ideas, and be able to do so calmly and peacefully. This requires education and preparation, of which the Council speaks in GE and AA 28-32. The foremost educators are of course parents – ‘[parents] are bound by the most serious obligation to educate their offspring and therefore must be recognized as the primary and principal educators’ (GE3) – who themselves should learn about the Church’s teachings to help long-term, multi-generational understanding of CSD. The second educators are usually schoolteachers, who also need to be trained to pass on the Church’s teachings – to include them in social education, history, religious education, economics, etc., at least in Catholic schools. Third, clergy can make a significant and important contribution to the awareness and understanding of the faithful through homilies, parish catechesis, and of course implementing the ideas in charitable and social activities.

Elsewhere, the Council’s document on bishops states that ‘[Bishops] should also guard that doctrine, teaching the faithful to defend and propagate it,’⁷⁵ which when combined with the Council’s ‘fight in defense of the faith handed on once and for all’⁷⁶ is remarkably similar to Scripture’s call ‘to contend for the faith which was once for all delivered to the saints’ (Jude 3). In bishops’ responses to the virus restrictions, there has been much attention on following societal and legal rules regarding Mass attendees, that is, on following society’s lead and repeating the message of secular leaders instead of adding the Church’s perspective to the general narrative. Recent events have been an opportunity to apply the Church’s teachings on Social Doctrine but the focus has been limited more or less to charity appeals and advice on mental health with few exceptions.⁷⁷ While these are important, it has also been an opportunity for teaching through homilies, training, and courses on the importance of CSD and how to apply it locally. Other possible initiatives could have been seeking the development of localised groups in conjunction with secular authorities and those in social services to set up and run local support groups and networks focusing on developing understanding and actual support regarding subsidiarity, participation, and solidarity, both short-term and ongoing.

Regarding academics, *Gaudium et Spes* (GS) 62 describes their important role in developing ways of communicating the message of Christianity, which includes CSD:

74 This is explored in Stuart Nicolson, ‘The Field of Apologetics Today: Responding to the Calls of Scripture and the Second Vatican Council’, *The Heythrop Journal* LIX, No. 3 (May 2018), 411, 421.

75 *Christus Dominus* 13.

76 *Dei Verbum* 8.

77 Cf., for example, ‘Coronavirus (COVID-19)’, The Catholic Church Bishops’ Conference of England and Wales, accessed 11/3/2022, <https://www.cbcew.org.uk/coronavirus/>. However, the Caritas Social Action Network (CSAN) devised a planning template, found at: <https://www.cbcew.org.uk/wp-content/uploads/sites/3/2020/03/CSAN-SVP-Pandemic-planning-template.docx>. CSAN also created with the St Vincent de Paul Society a Pandemic Response Toolkit, which offers a range of advice, prayers, and tasks with which volunteers can assist those with various needs, such as shopping, dog-walking, and social contact in person or by telephone.

...theologians, within the requirements and methods proper to theology, are invited to seek continually for more suitable ways of communicating doctrine to the men of their times[.]

...the deposit of Faith or the truths are one thing and the manner in which they are enunciated, in the same meaning and understanding, is another.

In pastoral care, sufficient use must be made not only of theological principles, but also of the findings of the secular sciences, especially of psychology and sociology, so that the faithful may be brought to a more adequate and mature life of faith.⁷⁸

The first GS quote calls on theologians to improve how doctrine is communicated contemporarily. In our context, it calls for openness to spreading the Church's social teachings, a readiness to respond and explain CSD in a Christian manner, and to develop improved ways for the faithful to learn about these and developing as Christians in the world. The second quote emphasises that while the Church's teachings exist, care should be taken in how these are communicated to Christians and then to the world, which for this topic means that the riches in CSD need to be learned, shared, and implemented appropriately without (de)selection of specific elements. The third part reminds Catholics to share knowledge and ideas with secular thinking and secular people in dialogue, which helps implementation while drawing others to the Church's ideas. This sharing with others – faithful or otherwise, thus, in a sense, catechetical or evangelical – must have the three elements from the scriptural and conciliar quotes above: to prepare through learning, to communicate, and to do so in a loving Christian manner. All three are important to avoid being forceful and authoritative, or unprepared and overly polite, which limit the ability to convey well the Church's teachings and the reason for one's faith and hope. Therefore, dialogue should be entered into with a genuine and complete apologetical approach: to communicate Christianity in a Christian manner; to propose, not impose.⁷⁹

Academic activity focusing on CSD is central to developing its presence in people's minds, through publishing academically but also more popularly, as well as talks and lectures open to the public (such as University of the Third Age), and by teaching, for example, course content adapted to use the recent social restrictions as the context in which the CSD can be explored as Christian alternatives to secular solutions. Particularly in academic areas such as education and social work studies, as well as pastoral studies, catechetics, and clergy formation, there can be a more solid platform for CSD to become part of the wider narrative. As this develops, dialogue with non-Christian academics in more secular areas can increasingly include CSD concepts regarding, for example, mental health and the personal and economic effects of lockdowns, etc. And with growing awareness of CSD at local levels, Christians involved in politics and bureaucracy will be increasingly encouraged to explore it and its relationship to 'higher' levels.⁸⁰

Therefore, sharing and developing the ideas of CSD is important both for the faithful as part of their own Christian journey as well as for local communities, which can benefit from a different or more focused perspective that holds dignity and the common good as valuable. To share and implement the CSD ideas effectively, it is important to recall the scriptural and conciliar call to be

78 GS 62.

79 John Paul II, *Redemptoris Missio*, 7th December 1990, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_redemptoris-missio.html, 39.

80 This is described in CSDC's Participation section (190-191) as well as mentioned, for example, in AA 11, but further exploration is beyond this paper's scope.

prepared for engagement and to respond in a Christian manner. In doing so, Christian witness takes place, which can help others become more open to the Christian message in ways that have been otherwise limited or not taking place.

Conclusion

Many have suffered in various ways and to varying extents during the recent virus restrictions, especially the lockdowns, and in many cases this could have been lessened or even avoided by increased social cohesion in local communities. This paper has explored the idea that if there had been more local community cohesion prior to the restrictions – checking on neighbours, reaching out to the lonely, ensuring all had food and other necessities, and assisting with education, etc. – those who suddenly had plenty of time could have helped those in need locally, thus developing the local common good and the human dignity of each person. It is suggested that by isolating in local communities where possible, rather than in households, the needs of many could have been better met. The active faithful are called to explore locally how these ideas could have been implemented or improved during the restrictions, and how they could be used effectively in more general times.

It is important that we learn from the recent experiences which have highlighted the lack of local community in many locations across societies today. Therefore, this paper calls for an increase in learning, consideration, and sharing of Catholic Social Doctrine's three elements of subsidiarity, participation, and solidarity, which can offer alternative ideas and approaches such as those above. By seeking to develop local communities with responsibilities being held as locally as possible and encouraging the participation of those who are able for the right reasons – solidarity, common good – there can be increased local community cohesion. To implement elements of CSD ideas, parishes, charities, and local groups in general can play an important part. This could particularly benefit more rural areas, who have lost their form and character due to centralisation in societies today, but also urban localities where many people have little connection to their neighbours – indeed, local community cohesion could be more developed in general.

However, today's society is not ready to adopt Christian social ideas, and the extent to which they could be implemented practically is not clear. In general terms, Scripture and the Church, including Vatican II documents, call for the faithful to learn about the teachings (as specifically stated in AA 31). By sharing, exploring, and beginning to implement or developing existing CSD-based activity locally, parishes, dioceses, clergy, and active lay faithful can explore ways to develop their use to help others as well, thus offering a Christian witness. For proper use of the ideas, CSD must be discussed, shared, and explored widely, first amongst the active faithful then to others, and the three sections above on the CSD elements could be used in this way. Such an approach is to answer the scriptural and conciliar call to be prepared by having a developed understanding in order to engage effectively in dialogue and to respond appropriately to questions regarding their source and the integral elements that include Christian charity and service. Beyond actual implementation in parishes and dioceses, clergy and active laity can encourage others through homilies and talks. Also, by increasing the inclusion of CSD ideas in various courses and publications, academics can develop the presence of the CSD ideas in the minds of people in general, and specifically those who can or will be able to implement them.

Finally, it is important to allow the organic development of CSD to take shape in relation to local communities – to propose, not impose – for CSD is neither a practical manual nor a manifesto. Instead, it gives direction and serves as ideas to explore in the development of local community

cohesion. In implementing such ideas, it is necessary to recall Benedict XVI's words; while in the context of underdeveloped economies, they apply equally here:

Development programmes, if they are to be adapted to individual situations, need to be flexible; and the people who benefit from them ought to be directly involved in their planning and implementation. The criteria to be applied should aspire towards incremental development in a context of solidarity — with careful monitoring of results — inasmuch as there are no universally valid solutions.⁸¹

Therefore, in light of the many who have suffered from strong restrictions which inhibited cohesion at the local level, this is a call for the developed use of CSD through increased sharing of the ideas amongst active faithful, hopefully to lead to their use where appropriate at a local level. This would lead to others developing their understanding, which requires active faithful to be able to explain them, and ultimately their source and origin. Thus, the able have roles and responsibilities and those who need support can receive it, which contributes to more stable societies moving forwards that are also better prepared for the unexpected.

Contact:

Stuart Nicolson, MA

University of South Bohemia in České Budějovice

Faculty of Theology

Department of Philosophy and Religious Studies

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

snicolson@tf.jcu.cz

Deskriptivní kvantitativní analýza podpůrných hovorů projektu #delamcomuzu a její implikace pro tři pojetí komunitní sociální práce

Jan Kaňák

DOI: 10.32725/cetv.2022.012

Abstrakt

Komunitní sociální práce je jedním z přístupů, který je v sociální práci přítomen od jejího počátku jako svébytného oboru. Pandemie covidu-19 a její dopady znovu ukazují na její důležitost. Studie si klade za cíl vyvodit z realizované deskriptivní analýzy dat získaných v průběhu kontaktů s klienty projektu #delamcomuzu možné implikace pro komunitně pojatou sociální práci. V rámci deskriptivní analýzy bylo využito proporční zastoupení, intervaly spolehlivosti a dále v odůvodněných případech také korelační koeficienty. Závěry analýzy samotných dat jsou v souladu se zjištěním zahraničních výzkumů. Řešené potíže mají tendenci variovat v čase, stejně jako mezi věkovými skupinami. Z hlediska genderu se jako podstatné ukazuje menší zastoupení mužů a genderovanost témat práce a vztahů v rodině. Data lze využít jak k přípravě na eventuální konfliktní momenty zapříčiněné případnými dalšími intervencemi státu do života občanů, tak i pro současnou dobu ve prospěch různých metod komunitní sociální práce.

Klíčová slova: covid-19, komunita, sociální práce, témata obtíží, věk, gender

Úvod

Když Sen s kolegy reflektovali témata článků publikovaných on-line mezi březnem a červnem 2020 k tématu pandemie covidu-19 a sociální práce, identifikovali jako jednu z tezí předpoklad, že potenciálním přínosem pandemie pro sociální práci je uvědomění si, že hodnota této profese spočívá právě v „blízkosti ke komunitě“. Z toho důvodu je nutno obracet pozornost směrem ke komunitní sociální práci¹. Význam komunity se v průběhu pandemie neprojevoval jen v reflexích samotných sociálních pracovníků², ale také v rámci rozvah o duševním zdraví a well-beingu obecně³. Pro sociální práci není toto akcentování komunitní perspektivy novinkou, neboť práce

1 Robin Sen et al., 'Social Work under COVID-19: A Thematic Analysis of Articles in SW2020 under COVID-19 Magazine', *British Journal of Social Work* 52, no. 3 (2022): 1779, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab094>.

2 Užívám generického maskulina z důvodu větší jednoduchosti textu. Mám tím na mysli skutečně jak muže, tak ženy, tedy jak sociální pracovníky, tak sociální pracovnice, jak klienty, tak klientky, jak autory, tak autorky atp. Pokud je v analýzách reflektován gender, je zmíněno rozdělení na ženy a muže explicitně.

3 Anam Feroz a kol., 'Impact of the COVID-19 pandemic on mental health and well-being of communities: An exploratory qualitative

s komunitou stála v počátcích formování oboru. Dnes je některými autory vnímána jako adekvátní reakce na rostoucí nerovnosti mezi lidmi a na dopady neoliberalistického pohledu na svět⁴, a to v opozici vůči individuálně pojaté sociální práci⁵.

Tato znovu nacházená blízkost ke komunitě, o které mluví Sen s kolegy, může mít svoji podobu také v reflektování reakcí různých skupin populace na pandemii jako takovou a s ní související přijatá opatření. Taková reflexe může sloužit jako určitý druh „krizového plánování s ohledem na budoucí události podobného charakteru“⁶. Přičemž data, která je možné pro tuto reflexi využít, nemusí pocházet pouze ze sektoru sociální práce jako takové a mohou být čerpána jak ze státních, tak nestátních aktivit⁷. Předkládaný text se zaměřuje právě na tuto oblast, konkrétněji pak na možné implikace kvantitativních dat projektu #delamcomuzu (dále jen jako Projekt) pro tři obecnější pojetí komunitní sociální práce. Cíle článku jsou v návaznosti na to formulovány takto:

- 1) Popsat míru zastoupení témat řešených klienty Projektu.
- 2) Popsat vazbu proporce témat vůči dostupným charakteristikám klientů (gender a věková kategorie) a vůči měsícům, v nichž byly služby poskytnuty.
- 3) Nabídnout možné implikace pro jednotlivá pojetí komunitní sociální práce.

Smyslem textu je na jedné straně rozšířit znalosti, které jsou o dopadu covidu-19 na českou populaci k dispozici⁸. Winklerem a kolegy prezentovaná data vypovídají o změnách z hlediska psychiatrické problematiky (míra úzkostí, depresí či užití alkoholu ve vztahu k demografickým charakteristikám), zde prezentovaná data předkládají informace o řešených tématech, která klienti Projektu vnímají jako zátěžová a náročná. Na straně druhé pak chce článek nabídnout k diskusi možné implikace zjištění pro tři pojetí komunitní sociální práce. S ohledem na to budou nejprve vymezeny základní rysy konceptu komunitní sociální práce a následně budou pod zorným úhlem komunity popsány současné znalosti o dopadech covidu-19. V dalších částech článku pak bude popsán metodologický rámec zkoumání, povaha analyzovaných dat a prezentace zjištění, včetně možných implikací.

Komunitní sociální práce

Komunitní sociální práci (dále také jako KSP) můžeme chápat jako jednu z etablovaných makro-úrovňových metod sociální práce, kterou lze velmi obecně definovat jako cílené zaměřování se na komunitu, které podporuje procesy změn vedoucích k větší solidaritě a spolupráci mezi jejími členy. Tato obecnost definice KSP je dána poměrně velikou heterogenitou přístupů k práci s komunitou⁹. Tato heterogenita zároveň zrcadlí odlišné přístupy k definování samotného

study protocol, *British Medical Journal Open* 10, no. 12 (2020): 1–2, <http://dx.doi.org/10.1136/bmjopen-2020-041641>.

4 Walter Lorenz, 'Social Work and New Social Order – Challenging Neo-liberalism's Erosion of Solidarity', *Social Work and Society* 3, no. 1 (2005): 93–102; Lorraine Gutiérrez, Larry Gant, 'Community Practice in Social Work', *Social Service Review* 92, no. 4 (2018): 622, 637, <https://doi.org/10.1086/701640>.

5 Ping Kwong Kam, 'Strengthening the empowerment approach in social work practice: An EPS model', *Journal of Social Work* 21, no. 3 (2021): 332, <https://10.1177/1468017320911348>.

6 Abigail M. Ross et al., "You Never Stop Being a Social Worker:" Experiences of pediatric hospital social workers during the acute phase of the COVID-19 pandemic, *Social Work in Health Care* 60, no. 1 (2021): 23, <https://doi.org/10.1080/00981389.2021.18885565>.

7 Afomachukwu Okafor, 'Role of the social worker in the outbreak of pandemics (A case of COVID-19)', *Cogent Psychology* 8, no. 1 (2021): 3, <https://doi.org/10.1080/23311908.2021.1939537>.

8 Např. Petr Winkler et al., 'Prevalence of current mental disorders before and during the second wave of COVID-19 pandemics: An analysis of repeated nationwide cross-sectional surveys', *Journal of Psychiatric Research* 139, (2021): 167–171, <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2021.05.32>.

9 Pavel Navrátil, *Teorie a metody sociální práce* (Brno: Marek Zeman, 2001), 131.

termínu komunita. Velmi zjednodušeně řečeno, komunitu lze vnímat v kontextu jejích místních hranic, kde se projevuje potenciální kolektivní identita vztažená k teritoriu (vyjádřitelná výrokem: jsme obyvatelé té či oné lokality, města, vesnice, části města atp.). Vedle toho lze ale o komunitě uvažovat také jako o soustavě vztahů, které nevznikají hranicemi geografickými, ale hranicemi danými společným zájmem (tzv. nonplace-boundary; vyjádřitelná výrokem: jsem součástí toho či onoho společenství, které má takové zájmy a cíle)¹⁰. Existuje přitom předpoklad, že KSP může intervencemi na úrovni komunit ovlivňovat jak organizace, tak rodiny a jednotlivce¹¹.

Jedním z možných způsobů vymezení KSP je sledování určitých modelů, které jsou aplikovány či diskutovány v konkrétním socio-kulturním prostředí. V našem jazykovém kontextu lze rozlišovat KSP mezi sociální akcí, sociální plánování a rozvoj komunity. Ve všech třech případech se uvažuje nad komunitou ve smyslu vztahu k teritoriu. Sociální akci lze vnímat jako využití záporného tlaku na jedince nebo skupiny, které následně ovlivňují možnost dosažení zvolených cílů a změny pro konkrétní cílové skupiny komunity. Sociální plánování se zaměřuje na určení sociálních problémů, resp. potíží obecně identifikovaných v rámci komunity a vytvoření takového plánu, který by vedl k jejich redukci či odstranění. Poslední zmíněný model (komunitní rozvoj) se pak zaměřuje na podporu zapojení různých skupin v rámci komunity směřujícího k definování obtíží komunity a kroků potřebných k rozvoji. Ideálním cílem je taková koheze v komunitě a vnímání komunity jako podstatné pro členy, že následně dochází k jejímu samostatnému rozvoji a co největší soběstačnosti.¹² V tomto modelu KSP je pozornost zaměřena na občana jako takového, nikoliv na občana jako uživatele služeb, což by bylo možné vnímat u zbylých dvou modelů¹³.

Tato pojetí mají svoji odezvu také v rámci česky psaných periodik. Pojetí KSP jako sociální akce se odráží především v přístupech stavějících na inkluzi marginalizovaných skupin či v kritické a feministické perspektivě k sociální práci¹⁴. Sociální plánování je zřetelné především v komunitním plánování (sociálních služeb), pojetí KSP jako rozvoje komunity můžeme následně vidět v narativním přístupu nebo v pojetí KSP jako občanské participace (viz tabulka 1). Je ovšem nutné upozornit na to, že z hlediska technik a postupů se jednotlivé modely mohou prolínat. Například komunitní plánování, které popisuje Štastná¹⁵, má v sobě prvky jak sociálního plánování, tak rozvoje komunity, který v jeho narativní podobě popisuje Kappl¹⁶. Vzájemné prolínání závisí do velké míry také na praktické realizaci. Jak ukazují Kubalčíková a Krchňavá, lze praktické realizace komunitního plánování sociálních služeb vnímat jako proces rozvoje komunity, a to v závislosti na míře participace občanů¹⁷.

10 David Hardcastle, Patricia Powers, Stanley Wencour, *Community Practice: Theories and Skills for Social Workers* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 96–97.

11 Hardcastle, Powers, Wencour, *Community Practice*, 2.

12 Donna Hardina, *Interpersonal Social Work Skills for Community Practice* (New York: Springer, 2013), 2–3.

13 Stephen Clarke, *Social Work as Community Development* (New York: Routledge, 2018), 20–21.

14 Radka Janebová, 'Feministické perspektivy v praxi sociální práce', *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 7, č. 2 (2006): 13; Radka Janebová, 'Pátrání po „kritické sociální práci“ v České republice', *Aktuální otázky sociální politiky: teorie a praxe* 9, č. 1 (2015): 22.

15 Jaroslava Štastná, *Když se řekne komunitní práce* (Praha: Karolinum, 2016), 46.

16 Miroslav Kappl, *Konstruktivismus v sociální práci s komunitou* (Hradec Králové: Gaudeamus, 2009), 25–26.

17 Kateřina Kubalčíková, Anna Krchňavá, 'Komunitní plánování jako prostor pro účast uživatelů na rozhodování: realita, nebo iluze?', *Sociální práce / Sociálna práca* 10, č. 3 (2010): 112.

Tabulka 1: Principiální zaměření pojetí KSP

Pojetí KSP	Zaměření	Důležité body/prvky	Odezva v českém jazykovém kontextu
Sociální akce	určení konkrétní marginalizované/ohrožené skupiny a vyvíjení tlaku na komunitu s cílem změny v rozložení mocenských struktur	vědomí mocenského rozložení; empowerment marginalizovaných; možná reforma systému	inkluze marginalizovaných skupin; feministické perspektivy; kritická sociální práce
Sociální plánování	identifikace potíží v komunitě a plánování jejich řešení pomocí služeb/organizací	participace triády (zadavatel, poskytovatel, uživatel služeb); společné plánování služeb a jejich zaměření	komunitní plánování sociálních služeb; komunitní plánování
Rozvoj komunity	podpora propojenosti a fungování komunity; identifikování prožívaných potíží a podpora jejich řešení ze strany komunity	podpora vzájemných vztahů; podpora solidarity; podpora soběstačnosti komunity; aktivizace občanů	narativní KSP; občanská participace

Komunita a covid-19 – krátká reflexe výzkumných zjištění

Realizovaných výzkumů, které by se týkaly přímo KSP a covidu-19, není ani v českém ani zahraničním kontextu příliš. Sethi ve své autoetnograficky pojaté stati poukazuje na vnímanou potřebnost KSP s ohledem na rostoucí individualismus současné společnosti a s tím související riziko vyššího zastoupení prožívaného osamocení. Zároveň ale také klade otázku, zda bude důležitost komunitního pohledu zachována i po odeznění *post-covidové krize*¹⁸. Ostatní výzkumy v podstatě reflektují zkušenosti sociálních pracovníků a poukazují na potřebnost budování a podpory spojení uvnitř komunit¹⁹. Nijak nepřekvapí důraz na nutnost podpory jejich ohrožených členů (jako jsou lidé velmi vysokého věku, příslušníci etnických menšin aj.), ale také na požadavek být specificky připraven na ty, u kterých nově vznikne potřeba podpory KSP vlivem zhoršení jejich situace²⁰.

Tuto reflexi vnímané potřebnosti podpory vztahů v rámci komunity zvláště pro ty nejvíce zranitelné přinášejí také výsledky zkoumání samotných komunit. Harlem²¹ realizoval kvantitativní studii, kde slabší, resp. zranitelnější komunity (z hlediska vzdělání, chudoby a dostupnosti zdravotních služeb) vykazovaly statisticky významně vyšší podíl vážnějších průběhů covidu-19. K obdobným závěrům docházejí také Ingram s kolegy, a to na úrovni míry vzdělání a počtu lidí

18 Bharati Sethi, 'Will someone knock on my door? COVID-19 and social work education', *Qualitative Social Work* 20, no. 1–2 (2021): 116–122, <https://doi.org/10.1177/1473325020981075>, 120.

19 Silvie Fargion, Mara Sanfelici, Alessandro Sicora, 'A Community no matter what': fostering social work professional connections in Italy in COVID-19 times', *Social Work Education* 39, no. 8 (2020): 993–1001, <https://doi.org/10.1080/02615479.2020.1829581>; Kim Robinson, Linda Briskman, Ring Mayar, 'Disrupting Human Rights: A Social Work Response to the Lockdown of Social Housing Residents', *British Journal of Social Work* 51, no. 5 (2021): 1714, <https://doi.org/10.1093.bjsw/bcab115>.

20 Dana Franceschini et al., 'Covid-19: A critical time for cross-sector social work care management', *Social Work Health Care* 60, no. 2 (2021): 202, <https://doi.org/10.1080/00981389.2021.1904319>.

21 Gunness Harlem, 'Descriptive analysis of social determinant factors in urban communities affected by COVID-19', *Journal of Public Health* 42, no. 3 (2020): 468, <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdaa166>.

v jednom bytě/domě²². Zdá se tedy, že slabší komunity zasahuje onemocnění jako takové více. To pak zpětně také ovlivňuje jednak dostupnost zdravotních služeb v komunitě, jednak projevy a podoby násilných činů uvnitř komunity²³ a následně i vztahy mezi jedinci, rodinami a komunitou. Obecně se v rámci dopadů covidu-19 a přijatých opatření na komunitu mluví o dopadu v podobě finanční nejistoty a krize v komunitách, již zmíněné míry dostupnosti zdravotnických služeb, stejně jako změn daných narušením běžné rutiny u velké části dospělých a u většiny dětí, jichž se dotklo omezení školní docházky²⁴.

Siette s kolegy²⁵ zkoumali dopad covidu-19 na seniory z New South Wales v Austrálii a došli k závěru, že ačkoli byl v roce 2020 detekován pokles vnímané kvality života seniorů, tento pokles není statisticky významný a nedošlo ani k narušení sociální sítě, byť byl osobní kontakt v čase lockdownu nahrazen on-line prostředky. Využití on-line prostředků ovšem není apriorním řešením potřeby nahrazení všech sociálních kontaktů. Přijatá opatření měla negativní dopad na možnost realizace spirituálních a náboženských potřeb a aktivit²⁶.

Metodologický rámec

Vztah Projektu ke zkoumanému tématu

Projekt #delamcomuzu fungoval v době poskytovaných služeb zdarma (od 15. března do 25. května 2020) jako základní psychoterapeutická podpora pro ty, kteří podporu potřebovali a z důvodu absence za jiné situace nabízených služeb ji nemohli čerpat. Sdružoval psychoterapeuty, kteří byli ochotni nabídnout část svého pracovního času zdarma pro klienty Projektu. Bezplatné služby Projektu byly ukončeny po postupném rozvolňování protiepidemických opatření a tím daného zlepšení dostupnosti běžně nabízených služeb. Služby byly propagovány nejvíce v on-line prostoru a byly koncipovány jako krátkodobější podpora.

Pro interpretaci dat je potřeba se krátce věnovat několika oblastem. Co do vzniku dat je potřeba uvést, že se jedná o záznamy o hovorech (vedených on-line či po telefonu) jednotlivých zapojených odborníků (n = 99). Z důvodu, že se jedná o data z poskytovaných služeb s velkým počtem psychoterapeutů, nelze jakkoliv měřit shodu mezi tvůrci dat. Na druhou stranu se jednalo o odborníky, kteří služby poskytují již delší dobu, a proto je pravděpodobné, že dokáží dobře popsat tematizace hovorů.

Data nevznikla z náhodného výběru z populace, ale samovýběrem. Interval spolehlivosti (dále také jako 95CI) jsou tak chápány, v návaznosti na tuto možnost využití²⁷, jako ilustrace předpokládaného zastoupení jevu v populaci. Tu by bylo možné charakterizovat tak, že se jedná o osoby mající přístup k internetu a pohybující se na sociálních sítích, které potřebují sdílet zažívané potíže a hledat jejich řešení, protože vnímají nemožnost jejich řešení vlastními silami.

Z hlediska vztahu Projektu ke zkoumanému tématu je potřeba uvést především to, že byť Projekt

22 Carolyn Ingram a kol., 'Cumulative Impacts and COVID-19: Implications for Low-Income, Minoritized, and Health-Compromised Communities in King County, WA', *Journal of Racial and Ethnic Health Disparities* (14 June 2021): 7, <https://doi.org/10.1007/s40615-021-01063-y>.

23 Irshad Altheimer, Janelle Duda-Banwar, Christopher Schreck, 'The Impact of Covid-19 on Community-Based Violence Interventions', *American Journal of Criminal Justice* 45, no. 4 (2020): 811, <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09547-z>.

24 Anam Feroz a kol., 'Impact of the COVID-19 pandemic', 1–2.

25 Joyce Siette a kol., 'The impact of COVID-19 on the quality of life of older adults receiving community-based aged care', *Australian Journal on Ageing* 40, no. 1 (2021): 87–88, <https://doi.org/10.1111/ajag.12924>.

26 Shaima Hassan a kol., 'The impact of COVID-19 social distancing and isolation recommendations for Muslim communities in North West England', *British Medical Journal* 21, no. 1 (2021): 5, <https://doi.org/10.1186/s12889-021-10869-8>.

27 Howard Barkan, 'Statistics in clinical research: Important considerations', *Annals of Cardiac Anaesthesia* 18, no. 1 (2015): 79, <http://doi.org/10.4103/0971-9784.148325>.

vznikl jako reakce terapeutické komunity na nastalou situaci, nejedná se o komunitní poskytování služeb a nejedná se ani o služby, které by byly zasazeny do kontextu sociální práce. To s sebou nese nezátíženost oborovou specificitou sociální práce, resp. konkrétním pojetím sociální práce jako takové a také pojetím KSP. V tomto smyslu mohou být data vnímána jako inspirace zvenčí. S ohledem na povahu Projektu je také nutné upozornit na to, že data vypovídají spíše o těch, kteří se mohou na komunitní služby obracet prvně než o konkrétní ohrožené skupině z určitých komunit. Klienti Projektu pravděpodobně nepatří do obvyklých cílových skupin sociální práce, není zřejmé, že by pocházeli z vyloučených lokalit či zažívali nějaké konkrétní potíže (násilné vztahy, mnohoproblémové rodiny aj.). Při absenci pandemie a zavedených protiepidemických opatření by se tak zřejmě obešli bez specifické podpory.

Tabulka 2: Využité proměnné a odůvodnění volby úrovně měření

Proměnná	Úroveň měření	Specifikace
Datec vedení hovoru	nominální; kódováno jako březen, duben, květen	K dispozici byla informace o měsíci, ve kterém byl hovor uskutečněn, nikoliv o přesném datu vedení hovoru/kontaktu.
Věk	ordinální; kategorie 15–30, 30–60, 60+	Kategorie byly dodány v matici Projektu, kde se nezadával konkrétní věk klientek/klientů, ale jen rámcově věková kategorie.
Gender	nominální; kategorie muž/žena	Dodáno v rámci dat z Projektu.
Tematické zaměření hovoru	nominální; kódováno na základě určeného tématu či témat v hovoru pracovníky Projektu	Kódování probíhalo na základě informací z dat Projektu dle tabulky 3.
Počátek řešených potíží	nominální; označeno jako COVID a nonCOVID	Určení proběhlo na základě toho, zda byl počátek tématu označeného klientem/klientkou za problematický určen v prvních třech měsících pandemie covidu-19, nebo ještě před pandemií.

Povaha dat

Dle domluvy byla data zasílána vedením Projektu a obsahovala informace uvedené v tabulce 2. Zápis hovoru byl realizován vždy za daný měsíc, z tohoto důvodu nebylo možné sledovat vývoj jinak než po měsících. Věk byl v rámci Projektu zaznamenáván do uvedených kategorií, což mohlo zapříčinit rozdíly v zařazení klientů, kterým bylo 30 a 60. V tomto ohledu ale nebylo možné kategorie přenastavit obvyklým způsobem tak, aby se zamezilo překryvu intervalů. Ohledně kategorie genderu je potřeba podotknout – kromě toho, že byl také dodán v původních datech Projektu –, že se jedná v podstatě o ontické pojetí genderu, tedy spíše o reflexi identifikovaného pohlaví klientů. Tematické zaměření hovoru bylo převzato ze zápisu hovorů/kontaktů Projektu. Téma či témata hovoru ve stručnosti zapisovali terapeuti Projektu, proto byly tyto záznamy kódovány v souladu s kritérii popsány v tabulce 3.

Analýza dat

Záznamy rozhovorů byly zpracovány do podoby datové matice, která obsahovala výše uvedené proměnné. Zaznamenáno bylo 309 kontaktů s klienty. Z této množiny bylo pro účely analýz vyloučeno 24 záznamů (7,8 %), a to pro nejasnost záznamu, který znemožňoval kódování hovoru.

Z hlediska dalšího textu je také potřeba upozornit na rozdíl mezi kontaktem (jedna realizovaná intervence mezi klientem a pracovníkem; $n = 285$) a tématem (zmíněné téma v rámci kontaktu, přičemž v rámci jednoho kontaktu mohlo být evidováno více témat; $n = 386$).

Pro analýzu dat bylo, s ohledem na nominální a ordinální úroveň měření, využito výpočtu proporčního zastoupení (relativní četnosti; p) jednotlivých kategorií. Pro míru variability byl využit normalizovaný nominální rozptyl (*norm.nomvar*²⁸). Míra variability byla počítána pro ty položky, které obsahovaly více než tři kategorie. Modus plyne z jednotlivých relativních četností a není tedy uváděn. Relativní četnosti i normalizovaný nominální rozptyl byly počítány ručně. Hladina významnosti pro výpočet CI byla stanovena v návaznosti k úzu na 5 %. Míra asociace byla počítána přes Kendallovo tau, jehož velikost byla interpretována v souladu s doporučením de Vause²⁹. S ohledem na rozdílné zastoupení celkového počtu kontaktů/hovorů v jednotlivých měsících ($n_{\text{březen}} = 57$, $n_{\text{duben}} = 192$, $n_{\text{květen}} = 36$), je potřeba brát tento rozdíl v potaz při reportování a interpretaci proporčního zastoupení jednotlivých problémů/témat. Využití proporčního zastoupení (%) je s ohledem na povahu dat a jejich původ možné, byť jsou celkové počty poměrně dost rozdílné³⁰.

Tabulka 3: Kódování tematického zaměření hovorů

Kód	Kritéria použití	Kód	Kritéria použití
Hledání dalších odborníků	poptávání další podpory	potíže s prací	hovory zaměřené na změny v práci, ztrátu práce, snížení pracovního úvazku, nucené přerušování práce
Nastavení režimu fungování	hovory týkající se toho, jak strukturovat den z hlediska činností	problémy druhých	hovory zaměřené na problémy, které zažívají druhí, a možnosti, jak na ně reagovat
Obavy z viru	otázky ohledně viru, přenosu, nebezpečnosti a otázek ochrany před virem	strach o blízké	hovory zaměřené na obavy o zdraví a život blízkých a rodiny
Osamělost a izolace	hovory týkající se samoty, izolace, uměnění kontaktů s druhými a náročnosti distančních kontaktů s druhými	škola	hovory věnující se plnění a zvládání školních povinností a přístupu školy ke klientkám a klientům
Ostatní osobní témata (zhoršení stavu)	zhoršení vlastního psychického stavu mimo oblast osamělosti a izolace	úmrtí blízkého	hovory zaměřené na reakce na úmrtí blízkého člověka
Ostatní	hovory obsahem nespádající do ostatních uvedených	vztahy v rodině	hovory týkající se konfliktů v rodině, komunikace v rodině, rozvodů, rozchodů s partnery

28 Ladislav Rabušic, Petr Soukup, Petr Mareš, *Statistická analýza sociálněvědních dat (prostřednictvím SPSS)* (Brno: MUNI Press, 2019), 102–103.

29 David de Vaus, *Analyzing Social Science Data: 50 Key Problems in Data Analysis* (Los Angeles: SAGE, 2012), 272.

30 Gary Grunwald, Adrian Raftery, Peter Guttorp, 'Time Series of Continuous Proportions', *Journal of the Royal Statistical Society* 55, no. 1 (1993): 103–116.

Vládní opatření ve sledovaném období

Pro dokreslení kontextu, v němž byly služby poskytovány, jen základně popíši přijatá protiepidemická opatření. Podle MZ ČR byl 12. března 2020 vyhlášen nouzový stav. Následně bylo 16., resp. 18. března zakázáno využívání velkého množství služeb a zavedl se zákaz volného pohybu osob. Od 19. března byl zakázán jakýkoliv pohyb bez roušek. Postupné rozvolňování (z hlediska prvních třech měsíců pandemie) započalo 14. dubna 2020. Projekt (resp. jeho první bezplatná část) byl realizován od poloviny března do konce května 2020. Podle MZ ČR se v daném období pohyboval denní počet nakažených v rozmezí několika desítek až stovek pro celou ČR. Nebylo však zřejmé, do jaké míry je SARS-CoV-2 rizikový z hlediska smrtelnosti a rychlosti šíření.

Zjištění – jednorozměrná analýza

Ve sledovaném období bylo realizováno 285 kontaktů. Z hlediska genderu bylo s muži vedeno 70 kontaktů (24,6 %) a se ženami 200 (70,2 %), neurčený gender byl u 15 kontaktů (5,3 %). Z hlediska věkových kategorií bylo 119 konzultací (41,8 %) vedeno s klienty do 30 let, 147 konzultací (51,6 %) s klienty ve věku mezi 30 až 60 lety a 19 konzultací (6,7 %) s klienty nad 60 let věku. I přes malé zastoupení věkové skupiny 60+ lze říci, že není v datech možné pozorovat koncentraci na určenou kategorii (*norm.nomvar* = 0,833).

Z hlediska řešených témat (viz tabulka 4) bylo nejvíce zastoupeno téma osobních potíží, které se významněji či prvně projeví v rámci pandemie covidu-19 (zažívané úzkosti, nejistoty, deprese, snížení energie a motivace k aktivitám či nespavost). Dle intervalu spolehlivosti by tyto témata mohlo řešit 26,7 až 36 % výše definované populace. Toto zhoršení psychického stavu odpovídá zjištěním Winklera a kolegů, kteří z dat sebraných v květnu 2020 detekovali výskyt duševních poruch mezi 29,6 až 31,4 % populace³¹. Jako druhé nejčastější téma byly řešeny potíže ve vztazích v rodině (od hádek a náročnější komunikace až po situace rozchodů a rozvodů), které by se ve výše zmíněné populaci pohybovaly mezi 15,7 až 23,7 %. Následovala témata osamělosti a izolace, potíží s nastavením režimu denního fungování s ohledem na přijatá vládní opatření, potíží v práci a obav z viru. U této poslední kategorie, která byla z hlediska témat zastoupena 5,18 % (s 95% intervalem spolehlivosti od 3,0 do 7,4 %), je nutné podotknout, že ani jeden z hovorů nebyl veden s klienty, kteří by onemocněli covidem-19. Míra koncentrace pro frekvenci témat je nízká (*norm.nomvar* = 0,941), byť lze pozorovat větší rozestup mezi prvním zmíněným tématem a ostatními.

Tabulka 4: Zastoupení témat/obtíží

Téma potíží	Frekvence/%	95CI %
1) osobní témata a zhoršení stavu	121/31,3 %	26,7; 36,0
2) Vztahy v rodině	76/19,7 %	15,7; 23,7
3) Osamělost a izolace	42/10,9 %	8,0; 14,4
4) Nastavení režimu fungování	33/8,56 %	5,8; 11,3
5) Potíže v práci a ztráta práce	27/7,0 %	4,6; 9,5
6) Obavy z viru	20/5,2 %	3,0; 7,4
Ostatní témata	67/17,6 %	-----

31 Winkler et al., 'Prevalence', 169.

Z hlediska identifikace začátku potíží bylo 61 (25,2 % z platných) kontaktů o potížích, které klienti řešili již před pandemií, ale pandemie je zhoršila, a to i nedostupností dříve využívaných služeb. Potíže spojené s pandemií a změnami, ke kterým ve společnosti došlo, byly řešeny ve 181 kontaktech (74,8 %). U 43 kontaktů nelze začátek potíží identifikovat.

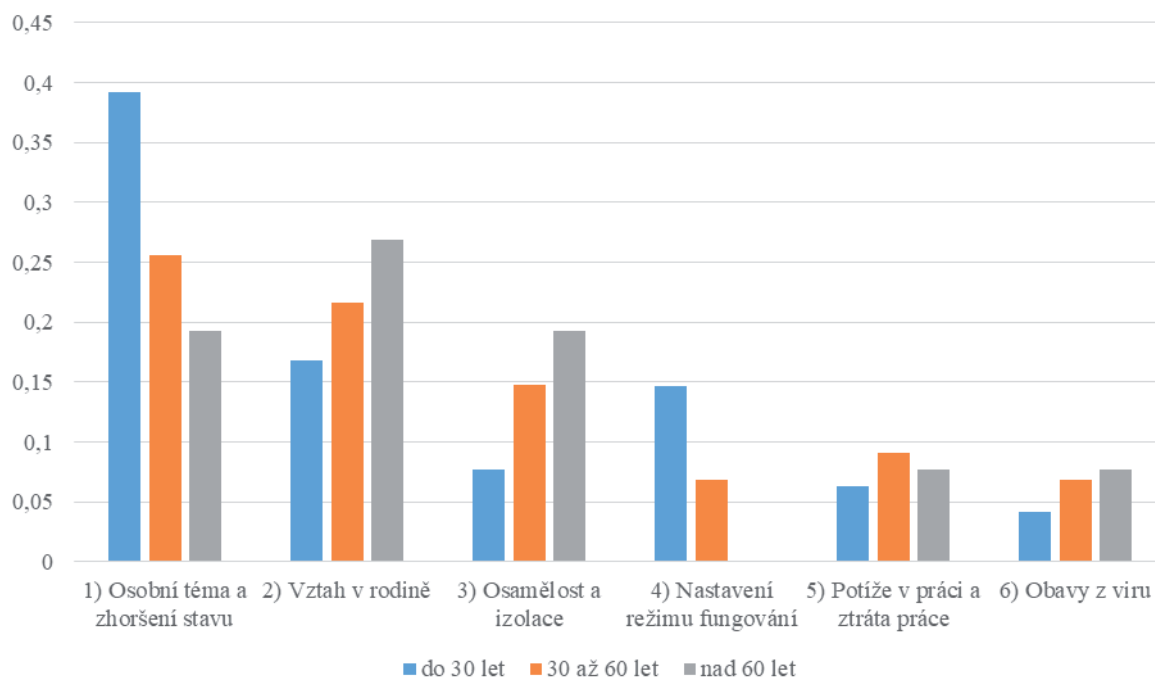
Tabulka 5: Tematické celky v návaznosti na gender

Téma	Frekvence/pro- porce ženy v %	Frekvence/pro- porce muži v %	95CI ženy	95CI muži	95CI pro rozdíl v pro- porcích
Osobní témata	71/28,4	33/36,3	22,8; 34,0	26,4; 46,1	-19,2; 3,5
Vztahy v rodině	62/24,8	14/15,4	19,5; 30,2	8,0; 22,8	0,3; 18,6
Osamělost a izolace	26/10,4	16/17,6	6,6; 14,2	9,8; 25,4	-15,9; 1,5
Režim fungo- vání	25/10,0	8/8,8	6,3; 13,8	3,0; 14,6	-5,7; 8,1
Potíže v práci	25/10,0	2/2,2	6,3; 13,8	0,0; 5,2	3,0; 12,6
Obavy z viru	10/4,0	10/11,0	1,6; 6,4	4,6; 17,4	-0,3; 6,1
Ostatní	31/12,4	8/8,8	-----	-----	-----

Zjištění – dvojrozměrná analýza

Pokud bychom sledovali vliv měsíce, ve kterém byl hovor uskutečněn, spolu s tím, jaké bylo zastoupení potíží (témat), které začaly již před pandemií, avšak v jejím počátečním průběhu se zhoršily, je možné sledovat pokles četnosti těch, které byly klienty prvně detekovány až v průběhu pandemie. Zatímco z březnových kontaktů zaujímaly 82,6 % ($n = 38$), v dubnu to bylo 78,7 % ($n = 133$) a v květnu 37,0 % ($n = 10$). V nepřímé úměře se pak, logicky, měnilo zastoupení potíží, jejichž počátek klienti určovali do doby před pandemií (tedy rostlo z 17,4 na 63,0 %). Z hlediska témat lze sledovat nejmarkantnější změny v proporčním zastoupení osobních témat, vztahů v rodině a řešené osamělosti a izolace. Proporční zastoupení ostatních tematických celků se sice také vyvíjelo v rámci měsíců březen až květen, ale posuny nebyly tolik výrazné. Osobní témata tvořila v březnu 33,8 % hovorů. V dubnu pak narostl počet na 43,7 % a v květnu poklesl na 9,1 %. Problematické vztahy v rodině byly řešeny ve 21 % tematických hovorů v březnu a dubnu a následně vystoupaly na 45,5 %. U tématu osamělosti lze popsat nárůst z 14,1 % (v březnu), resp. 10,2 % (v dubnu) na 30,3 % v měsíci květnu.

Graf 1: Relativní četnost zastoupení témat dle věkových skupin

Z hlediska pořadí jak muže, tak ženy nejvíce zatěžovala osobní témata a zhoršení stavu v souvislosti s covidem-19 a přijatými opatřeními (viz tabulka 5). Následovala témata zaměřená na potíže v rodině a také na zažívanou osamělost a izolaci. Jak pro ženy ($norm.nomvar = 0,945$), tak pro muže ($norm.nomvar = 0,917$) platí, že není přítomná tendence příklonu k jedné z kategorií. Co do pořadí potíží podle významnosti zastoupení se zdá, že se ženy a muži příliš neliší ($r_t = 0,6$). Míra pořadí zastoupení jednotlivých témat je z hlediska míry souvztažnosti relativně silná. Pokud využijeme informace z intervalů spolehlivosti pro rozdíl mezi proporčním zastoupením, pak se jako potenciálně genderovaná³² ukazují témata potíží v rodinných vztazích a potíží v práci, které více řešily ženy. Z hlediska aplikace 95CI jako ukazatele se jako potenciálně genderované téma může jevit také téma obav z viru, které řešilo 4 % žen a prakticky 11 % mužů. V širěji pojaté populaci by na základě 95CI řešilo osobní témata a potíže 23 až 34 % žen a 26,5 až 46 % mužů. Vztahová témata (potíže v rodině a pocit osamělosti a izolace) pak 23 až 42,5 % mužů a 29 až 41 % žen. V kategorii věkových skupin lze sledovat jak vzestupné, tak sestupné tendence u jednotlivých tematických celků. Pouze u tématu potíží v práci a ztráty práce je proporčně nejvýše zastoupeným tématem ve věku 30 až 60 (9,1 %). Z hlediska sestupných tendencí mezi věkovými kategoriemi lze výraznější poklesy sledovat u osobních témat a zhoršení stavu (z cca 39 na 19 %) a nastavení režimu fungování (z cca 14,5 na 0,0 %). Nárůst lze sledovat u témat potíží ve vztazích v rodině (z cca 16,5 na 27 %), pocitu osamělosti a izolace (ze 7,5 na 19 %) a u obav z viru samotného (ze cca 4 na 7,5 %). Graficky jsou tyto posuny znázorněny v grafu 1. Na základě Kandellova tau-b lze říci, že nejpodobnější z hlediska seřazení důležitosti (ve smyslu míry zastoupení) jednotlivých témat jsou věkové skupiny 30 až 60 a 60+. Hodnotu tau-c (0,759) můžeme považovat za velmi silnou souvztažnost/korelaci, souvztažnost mezi skupinami do 30 let a 30 až 60 let pak za podstatnou (0,683) a konečně korelaci věkových skupin do 30 let a 60+ za střední (0,37).

32 Volena ta témata, kde vypočtený interval spolehlivosti neobsahoval hodnotu 0,0. S ohledem na to, že nebyly aplikovány principy a postupy NHST, nebyl volen výpočet chí-kvadrát testu.

Reflexe dat a možné implikace pro komunitní sociální práci

V následující části textu jsou nejprve základně reflektována zjištění získaná z dat Projektu ve srovnání s relevantními existujícími výzkumy. Následně jsou u každé oblasti dat popsány možné implikace pro KSP, které jsou formulovány jako inspirace či jako podnět k možné diskusi. Jednotlivá data Projektu jsou vztažena k charakteristikám jednotlivých pojetí KSP (viz tabulka 1 výše) a tam, kde lze formulovat určité závěry, jsou tyto navrženy jako možné reakce na danou problematiku. Prvním podstatným zjištěním v kontextu zaměření článku je fakt, že kontakty s lidmi ve věkové skupině 60+ tvořilo pouze 6,7 %. To potvrzuje předpoklady o existenci tzv. digitálního předělu (digital divide), který lze na datech Projektu vysledovat okolo data narození 1960. Zdá se, že lidé narození před tímto datem nemusejí mít dostačující přístup k on-line médiím, což se mohlo odrazit jak na jejich nízkém povědomí o Projektu, tak na jeho využití touto věkovou skupinou. To odpovídá také zahraničním výzkumům a přehledovým statím³³. Ve prospěch předpokladu existence digitálního předělu mohou hovořit také informace o zastoupení témat potíží v kontextech. Sledujeme-li věkovou skupinu 60+ (oproti dalším dvěma skupinám), řeší lidé v této skupině více vztahová témata (vztahy v rodině a pocit osamělosti a izolace) a zdravotně informační témata (obavy z viru). Existence nárůstů zastoupení oblasti obav z viru lze vnímat v souladu s tezemi Dubey a kolegů³⁴. Ti mluví o dopadu množství a zaměření informací (o tzv. infodemii) na subjektivně vnímanou možnost zvládnutí situace a obav z prožívané situace.

Jednou variantou reakcí je uzpůsobit stávající služby tak, aby dokázaly reagovat na identifikovaná témata specifická pro věk 60+, to platí především pro téma osamělosti a izolace a také pro téma obav z viru. Kromě podpory předávání adekvátních informací, a to i proaktivně na místech, která jsou pro osoby ve věku 60+ obvyklá, lze uvažovat (i s ohledem na nárůst zastoupení hovorů na téma osamělosti a izolace) o vytvoření dočasně fungující telefonické služby, která by se primárně zaměřovala na redukci pocitu osamělosti a izolace. Byť byl dopad měřen z hlediska dlouhodobějšího kontaktu, tak i přes nesporný pozitivnější dopad osobního kontaktu prokazují některé studie pozitivní dopad i v případě tzv. dálkových kontaktů (e-mail, telefon)³⁵. Na úrovni sociální akce by bylo možné doporučit zvážení takových intervencí v rámci komunity, resp. konkrétních stakeholderů, které by mohly ovlivnit postoj firem zajišťujících datová spojení pro on-line komunikaci směrem k dostupnějším službám, a podpořit tak alternativní kontakty mezi lidmi z vybraných cílových skupin, např. v rámci Corporate Social Responsibility (CSR) a pod. Smysl by mělo také podporovat takové organizace či služby, které se zaměřují na rozvoj počítačové gramotnosti (a to v rámci sociálního plánování). Na opačném věkovém pólu (skupina lidí do 30 let věku) lze na úrovni sociální akce zvažovat intervence směrem k těm, kteří jsou kompetentní ovlivnit výstavbu takových zařízení, jež by umožňovala strukturování volného času i v rámci případných omezení kontaktů. Tím by bylo možné reagovat jak na absenci struktury času (vytvářením nabídek k jeho aktivnímu trávení), tak i následně pozitivně ovlivňovat psychický stav³⁶. Na úrovni sociálního plánování se jeví jako vhodné doporučit podporu krizově intervenčních či poradenských služeb s nízkým prahem jejich využití, resp.

33 Teodosio Pérez-Amaral a kol., 'Digital divides across consumers of internet services in Spain using panel data 2007–2019. Narrowing or not?', *Telecommunications Policy* 45, no. 2 (2021): 4, <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2020.102093>.

34 Souvik Dubey a kol., 'Psychosocial impact of COVID-19', *Diabetes and Metabolic Syndrome* 14, no. 5 (2020): 780, <https://doi.org/10.1016/j.dsx.2020.05.035>.

35 Michael Green a kol., 'Social contact and inequalities in depressive symptoms and loneliness among older adults', *SSM – Population Health* 13, (March 2021): 5, <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100726>.

36 Grazia Maugeri et al., 'The impact of physical activity on psychological health during COVID-19 pandemic in Italy', *Heliyon* 6, no. 6 (2020): 6, <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e04315>.

eventuální navyšování jejich kapacity v případě omezování dostupnosti dalších služeb. Dalším myslitelným způsobem zpracování některých témat mohou být nápady a návody ve formě letáků či jiné formy, která by nebyla odvislá od osobního kontaktu.

Vedle věku jako faktoru specifického ohrožení můžeme jako další faktor vnímat také gender. Na jedné straně jsou přítomna témata, která se zdají mít větší vliv na ženy. Jedná se o témata vztahů v rodině a potíží v práci (viz tabulka 5). Zároveň je ale potřeba také upozornit na to, že z hlediska intervalů spolehlivosti by tento rozdíl (větší potřeba žen řešit zmíněná témata) mohl být v odhadované populaci prakticky minimální (0,3 resp. 3,0 %). Horní mez stejných intervalů spolehlivosti je 12,6, resp. 18,6 %. I data z Projektu podporují zjištění některých výzkumů (např. Milliken a kol.³⁷), že pouhým zavedením práce z domova v průběhu pandemie se možnost sladění rodinného a pracovního života nezlepšila. Dle Milliken a kol. naopak došlo k růstu konfuse mezi pracovním a soukromým, a tím k větším kolizím mezi rodinným a pracovním životem. Tato situace mohla podpořit narůstající problémy v rodinném soužití. Na straně druhé celkově menší zastoupení mužů (25 %) odpovídá zjištěním o genderově podmíněném konfliktu mezi pociťovanou problematičností určité situace a postoji k vyhledání pomoci. Seidler s kolegy realizovali systematickou přehledovou studii, ve které poukázali také na to, že i přes měnící se společenské normy jsou postoje k vyhledání pomáhajících organizací u mužů stále silně ovlivněny klasickými genderovými stereotypy. Vyhledávání pomoci je vnímáno jako charakteristicky femininní³⁸.

Z hlediska genderu by v rámci sociální akce bylo možné podporovat takové aktivity, které by působily jednak na změnu postoje k využívání služeb (podobě jako u dále zmíněného rozvoje komunity), zároveň by vyvíjely tlak na zaměstnavatele na utváření pracovních míst, která umožňují získávat větší jistotu, jak z hlediska samotné příležitosti chodit do zaměstnání, tak z hlediska možnosti generování finančních záloh pro neočekávané výpadky příjmu. Jako smysluplná se také jeví podpora takových organizací, které aktivně pracují s genderovými stereotypy, a to již na úrovni sociálního plánování či komunitního plánování služeb. Z hlediska vztahů v rodině by se jednalo o podporu navyšování kapacity služeb, ne nutně v prvním měsíci mimořádných opatření.

Specifickou oblastí jsou intervence navrhované pro rozvoj komunity. Přístup totiž předpokládá vytvoření takového příběhu komunity, který podpoří její kohezi a také její samostatnost³⁹. V tomto ohledu může samotná podpora dobrých vazeb působit jako prevence rozvoje potíží, stejně jako nástroj podpory obracení se na vlastní komunitu v případě potíží. Z hlediska dopadu genderu by pak mohla vést k vytváření nových alternativ příjmů, které by byly alternativní k obvyklému trhu. Zahraniční praxe navíc ukazuje, že tyto platformy produkce a spotřeby mohou vznikat jako přirozená reakce na krizi a jsou více ukotveny v komunitě jako takové⁴⁰. Byť by se mohlo zdát takové pojetí sociální práce, tedy v její podobě komunitní ekonomiky, jako podivné či netypické, je některými vnímáno jako životaschopná alternativa k dalším podobám oborů⁴¹. V rámci rozvoje komunity by také mohly být reflektovány genderové stereotypy ovlivňující jak čerpání služeb, tak výběr osoby odpovědné za provoz domácnosti a fungování rodiny, a to především podporou takových narativ, které by zdůrazňovaly vzájemnou propojenost různých úkolů a nezávislost práva

37 Frances Milliken a kol., 'Implications of the COVID-19 Pandemic for Gender Equity Issues at Work', *Journal of Management Studies* 57, no. 8 (2020): 1770, <https://doi.org/10.1111/joms.12628>.

38 Zac Seidler et al., 'The role of masculinity in men's help-seeking for depression', *Clinical Psychology Review* 49, (2016): 114, <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2016.09.002>.

39 Kappl, *Konstruktivismus v sociální práci s komunitou*, 25–26.

40 Amalia Morales-Villena, Paloma Martín-Martín, Joana Mestere-Miquel, 'Community work and citizen activism as a response to the crisis in Spain', *European Journal of Social Work* 24, no. 6 (2020): 10, <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1793106>.

41 Oldřich Chytil, 'Důsledky modernizace pro sociální práci', *Sociální práce / Sociálna práca* 7, č. 4 (2007): 68.

využít pomoc na genderu žadatele. Podporování vztahů uvnitř komunity by také mohlo podnítit větší zapojení mladších do pomoci potřebným členům komunity (výpomoc s nákupy atp.). To by současně přineslo nabídku smysluplné strukturace trávení času pro mladší generaci. Vliv vnímané propojenosti s komunitou na míru dobrovolnických aktivit prokázali v rámci zkoumání pandemie covidu-19 např. Wakefield, Bowe a Kellezi⁴².

Při pohledu na proměňování zastoupení témat v čase (od března do května) lze sledovat obdobné zastoupení osobních témat a vztahových témat (potíže v rodině a pocit osamělosti a izolace) na počátku pandemie. Zatímco osobní témata a zhoršení stavu vlivem pandemie poklesly co do četnosti výskytu, proporční zastoupení potíží spojených se vztahy v rodině a s absencí vztahovosti (osamělost a pocit izolace) z března do května narostly, a to u obou tematických celků zhruba dvojnásobně. Data z Projektu odpovídají tvrzení Pentiniové a Lorenze ohledně zdůraznění eroze kolektivity v rámci pandemie oproti erozi individualit, tedy že kolektivní je pandemií a přijatými opatřeními více zasaženo.⁴³ Na tento fakt, tedy narůstající individualizaci však KSP reaguje, jak bylo ukázáno výše, již ze své podstaty.

Závěr

V předkládaném textu byly formulovány následující cíle: popsat míru zastoupení řešených témat klienty Projektu (1); popsat vazbu proporce témat vůči dostupným charakteristikám klientů (gender a věková kategorie) a vůči měsícům, v nichž byly služby poskytnuty (2); nabídnout možné implikace pro jednotlivá pojetí komunitní sociální práce (3). Zdá se, že nejvíce byla řešena osobní témata a zhoršení vztahu a až následně vztahy v rodině. Nicméně vztahy v rodině a pocit osamělosti a izolace jako téma stoupaly v rámci kontaktů Projektu na proporčním zastoupení od března do května 2020. Z hlediska věku je možné si všimnout především absence klientů ve věkové skupině 60+, z hlediska genderu pak výrazně menší zastoupení mužů-klientů (25 %). Jako genderovaná lze vnímat témata potíží v práci a vztahů v rodině. Věkově mladší ročníky více potřebovaly diskutovat strukturování času a osobní témata, kdežto ročníky starší spíše vztahy v rodině a pocit samoty a izolace.

Ne všechna zjištění je možné využít pro nabídku implikací pro sociální akci, sociální plánování a rozvoj komunit. Zjednodušeně řečeno, sociální akce by mohla využívat znalosti o potenciálně více ohrožených skupinách (z hlediska genderu a věku) ve vztahu k tématům, které řeší, a realizovat takové kroky, které podpoří klíčové stakeholdery či organizace na úrovni komunity v intervenování do daných oblastí. Sociální plánování by se pak více věnovalo dostupnosti služeb, a to jak dočasného charakteru (služby reagující na nárůst osamělosti a izolace), tak dlouhodobějšího charakteru (podpora krizově intervenčních a poradenských služeb). Rozvoj komunit je pak obecně zaměřován na podporu koheze v komunitě a pociťovaných vazeb přináležení ke komunitě. To by samo o sobě mohlo působit preventivně s ohledem na identifikovaná témata potíží u klientů Projektu v případě dalších vládních omezení poskytování služeb a trávení volného času.

42 Juliet Wakefield, Mhairi Bowe, Blerina Kellezi, 'Who helps and why? A longitudinal exploration of volunteer role identity, between-group closeness, and community identification as predictors of coordinated helping during the COVID-19 pandemic', *British Journal of Social Psychology* 00, (04 February 2022): 11, <https://doi.org/10.1111/bjso.12523>.

43 Anna Aluffi Pentini and Walter Lorenz, 'The Corona crisis and the erosion of the "social" – giving a decisive voice to the social professions', *Journal of Social Work* 23, no. 4 (2020): 548, <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1783215>.

Poděkování

Poděkování patří všem, kteří se do #delamcomuzu zapojili, stejně jako vedení tohoto projektu za jeho realizaci a možnost data zpracovat. Děkuji rovněž recenzentům za jejich reflexe a připomínky a trpělivost s textem.

Kontakt

Jan Kaňák, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Katedra historické teologie a církevních dějin

Pacovská 350/4, 140 21 Praha

jan.kanak@htf.cuni.cz

Descriptive Quantitative Analysis of Support Calls to the #delamcomuzu Project and its Implications for Three Concepts of Community Social Work

Jan Kaňák

DOI: 10.32725/cetv.2022.013

Abstract

Community social work is an approach that has been present in social work since its inception as a distinct field. The Covid-19 pandemic and its effects have once again shown its importance. The study aims to draw possible implications for community-based social work from the realised descriptive analysis of the data, which were obtained during contacts with the clients of the #delamcomuzu project. As part of the descriptive analysis, proportional representation, confidence intervals and, in justified cases, also correlation coefficients were used. The conclusions of the analysis of the data itself are in line with the findings of foreign research. The difficulties addressed tend to vary over time as well as between age groups. From a gender point of view, the smaller representation of men and the gendered nature of the topics of work and relationships in the family appear to be significant. The data can be used both to prepare for eventual conflict moments caused by possible further interventions of the state in the lives of citizens and also for the present time in favour of various methods of community social work.

Keywords: Covid-19, community, social work, issues of difficulty, age, gender

Introduction

When Sen and colleagues reflected on the themes of articles published online between March and June 2020 on the topic of the Covid-19 pandemic and social work, they identified as one of the themes the assumption that the potential benefit of the pandemic for social work is the realisation that the value of the profession lies precisely in its 'closeness to the community'. For this reason, it is necessary to turn attention towards community social work.¹ The importance of community during the pandemic was not only present in the reflections of social workers themselves,² but

1 Robin Sen et al., 'Social Work under COVID-19: A Thematic Analysis of Articles in SW2020 under COVID-19 Magazine', *British Journal of Social Work* 52, no. 3 (2022): 1779, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab094>.

2 I use the generic masculine for the sake of greater simplicity of the text. By that I really mean both men and women, i.e., both male and female social workers, both male and female clients, both male and female authors, etc. If gender is reflected in the analyses, the division into women and men is mentioned explicitly.

also in the context of considerations about mental health and well-being in general.³ For social work, this accentuation of the community perspective is not new, as work with the community was at the beginning of the formation of the field. Today, it is seen by some authors as an adequate response to growing inequalities between people and to the effects of a neoliberal world view,⁴ in opposition to individually conceived social work.⁵

This rediscovered closeness to the community that Sen and his colleagues talk about can also take its form in reflecting on the responses of different population groups to the pandemic as such and the taken measures related to it. This reflection could be used as a tool for fitting ‘into the preparedness planning’⁶ in similar cases. However, the data that can be used for this reflection does not have to come only from the social work sector as such and can be drawn from both state and non-state activities.⁷ The presented text focuses on this area, more specifically on the possible implications of the quantitative data of the #delamcomuzu project (hereinafter referred to as the Project) for three more general concepts of community social work. Following on from this, the objectives of the article are formulated as follows:

- 1) To describe the degree of representation of topics addressed by the Project’s clients;
- 2) To describe the relationship of the proportion of subjects to available client characteristics (gender and age) and to the months in which services were provided;
- 3) To offer possible implications for individual concepts of community social work.

The purpose of the text is, on the one hand, to expand the knowledge that is available about the impact of Covid-19 on the Czech population.⁸ The data presented by Winkler and colleagues indicate changes from the point of view of psychiatric problems (rate of anxiety, depression, or alcohol use in relation to demographic characteristics); the data given here present information about the topics addressed, which the Project’s clients perceive as burdensome and demanding. On the other hand, for discussion, the article wants to offer the possible implications of the findings for three concepts of community social work. With this in mind, the basic features of the concept of community social work will first be defined, and then the current knowledge of the effects of Covid-19 will be described from the perspective of the community. In the next parts of the article, the methodological framework of the investigation, the nature of the analysed data, and the presentation of the findings, including possible implications, will be described.

Community social work

Community social work (hereinafter also referred to as CSW) can be understood as one of the

-
- 3 Anam Feroz et al., ‘Impact of the COVID-19 pandemic on mental health and well-being of communities: An exploratory qualitative study protocol’, *British Medical Journal Open* 10, no. 12 (2020): 1–2, <http://dx.doi.org/10.1136/bmjopen-2020-041641>.
 - 4 Walter Lorenz, ‘Social Work and New Social Order – Challenging Neo-liberalism’s Erosion of Solidarity’, *Social Work and Society* 3, no. 1 (2005): 93–102; Lorraine Gutiérrez, Larry Gant, ‘Community Practice in Social Work’, *Social Service Review* 92, no. 4 (2018): 622, 637, <https://doi.org/10.1086/701640>.
 - 5 Ping Kwong Kam, ‘Strengthening the empowerment approach in social work practice: An EPS model’, *Journal of Social Work* 21, no. 3 (2021): 332, <https://10.1177/1468017320911348>.
 - 6 Abigail M. Ross et al., ‘“You Never Stop Being a Social Worker:” Experiences of pediatric hospital social workers during the acute phase of the COVID-19 pandemic’, *Social Work in Health Care* 60, no. 1 (2021): 23, <https://doi.org/10.1080/00981389.2021.18885565>.
 - 7 Afomachukwu Okafor, ‘Role of the social worker in the outbreak of pandemics (A case of COVID-19)’, *Cogent Psychology* 8, no. 1 (2021): 3, <https://doi.org/10.1080/23311908.2021.1939537>.
 - 8 For example, Petr Winkler et al., ‘Prevalence of current mental disorders before and during the second wave of COVID-19 pandemics: An analysis of repeated nationwide cross-sectional surveys’, *Journal of Psychiatric Research* 139, (2021): 167–171, <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2021.05.32>.

established macro-level methods of social work, which can be defined very generally as a targeted focus on the community. It supports processes of change leading to greater solidarity and cooperation among the community members. This generality of the definition of CSW is due to the relatively large heterogeneity of approaches to working with the community.⁹ This heterogeneity also reflects different approaches to defining the term community itself. In very simple terms, a community can be perceived in the context of its local boundaries, where a potential collective identity related to the territory is manifested (expressible by the statement: we are residents of this or that locality, city, village, part of the city, etc.). In addition, however, the community can also be thought of as a system of relationships that are not created by geographical boundaries, but by boundaries given by a common interest (the nonplace-boundary; expressible by the statement: I am part of this or that community that has such interests and goals).¹⁰ At the same time, there is an assumption that CSW can influence both organisations and families and individuals through interventions at the community level.¹¹

One possible way to define CSW is to trace certain models that are applied to or discussed in a specific socio-cultural environment. In our linguistic context, CSW can be distinguished between social action, social planning, and community development. In all three cases, the community is considered in relation to the territory. Social action can be seen as the use of deliberate pressure on individuals or groups, which subsequently influence the possibility of achieving chosen goals and changes for specific target groups of the community. Social planning focuses on determining social problems, or problems generally identified within the community, and the creation of such a plan that would lead to their reduction or elimination. The last mentioned model (community development) then focuses on supporting the involvement of different groups within the community. It is aimed at defining the community's difficulties and the steps needed for its development. The ideal goal is a certain degree of cohesion in the community and the perception of the community as essential for the members, which subsequently causes the community to develop independently and is as self-sufficient as possible.¹² In this CSW model, the focus is on the citizen as such, not on the citizen as a user of services, which could be perceived in the other two models.¹³ These concepts have their response also within periodicals written in Czech. The concept of CSW as a social action is mainly reflected in approaches based on the inclusion of marginalised groups or in a critical and feminist perspective on social work.¹⁴ Social planning is seen above all in community planning (social services); the concept of CSW as community development can subsequently be seen in the narrative approach or in the concept of CSW as citizen participation (see Table 1). However, it is necessary to point out that from the point of view of techniques and procedures, the individual models may overlap. For example, the community planning described by Šťastná¹⁵ has elements of both social planning and community development, which in its narrative form is described by Kappl.¹⁶ Interweaving also depends to a large extent on practical implementation. As shown by Kubalčíková and Krchňavá, the practical implementation of

9 Pavel Navrátil, *Teorie a metody sociální práce* (Brno: Marek Zeman, 2001), 131.

10 David Hardcastle, Patricia Powers, and Stanley Wencour, *Community Practice: Theories and Skills for Social Workers* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 96–97.

11 Ibid., 2.

12 Donna Hardina, *Interpersonal Social Work Skills for Community Practice* (New York: Springer, 2013), 2–3.

13 Stephen Clarke, *Social Work as Community Development* (New York: Routledge, 2018), 20–21.

14 Radka Janebová, 'Feministické perspektivy v praxi sociální práce', *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 7, no. 2 (2006): 13; Radka Janebová, 'Pátání po „kritické sociální práci“ v České republice', *Aktuální otázky sociální politiky: teorie a praxe* 9, no. 1 (2015): 22.

15 Jaroslava Šťastná, *Když se řekne komunitní práce* (Praha: Karolinum, 2016), 46.

16 Miroslav Kappl, *Konstruktivismus v sociální práci s komunitou* (Hradec Králové: Gaudeamus, 2009), 25–26.

community planning of social services can be perceived as a process of community development, depending on the level of citizen participation.¹⁷

Table 1: Principle focus of the CSW concept

Concept of CSW	Focus	Important points/elements	Response in the Czech language context
Social action	Identifying a specific marginalised/threatened group and exerting pressure on the community to change the distribution of power structures	Awareness of power distribution; empowerment of the marginalised; possible reform of the system	Inclusion of marginalised groups; feminist perspectives; critical social work
Social planning	Identifying problems in the community and planning to address them through services/organisations	Participation of the triad (contractor, provider, user of services); joint planning of services and their focus	Community planning of social services; community planning
Community development	Fostering community connectivity and functioning; identifying the problems experienced and supporting their solution by the community	Fostering mutual relationships; promoting solidarity; promoting community self-sufficiency; citizen activation	Narrative CSW; civic participation

Community and Covid-19 - a brief reflection on research findings

There are not many conducted pieces of research that directly relate to CSW and Covid-19, neither in the Czech nor foreign context. In his autoethnographically conceived article, Sethi points to the perceived necessity of CSW in view of the growing individualism of contemporary society and the associated risk of a higher representation of experienced loneliness. But at the same time, he also raises the question of whether the importance of the community perspective will be preserved even after the *Post-COVID crisis*.¹⁸ Other research essentially reflects on the experience of social workers and points to the need to build and support connections within communities.¹⁹ The emphasis on the need to support their vulnerable members (such as very old people, members of ethnic minorities, etc.) is not surprising, but there is also the requirement to be specifically prepared for those who will newly need CSW support due to the deterioration of their situation.²⁰

This reflection of the perceived need to support relationships within the community, especially

17 Kateřina Kubalčíková and Anna Krchňavá, 'Komunitní plánování jako prostor pro účast uživatelů na rozhodování: realita, nebo iluze?', *Sociální práce / Sociálna práca* 10, no. 3 (2010): 112.

18 Bharati Sethi, 'Will someone knock on my door? COVID-19 and social work education', *Qualitative Social Work* 20, no. 1–2 (2021): 116–122, <https://doi.org/10.1177/1473325020981075>, 120.

19 Silvie Fargion, Mara Sanfelici, and Alessandro Sicora, '"A Community no matter what": fostering social work professional connections in Italy in COVID-19 times', *Social Work Education* 39, no. 8 (2020): 993–1001, <https://doi.org/10.1080/02615479.2020.1829581>; Kim Robinson, Linda Briskman, and Ring Mayar, 'Disrupting Human Rights: A Social Work Response to the Lockdown of Social Housing Residents', *British Journal of Social Work* 51, no. 5 (2021): 1714, <https://doi.org/10.1093.bjsw/bcab115>.

20 Dana Franceschini et al., 'Covid-19: A critical time for cross-sector social work care management', *Social Work Health Care* 60, no. 2 (2021): 202, <https://doi.org/10.1080/00981389.2021.1904319>.

for the most vulnerable, is also brought about by the results of examining the communities themselves. Harlem²¹ carried out a quantitative study where weaker or more vulnerable communities (in terms of education, poverty, and availability of health services) showed a statistically significantly higher proportion of more severe Covid-19 courses. Similar conclusions are reached by Ingram and colleagues at the level of education and number of people in one house.²² Thus, weaker communities seem to be more affected by the disease as such. This in turn also affects the availability of health services in the community, manifestations and forms of violent acts within the community,²³ and subsequently also the relationships between individuals, families, and the community. In general, when the impacts of Covid-19 and the measures taken on the community are spoken about, it is about the impact in the form of financial insecurity and crisis in the communities, the already mentioned level of availability of health services, as well as the changes caused by the disruption of the normal routine for a large part of adults and for the majority of children affected by school attendance restrictions.²⁴

Siette and his colleagues²⁵ examined the impact of Covid-19 on seniors from New South Wales, Australia, and concluded that although a decline in perceived quality of life for seniors was detected in 2020, this decline was not statistically significant and there was no disruption to the social network, even though face-to-face contact was replaced by online resources at the time of the lockdown. However, the use of online resources is not an a priori solution to the need to replace all social contacts. The adopted measures had a negative impact on the possibility of realising spiritual and religious needs and activities.²⁶

Methodological framework

The relationship of the Project to the researched topic

The #delamcomuzu project operated during the period of free services (from 15th March to 25th May 2020) as basic psychotherapeutic support for those who needed support and could not use the services offered due to absence during this different situation. It brought together psychotherapists who were willing to offer part of their working time for free for the Project's clients. The Project's free services were terminated after the gradual loosening of anti-epidemic measures and the resulting improvement in the availability of normally offered services. The services were promoted mostly within the online space and were designed as a short-term support.

In order to interpret the data, it is necessary to briefly address several areas. Regarding the origin of the data, it should be noted that these are records of calls (conducted online or by phone) of the individual experts involved (n=99). Due to the fact that these are data from services provided by a large number of psychotherapists, it is not possible to measure agreement between data creators in any way. On the other hand, these were experts who have been providing services for a long

21 Gunness Harlem, 'Descriptive analysis of social determinant factors in urban communities affected by COVID-19', *Journal of Public Health* 42, no. 3 (2020): 468, <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdaa166>.

22 Carolyn Ingram et al., 'Cumulative Impacts and COVID-19: Implications for Low-Income, Minoritized, and Health-Compromised Communities in King County, WA', *Journal of Racial and Ethnic Health Disparities* (14th June 2021): 7, <https://doi.org/10.1007/s40615-021-01063-y>.

23 Irshad Altheimer, Janelle Duda-Banwar, and Christopher Schreck, 'The Impact of Covid-19 on Community-Based Violence Interventions', *American Journal of Criminal Justice* 45, no. 4 (2020): 811, <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09547-z>.

24 Anam Feroz et al., 'Impact of the COVID-19 pandemic', 1–2.

25 Joyce Siette et al., 'The impact of COVID-19 on the quality of life of older adults receiving community-based aged care', *Australian Journal on Ageing* 40, no. 1 (2021): 87–88, <https://doi.org/10.1111/ajag.12924>.

26 Shaima Hassan et al., 'The impact of COVID-19 social distancing and isolation recommendations for Muslim communities in North West England', *British Medical Journal* 21, no. 1 (2021): 5, <https://doi.org/10.1186/s12889-021-10869-8>.

time, and therefore it is likely that they can describe the themes of the calls well.

The data did not come from a random selection of the population: it was self-selection. Confidence intervals (hereafter also as 95CI) are thus understood, following this possibility of use,²⁷ as an illustration of the assumed representation of the phenomenon in the population. This could be characterised as people who have access to the Internet and are active on social networks who need to share the problems they are experiencing and look for solutions as they perceive the impossibility of solving them by their own efforts.

From the point of view of the Project's relationship to the researched topic, it is necessary to state above all that, although the Project was created as a reaction of the therapeutic community to the situation; it is not a community provision of services, nor is it a service that would be placed in the context of social work. This entails being unencumbered by the field specificity of social work, or the specific concept of social work as such and also the concept of CSW. In this sense, data can be seen as inspiration from the outside.

Given the nature of the Project, it is also necessary to point out that the data speak more about those who can turn to community services first than about a specific vulnerable group from certain communities. The Project's clients probably do not belong to the usual target groups of social work; it is not obvious if they come from excluded locations or experience any specific difficulties (violent relationships, multi-problem families, etc.). In the absence of a pandemic and established anti-epidemic measures, they would probably do without specific support.

Table 2: Variables used and justification for the choice of measurement level

Variable	Measurement level	Specifications
Dating of the call	Nominal; coded as March, April, May	Information was available on the month in which the call was made, not the exact date of the call/contact.
Age	Ordinal; categories 15–30, 30–60, 60+	The categories were put into the Project matrix, where the specific age of the clients was not entered, but only the general age category.
Gender	Nominal; male/female category	Delivered as part of Project data.
Thematic focus of the call	Nominal; coded based on the identified topic or topics in the conversation conducted by project staff	Coding took place on the basis of information from the Project data according to Table 3.
The beginning of the solved problems	Nominal; labelled as COVID and non-COVID	The determination took place on the basis of whether the beginning of the topic marked by the client as problematic was determined in the first three months of the Covid-19 pandemic, or even before the pandemic.

The nature of the data

According to the agreement, the data was sent by the Project management and contained the information shown in Table 2. The recording of the call was always carried out for a given month;

27 Howard Barkan, 'Statistics in clinical research: Important considerations', *Annals of Cardiac Anaesthesia* 18, no. 1 (2015): 79, <http://doi.org/10.4103/0971-9784.148325>.

for this reason it was not possible to follow the development other than after months. Age was recorded in the mentioned categories within the Project, which could have caused differences in the inclusion of clients who were 30 and 60. However, in this regard, it was not possible to rearrange the categories in the usual way in order to avoid overlapping intervals. Regarding the category of gender, it should be noted – in addition to the fact that it was also included in the original data of the Project – that it is essentially an ontic concept of gender, that is, a reflection of the identified gender of the clients. The thematic focus of the call was taken from the recording of calls/contacts of the Project. The topic or topics of the conversation were briefly recorded by the Project therapists, therefore these recordings were coded according to the criteria described in Table 3.

Data analysis

Interview records were processed into a data matrix that contained the above variables. A total of 309 client contacts were recorded. From this set, 24 recordings (7.8%) were excluded for analysis due to the ambiguity of the recording, which made it impossible to code the call. From the point of view of the following text, it is also necessary to draw attention to the difference between a contact (one implemented intervention between a client and a worker; $n = 285$) and a topic (a topic mentioned within a conversation, while several topics could be recorded within one conversation; $n = 386$).

For data analysis, with regard to the nominal and ordinal level of measurement, the calculation of the proportional representation (relative frequency; p) of individual categories was used. The normalised nominal variance (*norm.nomvar*²⁸) was used for the measure of variability. A measure of variability was calculated for those items that contained more than three categories. The mode comes from the individual relative frequencies and is therefore not reported. Both relative frequencies and normalised nominal variance were calculated manually. The significance level for CI calculation was set following the practice at 5%. The degree of association was calculated via Kendall's tau, the magnitude of which was interpreted according to de Vause's recommendation.²⁹ Considering the different representation of the total number of conversations/calls in individual months ($n_{\text{March}} = 57$, $n_{\text{April}} = 192$, $n_{\text{May}} = 36$), it is necessary to take this difference into account when reporting and interpreting the proportional representation of individual problems/topics. The use of proportional representation (%) is possible due to the nature of the data and its origin, although the total numbers are quite different.³⁰

Table 3: Coding of the thematic focus of calls

Code	Usage criteria	Code	Usage criteria
Looking for more experts	Requesting additional support	Difficulty with work	Calls focused on changes in work, loss of work, reduction of working hours, or forced interruption of work

28 Ladislav Rabušic, Petr Soukup, and Petr Mareš, *Statistická analýza sociálněvědních dat (prostřednictvím SPSS)* (Brno: MUNI Press, 2019), 102–103.

29 David de Vaus, *Analyzing Social Science Data: 50 Key Problems in Data Analysis* (Los Angeles: SAGE, 2012), 272.

30 Gary Grunwald, Adrian Raftery, and Peter Guttorp, 'Time Series of Continuous Proportions', *Journal of the Royal Statistical Society* 55, no. 1 (1993): 103–116.

Setting the operating mode	Calls regarding the topic of how to structure the day in terms of activities	The problems of others	Conversations focused on problems experienced by others and ways to respond to them
Worrying about the virus	Questions about virus, transmission, danger, and virus protection questions	Fear for loved ones	Calls focused on concerns about the health and life of loved ones and family
Loneliness and isolation	Calls regarding loneliness, isolation, reduced contact with others, and the difficulty of distance contact with others	School	Calls dedicated to fulfilling and managing school duties and the school's approach to clients
Other personal topics (deterioration)	Deterioration of one's own psychological state outside the area of loneliness and isolation	Death of a loved one	Calls focused on reactions to the death of a loved one
Other	Calls with content not falling under the other areas listed	Family relationships	Calls about conflicts in the family, communication in the family, divorce, separation from partners

Government measures in the monitored period

To illustrate the context in which the services were provided, I will only briefly describe the anti-epidemic measures taken. According to the Ministry of Health of the Czech Republic, a state of emergency was declared on 12th March 2020. Subsequently, on 16th March, respectively on 18th March, it banned the use of a large number of services and introduced a ban on the free movement of people. On 19th March, a ban on movement without masks was brought into effect. The gradual release of restrictions (from the point of view of the first three months of the pandemic) began on 14th April 2020. The Project (or its first free part) was implemented from mid-March to the end of May 2020. According to the Ministry of Health of the Czech Republic, in the given period, the daily number of infected people ranged from several tens to hundreds for the entire Czech Republic. However, it was not clear how risky SARS-CoV-2 was in terms of mortality and speed of spread.

Findings – univariate analysis

In the monitored period, 285 consultations were made. In terms of gender, there were 70 consultations with men (24.6%) and 200 with women (70.2%), and the gender was unspecified in 15 contacts (5.3%). In terms of age categories, 119 consultations (41.8%) were conducted with clients under 30, 147 consultations (51.6%) with clients between 30 and 60, and 19 consultations (6.7%) with clients over 60. Despite the small representation of the 60+ age group, it can be said that it is not possible to observe a concentration in the case of a specific category in the data ($norm.nomvar = 0.833$).

From the point of view of the topics addressed (see table 4), the topic of personal problems, which

manifested themselves more significantly or for the first time in the context of the Covid-19 pandemic (experienced anxiety, uncertainty, depression, reduced energy and motivation for activities, or insomnia) was the most represented. According to the confidence interval, 26.7 to 36% of the population defined above could resolve these topics. This deterioration in mental status is consistent with the findings of Winkler and colleagues, who detected a prevalence of mental disorders varying from 29.6 to 31.4% of the population from data collected in May 2020.³¹ As the second most common topic, difficulties in family relationships (from arguments and more demanding communication to situations of separation and divorce) were addressed, which would range from 15.7 to 23.7% of the aforementioned population. This was followed by the themes of loneliness and isolation, difficulties in setting up a daily routine due to government measures, difficulties at work, and fear of the virus. For this last category, which was represented by 5.18% in terms of topics (with a 95% confidence interval from 3.0 to 7.4%), it is important to note that none of the calls were with clients who had contracted Covid-19. The degree of concentration considering the frequency of topics is low ($norm.nomvar = 0.941$), although a larger gap can be observed between the first mentioned topic and the others.

Table 4: Representation of topics/difficulties

Topic	Frequency/%	95CI %
1) Personal issues and deterioration	121/31.3 %	26.7; 36.0
2) Relationships in the family	76/19.7 %	15.7; 23.7
3) Loneliness and isolation	42/10.9 %	8.0; 14.4
4) Setting the operating mode	33/8.56 %	5.8; 11.3
5) Difficulty at work and job loss	27/7.0 %	4.6; 9.5
6) Fear of the virus	20/5.2 %	3.0; 7.4
Other issues	67/17.6 %	-----

In terms of identifying the beginning of the problem, 61 (25.2% of the valid) conversations were about problems that clients had already been dealing with before the pandemic, but the pandemic had made them worse, including the unavailability of previously used services. Difficulties related to the pandemic and the changes that occurred in society were addressed in 181 contacts (74.8%). For 43 contacts, the beginning of the problem cannot be identified.

Table 5: Thematic units based on gender

Topic	Frequency/proportion of women in %	Frequency/proportion of men in %	95CI women	95CI men	95CI for the difference in proportions
Personal topics	71/28.4	33/36.3	22.8; 34.0	26.4; 46.1	-19.2; 3.5
Relationships in the family	62/24.8	14/15.4	19.5; 30.2	8.0; 22.8	0.3; 18.6

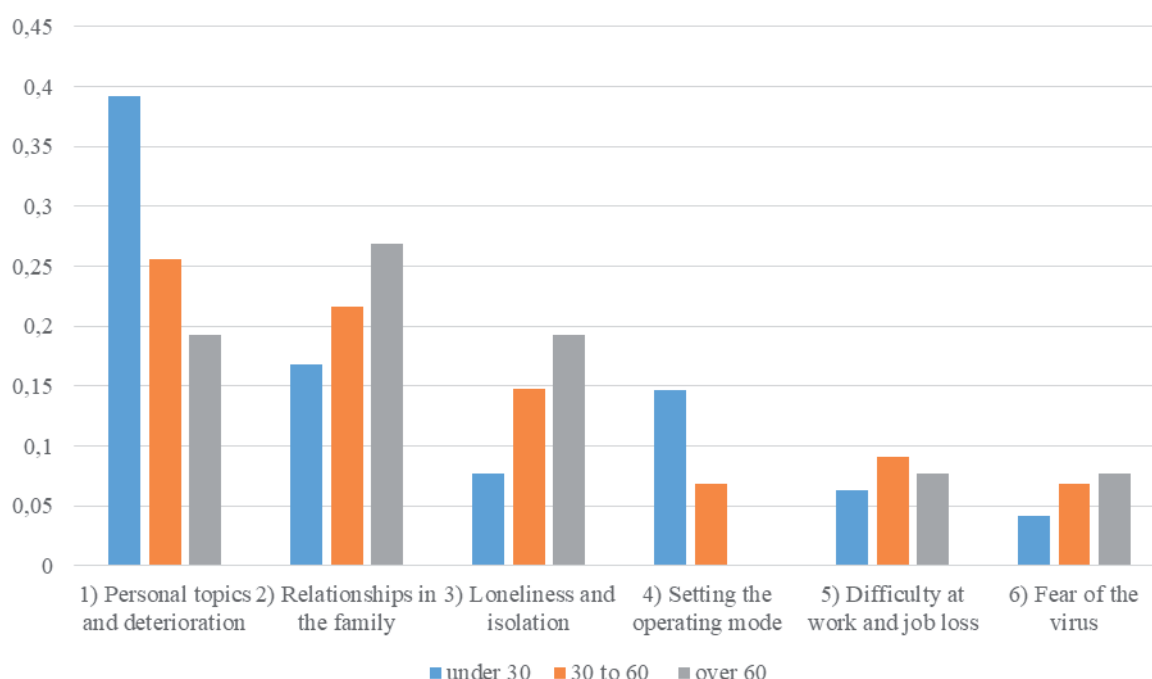
31 Winkler et al., 'Prevalence', 169.

Loneliness and isolation	26/10.4	16/17.6	6.6; 14.2	9.8; 25.4	-15.9; 1.5
Operating mode	25/10.0	8/8.8	6.3; 13.8	3.0; 14.6	-5.7; 8.1
Difficulty at work	25/10.0	2/2.2	6.3; 13.8	0.0; 5.2	3.0; 12.6
Fear of the virus	10/4.0	10/11.0	1.6; 6.4	4.6; 17.4	-0.3; 6.1
Other issues	31/12.4	8/8.8	-----	-----	-----

Findings – bivariate analysis

If we were to observe the influence of the month in which the call was made, together with the representation of problems (topics) that started before the pandemic, but worsened during its initial course, it is possible to observe a decrease in the frequency of those that were first detected by clients during the pandemic. While they accounted for 82.6% (n = 38) of March contacts, in April it was 78.7% (n = 133) and in May 37.0% (n = 10). Then, logically, the representation of problems of which their onset was determined by clients before the pandemic changed in inverse proportion (i.e., it grew from 17.4 to 63.0%). In terms of topic, the most striking changes can be observed in the proportional representation of personal themes, family relationships, and loneliness and isolation addressed. Although the proportional representation of other thematic units also developed within the months of March to May, the shifts were not so significant. Personal topics accounted for 33.8% of calls in March. In April, the number increased to 43.7% and in May it decreased to 9.1%. Troubled family relationships were addressed in 21% of the topic calls in March and April, rising to 45.5%. Considering loneliness, there was an increase from 14.1% (in March) or 10.2% (in April) to 30.3% in May.

Graph 1: Relative frequency of representation of topics according to age groups

In terms of rankings, both men and women were most burdened by personal topics and the deterioration of the condition in connection with Covid-19 and the measures taken (see table 5). This was followed by topics focusing on family difficulties as well as perceived loneliness and isolation. For both women (*norm.nomvar* = 0.945) and men (*norm.nomvar* = 0.917) there was no tendency to lean towards one of the categories. Regarding the order of difficulties according to the importance of representation, it seems that women and men do not differ much ($\tau = 0.6$). The degree of the order of representation of individual topics is relatively strong according to the degree of correlation. If we use the information from the confidence intervals for the difference between proportional representation, then the topics of difficulties in family relationships and difficulties at work, which were more addressed by women, present themselves as potentially gendered.³² Considering the application of 95CI as an indicator, the topic of fear of the virus, which was addressed by 4% of women and practically by 11% of men, can also appear as a potentially gendered topic. In the broader population, based on the 95CI, 23 to 34% of women and 26.5 to 46% of men would address personal topics and problems. Relationship topics (difficulties in the family and feeling lonely and isolated) would then be addressed by 23 to 42.5% of men and 29 to 41% of women.

In the category of age groups, both upward and downward trends can be observed for individual thematic units. Only for the topic of difficulties at work and job loss is the topic proportionally the most represented in the age group 30 to 60 (9.1%). From the point of view of downward trends between age categories, more significant decreases can be observed in personal topics and deterioration of the condition (from approx. 39 to 19%) and the setting of the functioning mode (from approx. 14.5 to 0.0%). The increase can be observed in the topics of problems in family relationships (from approx. 16.5 to 27%), feelings of loneliness and isolation (from 7.5 to 19%) and concerns about the virus itself (from approx. 4 to 7.5%). Graphically, these shifts are shown in Chart 1. Based on Kendall's tau-b, it can be said that the age groups 30 to 60 and 60+ are the most similar in terms of ranking of importance (in terms of the degree of representation) of individual topics. We can consider the tau-c value (0.759) as a very strong correlation, the correlation between the groups under 30 and 30 to 60 then as substantial (0.683), and finally the correlation between the age groups under 30 and 60+ as moderate (0.37).

Reflection on the data and possible implications for community social work

In the following part of the text, the findings obtained from the Project data are firstly reflected in comparison with relevant existing research. Subsequently, possible implications for CSW are described for each data area, which are formulated as inspiration or as a stimulus for possible discussion. The individual data of the Project are related to the characteristics of individual CSW concepts (see table 1 above) and where certain conclusions can be formulated, these are proposed as possible responses to the given issue.

The first significant finding in the context of the focus of the article is the fact that contacts with people in the 60+ age group formed only 6.7%. This confirms assumptions about the existence of the digital divide, which can be traced around the 1960 birth date in the Project data. It appears that people born before this date may not have sufficient access to online media, which may have reflected both their low awareness of the Project and its use by this age group. This also corresponds

32 Those subjects where the calculated confidence interval did not contain the value 0.0 were chosen. As NHST principles and procedures were not applied, the chi-square test calculation was not chosen.

to foreign research and review articles.³³ Information about the representation of problems in contexts can also speak in favour of the assumption considering the existence of a digital divide. If we look at the 60+ age group (compared to the other two groups), people in this group deal more with relationship topics (family relationships and feelings of loneliness and isolation) and health information topics (fear of the virus). The existence of increases in the representation of the area of fear of the virus can be seen in line with the theses of Dubey and colleagues.³⁴ They talk about the impact of the amount and focus of information (the infodemic) on the subjectively perceived ability to manage the situation and concerns about the experienced situation.

One response option is to adapt existing services in order to be able to respond to identified themes specific to the 60+ age group, particularly loneliness and isolation as well as concerns about the virus. In addition to supporting the transmission of adequate information, even proactively in places that are common for people aged 60+, it is possible to consider (also taking into account the increase in the number of calls on the topic of loneliness and isolation) the creation of a temporarily functioning telephone service that would primarily focus on the reduction of feelings of loneliness and isolation. Although the impact was measured in terms of longer-term contact, and despite the indisputably more positive impact of personal contact, some studies demonstrate a positive impact even in the case of long-distance contacts (e-mail, telephone).³⁵ At the social action level, consideration of community-based interventions, respectively specific stakeholders, could be recommended which could influence the attitude of companies providing data connections for online communication towards more accessible services, and thus support alternative contacts between people from selected target groups, for example, in the framework of Corporate Social Responsibility (CSR), etc. It would also make sense to support such organisations or services that focus on the development of computer literacy (within the framework of social planning). At the opposite pole age-wise (the group of people under 30), interventions can be considered at the level of social action towards those who are competent to influence the construction of such facilities that would allow the structuring of free time even within the possible restrictions of contacts. In this way, it would be possible to react both to the absence of time structuring (by creating offers for its active consumption), and subsequently to positively influence the psychological state.³⁶ At the level of social planning, it seems appropriate to recommend support for crisis intervention or counselling services with a low threshold for their use, or possibly increasing their capacity in the case of the limited availability of other services. Another conceivable way of processing some topics could be ideas and instructions in the form of leaflets or other forms that would not depend on personal contact.

In addition to age as a specific risk factor, we can also perceive gender as another factor. On the one hand, there are topics that seem to have a greater impact on women. These are the topics of family relationships and difficulties at work (see Table 5). At the same time, however, it is also necessary to point out that from the point of view of confidence intervals, this difference (women's greater need to resolve the mentioned topics) could be practically minimal in the estimated population (0.3 or 3.0%). The upper limit of the same confidence intervals is 12.6, respectively 18.6%.

33 Teodosio Pérez-Amaral et al., 'Digital divides across consumers of internet services in Spain using panel data 2007–2019. Narrowing or not?', *Telecommunications Policy* 45, no. 2 (2021): 4, <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2020.102093>.

34 Souvik Dubey et al., 'Psychosocial impact of COVID-19', *Diabetes and Metabolic Syndrome* 14, no. 5 (2020): 780, <https://doi.org/10.1016/j.dsx.2020.05.035>.

35 Michael Green et al., 'Social contact and inequalities in depressive symptoms and loneliness among older adults', *SSM – Population Health* 13, (March 2021): 5, <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100726>.

36 Grazia Maugeri et al., 'The impact of physical activity on psychological health during COVID-19 pandemic in Italy', *Heliyon* 6, no. 6 (2020): 6, <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e04315>.

The data from the Project also supports the findings of some research (e.g., Milliken et al.³⁷) that just by introducing working from home during the pandemic did not improve the ability to reconcile work and family life. On the contrary, according to Milliken et al., there has been a growing confusion between work and private life, and thus more collisions between family and work life. This situation may have contributed to growing problems in family coexistence. On the other hand, the overall smaller representation of men (25%) corresponds to the findings of a gender-based conflict between the perceived problematic nature of a certain situation and the attitude towards seeking help. Seidler and colleagues conducted a systematic review study in which they also pointed out that, despite changing social norms, men's attitudes towards seeking out helping organisations are still strongly influenced by classic gender stereotypes. Seeking help is seen as characteristically feminine.³⁸

From a gender point of view, within the framework of social action, it would be possible to support such activities that would both affect the change of attitude towards the use of services (as in the case of community development mentioned below), and at the same time exert pressure on employers to create jobs that allow for greater security, both from the point of view of the opportunity itself to go to work, and from the point of view of the possibility of generating financial advances for unexpected loss of income. It also seems meaningful to support organisations that actively work with gender stereotypes, already at the level of social planning or community service planning. From a family relations point of view, this would be the support related to the capacity of services and its increase, not necessarily in the first month of emergency measures.

A specific area is the interventions proposed for the development of communities. The approach presupposes the creation of such a story of the community, which will support its cohesion and also its independence.³⁹ In this respect, the promotion of good ties itself can work as a prevention of the development of difficulties, as well as a tool used to encourage one to turn to his community in the case of difficulties. In terms of gender impact, it could then lead to the creation of new income alternatives that would be alternative to the usual market. In addition, foreign practice shows that these platforms of production and consumption can arise as a natural response to crises and are more anchored in the community as such.⁴⁰ Although such a concept of social work, that is, in its form of community economy, might seem strange or atypical, it is perceived by some as a viable alternative to other forms of the field.⁴¹ Within the framework of community development, gender stereotypes affecting both the use of services and the choice of a person responsible for the operation of the household and the functioning of the family could also be reflected, primarily by supporting such narratives that would emphasise the interconnectedness of various tasks and the right to use assistance regardless of the applicant's gender. Fostering relationships within the community could also encourage greater involvement of younger people in helping community members in need (helping with shopping, etc.). This would simultaneously offer a meaningful structuring of time for the younger generation. The influence of perceived connectedness with the community on the level of volunteer activities was demonstrated in the context of the investigation of the Covid-19

37 Frances Milliken et al., 'Implications of the COVID-19 Pandemic for Gender Equity Issues at Work', *Journal of Management Studies* 57, no. 8 (2020): 1770, <https://doi.org/10.1111/joms.12628>.

38 Zac Seidler et al., 'The role of masculinity in men's help-seeking for depression', *Clinical Psychology Review* 49, (2016): 114, <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2016.09.002>.

39 Kappl, *Konstruktivismus v sociální práci s komunitou*, 25–26.

40 Amalia Morales-Villena, Paloma Martín-Martín, and Joana Mestere-Miquel, 'Community work and citizen activism as a response to the crisis in Spain', *European Journal of Social Work* 24, no. 6 (2020): 10, <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1793106>.

41 Oldřich Chytil, 'Důsledky modernizace pro sociální práci', *Sociální práce / Sociálna práca* 7, no. 4 (2007): 68.

pandemic, for example, by Wakefield, Bowe, and Kellezi.⁴²

Looking at the change in the representation of themes over time (from March to May), a similar representation of personal topics and relational topics (difficulties in the family and feelings of loneliness and isolation) can be observed at the beginning of the pandemic. While personal topics and deterioration of the condition due to the pandemic decreased in terms of frequency of occurrence, the proportional representation of problems associated with family relationships and the absence of relationships (loneliness and a feeling of isolation) increased from March to May, roughly doubling for both thematic groups. Data from the Project correspond to Pentini and Lorenz's assertion regarding the emphasis on the erosion of collectivity within the pandemic in comparison to the erosion of individuality, that is, that the collective is more affected by the pandemic and the measures taken.⁴³ However, as was shown above, CSW reacts to this fact, that is, increasing individualisation, by its very nature.

Conclusion

The following goals were formulated in the presented text: to describe the degree of representation of the topics addressed by the Project's clients (1); to describe the relationship of the proportion of topics to available client characteristics (gender and age category) and to the months in which services were provided (2); and to offer possible implications for individual concepts of community social work (3). Personal topics and deterioration seem to have been addressed the most, followed by family relationships. However, family relationships and feelings of loneliness and isolation rose as a topic among Project conversations within proportional representation from March to May 2020. Considering age, it is possible to notice, above all, the absence of clients in the 60+ age group, and from the point of view of gender, there is a significantly smaller representation of male clients (25%). The topics of difficulties at work and relationships in the family can be perceived as gendered. Younger cohorts needed to discuss time structuring and personal topics more, while older cohorts were more likely to discuss family relationships and feelings of loneliness and isolation.

Not all findings can be used in order to offer implications for social action, social planning, and community development. In a simple way, social action could use knowledge of potentially more vulnerable groups (in terms of gender and age) in relation to the issues they are addressing and take steps to support key stakeholders or community-level organisations in intervening in those areas. Social planning would then focus more on the availability of services, both of a temporary nature (services responding to the increase in loneliness and isolation) and of a longer-term nature (supporting crisis intervention and counselling services). Community development is then generally aimed at promoting community cohesion and perceived ties of belonging to the community. This in itself could act as a preventative measure against identified topics of difficulty stated by Project clients in the event of further government restrictions on services and leisure.

42 Juliet Wakefield, Mhairi Bowe, and Blerina Kellezi, 'Who helps and why? A longitudinal exploration of volunteer role identity, between-group closeness, and community identification as predictors of coordinated helping during the COVID-19 pandemic', *British Journal of Social Psychology* 00, (04 February 2022): 11, <https://doi.org/10.1111/bjso.12523>.

43 Anna Aluffi Pentini and Walter Lorenz, 'The Corona crisis and the erosion of the "social" – giving a decisive voice to the social professions', *Journal of Social Work* 23, no. 4 (2020): 548, <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1783215>.

Acknowledgments

Thanks to everyone who participated in #delamcomuzu, as well as to the management of this project for its implementation and for the possibility to process the data. I also thank the reviewers for their reflections and comments and patience with the text.

Contact:

Jan Kaňák, Ph.D.

Charles University in Prague

Hussite Faculty of Theology

Department of Historical Theology and Church History

Pacovská 350/4, 140 21 Praha

jan.kanak@htf.cuni.cz

Psychologická zátěž sociálních pracovníků během pandemie covidu-19

David Urban, Alena Hricová (Kajanová), Stanislav Ondrášek

DOI: 10.32725/cetv.2022.014

Abstrakt:

Cílem článku „Psychologická zátěž sociálních pracovníků během pandemie covidu-19“ je popsat dopady koronaviru označovaného jako covid-19 a opatření související s touto pandemií v kontextu činnosti sociálních pracovníků v sociálních službách v České republice. Zaměřujeme se především na to, do jaké míry aktuální situace ovlivňuje emoční procesy jako úzkost, deprese nebo stres. To jsou okolnosti, které se vzhledem k probíhající pandemii mohou stále vyvíjet a měnit. Snažíme se zachytit současnou situaci ve fázi pandemie. Jsme si vědomi toho, že jde o první pohled do problematiky a že se emoční procesy budou v budoucnu měnit a vyvíjet. Tato skutečnost by mohla být cílem dalších výzkumů či pozorování. Chtěli bychom upřímně poděkovat respondentům, kteří byli v těchto těžkých časech ochotni zúčastnit se našeho výzkumu a vyplnili náš dotazník.

Klíčová slova: sociální práce, covid-19, pandemie, psychická zátěž, sociální pracovníci

Teoretická východiska v oblasti pandemie covidu-19 a sociální práce

S ohledem na začátek pandemie na jaře 2020 není problematika covidu-19 v souvislosti se sociální prací dosud dostatečně vědecky zpracována. Rešerše dostupných databázových článků poskytla k prosinci 2020 celkem 32 zdrojů, přičemž jen minimální počet z nich popisuje situaci z hlediska dopadu na sociální služby či jejich zaměstnance. Některé zdroje se více zabývají nerovností ve společnosti nebo státními politikami a mnoho zdrojů popisuje dopad na konkrétní cílové skupiny, jako jsou chudí, vyloučení a senioři.

Golightley a kol. uvádějí, že i sociální pracovníci byli zasaženi první vlnou, i když tato skutečnost je ve srovnání se zdravotníky často přehlížena.¹ Autoři dále vyzývají k potřebě sdílení zkušeností a řádné koordinaci podpůrných služeb.

Chen a Zhuang řeší transformaci sociální práce ve zdravotnických zařízeních v Šanghaji během pandemie covidu-19 na začátku roku 2020.² Zařízení i vláda identifikují sociální pracovníky

1 Malcolm Golightley et al., 'Social Work in the Time of the COVID-19 Pandemic: All in This Together?', *The British Journal of Social Work* 50, no. 3 (2020): 637–641, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa036>.

2 Yan-Yan Chen et al., 'Roles of medical social workers in interprofessional teams: a case study of a Shanghai COVID-19 quarantine centre for medical observation', *Asia Pacific Journal of Social Work and Development* 31, no. 1–2 (2021): 123–131, <https://doi.org/10.1080/02185385.2020.1828157>.

a jejich roli při zvládání pandemie v týmu jako klíčovou součást, a dokonce vytvářejí novou pracovní pozici zdravotně sociálního pracovníka v karanténním centru. V souvislosti s pandemií byly také vytvořeny podmínky nezbytně nutné pro funkčnost systému. To zahrnuje podpůrné pracovní prostředí, identifikaci rizikových aktivit a definování multidisciplinární role v týmu.

Gibson a kol. popisují přechod sociálních služeb z prezenčního do distančního stavu daný pandemickými opatřeními znemožňujícími interakci mezi sociálním pracovníkem a klientem tváří v tvář.³ Vzdálený způsob poskytování služeb je pro mladé klienty pohodlnější. Pro starší pracovníky a klienty je to naopak výzva vyžadující školení. Omezený přístup k internetu znamená komplikaci pro seniory a chudé. Na nerovnosti způsobené pandemií upozorňují i Blundell a kol.⁴ Bitler a kol. tematizují rostoucí podíl lidí, kteří využívají služby potravinových bank a nacházejí se v ekonomických potížích a nejistotě.⁵ Podle Patela a kol. lidé žijící v chudobě vykazují zranitelnost v kontextu jejich životního prostředí (přeplněné domy), stresu a komorbidit souvisejících s chudobou (včetně omezeného přístupu ke zdravotní péči).⁶

Senioři jsou podle Brookeho a Jacksona nejpostiženější cílovou skupinou sociální práce.⁷ V zařízeních pro seniory je nejen nedostatek personálu, ale roste i jejich izolace a ageismus. Senioři kompenzují svou domácí izolaci aktivitami na sociálních sítích a sledováním médií, uvádí Brooke a Clark, což vyvolává jejich obavy z epidemie covidu-19.⁸

Zatímco většina studií se shoduje, že pandemie zkomplikovala sociální práci, Archer-Kuhn a kol. popisují výhody tvorby aktuálních metodik v elektronické podobě.⁹ Heinonen a Strandvik také považují sociální práci za jednu z nejinnovativnějších oblastí právě v kontextu pandemie.¹⁰ Popisují i konkrétní oblasti, jako jsou inovace dodávek (pomocí robotů, bezkontaktní rozvoz jídla...), inovace na dálku (pomocí zařízení pro komunikaci na dálku), odborné konzultace (vývoj softwaru, textové chaty pro jednotlivá odvětví atd.).

Dopady pandemie na sociální pracovníky a sociální služby

Tan a kol. ve své studii podobnou metodikou testovali psychologické dopady pandemie u související cílové skupiny – mezi klinickými (lékaři a sestry) a neklinickými zdravotnickými pracovníky ve zdravotnických zařízeních v Singapuru.¹¹ Pracovníci pociťovali zvýšenou hladinu stresu, deprese, úzkosti a posttraumatickou stresovou poruchu (PTSD). Screening pozitivních vzorků u úzkosti byl celkově nejčastější. Vyskytovaly se u 14,8 % pracovníků. Dále zde byla prokázána přítomnost deprese (8,9 %), stresu (6,6 %) a PTSD (7,7 %). Celkově vyšší prevalence psychických problémů byla u neklinických zdravotnických pracovníků (lékárníci, údržbáři, záchranáři...). Za

3 Allison Gibson et al., 'COVID-19 and the Digital Divide: Will Social Workers Help Bridge the Gap?', *Journal of Gerontological Social Work* 63, no. 6–7 (2020): 671–673, <https://doi.org/10.1080/01634372.2020.1772438>.

4 Richard Blundell et al., 'COVID-19 and Inequalities', *Fiscal Studies* 41, no. 2 (2020): 291–319, <https://doi.org/10.1111/1475-5890.12232>.

5 Bitler, Marianne, Hilary Hoynes, and Diane Whitmore Schanzenbach, *The Social Safety Net in the Wake of COVID-19*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2020, <https://doi.org/10.3386/w27796>.

6 J. A. Patel et al., 'Poverty, inequality and COVID-19: the forgotten vulnerable', *Public Health* 183, no. 6 (2020): 110–111, <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2020.05.006>.

7 Joanne Brooke et al., 'Older people and COVID-19: Isolation, risk and ageism', *Journal of Clinical Nursing* 29, no. 13–14 (2020): 2044–2046, <https://doi.org/10.1111/jocn.15274>.

8 Joanne Brooke et al., 'Older people's early experience of household isolation and social distancing during COVID-19', *Journal of Clinical Nursing* 29, no. 21–22 (2020): 4387–4402, <https://doi.org/10.1111/jocn.15485>.

9 Beth Archer-Kuhn et al., 'Canadian reflections on the Covid-19 pandemic in social work education: from tsunami to innovation', *Social Work Education* 39, no. 8 (2020): 1010–1018, <https://doi.org/10.1080/02615479.2020.1826922>.

10 Kristina Heinonen et al., 'Reframing service innovation: COVID-19 as a catalyst for imposed service innovation', *Journal of Service Management* 32, no. 1 (2020): 101–112, <https://doi.org/10.1108/JOSM-05-2020-0161>.

11 Benjamin Tan et al., 'Psychological Impact of the COVID-19 Pandemic on Health Care Workers in Singapore', *Public Health Emergency Collection* 173, no. 3 (2020): 317–320, <https://doi.org/10.7326/M20-1083>.

zmínku stojí, že lékaři a sestry měli nižší traumatologické skóre, což je podle autorů dáno lepším přístupem k lékařským informacím a psychologickou podporou. Vzhledem k tomu, že tato studie identifikovala dopad pandemie covidu-19 na neklinické zdravotnické pracovníky, měla by být podpora více zaměřena na pomoc a intervenci u těchto pracovníků.

Studie provedená ve dnech 6.–18. května 2020 shrnuje mezinárodní poznatky o etických výzvách sociálních pracovníků během pandemie covidu-19. Prostřednictvím rozhovorů a on-line průzkumu jsme obdrželi 607 odpovědí z 54 zemí. Podle rozhovorů poskytnutých sociálními pracovníky a studenty sociální práce přinesla pandemie covidu-19 především řadu negativních emocí; někteří z informátorů uvedli i pozitivní emoce. Řada sociálních pracovníků a studentů uváděla bezmoc, vztek, úzkost a zklamání, psychické i fyzické vyčerpání. Informátoři také zdůrazňovali nedocnění práce sociálního pracovníka, které souviselo s nedostatkem osobních ochranných pracovních prostředků. Studenti sociální práce podtrhovali malou podporu ze strany vedení, načež školská správa váhala, zda tyto studentské stáže zachovat, či nikoli. Sociální pracovníci hovořili také o potížích při zvládání emocí, pečovatelských povinností či dokonce nemoci ve vlastní rodině při plnění pracovních povinností.

Autoři poukazují na pandemii covidu-19 jako na dobu, kdy se ukázalo nedostatečné financování a podhodnocení sociálních služeb. Zkušenosti s pandemií covidu-19 také zdůraznily význam komunitních a dobrovolných podpůrných sítí v sousedstvích a komunitách a roli sociálních pracovníků při vytváření nezbytných sítí.¹²

Výsledky výzkumu Munoz-Moreno a kol. dále ukazují zvýšenou hladinu stresu a pracovní zátěž pro sociální pracovníky¹³, přičemž vyšší míru zátěže lze detekovat u dobrovolníků a pracovníků s menší pracovní praxí ve srovnání se zkušenými sociálními pracovníky. Nedostatek lidských zdrojů, nedostatečná koordinace, síť podpory a pomoci – to vše psychicky i fyzicky zatěžovalo sociální pracovníky.

Zdravotníci v první linii a široká veřejnost zaznamenali po vypuknutí pandemie covidu-19 psychologické dopady. Podle průzkumu Liang a kol. začaly psychologické dopady pandemie převládat mezi zdravotníky, nicméně obě výzkumné skupiny vykazovaly příznaky deprese, úzkosti a nespavosti.¹⁴

Na druhou stranu i pandemická krize může mít a má pozitivní dopady. Podle reflexe organizací sociálních služeb ve výzkumu Horeckého a Švehlové¹⁵ z Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR může být jedním takovým pozitivem například testování flexibility v reakci na krizové situace. Kromě toho tato vyjádření ze strany sociálních služeb zmiňovala i sociální síť jako vhodné nástroje ke sdílení informací a prohlubování spolupráce s dalšími organizacemi či institucemi (kraje apod.). Pozitivní hodnocení spolupráce mezi kraji a např. Asociací poskytovatelů sociálních služeb a Radou vlády hodnotili také respondenti ve výzkumu Klimenta a Nádvorníkové.¹⁶ Dalším významným pozitivem bylo prohloubení mezigenerační spolupráce formou angažovanosti

12 Sarah Banks et al., 'International Federation of Social Workers: Ethical Challenges for Social Workers During Covid-19: Global Perspective', *IFSW*, citováno 17. prosince 2020, <https://www.ifsw.org/ethical-challenges-for-social-workers-during-covid-19-a-global-perspective/>.

13 Rocío Munoz-Moreno et al., 'COVID-19 and social services in Spain', *PLOS ONE* 15, no. 11 (2020), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0241538>.

14 Liang, Yiming, Kankan Wu, Yongjie Zhou, Xin Huang, Yueyue Zhou, and Zhengkui Liu, 'Mental Health in Frontline Medical Workers during the 2019 Novel Coronavirus Disease Epidemic in China: A Comparison with the General Population.' *International journal of environmental research and public health* 17, no. 18 (2020). <https://doi.org/10.3390/ijerph17186550>.

15 Jiří Horecký et al., 'Pandemie covidu-19 a sociální služby 2020–2021. Jaký byl dopad covidu-19 na sociální služby v České republice?' *Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR*, citováno 12. března 2021, https://www.apsscr.cz/files/files/A4_FACT%20SHEETS%20PANDEMIE%20COVID-19.pdf.

16 Pavel Kliment et al., 'Prvotní reflexe dopadu epidemie koronaviru na sociální služby v ČR', *FÓRUM sociální práce* 2 (2020): 9–19.

mladých lidí v dobrovolnictví.¹⁷ V neposlední řadě pandemie otevřela nové možnosti pro zavádění nových metodik nebo společenskou změnu.¹⁸

Metodologie

Kvantitativní výzkum byl proveden s pomocí standardizovaného dotazníku DASS-21.¹⁹ Dotazník byl administrován v českém jazyce a byl distribuován v době omezení pobytových zařízení a zákazu návštěv. V českém kontextu ještě není standardizován, ale byl přeložen autorským týmem pomocí dvojitého zpětného překladu. Podle výzkumů v existujících člancích týkajících se pandemie covidu-19 a jejího dopadu na pomáhající profese jde o nejběžněji používaný nástroj, jak uvádí Tan a kol.²⁰ Dotazník se skládá ze sebeposuzovací škály určené k měření negativního emočního stavu deprese, úzkosti a stresu. Dotazník obsahuje dvacet jedna výroků, kde respondent vyjadřuje míru souhlasu na čtyřbodové Likertově škále (0–3). Příkladem položky je výrok „Cítil jsem, že jsem byl blízko panice“ (Q15). Ostatní výroky jsou formulovány podobným způsobem. Jednotlivé otázky jsou následně zprůměrovány pro tři dílčí skóre, která následně ukazují míru výskytu jevu – viz tabulka 1 níže. Standardizovaný dotazník byl dále doplněn o několik otázek řešících sociodemografické charakteristiky respondenta (pohlaví, věk, délka praxe v sociálních službách, typ sociální služby) a situaci ohledně pandemie covidu-19 a souvisejících opatření – dotaz týkající se změny počtu klientů v souvislosti s pandemií, změny počtu zaměstnanců ve službě, stav ochranných pomůcek, vyhodnocení dopadů na provoz služeb, státní podporu a změny v objednávkách klientů.

Tabulka 1

	Deprese	Úzkost	Stres
Normální	0–9	0–7	0–14
Mírné	10–13	8–9	15–18
Průměrné	14–20	10–14	19–25
Těžké	21–27	15–19	26–33
Extrémně vážné	28+	20+	34+

Výzkumný soubor tvořili sociální pracovníci pracující v různých typech sociálních služeb, N = 127. Jedinci z výzkumného souboru byli osloveni metodou stratifikovaného náhodného výběru v rámci Jihočeského a Středočeského kraje a kraje Vysočina. Dotazník byl distribuován prostřednictvím on-line odkazu na dostupné e-mailové adresy těchto služeb. Získaná data byla přenesena do programu SPSS a zpracována pomocí deskriptivní statistiky a testování hypotéz. Zaměřili jsme se na to, do jaké míry skóre dotazníku DASS-21 ovlivňuje typ sociálních služeb, změny v počtu zaměstnanců a klientů a subjektivní hodnocení podpory během pandemie.

Výzkumný soubor tvořilo celkem 112 žen (89,6 %) a 13 mužů (10,4 %). Průměrný věk respondentů byl 40,5 let (min. 20, max. 64, medián 40). Dále jsme analyzovali délku praxe na pracovní

17 Jaroslava Marhánková, 'Ageismus, věkové rozdělení a zkušenost stáří v době krize: Zamyšlení nad společenskými dopady pandemie COVID-19', *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 57, č. 2 (2021): 143–164, <https://doi.org/10.13060/csr.2021.008>.

18 Jiří Mertl, 'Pozitivní společenský dopad koronaviru? Impuls k úvahám o solidaritě, empatii, důstojnosti a základním nepodmíněném příjmu', *FÓRUM sociální politiky*, č. 5 (2020): 29–35.

19 Sydney H. Lovibond et al., *Manual for the Depression Anxiety Stress Scales* (Sydney: Psychology Foundation of Australia, 1995), 42.

20 Tan et. al., 'Psychological Impact', 317–320.

pozici sociálního pracovníka, která byla následující: 7 (5,6 %) respondentů pracovalo na této pozici do jednoho roku, 23 (18,4 %) respondentů jeden nebo dva roky, 33 (26,4 %) respondentů tři až čtyři roky a 24 (19,2 %) pět až osm let. Průměrná délka praxe byla 3,72 roku, medián 4 roky. Vzhledem k povaze výzkumu jsme také identifikovali cílové skupiny, se kterými respondenti pracují. Největší skupinu tvořili sociální pracovníci pracující se seniory (54; 43,2 %). Dále zde byli sociální pracovníci pracující s osobami se zdravotním postižením (40; 32 %), s dětmi a mládeží (11; 8,8 %), s marginalizovanými skupinami (8; 6,4 %), s cílovými skupinami – dospělí, rodiny s dětmi a oběti domácího násilí (3; 2,4 %), se závislými na návykových látkách (2; 1,6 %). Ve výčtu byl také jeden sociální pracovník pracující s pozůstalými.

Respondentů jsme se zeptali, kterou službu si klienti během pandemie nejvíce žádali. 67,6 % žádostí bylo zaměřeno na kontakt s rodinou, 10,8 % se týkalo pomoci se školními povinnostmi a třetí nejčastější žádost byla pomoc s běžnými úkony, kterou uvedlo 7,8 % dotázaných. Za zmínku stojí i pomoc při hledání zaměstnání, kterou zapsalo 4,9 % dotázaných. Další varianty byly zmíněny okrajově.

Byly použity následující statistiky: nezávislý výběrový t-test, ANOVA a korelace.

Výsledky

Počet pracovníků v sociálních službách se podle respondentů v souvislosti s pandemií obvykle nezměnil (v 54,8 % případů), snížil (v 38,7 % případů) a zvýšil (v 6,5 % případů). 93,6 % respondentů uvedlo, že má dostatečné množství osobních ochranných prostředků. Respondenti, kteří uvedli, že nemají dostatek osobních ochranných prostředků, však vykazovali významně vyšší skóre stresu ($t = -3,735$; $p = 0,000$), úzkosti ($t = -4,033$; $p = 0,000$) a deprese ($t = -3,351$; $p = 0,001$), viz tabulka 2.

Tabulka 2

	Osobní ochranné prostředky	N	Průměr (Mean)	Směrodatná odchylka (Std. Deviation)
Stresové skóre	ano	117	4.23	3.874
	ne	8	9.63	5.069
Skóre úzkosti	ano	117	2.21	3.000
	ne	8	6.88	5.167
Skóre deprese	ano	117	4.02	4.017
	ne	8	9.25	7.305

V dotazníku DASS-21 respondenti jako celek vykazovali mírnou depresi ($m = 4,35$, $std. = 4,45$), žádnou úzkost ($m = 2,51$; $std. = 3,35$) a žádný stres ($m = 4,58$; $std. = 4,15$), viz tabulka 3. Pokud jde o stres, 81,6 % respondentů bylo bez stresu, 4 % mělo známky mírného stresu, 8,8 % středně těžkého stresu, 4,8 % těžkého a 0,8 % extrémně těžkého stresu. Hodnotíme-li data ohledně úzkosti, 74,4 % bylo asymptomatických, 15,2 % vykazovalo mírnou úzkost, 1,6 % střední a 0,8 % závažnou úzkost. Za znepokojivé považujeme, že 8 % vykazovalo extrémně závažnou úzkost. Co se týče deprese, 56,8 % bylo asymptomatických, 23,2 % vykazovalo mírnou depresi, 8 % středně

těžkou, 6,4 % těžkou a 5,6 % extrémně těžkou depresi.

Tabulka 3

	N	Minimum	Maximum	Průměr (Mean)	Směrodatná odchylka (Std. Deviation)
Stresové skóre	125	0	19	4.58	4.153
Skóre úzkosti	125	0	15	2.51	3.352
Skóre deprese	125	0	21	4.35	4.445

Na otázku „Do jaké míry pandemie covidu-19 ovlivnila provoz vaší sociální služby?“ odpovídali respondenti v průměru 2,98 na stupnici od 1 do 5. Tato otázka korelovala se všemi typy emočního stresu: stres $r = 0,246$; $p = 0,006$; úzkost $r = 0,203$; $p = 0,024$ a deprese $r = 0,289$; $p = 0,001$. Respondenti hodnotili celkovou podporu sociálních služeb během pandemie průměrnou hodnotou 3,04 a tato proměnná korelovala i se všemi typy emočního stresu: stres $r = 0,226$; $p = 0,011$; úzkost $r = 0,2017$; $p = 0,015$; deprese $r = 0,202$; $p = 0,024$. Finanční podporu během pandemie respondenti ohodnotili průměrnou hodnotou 2,86, což je nižší hodnota než v případě celkové podpory. Tato proměnná také korelovala se všemi typy emočního stresu: stres $r = 0,245$; $p = 0,006$; úzkost $r = 0,253$; $p = 0,004$; deprese $r = 0,258$; $p = 0,004$, viz tabulka 4.

Tabulka 4

		Rozsah dopadu na služby	Celková podpora	Finanční podpora	Stres	Úzkost	Deprese
Rozsah dopadu na služby	r	1	.476**	.368**	.246**	.203*	.289**
	p		.000	.000	.006	.024	.001
Celková podpora	r	.476**	1	.701**	.226*	.217*	.202*
	p	.000		.000	.011	.015	.024
Finanční podpora*	r	.368**	.701**	1	.245**	.253**	.258**
	p	.000	.000		.006	.004	.004
Stres	r	.246**	.226*	.245**	1	.726**	.691**
	p	.006	.011	.006		.000	.000
Úzkost	r	.203*	.217*	.253**	.726**	1	.594**
	p	.024	.015	.004	.000		.000
Deprese	r	.289**	.202*	.258**	.691**	.594**	1
	p	.001	.024	.004	.000	.000	

* Otázka: „Jak hodnotíte finanční podporu od státu během pandemie?“

Testovali jsme také, zda typ sociální služby, respektive cílová skupina, na kterou je služba zaměřena, souvisí s aktuálními emočními problémy sociálních pracovníků. Provedený test ANOVA neprokázal statisticky významný vztah s touto proměnnou v případě úzkosti ($p = 0,771$), stresu

($p = 0,728$) nebo deprese ($p = 0,161$).

Další testovaný vztah se týkal typu žádosti a emočních stavů. Oproti očekávání, kdy jsou některé požadavky sociálními pracovníky považovány za emocionálně náročnější, zde nebyl prokázán statisticky významný vztah: úzkost $p = 0,656$, stres $p = 0,663$ a deprese $p = 0,427$.

Tabulka 5

		F	p
Stres	mezi skupinami	1.081	.381
	celkem		
Úzkost	mezi skupinami	.661	.724
	celkem		
Deprese	mezi skupinami	1.577	.139
	celkem		

Diskuse

Výsledky našeho průzkumu ukazují několik významných faktorů, které podle zúčastněných pracovníků přispívají k vyšší míře stresu, úzkosti a deprese. Těmito faktory byl především dostatek/nedostatek ochranných pomůcek a také finanční podpora. Finanční podpora byla faktorem, který byl v období pandemie hodnocen jako horší ve srovnání s ostatními způsoby podpory sociální práce. Naš výzkum v tomto ohledu koreluje s výsledky, které uvádí Chen a Zhuang. Podle nich jsou pro fungování celého systému klíčové vhodně vytvořené pracovní podmínky (podpora v pracovním prostředí, identifikace rizikových činností).²¹

Jedním z klíčových zjištění je skutečnost, že nejčastějším úkolem, který pracovníci od svých klientů dostávali, bylo zprostředkovat kontakt s blízkými. Tato skutečnost pravděpodobně souvisí s tím, že většina našich respondentů pracuje se seniory, pro které je kontakt s blízkými tématem diskutovaným ve veřejných i odborných diskuzích. On-line komunikace může sloužit jako alternativa, bývá však komplikovaná, např. omezeným přístupem seniorů k internetu nebo potřebou naučit je používat on-line možnosti.²²

Doplňkovou otázkou pro budoucí výzkum by mohlo být zjištění, že (nebo jak) splnění či nesplnění (či jen částečné naplnění) požadavků na setkání s blízkými může u sociálních pracovníků ovlivnit míru stresu či deprese, a zda se potřeba mezilidských kontaktů u klientů přenáší na samotné pracovníky.

Pokud jde o míru stresu, úzkosti a deprese pracovníků, nejvyšší úrovně (extrémně závažné) byly zjištěny u úzkosti (8 % respondentů) a deprese (5,6 % respondentů). Stres na nejvyšší úrovni (extrémně závažný) byl zjištěn pouze u 0,8 % respondentů. Pracovní stres neboli stres související s prací popisuje obecnou definici nadměrných požadavků, které existují v souvislosti s pracovním procesem.²³

Výsledky našeho výzkumu mohou být ovlivněny např. tím, že pracovníci v uvedené situaci prováděli své obvyklé denní činnosti, na které jsou zvyklí (proto nízké výsledky u stresu v kategorii

21 Chen et al., 'Roles of medical', 123–131.

22 Allison et al., 'COVID-19', 671–673.

23 David Michalík, 'Řízení pracovního stresu a psychosociálních rizik', *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* 8, č. 1 (2015).

extrémně těžké). Aktivita byly ale prováděny za změněných (obtížnějších) okolností, které zapříčinily výsledky pro úzkost a depresi v kategorii extrémně těžké. Tyto předpoklady by měly být testovány v rámci budoucího výzkumu.

Limitací průzkumu je skutečnost, že byl realizován v době, kdy probíhala konkrétní opatření související s uzavíráním pobytových zařízení pro návštěvníky, což mohlo ovlivnit odpovědi respondentů.

Závěr

Prezentované výsledky ukazují, že současná pandemická situace se do určité míry promítá do emočních procesů sociálních pracovníků, což uvádějí i další studie, kterými se tento článek zabývá.

Náš článek přináší několik výsledků, ale také mnoho návrhů na další výzkumy, které by bylo možné pro cílovou skupinu (sociální pracovníky a pracovníky v sociálních službách) provést – nejen aktuálně, ale i v delším časovém horizontu, kdy bude možné reflektovat potenciální dopady pandemie v různých oblastech (fyzické, psychologické, ekonomické atd.).

Kontakt:

doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Katedra sociální práce

Tolstého 16, 586 01 Jihlava

davidcecilurban@gmail.com

doc. PhDr. Alena Hricová (Kajanová), Ph.D.

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Hekrova 805, 149 00 Praha 4 – Háje

ali.kajanova@email.cz

Mgr. Stanislav Ondrášek, Ph.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

J. Boreckého 1167/27, 370 11 České Budějovice

ondrasek@zsf.jcu.cz

The Psychological Burden of Social Workers During the Covid-19 Pandemic

David Urban, Alena Hricová (Kajanová), Stanislav Ondrášek

DOI: 10.32725/cetv.2022.015

Abstract:

The aim of the article called 'Psychological Burden of Social Workers During the Covid-19 Pandemic' is to describe the impacts of COVID-19 and the measures related to this pandemic in the context of social workers in social services in the Czech Republic. We mainly focus on the extent to which the current situation affects emotional processes, such as anxiety, depression, or stress. These are circumstances that, due to the ongoing pandemic, can still evolve and change. However, we strive to capture the current situation during the pandemic phase. We are aware of the fact that it is a first glance into the issue and that the emotional processes will change and evolve in the future, which could be the objective of further research or observations. We would like to sincerely thank the respondents who were in these trying times willing to participate in our research by filling out our questionnaire.

Key words: social work, Covid-19, pandemic, psychological burden, social workers

Theoretical Backgrounds in the Field of the COVID-19 Pandemic and Social Work

With regards to the beginning of the pandemic in spring 2020, the issue of COVID-19 in connection with social work has not been sufficiently scientifically processed yet. As of December 2020, the research of available databased articles provided a total of 32 resources, where only a minimum number of them describes the situation in terms of impact on social services or their employees. Some of the resources are more concerned with inequality in society or state policies, and many resources describe the impact on specific target groups, such as the poor, the excluded, and the elderly.

According to Golightley et al., social workers have been affected by the first wave, although this fact is often overlooked in comparison to health professionals.¹ The authors further call for the need to share the experience and for a proper supportive services coordination.

Chen and Zhuang address the transformation of social work in health care facilities in Shanghai

¹ Malcolm Golightley et al., 'Social Work in the Time of the COVID-19 Pandemic: All in This Together?', *The British Journal of Social work* 50, no. 3 (April 2020): 637–641, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa036>.

during the COVID-19 pandemic at the beginning of 2020.² Both the facilities and the government identify social workers and their role in managing the pandemic within the team as a key part and even create a new job position of a health and social worker in a quarantine centre. In the context of the pandemic, conditions that are strictly necessary for system functionality have also been created. This involves a supportive working environment, identifying risk activities, and defining a multidisciplinary role within the team.

Gibson et al., describes the transition of social services from presence to a distance state in connection with pandemic measures disabling face-to-face interactions between the social worker and the client.³ A distant way of supplying services is more comfortable for young clients; on the contrary, it is a challenge requiring training for older workers and clients. Limited access to the internet means a complication for the elderly and the poor. The inequalities caused by the pandemic are also pointed out by Blundell et al.⁴ Bitler et al. draws attention to a growing proportion of people using food banks services and finding themselves in economic difficulties and insecurity.⁵ According to Patel et al., people living in poverty show vulnerability in the context of environment (overcrowded homes), stress, and poverty-related comorbidities (including limited access to healthcare).⁶

According to Brooke and Jackson, seniors are the most affected target group of social work.⁷ Not only is there a shortage of staff in facilities for the elderly, but their isolation and ageism are also rising. Seniors compensate their home isolation with social media activities and media consumption, states Brooke and Clark, which raises their concerns about COVID-19.⁸

While most studies agree that the pandemic has complicated social work, Archer-Kuhn et al. describe the advantages of creating up-to-date methodologies in electronic form.⁹ Heinonen and Strandvik also consider social work as one of the most innovative areas due to the pandemic.¹⁰ They even describe specific areas such as supply innovation (using robots, contactless food delivery...), distance innovations (using remote communication devices), expert consultations (development of software, text chats for individual sectors etc.).

Impacts of the Pandemic on Social Workers and Social Services

A study by Tan et al. tested the psychological impacts of the pandemic among a related target group using a similar methodology – among clinical (doctors and nurses) and non-clinical medical workers in healthcare facilities in Singapore.¹¹ The workers experienced increased levels of stress,

2 Yan-Yan Chen et al., 'Roles of medical social workers in interprofessional teams: a case study of a Shanghai COVID-19 quarantine centre for medical observation', *Asia Pacific Journal of Social Work and Development* (2020): 123–131, <https://doi.org/10.1080/02185385.2020.1828157>.

3 Allison Gibson et al., 'COVID-19 and the Digital Divide: Will Social Workers Help Bridge the Gap?', *Journal of Gerontological Social Work* 63, no. 6–7 (June 2020): 671–673, <https://doi.org/10.1080/01634372.2020.1772438>.

4 Richard Blundell et al., 'COVID-19 and Inequalities', *Fiscal Studies* 41, no. 2 (June 2020): 291–319, <https://doi.org/10.1111/1475-5890.12232>.

5 Marianne Bitler et al., 'The Social Safety Net in the Wake of COVID-19', *National bureau of economic research* (September 2020): 119–158, <https://doi.org/10.3386/w27796>.

6 J. A. Patel et al., 'Poverty, inequality and COVID-19: the forgotten vulnerable', *Public Health* 183, no. 6 (May 2020): 110–111, <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2020.05.006>.

7 Joanne Brooke et al., 'Older people and COVID-19: Isolation, risk and ageism', *Journal of Clinical Nursing* 29, no. 13–14 (April 2020): 2044–2046, <https://doi.org/10.1111/jocn.15274>.

8 Joanne Brooke et al., 'Older people's early experience of household isolation and social distancing during COVID-19', *Journal of Clinical Nursing* 29, no. 21–22 (November 2020): 4387–4402, <https://doi.org/10.1111/jocn.15485>.

9 Beth Archer-Kuhn et al., 'Canadian reflections on the Covid-19 pandemic in social work education: from tsunami to Innovation', *Social Work Education* 39, no. 8 (September 2020): 1010–1018, <https://doi.org/10.1080/02615479.2020.1826922>.

10 Kristina Heinonen et al., 'Reframing service innovation: COVID-19 as a catalyst for imposed service Innovation', *Journal of Service Management* 32, no. 1 (January 2020): 101–112, <https://doi.org/10.1108/JOSM-05-2020-0161>.

11 Benjamin Tan et al., 'Psychological Impact of the COVID-19 Pandemic on Health Care Workers in Singapore', *Public Health Emergency Collection* 173, no. 3 (September 2020): 317–320, <https://doi.org/10.7326/M20-1083>.

depression, anxiety, and post-traumatic stress disorder (PTSD). Positive anxieties screening was most prevalent, overall, in 14.8% of workers. Furthermore, there were depression in 8.9%, stress in 6.6%, and PTSD in 7.7%. Overall, a higher prevalence of psychological problems occurred in non-clinical medical workers (pharmacists, maintenance workers, paramedics...). It is worth mentioning that doctors and nurses had lower trauma scores, which is, according to the authors, due to better access to medical information and psychological support. As this study identified the impact of COVID-19 on non-clinical medical workers, the support should be more focused on support and intervention towards these workers.

A study carried out during 6-18th May 2020 summarises international findings of the ethical challenges of social workers during the COVID-19 pandemic. There were 607 responses from 54 countries received through interviews and an online survey. According to the interviews provided by social workers and social work students, the COVID-19 pandemic brought predominantly a range of negative emotions; some of the informants also stated positive emotions. Many social workers and students stated helplessness, anger, anxiety and disappointment, and mental and physical exhaustion. The informants also emphasised the lack of appreciation of the work of a social worker, which is related to a shortage of personal protective equipment. Social work students emphasised little support from the management following which the education administration hesitated whether to retain these student internships or not. Social workers also spoke about the difficulties when coping with their emotions, caring responsibilities, or even illness in their own families while carrying out their professional duties.

The authors also refer to the COVID-19 pandemic as to the time when insufficient funding and undervaluation of social services were revealed. The COVID-19 pandemic experience has also highlighted the importance of community and voluntary support networks in neighbourhoods, communities, and the roles of social workers in creating necessary networks.¹²

The results of research by Munoz-Moreno et al. also show increased stress levels and workload for social workers.¹³ The results show a higher workload for volunteers and workers with less work experience compared to experienced social workers. A lack of human resources, insufficient coordination, support network, and help put mental and physical strain on social workers.

Frontline medical workers and the general public have noted the psychological impacts after the COVID-19 outbreak. According to the survey, the psychological impacts of the pandemic became more prevalent among medical workers, however, both research groups showed symptoms of depression, anxiety, and insomnia, Liang et al. state.¹⁴

On the other hand, even a pandemic crisis can and does have positive effects. One such positive can be, according to the reflection of social service organisations in the research of Horecký and Švehlová¹⁵ from the Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR (Association of Social Care Providers of the Czech Republic), for example, testing their flexibility in responding to crisis situations. In addition, social services also mentioned social networks for information sharing and deepening

12 Sarah Banks et al., 'International Federation of Social Workers: Ethical Challenges for Social Workers During Covid - 19: Global Perspective', IFSW, cited on 17th December 2020, <https://www.ifsw.org/ethical-challenges-for-social-workers-during-covid-19-a-global-perspective/>.

13 Rocío Munoz-Moreno et al., 'COVID-19 and social services in Spain', *PLOS ONE* 15, no. 11 (November 2020), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0241538>.

14 Liang Yiming et al., 'Mental Health in Frontline Medical Workers during the 2019 Novel Coronavirus Disease Epidemic in China: A Comparison with the General Population', *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, no. 18 (October 2020): 6550, <https://doi.org/10.3390/ijerph17186550>.

15 Jiří Horecký et al., 'PANDEMIE COVIDU-19 A SOCIÁLNÍ SLUŽBY 2020–2021. Jaký byl dopad covidu-19 na sociální služby v České republice?' *Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR*, cited on 12th March 2021, https://www.apsscr.cz/files/files/A4_FACT%20SHEETS%20PANDEMIE%20COVID-19.pdf.

cooperation with other organisations or institutions (regions, etc.). The positive evaluation of cooperation with the regions and, for example, with the Association of Social Service Providers and the Government Council was also evaluated by respondents in the research by Kliment and Nádvořníková.¹⁶ Another significant positive was the deepening of intergenerational cooperation in the form of young people's activity with the help of volunteering.¹⁷ Last but not least, the pandemic has opened up new opportunities for the introduction of new methodologies or social change.¹⁸

Methodology

The quantitative research was carried out using the standardised DASS-21 questionnaire.¹⁹ The questionnaire was administered in the Czech language and was distributed at a time of restrictions on residential facilities and a ban on visits. It has not yet been standardised in the Czech context, but it has been translated by the author's team using double back-translation. According to research in existing articles concerning the COVID-19 pandemic and its impact on helping professions, it is the most common tool used, Tan, as stated by Chew, Lee, et al.²⁰ The questionnaire consists of a self-assessment scale designed to measure negative emotional state of depression, anxiety and stress. The questionnaire contains twenty-one statements where the respondent expresses the level of agreement on a four-point Likert scale (0-3). An example of an item is the statement 'I felt I was close to panic' (Q15). Other statements are worded in a similar way. The individual questions are subsequently averaged for three sub scores consequently showing the rate of the phenomenon occurrence – see Table 1 below. The standardised questionnaire was further supplemented with a few questions addressing the socio-demographic characteristics of the respondent (gender, age, length of experience in social services, type of social service) and the situation regarding COVID-19 and related measures – a question concerning changes in the number of clients in connection with the pandemic, changes in the number of employees on duty, the state of protective equipment, evaluation of impacts on services operation, state support, and changes in client orders.

Table 1

	Depression	Anxiety	Stress
Normal	0-9	0-7	0-14
Mild	10-13	8-9	15-18
Moderate	14-20	10-14	19-25
Severe	21-27	15-19	26-33
Extremely Severe	28+	20+	34+

The research group consisted of social workers working in various types of social services, N=127. The research group was addressed by the method of stratified random sampling within the South

16 Pavel Kliment et al., 'Prvotní reflexe dopadu epidemie koronaviru na sociální služby v ČR', *FÓRUM sociální práce* 2, (November 2020): 9–19.

17 Jaroslava Marhánková, 'Ageismus, věkové rozdělení a zkušenost stáří v době krize: Zamyšlení nad společenskými dopady pandemie COVID-19', *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 57, no. 2 (2021): 143–164, <https://doi.org/10.13060/csr.2021.008>.

18 Jiří Mertl, 'Pozitivní společenský dopad koronaviru? Impuls k úvahám o solidaritě, empatii, důstojnosti a základním nepodmíněném příjmu', *FÓRUM sociální politiky*, no. 5 (2020): 29–35.

19 S.H. Lovibond et al., *Manual for the Depression Anxiety Stress Scales* (Sydney: Psychology Foundation of Australia, 1995), 42.

20 Tan et. al., 'Psychological Impact', 317–320.

Bohemian and the Central Bohemian regions and the Vysočina region. The questionnaire was distributed via an online link to available e-mail addresses of these services. The obtained data were transferred to the SPSS programme and processed using descriptive statistics and hypothesis testing. We focused on the extent to which the scores of the DASS21 questionnaire affect the type of social services, changes in number of employees and clients, and subjective evaluation of support during the pandemic.

The research group consisted of a total of 112 women (89.6%) and 13 men (10.4%). The average age of the respondents was 40.5 years, min. 20, max. 64, median 40. We also analysed the length of practice in the social worker job position which was as follows: 7 (5.6%) respondents worked in this position for up to one year, 23 (18.4%) respondents for one or two years, 33 (26.4%) respondents for three to four years, and 24 (19.2%) for five to eight years. The average length of practice was 3.72 years, median 4 years.

Due to the nature of the research, we also identified target groups the respondents work with. The largest group consisted of social workers working with seniors (54; 43.2%), followed by social workers working with people with disabilities (40; 32%), 11 (8.8%) social workers working with children and youth, eight (6.4%) social workers working with marginalised groups, three (2.4%) social workers working with target groups – adults, families with children and domestic violence victims, two (1.6%) working with addictive substances addicts, and one working with survivors. We asked the respondents which service was most requested by the clients during the pandemic. There were 67.6 % of requests focused on contact with their families, 10.8 % concerned assistance with school duties, and the third most common request was assistance with routine tasks, which was mentioned by 7.8% of respondents. Help with finding a job mentioned by 4.9% of respondents is also worth mentioning. Other variants were mentioned marginally.

The following statistics have been used: independent sample t-test, ANOVA, and correlation.

Results

According to the respondents, the number of their social service workers usually did not change in connection with the pandemic (54.8%) but decreased in 38.7% and increased in 6.5%. Of the respondents, 93.6% said they had a sufficient amount of personal protective equipment. However, respondents stating they had not enough personal protective equipment showed a significantly higher stress score ($t=-3.735$; $p=0.000$), anxiety ($t=-4.033$; $p=0.000$), and depression ($t=-3.351$; $p=0.001$), see Table 2.

Table 2

	Personal Protective Equipment	N	Mean	Std. Deviation
Stress score	yes	117	4.23	3.874
	no	8	9.63	5.069
Anxiety score	yes	117	2.21	3.000
	no	8	6.88	5.167
Depression score	yes	117	4.02	4.017
	no	8	9.25	7.305

In the DASS-21 questionnaire, the respondents as a whole showed mild depression ($m=4.35$, $std.=4.45$), no anxiety ($m=2.51$; $std.=3.35$) and no stress ($m=4.58$; $std.=4.15$), see Table 3. Regarding stress, 81.6% of the respondents were stress-free, 4% had signs of mild stress, 8.8% moderate stress, 4.8% severe, and 0.8% extremely severe stress. As for anxiety, 74.4% were asymptomatic, 15.2% mild, 1.6% moderate, 0.8% severe, and we find it worrying that 8% showed extremely severe anxiety. As for depression, 56.8% were asymptomatic, 23.2% mild, 8% moderate, 6.4% severe, and 5.6% extremely severe.

Table 3

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Stress score	125	0	19	4.58	4.153
Anxiety score	125	0	15	2.51	3.352
Depression score	125	0	21	4.35	4.445

To the question ‘To what extent did the COVID 19 pandemic affect your social service operation?’ the respondents answered on average 2.98 on a scale of 1 to 5. This question correlated with all types of emotional stress: stress $r=0.246$; $p=0.006$; anxiety $r=0.203$; $p=0.024$ and depression $r=0.289$; $p=0.001$. The respondents rated the overall support of social services during the pandemic with the average value of 3.04 and this variable also correlated with all types of emotional stress: stress $r=0.226$; $p=0.011$; anxiety $r=0.2017$; $p=0.015$; depression $r=0.202$ $p=0.024$. The respondents rated financial support during the pandemic with the average value of 2.86, which is lower than the overall support. This variable also correlated with all types of emotional stress: stress $r=0.245$; $p=0.006$; anxiety $r=0.253$; $p=0.004$; depression $r=0.258$ $p=0.004$, see Table 4.

Table 4

		The extent of the impact on services	Overall support	Financial support	stress	anxiety	depression
The extent of the impact on services	r	1	.476**	.368**	.246**	.203*	.289**
	p		.000	.000	.006	.024	.001
Overall support	r	.476**	1	.701**	.226*	.217*	.202*
	p	.000		.000	.011	.015	.024
Financial support*	r	.368**	.701**	1	.245**	.253**	.258**
	p	.000	.000		.006	.004	.004
Stress	r	.246**	.226*	.245**	1	.726**	.691**
	p	.006	.011	.006		.000	.000
Anxiety	r	.203*	.217*	.253**	.726**	1	.594**
	p	.024	.015	.004	.000		.000
Depression	r	.289**	.202*	.258**	.691**	.594**	1
	p	.001	.024	.004	.000	.000	

* Question: How do you evaluate the financial support from the state during the pandemic?

We also tested whether the type of social service, or the target group the service is focused on, relates to current emotional problems of social workers. The conducted ANOVA test did not show a statistically significant relationship with this variable in case of anxiety ($p=0.771$), stress ($p=0.728$) or depression ($p=0.161$).

Another tested relationship related to the type of request and emotional states. Contrary to expectations, when some requests are considered to be more emotionally demanding by the social workers, a statistically significant relationship was not shown here: anxiety $p=0.656$, stress $p=0.663$ a depression $p=0.427$.

Table 5

		F	p
Stress	Between Groups	1.081	.381
	Total		
Anxiety	Between Groups	.661	.724
	Total		
Depression	Between Groups	1.577	.139
	Total		

Discussion

The results of our survey show several significant factors that contribute to the higher levels of stress, anxiety, and depression according to the participating workers. These factors were primarily the sufficiency or the lack of thereof of protective aids, as well as financial support. Financial support was the factor which was assessed as worse in comparison to other modes of support of social work during the pandemic. In this regard our research correlates with the results of Chen and Zhuang, according to which appropriately created working conditions (support in work environment, identifying risky activities) are crucial for the entire system working.²¹

One of the key findings is the fact that the most frequent task that the workers received from their clients was to organise contact to their loved ones. This fact is likely connected to the fact that the majority of our respondents work with senior citizens for whom contact with loved ones is an issue discussed in both public and expert discourses. Online communication can serve as an alternative but tends to be complicated, such as limited access of senior citizens to the Internet, or the need to teach them how to use the online options.²²

An additional question for future research could be the finding that (or how) fulfilling or not fulfilling (or only partially fulfilling) the request to meet loved ones can influence the social workers levels of stress or depression, and if their clients needs for interpersonal contact transfers to the workers themselves.

Regarding the levels of stress, anxiety, and depression of the workers, the highest levels (extremely severe) were detected for anxiety (8% of respondents) and depression (5.6% of respondents). Stress on the highest level (extreme severe) was only detected for 0.8% of respondents. Work stress, or work-related stress describes the general definition of excessive requirements that exist

²¹ Chen et al., 'Roles of medical', 123–131.

²² Allison et al., Popeet, 'COVID-19', 671–673.

in connection to the working process.²³

The results of our research can be caused, for example, by the fact that workers in the said situation were conducting their usual daily activities that they are used to (therefore the low results for stress in the extremely severe category) but these were done under changed (more difficult) circumstances, which caused the results for anxiety and depression in the extremely severe category. These assumptions should be tested as part of future research.

A limitation of the survey is the fact that it was conducted at a time when specific measures related to the closure of residential facilities to visitors were underway, which may have influenced respondents' answers.

Conclusion

The presented results show that the current pandemic situation reflects to a certain degree in the emotional processes of social workers, which is also concluded by other studies looked at in this article.

Our article presents several results but also many suggestions for further research that could be conducted for the target group (social workers and workers in social services) – not only currently but also within a longer time horizon when it will be possible to reflect on the potential impacts of the pandemic in various areas (physical, psychological, economic, etc.).

Contact:

Assoc. Prof. PhDr. David Urban, Ph.D.

College of Polytechnics Jihlava
Department of Social Work
Tolstého 16, 586 01 Jihlava
davidcecilurban@gmail.com

Assoc. Prof. PhDr. Alena Hricová (Kajanová), Ph.D.

Prague College of Psychosocial Studies
Hekrova 805, 149 00 Praha 4 – Háje
ali.kajanova@email.cz

Mgr. Stanislav Ondrášek, Ph.D.

University of South Bohemia in České Budějovice
Faculty of Health and Social Sciences
J. Boreckého 1167/27, 370 11 České Budějovice
ondrasek@zsf.jcu.cz

23 David Michalík, 'Řízení pracovního stresu a psychosociálních rizik', *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* 8, no. 1 (April 2015).

Studie Varia

Antikvariát a knihkupectví jako nástroj posilování sociálního kapitálu a občanského aktivismu

Miroslav Kappl, Michal Trousil

DOI: 10.32725/cetv.2022.016

Abstrakt:

Studie hledá odpověď na otázku, jakým potenciálem disponuje provozování antikvariátu a knihkupectví v rozvoji komunitního života a občanského aktivismu a jakým způsobem může soukromá firma v této podobě nabízet prostor pro sociálně znevýhodněné, přispívat k občanské participaci a posilování sociální soudržnosti. Design výzkumu má podobu případové studie a nejdůležitější metodou je zde zúčastněné pozorování a reflexe vývoje firmy pohledem majitele, který je zároveň jedním z autorů tohoto textu. Druhý autor pak plní především roli korektora a garanta vědeckého odstupu od zaznamenaných procesů a jevů. Ukazuje se, že provozování antikvariátu může mít velký vliv na posilování sociálního kapitálu ve venkovském prostředí.

Klíčová slova: antikvariát, knihkupectví, venkov, sociální kapitál, občanský aktivismus, komunitní organizování

Úvod

Tištěné knihy dnes někteří lidé chápou jako přežitek, což lze ilustrovat dvěma výroky, s nimiž se jeden z autorů (provozovatel antikvariátu a knihkupectví) setkává u některých potenciálních zákazníků, kteří přijdou k jeho stánku nebo od kterých vykupuje nepotřebné knihy. Jeden z těchto výroků je následující: „*Já nečtu. Všechno je na internetu.*“ Druhý typický výrok pak tvrdí: „*Mladí dnes nečtou.*“ Zkušenosti provozovatele antikvariátu však ukazují na něco jiného.

Provoz sledovaného antikvariátu se ukazuje jako mimořádně zajímavý právě v době, kdy se řada lidí domnívá, že knihy jsou tištěným médiem minulosti a na trhu jsou vzhledem k vysokým cenám v podstatě luxusním zbožím pro vyvolené. V průběhu provozování sledovaného podniku se ukázalo, že podobný typ obchodu má v určitém prostředí a za určitých podmínek výrazný sociální, kulturně-vzdělávací a občansko-aktivistický rozměr. Jeho sociální rozměr je mj. vyjádřen jeho reklamním sloganem: „*Knihy pro chudé i pro bohaté!*“ Název Abnormalizace má zase důvody ve vědomí absence tohoto typu nabídky na různých kulturních akcích a v situaci, kdy někteří lidé uvádějí, že nečtou. Majitel byl také se svojí manželkou v době založení podniku přesvědčen, že celková společenská atmosféra je v některých aspektech podobná situaci za normalizace, na což

svým pojmenováním „(neo)normalizace“ poukazuje např. Škabraha¹.

Antikvariát se v níže popisované podobě ukázal nejen jako prostor pro sociálně znevýhodněné, ale také jako prostor pro neformální vzdělávání, komunitní organizování a občanský aktivismus. Vzhledem k níže uvedeným skutečnostem je možné ho v tomto konkrétním případě považovat za důležitou alternativu k typické nabídce trávení volného času mimo velká města a typické nabídce atraktivit na kulturních akcích ve městech i na venkově.

Cíl a metodika zpracování

Cílem příspěvku je pomocí studia modelového případu odpovědět na tyto základní výzkumné otázky:

1. V čem spočívá potenciál provozu antikvariátu a knihkupectví pro smysluplné využití volného času sociálně znevýhodněných?
2. V čem spočívá potenciál antikvariátu a knihkupectví při podpoře občanského aktivismu a komunitního organizování?

Jde o případovou studii, opírající se o teoretická východiska a analyzující dlouhodobou činnost i specifika antikvariátu a knihkupectví ve vztahu k výše uvedeným základním otázkám. Nejdůležitější metodou hledání odpovědí bylo zúčastněné pozorování od roku 2011 z pozice „insidera“ jednoho z autorů textu, který je od téhož roku provozovatelem a majitelem antikvariátu a knihkupectví Abnormalizace a později i spoluzakladatelem neformálního sdružení ART-TELLier (dále ateliér) v bývalé venkovské prodejně textilu. Další metodou byla reflexe neformálních a nestrukturovaných rozhovorů s pravidelnými návštěvníky, účastníky a pořadateli kulturních akcí s antikvariátem spojených. Důležitá byla reflexe vztahů a ekonomického a kulturního vývoje obchodu ze strany provozovatele v socio-kulturním a prostorovém kontextu. Případová studie má svá omezení. Její výsledky nelze zobecňovat, ale umožňuje v tomto případě popsat jev, který je dle dostupných informací na českém venkově zcela ojedinělý.

Samotný provoz firmy byl od počátku chápán jako jakýsi sociální experiment, který měl zjistit ekonomickou udržitelnost prodeje použitých knih na kulturních akcích. Jednalo se o zcela novou nabídku, která zároveň umožnila zahrnout do ekonomické činnosti sociální rozměr bez významné finanční podpory z veřejných zdrojů a bez ohledu na formální požadavky na provozování sociálních služeb v oblasti komunitní práce. Tento text je rozšířením příspěvku jednoho z autorů na téma *Využití opuštěných venkovských prodejen pro kulturní cestovní ruch*.²

Požadovaný vědecký odstup od zjištěných skutečností je zde velmi obtížný. Snaha o nezávislou reflexi sledovaného případu je podpořena tím, že jeden z autorů není na případu žádným způsobem zainteresován a jeho role spočívá zejména v teoretickém zakotvení a kritickém promýšlení předkládaných interpretací zjištěných skutečností. Druhý autor zase v případě vystupuje také jako podnikatel, pro jehož úspěch je nutné pohlížet na dění také z ekonomického hlediska, tzn. instrumentálním způsobem. Rizikovým momentem ohrožujícím dostatečný odstup, který bylo nutné zvažovat, je ovšem skutečnost, že tento autor je v současnosti také obecním zastupitelem,

1 Srov. Martin Škabraha, '(Neo)normalizace', in *Kritika depolitizovaného rozumu. Úvahy (nejen) o nové normalizaci*, ed. Václav Bělohradský (Všeň: Grimmus, 2010), 131–146.

2 Srov. Michal Trousil, 'Využití venkovských prodejen pro kulturní cestovní ruch', in *Aktuální problémy cestovního ruchu. „Cestovní ruch – příležitost pro venkov“*, ed. Ivica Linderová (Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2019), 392–399, dostupné též na <https://www.vspj.cz/soubory/download/id/7410>.

jehož cílem je podpora občanské společnosti a kulturních aktivit posilujících sociální kapitál.

Teoretická východiska

Soudržnost jakékoliv komunity lze demonstrovat na síle jejího sociálního kapitálu. Pojem sociální kapitál můžeme definovat různými způsoby, základní členění lze vnímat na ose „individuální – kolektivní“.³ Zajímáme-li se o soudržnost komunit, je zřejmé, že se pro naše potřeby budeme orientovat na kolektivní perspektivu. Ponecháváme tedy stranou pojetí sociálního kapitálu, které zdůrazňuje prospěch jedince disponujícího tímto kapitálem (jako v původním pojetí Pierra Bourdieu), ale zajímá nás sociální kapitál celé komunity jako „propojení mezi jednotlivci – sociální sítě a normy reciprocity a důvěryhodnosti, které z nich vyplývají“.⁴ Míněny jsou zde především počty a hustota neformálních vazeb mezi členy určité komunity, kdy sítě těchto vztahů mohou být orámovány příslušností jejich nositelů k nějakému formalizovanému či neformálnímu společenství, ale není to nutnou podmínkou.⁵ Důležitějším aspektem těchto vztahů je spíše ochota angažovat se ve prospěch ostatních členů komunity, ať už individuálně, či v rámci koordinovaných kolektivních akcí, bez očekávání okamžité adekvátní protislužby.

V současné době můžeme pozorovat výrazný úpadek sociálního kapitálu společenství v celém západním světě. Citována je v této souvislosti především kniha amerického sociologa Roberta Putnama *Bowling alone: the collapse and revival of American community*, ve které popisuje úbytek sociálního kapitálu komunit ve Spojených státech amerických. Zaměřuje se na široké spektrum různých typů společenství a komunit (formálních i neformálních), kdy u všech sledovaných celků konstatuje závažné snížení hustoty vztahových sítí a s tím související úbytek angažovanosti jejich členů ve prospěch společenství. Putnamovi následovníci obdobně popisují situaci v ostatních zemích Západu, přičemž bývalé státy komunistického bloku nejsou v tomto ohledu žádnou výjimkou. Lze konstatovat, že úpadek sociálního kapitálu komunit v postkomunistických státech je dokonce razantnější, jak ukazují např. každoroční mezinárodní výzkumy prosperity jednotlivých států, sestavované Legatum Institute, které si všímají i síly sociálního kapitálu společnosti. Výsledky jsou v případě české společnosti neradostné. Např. v r. 2013 se u této sledované položky Česká republika ještě držela na 46. místě, v r. 2018 už sklouzla na 71. místo a v minulém roce dokonce na 112. pozici.⁶

Popisovaný úbytek sociálního kapitálu komunit v postkomunistických společnostech vychází zřejmě z mnoha různých příčin, ale tři faktory můžeme vnímat jako důležité. Prvním z nich je výchozí stav společností bývalého socialistického bloku, který lze charakterizovat specifickým společenským klimatem, v jehož pozadí byla větší míra volného času, daná zákazem či drastickými omezeními soukromého podnikání. Druhým faktorem byla nepřilíživá rozvinutá úroveň mediálního a zábavního průmyslu v tehdejší společnosti, který (kvůli ekonomickým a politickým limitům) nebyl dostatečně produktivní, nedokázal (a ani vlastně nechtěl) oslovit všechny segmenty společnosti a mnohdy odpuzoval svým ideologickým obsahem. To se kromě krátkého uvolnění v 60. letech 20. stol. týkalo pounorového období a tzv. normalizace po okupaci Československa v r. 1968.⁷ Možnosti individuálního trávení volného času prostřednictvím konzumu mediálního

3 Srov. Nan Lin, 'Building a Network Theory of Social Capital', in *Social Capital: Theory and Research*, ed. Nan Lin, Karen Cook and Ronald S. Burt (New York: Aldine de Gruyter, 2001), 10–12.

4 Srov. Robert D. Putnam, *Bowling alone: the collapse and revival of American community* (New York: SIMON & SCHUSTER, 2000), 16.

5 Srov. Putnam, *Bowling*, 20.

6 Srov. „The Legatum Prosperity Index™“, Legatum Institute, citováno 25. června 2020, <https://www.prosperity.com/rankings>.

7 Srov. např. Paulina Bren, *Zelinář a jeho televize* (Praha: Academia, 2013), 227–281.

zábavy byly tedy dosti omezené. Velmi zjednodušeně lze říci, že trávení volného času uzavřeností do relativního soukromí svých chat, víkendových komunit či angažovaností v kolektivních aktivitách (ať formalizovaných pod patronátem státu, či vyloženě neformálních) bylo v tehdejších podmínkách jedinou smysluplnou volbou (čemuž napomáhala i to, že většinu z těchto aktivit lze považovat za tradiční a podporované napříč všemi generacemi). Další možností bylo stáhnout se do undergroundu, resp. podílet se na aktivitách alternativní kultury⁸ a číst zakázanou literaturu šířenou samizdatem či pod pultu antikvariátů, které byly jedním z mála ostrovů svobody.⁹ Kolektivní účast na uvedených aktivitách do jisté míry udržovala míru sociálního kapitálu na silné úrovni navzdory současně působícímu protichůdnému tlaku centralizovaného státu, který si chtěl uchovat kontrolu nad celou společností a snažil se jakékoliv komunity mocensky infiltrovat a kontrolovat.¹⁰ Nicméně je toleroval, alespoň pokud nejevily žádné politické či sociálně reformační ambice, jako v případě výše uvedeného undergroundu a jeho propojení s disentem. To vše se do velké míry razantně změnilo po r. 1989, kdy s obnovou liberální demokracie a tržní ekonomiky byly výše uvedené faktory ve svém působení zásadně oslabeny a do hry se dostal třetí faktor – změna ideologického klimatu, kterou lze zjednodušeně popsat jako přechod od marxismu-leninismu k neoliberalismu.

Proč považujeme nástup neoliberální ideologie za další významný faktor úpadku komunit, nemusí být ihned zřejmé. Obzvláště pokud chápeme neoliberalismus „úzce ekonomisticky jako myšlenkový proud činný pouze v oblasti ekonomiky, postavený na předpokladu, že nejvyšší úrovně sociálního blaha celé společnosti bude dosaženo skrze principy individuální odpovědnosti, prosazování principů volného trhu a minimalizace státu.“¹¹ Nicméně neoliberalismus není pouhou ekonomickou teorií, ale je skutečnou ideologií, která má širší ambice ovlivňovat myšlení a chování lidí, stejně jako je měl např. marxismus či fašismus. Neoliberalismus je ovšem výjimečný tím, že ho jako ideologii prakticky nevnímáme. Zatímco ostatní ideologie stěží dokážou „zakrýt své vnitřní protiklady“,¹² neoliberalismu se dokonce daří poměrně dobře skrývat fakt, že je ideologií ovlivňující naše životy. O neoliberalismu nemluvíme jako o ideologii, protože jsme jeho východiska ztotožnili s naší představou o přirozené „podstatě člověka“. ¹³ S ohledem na to, že se neoliberalismus obejde bez politické propagandy, podpory jakéhokoliv náboženství či podpěry různých filozofických systémů, tedy jakýchkoliv teoretických konceptů, které se zabývají otázkou lidské povahy, je lehké uvěřit, že se jedná pouze o hodnotově neutrální ekonomickou teorii. Tak tomu ovšem není. I neoliberalismus má svoji představu o lidské podstatě. Podle ní každý jedinec přirozeně touží po štěstí a spokojenosti ve svém životě a za jejich dosažení nese plnou odpovědnost. Nikdo nemůže předpokládat, že za naplnění těchto potřeb může být odpovědná společnost, komunita či obecně jiná osoba – a stejně tak po nikom z nás nelze tuto odpovědnost za blaho ostatních lidí požadovat. Doslova platí, že každý je svého štěstí strůjcem. Lze říci, že neoliberalismus spoluvytváří specifické sociální prostředí, které podporuje a odměňuje silný individualismus, s kterým jde ruku v ruce odmítavý postoj vůči hodnotám solidarity a společenské kooperace. Tyto „kolektivistické“ hodnoty neoliberalismus považuje za odporující našim přirozeným kognitivním a emocionálním vzorcům chování, které nás motivují soutěžit s ostatními o zdroje a statky, kdy mnoho z těchto

8 Srov. František Stárek a Jiří Kostůr, *Baráky. Souostroví svobody* (Praha: Pulchra, 2010), 7–14.

9 Srov. Luděk Svoboda, *Antikvariát a já* (Praha: Kant, 2013), 58–136.

10 Srov. Milan Kinkor, 'Komunitní práce', in *Metody a řízení sociální práce*, ed. Oldřich Matoušek (Praha: Portál, 2003), 257.

11 Radka Janebová, 'Rozcestí kritické praxe sociální práce v kontextu institucionalizovaného systému sociálních služeb v České republice', *Caritas et veritas* 9, č. 1 (2019): 86.

12 Stuart Sim, *Derrida a konec historie* (Praha: Triton, 2001), 62.

13 Srov. Paul Verhaeghe, 'Kudy z neoliberální pasti?: Odříkání a sebeovládání jako lék na psychosociální krizi', *A2: kulturní čtrnáctideník*, 2. března 2016, <https://www.advojka.cz/archiv/2016/5/kudy-z-neoliberalni-pasti>.

statků není nutně potřebných k pohodlnému životu, ale můžeme je vnímat jako způsob manifestace vyššího sociálního statusu (a tedy i vyšších osobnostních kvalit jejich majitele). Důsledkem je všeobecná akceptace názoru, že vinu za ekonomický a sociální neúspěch vždy nese sám jedinec, aniž by se bral v potaz možný negativní vliv společenského prostředí.¹⁴ Důležitou cílovou skupinou působení kulturní hegemonie neoliberalismu obvykle bývají především příslušníci mladé generace (čímž se neoliberalismus ostatně neodlišuje od ostatních dominujících ideologií minulosti), se zřejmým záměrem zachovat legitimitu ekonomické nerovnosti ve společnosti i dále do budoucnosti.¹⁵ V tomto kontextu lze vliv neoliberálního diskursu u nás vnímat jako úspěšný. Pokud přemýšlíme nad příčinami zde již uvedeného strmého úbytku síly sociálního kapitálu české společnosti v posledních letech, nabízí se hypotéza o dopadech silně individualistického a vysoce marketizovaného životního stylu nastupující generace (vyrůstající v ovzduší neoliberální kulturní hegemonie polistopadového režimu), který se s tvorbou silných sociálních sítí nijak zvlášť neslučuje (příčemž tzv. „sociální sítě“ v on-line prostředí nelze počítat za jejich funkční náhradu).

Ideologie neoliberalismu zasáhla svým vlivem i venkovské komunity. I zde můžeme vnímat dopady neoliberálního diskursu na naše základní přesvědčení, kdy jsme ochotni uvažovat o povaze sociální reality jakožto konkurenčním prostředí, ve kterém mezi sebou všichni soupeříme o ekonomické statky a vyšší sociální status, a s tím částečně související tendenci k marginalizaci, až segregaci těch, kteří nezapadají do hlavního proudu venkovské společnosti. Není proto zřejmě náhodou, že se lze v poslední době setkat s mnoha studiemi,¹⁶ které identifikují negativní dopady polistopadové stratifikace venkovských komunit a považují posilování sociálního kapitálu venkovských společenství za jeden z nejdůležitějších nástrojů jejich dalšího rozvoje. V tomto článku se zaměřujeme především na ty příslušníky lokálních venkovských komunit, kteří nejsou vnímáni jako příslušníci hlavního proudu společenství, jehož jádrem jsou v naší studii především starousedlíci, zakořenění v tradiční struktuře venkovské společnosti, disponující obvykle solidním ekonomickým zázemím i statusovým postavením. Zaměřujeme se na ty „ostatní“ – na poměrně heterogenní skupinu, jejíž členové se obvykle vyznačují nějakou charakteristikou, která je vyčleňuje z většinové společnosti. Může to být třídní příslušnost, etnicita, věk, rodinný původ, zdravotní postižení, příslušnost k subkultuře se specifickým stylem života, resp. to mohou být obyvatelé, kteří se dobrovolně stáhli z participace na místních aktivitách z důvodu jim nevyhovujícího kulturního obsahu (např. odraz popkultury na zdejších kulturních akcích). Z velké části lze hovořit o marginalizovaných skupinách, které postrádají hlas ve veřejném prostoru a výhody plynoucí z členství v dominantní komunitě.

Tato studie ukazuje možnosti, jak vyloučené (či dobrovolně izolované) členy venkovských komunit podchytit, propojit a posílit jejich sociální kapitál. Naznačuje základní osu procesu, který je opakovatelný i v jiných lokalitách. Při popisu tohoto procesu si opět vypomůžeme koncepty sociálního kapitálu v úvodu zmíněného Roberta Putnama, který si všímá různých forem sociálního kapitálu a jejich dopadů na společnost. Klíčovými pojmy pro nás jsou v tomto případě „svazující sociální kapitál“ a „přemostující sociální kapitál“.¹⁷

Svazující sociální kapitál v definici Putnama odkazuje na posilování vztahů uvnitř určité užší

14 Srov. Verhaeghe, 'Kudy z neoliberální pasti?.'

15 Srov. Henry A. Giroux, *Against the Terror of Neoliberalism: Politics Beyond the Age of Greed* (Boulder: Paradigm Publishers, 2008), 112–129.

16 Srov. např. Věra Majerová, Tomáš Kostecký a Luděk Sýkora, *Sociální kapitál a rozvoj regionu. Příklad Kraje Vysočina* (Praha: Grada, 2011); Vít Skála, 'Vliv sociálního kapitálu na rozvojový potenciál venkovských obcí', *Acta Politologica* 9, č. 2 (2017): 40–56; Vít Jančák a kol., 'Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka', *Geografie* 115, č. 2 (2010): 207–222.

17 Srov. Putnam, *Bowling*, 20.

komunity a exkluzivní identity jejich členů, vedle toho též poukazuje na inklinaci k homogenitě skupiny. Přepokládána je rovněž vyšší míra reciprocity a solidarity. Příkladem mohou být etnické komunity, církevní a další zájmové spolky, ale i neformální skupiny blízkých přátel, pravidelně podnikajících společné aktivity, apod. Charakter sociálního kapitálu v těchto komunitách můžeme metaforicky popsat jako „sociologické superlepidlo“. ¹⁸ Přemostující sociální kapitál oproti tomu označuje síť vztahů mezi členy různých segmentů společnosti. Tyto vazby nejsou tak silné jako v případě svazujícího sociálního kapitálu, nicméně nabízí více možností pro realizaci externích aktivit a šíření informací. Čili nabízí více možností pro mobilizaci občanské společnosti při řešení ožehavých sociálních problémů, které politická reprezentace a úřady z nejrůznějších důvodů neřeší či nechťejí řešit. Příkladem společenství s přemostujícím kapitálem mohou být dle Putnama hnutí za občanská práva, ekumenické náboženské organizace či různé nevládní organizace zaměřené na mládež. ¹⁹

Výše uvedené členění forem sociálního kapitálu neznamena, že bychom se v praxi setkávali s uskupeními, které oplývají výlučně jednou nebo druhou formou sociálního kapitálu. Všechna společenství disponují oběma formami sociálního kapitálu současně, ale v různé míře. ²⁰ Mezi takové, které spojují své členy relativně pevnějšími pouty, ale zároveň jsou otevřené vytváření vazeb s dalšími komunitami, patří alternativní kulturní scéna popsaná dále v prezentované studii. Jedná se o lokální scénu, která sice není příliš homogenní, pokud bychom na ni nahlíželi optikou příslušnosti k nějaké jasně definované (sub)kulturní identitě (v podstatě ji spojuje především odpor vůči komerční kultuře hlavního proudu), nicméně disponuje mnoha předpoklady k schopnosti propojovat další okrajové skupiny venkovské komunity. Převládající kritický postoj vůči většinové společnosti a pocity solidarity s těmi, které lze v rámci soudobé společnosti považovat za „poražené“, nachází své vyústění v různých formách společenské angažovanosti, jakkoliv zpočátku i třeba spíše skromného charakteru. Nicméně se po určité době daří propojovat sociální kapitál této nové vztahové sítě s některými komunitami, které lze považovat za tradiční a dobře etablované v rámci širší venkovské pospolitosti. V dalších kapitolách si ukážeme podrobnější popis sledovaného případu.

Geografické vymezení sledovaného případu

Sledované aktivity antikvariátu a knihkupectví Abnormalizace i navazujícího neformálního sdružení ART-TELLier se odehrávají v Královéhradeckém kraji, převážně v okrese Jičín, ale i s přesahem do sousedních okresů. Domovským regionem je mikroregion Podchlumí, který je řazen mezi tzv. prosperující venkov. ²¹ Mikroregion je mj. silně spojen s výtvarnými činnostmi ve vazbě na Střední průmyslovou školu kamenickou a sochařskou v Hořicích v Podkrkonoší. Na druhou stranu je nutné vnímat, že v kontrastu s nedalekým Hradcem Králové je zde nabídka kulturního vyžití, sociálních služeb a trávení volného času značně omezena jak na kvalitativní, tak kvantitativní úrovni.

Sídlo majitele antikvariátu a provozovatelů ateliéru je v obci Cerekvice nad Bystřicí (771 obyv. k 31. 12. 2019). Ta se nachází na hranici dvou turistických oblastí Hradecko, Krkonoše a Podkrkonoší, na hranici okresů Jičín, Trutnov a Hradec Králové. Nejbližšími ekonomicko-správními

18 Srov. Putnam, *Bowling*, 20–21.

19 Srov. Putnam, *Bowling*, 20.

20 Srov. Putnam, *Bowling*, 21.

21 Srov. Josef Bernard, 'Dodatek: Jak jsme zkoumali periferie? Metodologické postupy použité při výzkumu', in *Nic se tady neděje...*, ed. Josef Bernard (Praha: Sociologické nakladatelství, 2018), 231.

a kulturními centry pro obec jsou 6 km vzdálené Hořice v Podkrkonoší (8 533 obyv. k 31. 12. 2019) a 20 km vzdálený krajský Hradec Králové (92 939 obyv. k 31. 12. 2019). Na hlavní trase mezi Hradcem Králové a Hořicemi v Podkrkonoší sice obec patří k největším a je spádovou oblastí pro okolní obce z hlediska nabídky mateřské školy i obou stupňů školy základní, v posledních letech (2014–2019) však dochází k úbytku počtu obyvatel a zvyšování jejich průměrného věku.²² Obec má dobré železniční spojení do Hradce Králové i do Jičína, což je využíváno k dojíždě za prací i za kulturou.

Podobně jako v jiných českých obcích se spolkový a volnočasový život v obci tradičně koncentruje zejména kolem místních dobrovolných hasičů, fotbalistů, myslivců a Sokolů. Církevní život zde nefunguje, ačkoli se zde nachází barokní kostel Zvěstování P. Marie a zřícenina barokní kaple sv. Vavřince. V obci je také jedno odpoledne v týdnu otevřena knihovna, kterou podle vyjádření knihovnice navštěvují fakticky pouze děti a senioři.

Stručná charakteristika vývoje sledovaného případu

Obchod byl založen vysokoškolským pedagogem v roce 2011 jako vedlejší podnikatelská činnost v podobě stánkového prodeje na veřejných kulturních akcích. Celkový koncept byl postaven na představě, že na mnohých kulturních akcích, jako jsou hudební festivaly, různé jarmarky a trhy, chybí nabídka kulturního zboží v podobě knih za přijatelné ceny. Zatímco běžná nabídka stánkového prodeje se (kromě občerstvení) týká především oblečení, hraček, bižuterie, keramiky a potřeb pro domácnosti, knihy na veřejných akcích se v regionu ukázaly jako zcela nový fenomén.

První akce, na kterou majitel se svým stánkem vyrazil, byl Jarmark lidových řemesel v malé obci u Hořic v Podkrkonoší. Při přihlašování na akci byl její pořadatel velmi překvapen nabídkou prodeje knih, vyžádal si jejich rámcový seznam a teprve poté s účastí souhlasil. Akce se ukázala jako ekonomicky úspěšná. Následovaly další, včetně neúspěšných experimentů s prodejem na koupalištích nebo na různých obecních slavnostech.

Ukázalo se, že zásadní roli pro úspěšnost prodeje plní několik faktorů. Vedle výběru publikací odpovídajícímu odhadovanému složení návštěvníků (věk, ekonomický status, kulturní program ovlivňující složení návštěvníků, existence a výše vstupného na akci) jde samozřejmě o počasí, výši poplatků za místo, náklady na dopravu a celkový počet stánků v poměru k počtu návštěvníků. Největším překvapením se pro majitele stala skutečnost, že není rozhodující počet návštěvníků akce, ale jejich složení. Ukázalo se, že na akci s návštěvností kolem 1 000 účastníků a s kulturním programem, který bychom mohli označit za kulturu tzv. středního proudu (např. Michal David), neměli lidé o stánek s knihami téměř žádný zájem. Naopak na akcích, které z hlediska kulturního programu patří do tzv. alternativní kultury, i přes počet návštěvníků v řádu maximálně několika set, byl o knihy zájem mimořádný.

S rostoucím počtem navštívených akcí se o antikvariátu v regionu zvyšovalo povědomí a narůstaly i nabídky na výkupy použitých knih, což znamenalo nutnost hledat skladovací prostory.

V roce 2011 si majitel všiml opuštěné bývalé prodejny textilu na návsi obce v Cerekvici nad Bystřicí. Vzhledem k tomu, že šlo o nevyužívaný objekt v majetku obce, bylo možné si ho za poměrně nízké nájemné (v poměru k cenám za nebytové prostory ve městech) pronajmout zpočátku jako sklad. S ohledem na celkové uspořádání prostoru se rozhodl otevřít zde i standardní prodejnu s omezenou otevírací dobou (2 všední dny odpoledne a sobotní dopoledne). Samotná skutečnost,

²² Český statistický úřad, Cerekvice nad Bystřicí (okres Jičín), https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31548&u=__VUZEMI__43__572781#, citováno dne 27. června 2020.

že na venkově někdo otevřel antikvariát a knihkupectví se setkala s údivem místních obyvatel. I přes zdánlivou ekonomickou nesmyslnost tohoto jednání mu však prodej knih pokryl náklady na nájemné.

Otevření venkovského obchodu zaujalo v roce 2014 majitelovy umělecky orientované přátele z Hradce Králové, zejména provozovatelku kavárny Art Café, která vystudovala výtvarně orientovanou vysokou školu ve Velké Británii. Ta ho oslovila s nabídkou, že v části jeho provozovny vytvoří umělecký ateliér, který by s přáteli využívali k vlastní tvorbě a zároveň zde pořádali workshopy pro zájemce z řad veřejnosti. Hlavní motivací pro ně byla skutečnost, že ve městě nejsou cenově dostupné prostory. Knihkupec souhlasil a vznikl tak ART-TELLier, o jehož fungování píšeme níže.

Vzhledem k rostoucímu objemu knih (i jejich prodeje) se provozovatel dále rozhodl v roce 2013 pronajmout obchod v Hořicích v Podkrkonoší. Spojil síly se svou známou, vyučenou zlatnicí romského původu, která se v podobě stánkového a internetového prodeje zaměřovala na bižuterii a opravy šperků. Společně si tedy otevřeli obchod a 5 let zde nabízeli, vedle nových i použitých knih, bižuterii, šperky, čaje a drobné zboží orientu. V prodeji se střídali, přičemž provozovatel svoji kolegyni zaměstnával na dohodu o pracovní činnosti a později na dohodu o provedení práce. Zároveň také zaměstnával brigádníky z řad seniorů, žen na rodičovské dovolené a studující mládeže.

Prodejna v Cerekvici byla uzavřena a sloužila již pouze jako sklad a umělecký ateliér. Náklady spojené s provozem obchodu ve městě byly pokryty, ale zisk zde byl minimální či nulový. Majitel proto v roce 2016 spustil i internetový obchod. Celkový objem prodeje, ale i množství knih na skladě se tak začal rychle zvyšovat. Zásadním problémem se stalo zavedení elektronické evidence tržeb. Provozovatel neměl dostatek finančních prostředků na její zavedení do několika provozoven (obchod, stánek či jakákoli jiná mobilní forma prodeje např. v ateliéru). Pouze pro realizaci prodeje v jedné provozovně činily jednorázové náklady na její zavedení 7 000 Kč, což představovalo původní nájemné v kamenném obchodě za celý měsíc. V době, kdy vyjížděl na akci se stánkem, tedy nemohl mít (i přes dostatek brigádníků) otevřeno v kamenném obchodě. Byla to páteční odpoledne a sobotní dopoledne, která patřila z hlediska tržeb (díky turistům, chatařům a chalupářům) k nejvýznamnějším. Ukázaly se zároveň omezené technické schopnosti brigádníků z řad seniorek při zvládání softwaru a majitel je byl nucen (kvůli obavám z finančních sankcí za jejich případné pochybení) propustit. Tím se omezil manévrovací prostor pro obsazování směn a postupně začalo docházet i k propadu tržeb. Provozovatel se proto rozhodl prodejnu uzavřít. Stalo se tak ovšem k lítosti řady pravidelných zákazníků, pro které nebyla pouhým antikvariátem a knihkupectvím, ale také kulturním a společenským centrem i možností zbavit se důstojným způsobem nepotřebných knih.

Majitel hledal další prostor k pronájmu skladu, protože do původního se mu již narůstající zásoby nevešly. Nalezl další opuštěnou prodejnu v sousední obci Hněvčeves, kterou si v roce 2018 od obecního úřadu, opět za poměrně nízké nájemné, pronajal. Po dvou letech se obec rozhodla vytvořit z prodejny obecní úřad a komunitní centrum. V současnosti tedy probíhá jednání o dalším stěhování do nových skladovacích prostor v podobě nevyužitého objektu.

K dnešnímu dni existují v okrese Jičín pouze dva kamenné antikvariáty. Jediný, který provozuje stánkový prodej, je však námi sledovaný antikvariát a (podle průzkumu v rámci kulturních akcí v Královéhradeckém kraji) také první, kdo s podobnou formou prodeje začal. Postupně se na podobně zaměřených kulturních akcích objevily i dva antikvariáty z Liberce, ale ukázalo se, že se vzájemně ve svém fungování neohrožují. Majitel měl zpočátku komparativní výhodu svým

průkopnickým způsobem prodeje. Vzhledem k hlavnímu pracovnímu poměru a převažující nabídce použitých knih nad poptávkou také může mít o něco nižší ceny než ostatní antikvariáty. Důležitým faktorem úspěchu tohoto konceptu je také skutečnost, že řadě lidí je líto použité knihy vyhodit a nabízí je i za pouhý odvoz. Ceny běžně nabízených knih jsou pak v poměru k cenám nových knih až desetinové a použité knihy jsou dostupné i ekonomicky nízkopříjmovým zákazníkům.

Antikvariát a knihkupectví jako součást neformálního vzdělávání a trávení volného času

V podobě stánkového prodeje nebyl antikvariát a knihkupectví jen jedním ze stánků na dané kulturní akci, ale v některých případech se stal i žádanou součástí programu.²³ Návštěvníci u něj mohli trávit čas a diskutovat o tématech, která sama nabídka konkrétních knih nastolovala. Prodejce aranžuje knihy tak, aby samotné uspořádání evokovalo žánrovou blízkost titulů, reagovalo na aktuální společenské dění a zároveň vyvolávalo provokativní otázky. Příkladem může být (diskutabilní) blízkost následujících titulů: Zeman, Jak jsem se mýlil v politice; Mlynář, Mráz přichází z Kremlu; London, Démon alkohol; Kmenta, Boss Babiš; Placák, Fízl; Thoreau, Občanská neposlušnost. Majitel tak dával nepřímě najevo své politické názory, ale zároveň nemohl být přímo obviněn z politické propagandy, neboť žánrově byly k sobě knihy blízko a vzhledem k omezenému prostoru byla literatura označována jako výběrová. Zákazník dostal příležitost si knihu koupit a přečíst, případně si ji prolistovat. „Už jenom to, jak ty knihy dáváš vedle sebe, donutí ty lidi se zamyslet.“ (M. P.)

Postupně se stánkový prodej rozšířil o nabídku sypaných čajů a malé posezení. Tím se přilákali i zákazníci nespokojení s klasickou nabídkou občerstvení, jejímž základem je pivo, víno a limo. Výsledkem jsou u čaje posedávající účastníci, čtoucí si zapůjčené či koupené knihy. Zajímavé je sledovat, jak si například tyto knihy vzájemně předčítají a společně se smějí. Vzhledem k tomu, že antikvariát navštěvuje i akce s mezinárodní účastí, patří k jeho klientele cizojazyčně mluvící zákazníci. Nabídka publikací pro ně je však omezená, a proto jsou jim s úspěchem nabízena pexesa s ilustracemi Jiřího Trnky. Zahraniční návštěvníci na české kulturní akci pak ve volném čase hrají Trnkovo pexeso a odvázejí si ho jako suvenýr.

V kamenném obchodě měl majitel pro zákazníky k dispozici dvě „křesla pro vyčerpané“ a umožňoval jim přinášet si z cukrárny občerstvení. Mnohdy se stávalo, že se obchod stal i čítárnou a prostorem diskuzí o jednotlivých titulech a kulturně-společenských tématech. Konalo se zde i autorské čtení několika básníků (za dobrovolné vstupné) a autogramiáda jednoho ze současných regionálních autorů. Součástí obchodu byl i dětský koutek.

Kamenný obchod se stal taktéž zdrojem informací o regionu. To probíhalo ve spolupráci s turistickým informačním centrem, destinační společností Podzvičinsko a místní akční skupinou Podchlumí, již je majitel členem. Antikvariát se stal dalším centrem distribuce informačních materiálů o regionu, bezplatnou „výlepovou“ plochou pro informační letáky (v situaci, kdy jsou veřejné výlepové plochy ve městě placené) a místem předprodeje na vybrané kulturní akce bez nároku na odměnu. To muselo být ukončeno se zavedením elektronické evidence tržeb, protože by předprodejem docházelo k umělému navyšování tržeb a riziku, že se majitel stane plátcem DPH. Antikvariát se stal i turistickým lákadlem, což potvrdili pracovníci turistického informačního centra, kteří jsou prý na něj stále dotazováni. Významnou atraktivitou byl i pro výše zmíněné chataře a chalupáře, kteří v pátek a v sobotu navštěvovali město a součástí jejich nákupů byla

23 Zatímco v minulosti svoji účast na akcích sám aktivně nabízel, dnes musí z důvodu pracovního vytížení výzvy k účasti odmítat.

i návštěva antikvariátu. Častými návštěvníky byli také turisté z řad seniorů, kteří využívali možnost odpočinout si v „křeslech pro vyčerpané“. Tím, že počet zákazníků z řad čtenářů je v regionu poměrně omezený, je majitel schopen si částečně pamatovat, komu je jaké téma blízké, a vytvářet cílenou nabídku. Vzniká vztah „zákazník a jeho osobní knihkupec“, jehož údajná odborná erudice je stvrzena doktorským titulem a výukou na vysoké škole.

Ve venkovském skladu a ateliéru se pořádají workshopy různých výtvarných technik (linoryt, suchá jehla, eukanistika, malování akrylem apod.), které jsou dostupné široké veřejnosti za dobrovolné vstupné. Ateliér je zároveň využíván pobočkou Základní umělecké školy Hořice ve zdejší základní škole, ale také v rámci běžné výuky výtvarné výchovy. To vše s kulisami v podobě regálů plných knih a různých hudebních nástrojů.

Na základě projektu z roku 2018 pod názvem „Setkávání u lisu“ se současným klíčovým aktérem tohoto neformálního sdružení (majitel antikvariátu, jeho manželka a hudebník v invalidním důchodu) podařilo získat podporu od Nadace Via (v rámci jejího programu Živá komunita) na nákup grafického lisu, což výrazně rozšířilo možnosti pořádání dalších workshopů.

Od února 2015 do konce roku 2019 zde proběhlo 75 akcí, tzn. 15 akcí ročně. Z toho 11 vernisáží či výstav konkrétních umělců, doplněných o hudební vystoupení ve zdejším kostele. Na rozdíl od ateliéru obec a ostatní spolky pořádají jen cca 5 kulturních akcí ročně. V roce 2015 a 2018 byl ateliér nominován na regionální cenu Jivínský Štefan za kulturní počin roku (samotný antikvariát byl nominován v roce 2014).

Průměrnou návštěvnost workshopů a dalších kulturních akcí lze určit obtížně, protože ji nikdo nemá potřebu sledovat. Hlavní garant provozu ateliéru uvádí, že činí od 10 do 100 osob (u největších akcí v podobě koncertů v kostele Zvěstování Panny Marie), přičemž mezi návštěvníky patří i lidé z okolních obcí, z Hořic v Podkrkonoší i z Hradce Králové.

Podobně jako kamenný antikvariát v Hořicích v Podkrkonoší se i venkovský ateliér stal do značné míry turistickou atraktivitou zejména pro cykloturisty, návštěvníky z okolních obcí a z Hradce Králové. Upoutávky na jeho akce pravidelně zveřejňují na svých webových stránkách či na Facebooku turistické informační centrum v Lázních Bělohrad, místní akční skupina Podchlumí, mikroregion Nechanicko i sousední obec Hoříněves.

Ateliér ve spolupráci s majitelem antikvariátu a knihkupectví vystupuje na obecních akcích s grafickým lisem, kde si mohou návštěvníci zdarma natisknout vlastnoručně vyrobené vzory na přinesené látky, trička či tašky. Jeho výloha je pravidelně zaplňována výstavou děl žáků zdejší školy a upoutávkami na kulturní akce spíše alternativního charakteru (odlišné od běžně rozšířených produktů kulturního průmyslu). Jde tedy o nabídky vzdělávání v oblasti výtvarného umění, informování o hudebních a divadelních akcích, např. ve Valdštejnské lodži v Jičíně, v bývalé synagoze v Hořicích, o literárně orientovaných akcích, jako je Ars Poetica. Kouzlo knižní nabídky oproti běžným knihkupectvím spočívá v tom, že umožňuje zájemcům objevovat tituly, které již mezi novými knihami nenajdeme.

Ateliér je prostorem pro jiný typ trávení volného času, než je na českém venkově obvyklé, a řešerší elektronických zdrojů se ukázalo, že v Královéhradeckém kraji podobnou venkovskou umělecko-vzdělávací aktivitu nenalezneme.

I samotný antikvariát na kulturních akcích poskytuje ve venkovském prostoru neobvyklou nabídku, protože běžné akce jsou jen odrazem masové kultury obvykle dostupné v komerčních médiích (tedy s ničím překvapujícím). Typickým projevem antikvariátem navštívených venkovských kulturních akcí typu dětský den, slavnosti obce či dětský maškarní bál je například skladba „*Jede, jede mašinka [...] veze samý vožralý*“. To lze bezpochyby považovat za projev úpadku hudební kultury

českého venkova. Dalším příkladem kulturního úpadku veřejných akcí pořádaných obcemi je i v minulosti pravidelné vystupování dětské taneční školy na městských slavnostech v Hořicích v Podkrkonoší, kde tančí děti cca od 8 let věku na hudbu amerického gangster rapu obsahující ty nejvulgárnější výrazy americké angličtiny.

Jeden z autorů tohoto textu učil dvanáct let na vysoké škole dějiny kultury pro obor cestovní ruch. V rámci seminářů zjistil, že řada studentů vůbec nezná jiné hudební žánry, než je pop a rock, případně punk, rap, metal a hardcore. Velmi pozitivní ohlas získaly ukázky balkánské dechovky, reggae, jazzu, orientální a duchovní hudby, gypsy swingu apod. Z toho lze odvodit, že mnoho lidí nezná nic jiného, než co je prezentováno v mainstreamových médiích. Ukázka „alternativy“ jim tak může připadat jako obohacující. Aktivita antikvariátu a ateliéru lze proto díky jejich upozorňování na jiné kulturní světy (svět výtvarného umění pro každého, svět tištěných knih a poezie, svět kvalitní „nepopulární“ hudby) považovat za důležitou součást neformálního vzdělávání a nabídku způsobu trávení volného času, který může mít kultivační, případně sociálně-terapeutickou funkci. Za velký úspěch lze v tomto smyslu označit například akci „Prodej knih ze dvora“, která spočívala v tom, že majitel naaranžoval knihy na vlastní dvůr a ve venkovském prostředí je nabízel příchozím. Přijeli návštěvníci nejen z Hořic, ale také z Hradce Králové a okolních obcí. Tržba z prodeje odpovídala účasti na středně velkém jarmarku a někteří zákazníci si akci chválili jako velmi krásnou. *„Ještě jsem dva dny vzpomínal, jak to bylo krásné, jak jsem si liboval. V Hořicích nic není, tam to umírá.“* (p. F.)

Antikvariát a knihkupectví jako prostor pro sociálně znevýhodněné

Sledovaný antikvariát se ukázal jako důležitý prostor pro sociálně znevýhodněné v několika aspektech.

Prvním je skutečnost, že nabízené knihy jsou cenově dostupné, tzn. nejen pro bohaté, ale také „pro chudé“. Na kulturních akcích, zejména na větších festivalech obvykle komerčního charakteru, jsou typické vysoké ceny za zde nabízené zboží, vysoké vstupné a vysoké poplatky za pronájem místa. Návštěvníci si mnohdy nemohou do areálu přinést ani vlastní občerstvení a pohledem pořadatele je lze vnímat jen jako „chodící peněženky“. Na druhou stranu si návštěvníci často chtějí odvézt nějakou památku. Antikvariát jim tak nabízí suvenýry za přijatelné ceny. Majitel se setkával s názorem, že knihy jsou drahé, ale po zjištění skutečné ceny nabízených knih návštěvníci projevovali všeobecné nadšení a knihy začali kupovat. Občas také poukazovali na skutečnost, že když si koupí knihu, tak už nebudou „mít na pivo“. V tu chvíli je prodejce upozornil na obrázek, který je důležitou součástí designu jeho stánku a vykresluje muže odmítajícího nabízený alkohol slovy „Nie, radšej knihu!“.

Cenová dostupnost knih se ukázala jako významná i v kamenném obchodě v Hořicích v Podkrkonoší. Obchod pravidelně navštěvovali klienti zdejšího Ústavu sociální péče pro tělesně postižené, kteří zde nakupovali knižní dary v hodnotě od 5 Kč, ale také knihy pro vlastní potřebu. Mezi zákaznice patřily i ženy romského původu se svými dětmi, které obvykle nakupovaly pohádky a povinnou četbu do školy. Dalšími pravidelnými zákazníky byli studenti zdejších středních škol, nakupující učebnice, ale i beletrii a literaturu o umění. Specifickou skupinou byli senioři, kteří prostor často využívali k odpočinku v rámci nákupů ve městě, ale také k nabídce vlastních nepotřebných knih.

Mezi sociálně znevýhodněné zákazníky patřili především lidé bez domova, resp. lidé s nevyhovujícím bydlením, nezaměstnaní, drogově závislí a lidé s duševními poruchami.

Osoby bez domova navštěvovaly obchod především s nabídkou použitých knih k odkoupení.

Intenzita nabídky se zvýšila hlavně poté, co byl v roce 2015 omezen výkup železa změnou způsobu vyplácení z finanční hotovosti na vypsání složenky či převodem na účet. Nejzajímavějším z těchto návštěvníků byl nezaměstnaný muž romského původu (pan Č.), který zde trávil mnoho času tím, že vytahoval knihy o umění a odborně je komentoval. Zároveň vyprávěl, jak v minulosti „dělal do starožitností a vyklízení pozůstatostí“ a kolik a jakého starožitného nábytku i obrazů prodal. Majitel se dozvěděl od jiného zákazníka, že šlo o jednoho z největších odborníků na starožitnosti v Královéhradeckém kraji v 90. letech. Údajně „milionář“, který všechnu majetek prohýřil v automatech a dnes je závislý gambler a přespává u svých známých.

Návštěvníci z řad drogově závislých především nabízeli knihy k odkoupení. Výjimečnou postavou mezi nimi byl mladý muž, procházející substituční léčbou, který si naopak knihy vybíral, nechal si je zamluvit a občas i nějaké zakoupil. Zajímavé je, že šlo o kvalitní beletrii, publikace o jihoamerických Indiánech a „duchovní“ literaturu ve smyslu hnutí New Age.

Lidé s duševní poruchou patřili k nejméně početným návštěvníkům. Jejich návštěvy spočívaly především v zájmu o polodrahokamy a touze vypovídat se ze svých problémů (mluvili např. o záření negativní energie všude v okolí, negativních dopadech tzv. chemtrails a potřebě se tomu bránit pomocí krystalů).

Jak již bylo zmíněno výše, antikvariát zaměstnával nezaměstnané ženy krátce po rodičovské dovolené, studenty/studentky a seniorky. Nejdůležitější zaměstnankyní byla zlatnice romského původu (pí R. R.), což představovalo mnohdy úsměvný obraz narušující předsudky a stereotypy o romské menšině, ale také vyvolávalo zajímavé konflikty se zákazníky z řad majority. Představme si antikvariát a knihkupectví, kde prodává Romka a doporučuje zákazníkům příslušnou literaturu. Pro některé byl tento obraz šokující. To ilustruje následující dotaz pana J. S.: „*Prosím tě, chtěl jsem se už dlouho zeptat, jaké národnosti je vlastně ta R.?*“ Odpověď: „*Cikánka.*“ Odpověď: „*Jó, fakt, to jsem nevěděl.*“ Došlo také k situaci, kdy jedna z pravidelných zákaznic si směrem k majiteli (za přítomnosti prodavačky romského původu) stěžovala na chování romské populace. „*Ty to máš v genech, ty se nezmění.*“ Majitel se zákaznice zeptal: „*I naše R.?*“ Odpověď: „*Ona je cikánka? ... Né, tak ta né.*“ Zákaznice zčervenala v obličeji, odešla a podle informací zaměstnanců již nikdy nepřišla, ačkoli chodila pravidelně kolem. Další z pravidelných zákazníků si taktéž stěžoval na romskou minoritu, ale přestal poté, co zjistil, že zdejší prodavačka je téhož původu. Obchod však nadále navštěvoval a zdůrazňoval, jak je milá a příjemná.

Prostorem pro sociálně znevýhodněné se stal i venkovský ateliér. Jeden z jeho zakladatelů je hudebník v invalidním důchodu, který před lety kvůli svým psychickým problémům v podobě manické poruchy absolvoval léčebný pobyt v Psychiatrické nemocnici Kosmonosy. Tam se v rámci arteterapie naučil různým výtvarným technikám, které ho oslovily, a tyto znalosti nyní využívá jako lektor workshopů v ateliéru. Ateliér mu umožnil realizovat se ve svém volném čase a získat nové známosti, které mu zajistily i zaměstnání. Nakonec se do obce přestěhoval do nájemního bytu, protože nájemné je zde nižší než ve městě. Vedle role hlavního organizátora akcí v ateliéru v současnosti také pracuje v galerii výtvarného umění v Hořicích jako pokladní a pomocná síla při instalaci různých výstav.

Mezi pravidelné návštěvníky ateliéru patří i zdejší děti ze sociálně slabých rodin, které si nemohou dovolit zaplatit jim kroužky. Veškeré workshopy jsou totiž zdarma, resp. za dobrovolné vstupné. Náklady na provoz ateliéru jsou velmi nízké a obecní úřad mu občas proplácí nákup materiálu (např. barvy či pracovní nástroje). Důležitým faktorem ekonomické udržitelnosti provozu je skutečnost, že majitel antikvariátu ho nadále využívá jako potřebný sklad knih a zároveň poskytuje prostor pro aktivity ateliéru.

Prostor ateliéru využívali i lidé mající v minulosti problémy se závislostí na pervitinu, který je bohužel i na českém venkově rozšířenou drogou. V jednom případě šlo o autora vystavovaných obrazů, který se také vrátil z psychiatrie v Kosmonosích. Ve druhém případě o ženu, která je umělecky orientovaná a neměla kde své aktivity realizovat. Veškeré vztahy jsou založeny na důvěře a neformální rovině. Nelze očekávat, že by provozovatelé poskytli prostor někomu, koho neznají nebo na koho nedostali doporučení. I přes tuto formu komunikace zatím nedošlo k žádným excesům či závažným konfliktům. Formální zodpovědnost za polovinu prostoru má zmiňovaný hudebník, který si ho pronajal od obce jako „soukromý ateliér“. Za druhou polovinu prostoru, která je však vizuálně součástí ateliéru, má formální zodpovědnost majitel antikvariátu.

Poslední příklad otevřenosti prostoru pro sociálně znevýhodněné je majitelem realizovaný výprodej skladu ve venkovské obci Hněvčeves. Akci navštívil asi padesátiletý muž, který je ve vlaku na trase Hradec Králové – Jičín známý svým intenzivním zápachem, daným zřejmě nošením dlouho nepraného oblečení, údajně i zálibou v česneku. Jedná se prý o hrobníka, který ztratil matku a má od té doby problémy s osobní hygienou. Zatímco okolí se od něj odtahuje, u výprodeje skladu strávil celkem 8 hodin, nakoupil desítky knih za cca 2 000 Kč (zejména průvodců a cestopisů) a ověšen taškami s nimi pěšky odešel.

Antikvariát a knihkupectví jako součást občanského aktivismu a komunitního organizování

Samotný antikvariát sám sebe na svých webových stránkách a na facebookovém profilu označuje za aktivistický. To spočívá ve výše zmíněné skutečnosti, že aranžuje publikace tak, aby upozorňoval na historické, politické a sociologické souvislosti s aktuálním společenským děním.

Provozovatel se netají svými politickými názory, které se snaží více či méně propagovat. To se projevilo i tím, že v kamenném obchodě v Hořicích v Podkrkonoší probíhaly schůze základní organizace Strany zelených, nebo tím, že před volbami nabízel k rozebrání předvolební letáčky. To se však spolu s aktivistickou výlohou ukázalo jako knižnímu obchodu škodlivé. Někteří pravidelní zákazníci se nad výlohou pozastavovali a již nepřišli (podobně jako ve výše uvedeném případě odhalení rasových předsudků). Aktivismus majitele se tedy zúžil na kombinace knižních titulů s implicitním sdělením o jejich souvislostech a angažovanost v komunální politice.

Vyústěním občansko-kulturního aktivismu bylo vytvoření kandidátky do komunálních voleb pod názvem Cestička k domovu. Hlavní aktéři provozu antikvariátu i ateliéru vstoupili v obci ve všeobecnou známost. Ačkoli všichni patřili k tzv. přistěhovalcům, podařilo se jim v roce 2018 vytvořit kandidátku a po čtyřech letech vládnutí jediného uskupení změnit podobu obecního zastupitelstva získáním 1/3 mandátů. Jakmile však byla oficiálně zveřejněna konkurenční kandidátka, obec přestala propagovat akce ateliéru i přesto, že šlo o akce čistě kulturní, tedy nepolitické. Propagace nyní probíhá pouze na základě opakovaných proseb o zveřejnění, a nikoli automaticky. Ateliér je dnes také místem schůzí kontrolního výboru zastupitelstva, který je složen ze členů opozice, zatímco ostatní výbory se obvykle schází v budově obecního úřadu.

Ateliér začíná spojovat síly se zdejšími hasiči, jejichž vztah k vedení obce nelze označit za harmonický. Vznikají tak nová spojení mezi původními obyvateli a kulturně i politicky aktivními přistěhovalci, zvyšuje se návštěvnost občanů (z řad příznivců opozice) na zasedáních zastupitelstva a další potenciál pro politické změny na lokální úrovni.

Celou situaci vystihuje výrok jedné ze spoluzakladatelek ateliéru: „Vytváříme těm lidem možnost bavit se jinak, zároveň se poznávají ti, kteří by se jinak nepoznali a pak se tady může i něco změnit.“

Ti, co doposud měli strach, se nyní začínají ozývat, protože cítí, že nejsou sami.“ (V. J.)

Možnost občanského a kulturního aktivismu je dána tím, že pro žádného z aktérů provozu antikvariátu a ateliéru nejde o činnost, na které by byli ekonomicky závislí. Finanční podpora z obce je minimální a žádné jiné veřejné zdroje ateliér nevyužívá. Výjimku tvořila výše uvedená jednorázová podpora od Nadace Via na zakoupení grafického lisu.

Závěr a diskuze

Předložená studie ukazuje, že příchod nových obyvatel na venkov může významně oživit tamní kulturní dění a posílit sociální kapitál tím, že zapojí do volnočasových aktivit doposud nezapojené občany. Knihy a umění se ukázaly jako prostředek k posilování sociálního kapitálu i těch obyvatel, kteří stojí obvykle na okraji společenského a kulturního dění (ať už dobrovolně, či nedobrovolně). Tím, že se mohou setkávat jinde než v tradičních (spíše „prorežimních“) spolcích a v hospodě, za dobrovolný příspěvek či zdarma, se začali seznamovat lidé, kteří „tradiční“ akce nenavštěvovali. V současnosti již dochází i k navazování spolupráce s tradičními spolky, např. při poslední kulturní akci, kterou vedení obce prezentovalo v médiích jako akci obecní. Dochází tedy k integraci komunity doposud kulturně marginalizovaných („alternativní scény“) do komunity lokální („tradiční“) na základě vytváření přemostujícího sociálního kapitálu mezi jednotlivými segmenty místního společenství.

Samotný antikvariát a knihkupectví společně s ateliérem těží z výhody „periferie“ v podobě nízkého nájemného a jedinečnosti jimi nabízených aktivit, resp. kulturní nabídky, která by ve větších městech byla pravděpodobně jen jednou z mnoha. *„Když udělá výstavu v Praze, tak mu tam přijde pět lidí. Když ji udělá tady, tak jich přijde padesát.*“ (S. S.)

Ukazuje se, že nově přichozí obyvatelé mohou být spouštěčem významných kulturních i politických změn, ačkoli tvoří v obci menšinu. Navíc se zde objevuje synergický efekt spočívající například v tom, že jedna ze známých provozovatelů antikvariátu zde zakoupila nemovitost a již pořádala několik akcí v tzv. kulturní stodole. Dochází tak nejen k posilování sociálního kapitálu, ale také o výrazné obohacení kulturní nabídky o projevy, které jsou v protikladu s mainstreamovou zábavou. Provozovatel antikvariátu, garant provozu ateliéru i nová majitelka „kulturní stodoly“ nezastírají, že jejich inspirací je kultura undergroundu před rokem 1989, spojovaná s fenoménem tzv. baráků jako „ostrovů svobody“. Ta je mj. charakteristická možností objevovat něco nového, finanční nezávislostí na veřejných zdrojích a absencí touhy po zisku. Výstižně to formuloval v roce 1975 Ivan M. Jirous: *„Cílem undergroundu u nás je vytvoření druhé kultury. Kultury, která bude na proudu nezávislá na oficiálních komunikačních kanálech a společenském ocenění a hierarchii hodnot, jak jimi vládne establishment. Kultury, která nemůže mít za cíl destrukci establishmentu, protože by se mu tím sama vehnala do náruče. Ale která zbaví ty, kdo se k ní budou chtít připojit, skepse, že se nedá nic dělat, a ukáže jim, že se toho dá udělat mnoho, když ti, kdo to dělají, chtějí málo pro sebe a víc pro druhé.*“²⁴

Přijmeme-li koncept neonormalizace (založeném na návratu atmosféry, kdy je politickou mocí podporována pouze oficiální kultura a vše ostatní podléhá snaze o kontrolu, aby zde nedocházelo k šíření kritiky poměrů a ohrožení moci) a dojde-li ke zhoršování podmínek pro svobodnou kulturní tvorbu i podnikání (např. prostřednictvím privatizace veřejných prostor v souladu s ideologií neoliberalismu), pak lze očekávat podobnou reakci jako za komunistické normalizace: „Pro

24 Ivan M. Jirous, 'Zpráva o třetím hudebním obrození', *Moderní dějiny*, 29. března 2017, <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/file/id/830/>, citováno dne 26. června 2020.

*český underground byl ústup na venkov, tedy do bývalých zemědělských usedlostí, bývalých hostinců, vesměs tehdy již zruinovaných barabizen, posledním přijatelným taktickým manévrem.*²⁵

S provozováním výše uvedených aktivit je spojena celá řada rizik. Za největší lze považovat možné neshody mezi klíčovými aktéry provozu ateliéru a ukončení spolupráce ze strany jednoho z nich. To bylo ostatně i příčinou ukončení spolupráce s hlavní iniciátorkou projektu ateliéru, která se zde se svými přáteli pod vlivem alkoholu dopouštěla drobných výtržností, které byly pro ostatní aktéry nepřijatelné. Ateliér by bez antikvariátu nemohl fungovat, protože jeho současný hlavní garant by nebyl ochoten a schopen platit nájemné za celý prostor. Antikvariát sice může fungovat i bez ateliéru, ale nebylo by v jeho silách a časových možnostech realizovat aktivity ateliéru.

Dalším rizikem by mohlo být vypovězení nájemní smlouvy obcí např. z politických důvodů (likvidace zázemí opozice). Pravděpodobnost, že k tomu dojde, je však snižována skutečností, že okolní obce akce ateliéru propagují více než vedení obce domovské. Toho si je vedení obce vědomo a jakékoli ukončení činnosti, které by bylo způsobeno z její strany, by znamenalo řadu otázek nejen od místních občanů, ale také z okolních obcí, z místní akční skupiny Podchlumí apod. Ztrátu takto jedinečného venkovského prostoru pro trávení volného času si tedy stávající vedení obce nemůže dovolit.

Vedle posilování kulturní rozmanitosti a posilování sociálního kapitálu lze ve zkoumaném prostředí vidět potenciál pro aplikaci principů komunitní práce v reakci na neduhy globálního kapitalismu. Jde především o dobrovolnost, lokální ekonomiku, nezávislost na velkém kapitálu, posilování územní identity, vztahu k místu, vytváření pevnějších sociálních vazeb, sociální soudržnosti a inkluze. Tímto textem jsme chtěli zároveň i upozornit na velký potenciál opuštěných venkovských prodejen a dalších objektů, které jsou doposud v majetku obcí. Otázkou zůstává, zda by podobné aktivity mohly být institucionalizovány v podobě sociálních služeb v rámci sociální prevence a zda by klíčoví aktéři byli ochotni podstupovat různé překážky s tím spojené.

Kontakty

Mgr. Miroslav Kappl, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Ústav sociální práce
Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové 3
miroslav.kappl@uhk.cz

Mgr. Michal Trousil, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Ústav sociální práce
Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové 3
michal.trousil@uhk.cz

25 Stárek a Kostúr, *Baráky*, 8.

Recenze, články

Islám českýma očima III

Luboš Kropáček

Křesťanské přístupy

Všimli jsme si již projevů zájmu o islám u některých českých křesťanských vzdělavců, včetně duchovních. Katolíkům ukázal cestu tímto směrem druhý vatikánský koncil svou politikou v duchu *Nostra aetate*, která zhruba v téže době posilovala ekumenické proudy i ve Světové radě církví. Postupně se rozvinuly různé podoby křesťansko-muslimského dialogu, do něhož se po pádu komunistické diktatury mohly zapojit a skutečně i zapojily rovněž naše, české křesťanské církve. Sám jsem s velkou vděčností využil možnost účastnit se každoročních diskusních setkání *Journées d'Arras*, kde jsme jako křesťané z různých církví hovořili v různých západoevropských zemích s tamními muslimy o jejich integraci a aspiracích. Později, v mandátu na léta 1999–2003, jsem se účastnil práce ekumenického výboru Islám v Evropě, který společně ustavily katolická CCEE (Concilium conferentiarum episcoporum Europae) a Konference evropských církví (CEC či KEK), sdružující protestanty a pravoslavné.

Česká společnost se v minulých třiceti letech musela vyrovnávat s řadou protikladných či různě propojovaných tendencí, jak vnímat islám *per se* a také jako rostoucí cizí, avšak zároveň porůznu asimilovaný, integrovaný, nebo s různou intenzitou odmítaný sociální prvek v evropských společnostech. Islám samozřejmě budí pozornost křesťanských církví a zařadil se do výzkumu a výuky také na teologických fakultách. Tato podkapitola jim věnuje krátký pohled. Pro katolickou církev určují obecný směr příklad a pokyny Svatého stolce. Na KTF UK přispěla k tříbení pohledu na islám řada výrazných osobností katolické islamologie, které od devadesátých let hostovaly v Praze. Namátkou uvedu někdejšího řídícího odborníka revue *Islamochristiana* Maurice Borrmannse nebo současného ředitele PISAI Valentina Cottiniho. Delší čas počínaje rokem 2002 působil na KTF UK prof. Albert-Peter Rethmann, který při fakultě založil Centrum pro studium migrace. Zabýval se mj. rolí náboženství ve společnosti, jež se otevírá, což sledoval na příkladech islámu v Bosně a u nás. Širší téma vztahů mezi státem a monoteistickými náboženstvími inicioval u nás zvláště Karel Sládek.

Zásadní tematiku přístupu k moderní realitě života v nábožensky pluralitním světě u nás propracovává v hlubokém záběru karmelitka Denisa Červenková, absolventka studií v Itálii. Její práce (*Náboženství jako teologický fenomén*, P. Mervart, 2013; *Katolický pohled na náboženskou pluralitu*, Karolinum, 2016) představují pevný precizní teologický základ pro katolický přístup k dialogu s islámem, jaký dnes otevírají přes všechny potíže houževnaté iniciativy papeže Františka (dokument podepsaný s šejchem káhirského al-Azharu, 2019, encyklika *Fratelli tutti*, 2020). Islámská

tematika se na KTF UK samozřejmě objevuje rovněž v některých přednáškách a studentských pracích.

Na ETF UK otevíral religionistice po sametové revoluci širší obzory prof. Milan Balabán (1929–2019), sám vynikající zaníceným zájmem o židovskou spiritualitu. Jeho nástupce prof. Pavel Hošek, kazatel Církve bratrské, pokročil ve studiu monoteistických náboženství s hlubokým důrazem na vzájemné vztahy s křesťanstvím. Vydal *Židovskou teologii křesťanství* (CDK, 2011) a myšlenkově bohatou monografii *Islám jako výzva pro křesťany* s podtitulem *Co máme tedy dělat tváří v tvář tomu, co vidíme kolem sebe?* (Návrat domů, 2016). V poslední kapitole nabízí dobře vybrané podněty k dalšímu čtení v českém, případně anglickém jazyce. Při zmínce o ETF UK bychom neměli opomenout, že právě zde obhájil Vít Machálek, působící jako religionista v Pardubicích, svou již dříve zmíněnou, ale zatím tiskem nevydanou habilitační práci o islámsko-křesťanských vztazích v době tureckých válek a působení Václava Budovce a Jana A. Komenského.

Na třetí křesťanské teologické fakultě UK – tj. na Husitské teologické fakultě – vede obor religionistika doc. Zdeněk Vojtíšek, dobře známý všem, kdo se u nás zajímají o problematiku soudobých náboženských proudů a sekt. Na tomto oboru má své pevné místo také islamologie, vystavěná do systému povinné základní a několika volitelných specializovaných semestrových přednášek (islám a křesťanství, islámské právo, islámská mystika, islám v Evropě, šíitský islám). Tuto tematiku přednášel na HTF UK v posledních dvou desetiletích autor tohoto textu. Od roku 2018 přebírá postupně odpovědnost mladší odborník ThLic. L. de la Vega Nosek, Th.D., absolvent teologie na pražské KTF UK a následně pak arabistiky a islamologie na římském PISAI a Papežském orientálním institutu (2009–2012) a na Dar Comboni v Káhiře (2012–14). L. de la Vega Nosek se zabývá širokým spektrem témat středověkého a moderního islámu, včetně křesťansko-muslimských vztahů. Publikuje v křesťanských odborných časopisech, zvláště v dominikánském *Salve*, také v *AUC Theologica*, v *Parresii* a ve *Verbum*. Namátkou zmíním číslo *Salve* 2–3/2017, kde po vlastním úvodu „Hermeneutický klíč pro křesťanský pohled na islám“ uveřejnil soubor překladů významných textů klasiků křesťanské islamologie.

Významné místo na mapě českých křesťanských institucí věnujících pozornost islámu mají také mimopražské fakulty. Kromě učitelů již dříve zmíněné religionistiky v Pardubicích jde o Teologickou fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a o Cyrilometodějskou teologickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci. V ČB je klíčovou postavou bohatých aktivit tamní religionistiky a zvláště pak islamologie Martin Klapetek. Jeho práce přináší výrazný příspěvek k našim snahám o sledování růstu, aktivit a diversifikace islámu v Evropě: *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku* (CDK, 2011) a rozsáhlá přednášková činnost, dokumentace o nových mešitách v Evropě a činnost organizační. Také tento 4. ročník listopadových konferencí *České a slovenské islamologie: současná témata a budoucí výzvy* vděčí za tuto možnost danou oborovým kolegům setkávat se, poznávat se a vzájemně se obohacovat ku společnému prospěchu. Rád bych dodal, že v ČB jsou k tomu zřejmě dobré podmínky. V této souvislosti si zaslouží zmínku prorektor Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích Tomáš Machula, teolog a filosof; připomenou jen jeho výstižnou kritiku slabin, jaké lze nalézt v ateismem zploštělých pracích některých orientalistů, jako v Beránkové prezentaci Averroa (*Filosofický časopis* 60, č. 6, [2012], 917–921). Co se týče Olomouce, islamologii zde představuje nejvýrazněji čerstvě habilitovaný docent Jaroslav Franc. V našem textu byl již zmiňován jako znalec a vykladač díla moravského rodáka Aloise Musila. Zaslouží si také ocenění za organizaci mezinárodních islamologických konferencí v Olomouci, za původní práce věnované křesťansko-islámské tematice a za hluboké porozumění myšlenkovému světu dnešních egyptských Koptů, včetně křesťansko-islámské dimenze jejich

obrazu světa.

Na závěr této pasáže věnované křesťanským přístupům nemohu opomenout zmínku o drobné, avšak významné kolektivní publikaci desítky doktorů, docentů a profesorů filosofie a teologie z pěti jmenovaných křesťanských vysokých škol, kterou se schvalujícím imprimatur olomouckého arcibiskupa Jana Graubnera vydalo v roce 2016 nakladatelství Hesperion. Nazývá se prostě *Křesťan a islám*. Podává krátké shrnutí názorů opřených o církevní dokumenty a vyzývá křesťanské čtenáře k přemýšlení o základních otázkách v době poznamenané krutostmi takzvaného Islámského státu a vlnami uprchlických migrací. Osobně si troufám říci, že iniciativy papeže Františka z let 2019 a 2020 nás od některých skeptických tónů tohoto dokumentu posunuly o něco dál.

Islám a antiislamismus v českém prostředí

K tomuto tématu vznikla a stále vzniká bohatá literatura různé orientace a zaměření. Zajímavé práce vyšly v Orientálním ústavu, z velké části z iniciativy Bronislava Ostránského (O. Beránek a B. Ostránský, eds., *Stíny minaretů. Islám a muslimové jako předmět českých veřejných polemik* [Academia, 2016]; B. Ostránský, ed., *Islamofobie po česku* [Vyšehrad, 2017]). Je příznačné, že hlavní čeští islamobijci, tvářící se odbornicky např. jako Benjamin Kuras, Martin Konvička, Tomio Okamura nebo Klára Samková aj., odmítli do těchto sborníků přispět, přestože jim byla tato možnost nabídnuta. Případ sui generis představuje zběsile ambiciózní Lukáš Lhoťan z Brna. Čerpal veškerá poučení a materiální podporu ze saúdských zdrojů, konvertoval k islámu, vykonal pouť do Mekky i k muslimům do Ameriky a aktivně u nás prosazoval islám, až patrně zdroje vyschly a jeho postavení v brněnské muslimské komunitě se zproblematicovalo. Islámu se zřekl a vystupuje jako jeho znalec, údajně oddaný křesťan, zároveň zle naladěný vůči skutečným křesťanským islamologům.

Živit protiislámské nálady se u nás stalo důležitým prvkem propagandy mocichtivých politických seskupení, do jejichž čela se prodrala Okamurova SPD. Její kádry o skutečném islámu celkem nic nevědí – výjimkou tu není ani jejich „odborník“ poslanec Kobza, přestože kdysi pracovně pobýval v Íránu. Zatím narazili na naši zákonnost při rasistickém štvání proti arabským školákům na Teplicku a záškodnictví proti železnici u Boleslavi, které espedácký fanatik narařičil jako dílo muslimů. Naš čtenář má ovšem možnost sledovat i kultivovanější podobu kritiky islámu, jakou představují české překlady takto orientovaných prací; autoři buď od islámu odpadli k ateismu (Ibn Warraq), odlišili v islámu zlé dominující tendence od vlídnější starší vrstvy (Ayaan Hirsi Ali) anebo jako Evropané islám odmítají s krajním znechucením (Oriana Fallaci) či s pocitem intelektuální převahy nad „zeleným fašismem“ (Robert Spencer). Nechybí také varování před hroící islamizací Evropy (Walter Laqueur). V roce 2014 a opětovně pak 2015 navštívil Česko známý americký islamobijec Bill Warner, přednesl protiislámské přednášky v Praze a v Brně, vystupoval v naší televizi a založil u nás militantně orientované Centrum pro studium politického islámu.

Z našich domácích zdrojů – zvláště v moravských centrech – vznikají ovšem také seriózní mimořádně významné práce o islámu u nás, založené na sociologickém a antropologickém výzkumu. Velkou monografií (a následnou habilitací) dovršil po řadě předběžných výstupů svůj výzkum Daniel Topinka (ed.): *Muslimové v Česku. Etablování muslimů a islámu na veřejnosti* (Barrister a Principal, 2016). Výborným popisem a analýzou českého antiislamismu realizoval svou účast v řešení grantového projektu „Soudobé výzvy demokracii ve středovýchodní Evropě“ autorský kolektiv Masarykovy univerzity v Brně v čele s Miroslavem Marešem, expertem na extremismus: M. Mareš a kol., *Ne islámu! Protiislámská politika v České republice*, CDK

a Masarykova univerzita, 2015. Vedle takovýchto do politiky směřujících prací o islámu u nás vznikají v našem akademickém prostředí také studie sociologické nebo antropologické povahy snažící se postihnout obecné názory a životní způsob muslimů, kteří – nejčastěji jako studenti – našli nový domov v českém prostředí. Výbornou práci tohoto rázu, věnovanou akulturaci významných životních událostí a rituálů u arabských muslimů u nás, obhájila a pak publikovala na Masarykově univerzitě Jana Malecká, roz. Virágová – *Narození, svatba a pohřeb v sunnitském islámu*, Masarykova univerzita, 2014. Kratší studie o smýšlení a chování muslimů u nás sebral a vydal sociolog Karel Černý, z jehož rozsáhlého díla věnovaného současnému islámu jsme již měli příležitost upozornit na monumentální syntézu v české i anglické verzi.

Zájem o islámskou problematiku byl v Evropě v posledních letech vybičován do nebývalé výše jednak agresivním násilím takzvaného „islámského státu“, jednak migračními vlnami z Asie i Afriky, představujícími další variantu ohrožení evropského „establishmentu“. Vyvolané obavy se promítly do sociálního i politického života také u nás, než je v roce 2020 zřetelně převrstvila covidová pandemie. Vývoj v žádném z naznačených směrů nelze pokládat za ukončený, nedozrál ke konečné tlusté čáře. Otevřené zůstává i téma této naší studie, kterou prozatímne ještě obohatíme pouze letmým pohledem na Slovensko.

Slovenská islamologie: samostatně i společně

Orientalistický zájem jejích zakladatelských osobností můžeme sledovat k počátkům na Evangelické bohoslovecké fakultě v Bratislavě, kde studoval jak semitolog Ján Bakoš (1890–1967), tak o generaci později jeho žák semitolog a íránista Rudolf Macúch (1919–1993). Další akademickou formací pak oba vystudovaní protestantští duchovní procházeli v zahraničí, Bakoš na německých univerzitách, Macúch v Paříži. Bakošova vědecká činnost, soustředěná na syrský a arabsko-muslimský kulturní odkaz, vyvrcholila v Československu, když uprostřed marasmu padesátých let přispěl k tehdejším oslavám výročí Ibn Síny – Avicenny českým a francouzským dvousvazkovým komentovaným vydáním Avicennových výkladů o duši (psychologie) z jeho encyklopedického díla *Aš-Šifá'* (ČSAV, 1956). Macúch za své mladistvé pastorační činnosti vydal obecně pojatou knížku, první tohoto druhu ve slovenštině, *Islám a kresťanstvo. Historické a kultúrno-náboženské štúdie o islame* (Tranoscius, 1951). Tehdy přesídlil do Teheránu a nadále se rozhodl emigrovat do Německa, to již jako přední světový znalec mandejštiny a svérázné náboženské kultury mandejců (sabejců).

Koncem padesátých a pak v šedesátých letech se čeští a slovenští studenti orientálních oborů mohli setkávat na FF UK v Praze anebo také v Káhiře, kam před federalizací jednotné ministerstvo školství s oblibou vysílalo na stipendijní pobyt společně českého a slovenského doktoranda. Tak v káhirských kolejích pobývali bok po boku např. Jaroslav Oliverius s Ladislavem Drozdíkem (1930–2017) nebo ještě v roce 1967 já spolu s Jánem Paulinym. Drozdík, žák Bakošův a sám později profesor, se zabýval převážně arabskou literaturou, klasickou i moderní; podobně jako u nás Hrbek přeložil do slovenštiny Ibn Chaldúnovu *Muqaddimu*. Pauliny, absolvent z Prahy, v Bratislavě rozvinul arabistická studia v řadě směrů. Část jeho díla můžeme směle přiřadit také do islamologie: překlad podstatné části klasického Prorokova životopisu Ibn Ishák, *Život Muhammada posla Božieho* (Tatran, 1967) a komentovaný překlad slavného souboru arabských středověkých vyprávění o prorocích Al-Kisáí Abú al-Hasan, *Kniha o počiatku a konci, islamské mýty a legendy* (Tatran, 1980). Paulinyho překlad Ibn Isháqovy *síry* je nepochybně lepší než existující česká verze; legendy o prorocích, významný žánr lidového islámu, vůbec zatím v češtině nemáme – a slovenskou verzi

není bohužel snadné v Praze sehnat. S nostalgií i potěchou si vzpomínám, jak za našeho společného pobytu v Káhiře ve válečném roce 1967 Jano snil o době, kdy bude moci z rodné Bratislavy jezdit do knihoven v nedaleké Vídni.

Nepřekvapuje úzká spjatost české a slovenské turkologie. Na Rypku navázal v Praze absolvent turkologie z Maďarska Jozef Blaškovič (1910–1990). Zasloužil se o stabilizaci tohoto oboru a orientaci jak na literaturu, tak na studium turecké fáze dějin jižních oblastí Slovenska. Významný přínos k ucelení poznatků na tomto poli znamenají monografie jeho slovenského žáka z Prahy Vojtěcha Kopčana (1940–2000): *Turci na Slovensku* (SPN, 1971, společně s P. Horváthem) a *Slovensko v tieni polmesiaca* (Osveta, 1983, společně s K. Krajčovičovou). Z mladší generace slovenských absolventů z Prahy se jako vynikající turkolog uplatnil zvláště Gabriel Pirický. Dnes, po prohloubení kvalifikace studiem na londýnské SOAS a v Turecku, působí v Kabinetu orientalistiky Slovenské akademie vied a ochotně spolupracuje s kolegy v Praze při hodnocení doktorandských prací. Zvláště cenné jsou jeho monografie *Islám v Turecku: Fethullah Gülen a Nurcuovia* (Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2004) a obecnější studie o islámu, právní problematice muslimů na Slovensku a o sufismu.

Spolupráce českých a slovenských islamologů úspěšně pokračuje i v nejmladší generaci. Někteří Češi se účastnili mezinárodní vědecké konference v Trnavě v létě 2016, jejíž dokumenty vydalo v dalším roce pražské právnícké nakladatelství Leges – Michaela Moravčíková (ed.): *Islam v Európe – Právne postavenie a financovanie islámských náboženských organizácií*. Editorka Moravčíková, působící na Právnícké fakultě Trnavské univerzity, sama absolvovala Cyrilometodějskou teologickou fakultu UP v Olomouci. Jiný způsob vlivu a spolupráce můžeme zaznamenat v případě absolventky bratislavské arabistiky na Komenského univerzitě v Bratislavě Emire Khidayer, dcery iráckého otce a slovenské matky. Okolnosti jí přály: jednak výborní učitelé jako Ján Pauliny a jeho žákyně Zuzana Gažáková, jednak potřeba nově nezávislého Slovenska vybudovat si kvalifikované diplomatické zastoupení v arabských státech. Emíre se uplatnila jako diplomat v Egyptě, Kuvajtu a Iráku a následně také v komerční sféře informačních technologií v Emirátech. Své vzdělání, poznatky a literární talent uplatnila při psaní populárních knih o arabském životě s bohatstvím věcných informací o živých podobách islámské kultury. Své knihy *Arabský svet – iná planéta?* (Marenčin PT, 2009) a *Život po arabsky* (Marenčin PT, 2010) s úspěchem představila na pražském květnovém Světě knihy a dočkala se i jejich překladu do češtiny v Mladé frontě.

Zbývá povšimnout si pozoruhodné aktivity drobné skupinky slovenských muslimů. V čele jejich Islámské nadácie stojí imám Mohamad Safwan Hasna, který pečlivě sleduje veškeré relevantní dění v českých zemích. Nadácia vydává půlročně časopis *Al-Islám*, který je z poloviny redigován slovensky a z poloviny česky. Jinou výraznou osobností slovenského islámu je JUDr. Abdulwahab Al-Sbenaty, syn syrského otce a slovenské matky, který – zřejmě se saúdskou materiální pomocí – přeložil do slovenštiny Korán. Vydal jej již v několika luxusně vybavených vydáních; nejprve s rozsáhlým komentářem v roce 2008 ve dvou objemných svazích, dále v pozdějším neméně esteticky promyšleném jediném svazku v koženě. Al-Sbenaty vydal i další práce o islámu: *Prvý štát muslimov založený za života proroka Muhammada a prvých štyroch kalifov* (o éře prvních čtyř chalífů, vlastním nákladem, 2017), *Islam – viera a náboženstvo* (Alja, 2002) a celou řadu prací o islámském právu – manželství, dědictví a dalších stránkách života.

Závěr

Náš přehled zůstává otevřený. Covidová pandemie poznamenává muslimský svět neméně než

naš, citelně byly omezeny i pouti do Mekky. Věřme však, že se bude rozvíjet snaha o život v bratrství, na němž se dohodl papež František s velkým imámem al-Azharu v únoru 2019 v Abú Zabí a myšlenku rozvinul v encyklice *Fratelli tutti* (2020). Těmto iniciativám se věnuje napřesrok také práce našich křesťanských islamologů v duchu evangelijního poučení o ovoci (Mt 7,17–20). Také ze sekulární strany sílí dnes po posledních událostech ve Francii a v Rakousku potřeba pečlivě rozlišovat mezi islámem a islamismem. Snad se za rok sejdeme jako islamologové ve všestranně lepších podmínkách.

Kontakt

prof. PhDr. Luboš Kropáček, CSc.

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Katedra religionistiky

Pacovská 350/4, 140 21 Praha 4

lubos.kropacek@ff.cuni.cz

Tomáš Havlíček, Kamila Klingorová a kol. *Postsekularismus v Česku. Trendy a regionální souvislosti. Praha: Nakladatelství 3PK, 2020. ISBN 978-80-7667-016-7.*

Publikace, na jejíž přípravě se podílelo šest autorů, nabízí čtenářům pohled na současné chápání náboženství a spirituality v české společnosti s projevy postsekularismu.

V úvodu Tomáš Havlíček konstatuje, že náboženská krajina v Evropě se v posledních letech rychle mění. Není však uvedeno v jakém rozsahu, spíše se zdůrazňují zdroje změn – v západní Evropě spojené s úsilím ze zdola, zatímco ve východní Evropě je nárůst náboženských projevů podporovaný vládnoucími strukturami. Je zaznamenán i růst celosvětové náboženské diverzity. Vznik nových náboženských hnutí se spojuje s obrodou náboženského života, resp. s přechodem sekulární éry do doby postsekulární. I za této situace je česká společnost nábožensky vlažná.

V první kapitole též autor uvádí v souvislosti s hodnocením posledních třiceti let u nás, že začátek devadesátých let minulého století se nesl ve znamení přechodného zvýšení náboženskosti. Tento trend byl podobně jako v západní Evropě eliminovaný rozšiřujícím se konzumerismem a individualismem, což opět vedlo k šíření sekulárních tendencí. Autor se však domnívá, že v prvních desetiletích 21. století dochází v Evropě k ústupu sekularizace, ačkoli fakta naznačují něco jiného.¹ Mezi hlavní rysy sekularismu v Česku zařazuje prohloubení náboženské heterogenity, reprezentované výrazným zvýšením počtu registrovaných církví a náboženských společností, a vznik nových sakrálních struktur.

Správně zaznamenává unikátnost historické situace, kdy obyvatelé 60letí a starší vykazují klesající tendenci religiozity, zatímco, jak uvádí, obyvatelé mladší 60 let naopak nárůst religiozity. V této interpretaci se dopouští zjednodušení, resp. zkreslení, jak je evidentní i z předložených dat na s. 23. Starší střední generace ve věku 45–59 let, jejíž socializace probíhala v sedmdesátých a zejména osmdesátých letech, je více religiózní než všechny ostatní generace, včetně nejmladší skupiny ve věku 18–29 let, primárně socializované po roce 1990². Na konci kapitoly se setkáváme s další nepřesností, když autor uvádí, že postsekularizaci je nutné sledovat především kvalitativním výzkumem, přitom opomíjí skutečnost, že kvalitativní a kvantitativní výzkumná paradigmatata se vzájemně doplňují. Jeho „návrh“ je rovnou zamítnutý v druhé kapitole.

Tu prezentuje Petr Dostál pod názvem Rozdíly v religiozitě v současné Evropě: význam

1 Srov. např. Jan Horwath, Janet Lees, Peter Sidebotham, „The influence of religion on adolescent family life in England: an explanatory study of the views of young people and parents“, *Social compass* 59, č. 2 (2012): 257–275; Ingrid Storm, David Voas, „The Intergenerational Transmission of Religious Service Attendance“, *Nordic Journal of Religion and Society* 25, č. 2 (2012) 131–150; Pavol Minárik, „Polsko je jedničkou v poklesu pobožnosti“, *Právo*, 28. července 2018.

2 Srov. např. Ján Mišovič, „Rozdíly v náboženské socializaci napříč generacemi“, *Caritas et veritas* 7, č. 2 (2017): 203–215.

politicko-ekonomické nejistoty v souboru 34 států. Autor nabízí teoretické koncepce vysvětlující změny v přístupu k náboženství, zejména teorii existující nejistoty. Svá východiska konkretizuje interpretací výsledků kvantitativního výzkumu PEW Centra 2018, a to pomocí statistických metod. Ke klíčovým náboženským hodnotám zařazuje víru v Boha, která je v rámci evropského průměru na úrovni 32 %, a nevíru v Boha na hladině 26 %. Rozdíly v tomto parametru ilustruje prostřednictvím nejvyšších údajů vykazovaných v Česku (66 %) a Švédsku (60 %) a nejnižších v Gruzii (1 %) a Moldavsku (3 %). Použitý statistický explanační model potvrzuje základní teoretickou hypotézu o zásadním vlivu existenční politicko-ekonomické nejistoty na diferenci intenzity religiozity v Evropě.

Třetí kapitola Zdeňka R. Nešpora je pojmenovaná Historické kořeny, projevy, důsledky české (post)sekularity. Situaci v Česku v oblasti vnímání náboženství posuzuje na základě pokračujícího odcírkevňování společnosti a absence ateismu u většiny populace. Začátky privátnosti náboženství umísťuje do prvních let existence nové Československé republiky. Už tehdy přestala hrát religiozita roli socializačního faktoru a absentovala její společenská komunikovatelnost a srozumitelnost. Režim v období let 1948–1989 navázal na předchozí protináboženské tendence, zároveň však se značně rozdílnými dopady na území České republiky a na Slovensku. Devadesátá léta 20. století charakterizuje úpadkem politicky a protestně motivovaného zájmu o náboženství a vznikem nekultivovaného a individualizovaného duchovního směřování. Je kritický vůči velkým církvím, když konstatuje, že nebyly připravené odstříhnout se od minulosti a chovaly se „uzurpátorsky“. Pozoruje slabou náboženskou socializaci v rodinách a nepřipravenost církví čelit strukturálním změnám ve společnosti. Mezi veřejností dochází naproti tomu k rozšiřování astrologických, magických, esoterických věr a praktik, stejně jako léčitelství, parapsychologických či alternativních sociálně psychologických směrů.

Čtvrtou kapitolu nazvanou Religiozita mladých lidí: subjektivizace a deinstitucionalizace náboženského prostoru připravila dvojice Kamila Klingorová a Tomáš Havlíček. V úvodu odkazují na značně vysoký podíl Čechů věřících v některé prvky tzv. „alternativní religiozity“, což je pojem pod nějž zařazují jak prvky mimoevropských náboženství, např. reinkarnaci, tak i práci s energiemi, výklad budoucnosti apod. V kvalitativním výzkumu, realizovaném metodou ohniskových skupin, se soustředili na náboženské významy dnešních mladých lidí ve třech typech regionů – s vysokou mírou religiozity v Kyjově (39 %), s průměrnou religiozitou v Praze (19 %) a nízkou religiozitou v Teplicích (11 %). Nevěnovali příliš velkou pozornost skladbě účastníků ohniskových skupin, protože více než polovina z nich měla vysokoškolské vzdělání nebo o něj usilovala, přitom v populaci mladých lidí ve věku 25–35 let je zastoupení vysokoškolsky vzdělaných přibližně pětina.

K hlavním zjištěním patří, že mladí lidé, kteří nejsou členy církví či náboženských společností, si vytvářejí svojí vlastní spiritualitu, nechávají se inspirovat protichůdnými koncepcemi, jako jsou např. pohanství a zároveň křesťanství, a často nejsou schopni se vyjádřit čemu nebo v co věří. I když se označují za věřící, evidentně se vyhraňují proti náboženství jako principu a proti církvi jako křesťanské instituci. Autoři docházejí k závěru, že mladá generace hledá v duchovním prostoru pomoc a inspiraci při vypořádávání se s nástrahami každodenního života, ale netíhne k žádné náboženské tradici.

Pátou kapitolu, koncipovanou čtveřicí autorů Kamila Klingorová, Tomáš Havlíček, Zdeněk R. Nešpor a Zdeněk Vojtišek, najdeme pod názvem Regionální difference postsekulárních projevů na příkladu modelových regionů. Klade si za cíl představit rozdíly v úrovni postsekularity obyvatel v rámci regionální diferenciace veřejného prostoru. Do empirického výzkumu bylo zahrnuto

osm regionů, počínaje Jablunkovem s podílem věřících v roce 2011 na úrovni 57 % a konče Teplicemi s 11% zastoupením věřících ve stejném roce. Ve vybraných lokalitách, charakterizovaných i fotografiemi, se uskutečnily polostrukturované rozhovory s představiteli nejvýznamnějších náboženských společností. Získané poznatky byly doplněné o obsahovou analýzu internetových a vnějších informačních zdrojů a také o výsledky terénního výzkumu veřejného prostoru, zachycující veškeré projevy náboženství. Podrobnější pohled poukázal na odlišnou míru otevřenosti farností a sborů při organizování bohoslužebních, ale i společenských, vzdělávacích, kulturních, sociálních a charitativních aktivit. Dochází k posunům v organizaci uvedených činností z ústředí jednotlivých denominací směrem k místním sborům a farnostem. Uvedená „subjektivizace“ činností v rámci konkrétních lokálních náboženských obcí je označována za jeden z postsekulárních projevů v české regionální krajině. Ve dvou regionech zahrnují autoři mezi postsekulární prvky i reiki, tai-chi, vykládání karet, čarování, věštění apod.

Poslední dvě kapitoly jsou věnované náboženským aktivitám vietnamských a korejských církví u nás. Šestá kapitola, obsahující též ilustrace, z pera Zdeňka Vojtíška dostala název Náboženství vietnamské menšiny v Česku: příklad postsekulární tendence mezi imigranty. K základní charakteristice náboženského života této menšiny patří její neviditelnost. Podobně jako ve Vietnamu je většina příslušníků této menšiny nábožensky indiferentní. Podíl věřících Vietnamců v ČR v roce 2011 představoval 9 %. Autor měl nesnadný úkol zhodnotit působení vietnamských buddhistů a křesťanů v České republice. V prvním případě využil při získávání poznatků osobního zúčastněného pozorování, rozhovorů s představiteli 13 budhistických chrámů a dotazníkového šetření. Při návratnosti 80 dotazníků z rozeslaných 400 je možné spíše hovořit o rozdávané anketě, se všemi jejími výhodami i nevýhodami. Anketní charakter se potvrdil i na složení dotázaných podle pohlaví. Dotazování se zúčastnilo více než 75 % žen, přitom podíl mužů a žen je přibližně stejný. Náboženský život vietnamských křesťanů byl zkoumán prostřednictvím osobních rozhovorů, analýzy dostupných údajů z jednotlivých náboženských komunit a vyplňováním dotazníků. Tentokrát se vrátilo celkově 139 dotazníků. Podíl mužů a žen byl ve výzkumu podle skutečného zastoupení obou pohlaví v populaci. Ne zcela šikovně však vyznívá interpretace. Místo tematického členění odpovědí jsou uváděna čísla otázek v dotazníku a k tomu získané odpovědi. V této části pracoval autor s výzkumnými předpoklady, které se mu potvrdily. V závěru kapitoly je bez větších pochybností konstatováno, že Vietnamci představují významný příklad postsekulárního vývoje v české společnosti. Chybí mi formulace v podobě hypotézy, kterou by bylo potřebné v dalším výzkumu ověřit.

Sedmá kapitola, pod níž je podepsaná Andrea Beláňová, nese titul Korejské církve v Česku. Dokumentuje působení křesťanských církví s korejským zázemím v současném Česku a přibližuje záměry a zkušenosti korejských misionářů a pastorů v českém prostředí. V návaznosti na kvalifikovaná teoretická východiska se autorka opírala o výzkumné předpoklady, související s působením korejských církví mezi „nábožensky negramotným“ obyvatelstvem. V metodologické části jsou přesně vymezeny uplatněné postupy i složitosti, s nimiž se výzkumný tým setkával. K získání kvalitativních dat byly využity rozhovory s pastory, terénní poznámky i analýzy webových stránek jednotlivých sborů. Ke zpracování získaných poznatků posloužila tematická analýza rozdělená do následujících částí: Setkání s ne/náboženstvím, Problémy s jazykem, Experimentování se strategiemi, Sebepojetí, Reinterpretace neúspěchu. V rámci následné diskuse autorka nastoluje několik zásadních otázek týkajících se jak misijního působení korejských církví, tak i vlastních výzkumných nedostatků.

Publikace si klade „neskromný cíl“, přispět k obecné diskusi o roli náboženství v současné

společnosti a prostoru Česka a také charakterizovat čtyři obecné rysy postsekularismu v Česku: otevřenost k náboženským projevům, heterogenitu a pluralizaci sakrálních projevů, ekumenickou spoluprací a nárůst náboženské neinstitutionalizace. Možná je jen na škodu, že v některých kapitolách nebyl využitý koncept spirituálního kapitálu¹. Projevy postsekularismu by tak mohly nabýt ostřejších obrysů.

Ján Mišovič

(TF JU, misovic@tf.jcu.cz)

1 Srov. např. Bradford Verter, „Spiritual Capital: Theorizing Religion with Bourdieu Against Bourdieu“, *Sociological Theory* 21, č. 2 (2003): 150–174.

Byung-Chul Han. *Vyhořelá společnost*. Praha: Rybka Publishers, 2016, 283 s., z něm. přel. R. Baroš; 283 ISBN 978-80-87950-05-0.

Autorem této pozoruhodné knihy je v jihokorejském Soulu narozený, ale již více než čtyři desítky roků v Německu žijící muž, který zde studoval německou literaturu a teologii a přednášel filosofii na vysokých školách v Basileji a v Karlsruhe. Po krvavé první světové válce, která vyvolala velkou morální krizi, zánik několika evropských monarchií, vznik bolševismu, fašismu a nacismu, a po druhé, ještě mnohem krvavější světové válce a rozdělení světa na dvě mocenská centra – západní a sovětské – po této dramaticky infernální scéně vznikala více či méně tvrdě kritizující literatura západní kultury a jejího společenského života. Po rozpadu obou výše zmíněných světových mocenských center nenastal „konec dějin“, naopak dějiny se vrátily ke studeným i horkým válkám a mír mezi velmocemi byl udržován hrozbou zkázy světa v atomové válce. Posléze vítězný individuální kapitalismus odstranil státní kapitalismus a nastal nový společenský řád, v němž se zvyrazňovaly nedostatky života globálního kapitalismu a hledaly se jejich historicko-ekonomické chyby spolu s průvodními sociologickými, politologickými a psychologickými nedostatky. Ony psychologické aspekty analyzuje a vykládá, krom jiných autorů, jako jsou neopsychoanalytik a humanista E. Fromm, sociolog „tekuté společnosti“ Z. Bauman a další, autor „vyhořelé společnosti“, díla, které je předmětem naší recenze.

Termín „vyhoření“ se dnes stal názvem a popisem psychofyziologického stavu únavy, syndromu unaveného jedince, paradoxně neplodně hyperaktivního, avšak pracovně deaktivovaného, upadlého do rezignace a pocitů ztráty psychické i fyzické síly, úpadku zájmů, pozornosti a rozvoje deprese. Těch jedinců je příliš mnoho, a tak se syndrom vyhoření stává syndromem společnosti, zároveň má ovšem své společenské příčiny, resp. sociologicko-ekonomické důsledky v životních poměrech sociálního života mnoha lidí. „Vyhořelá společnost“ je současná společnost, především se západní euroamerickou kulturou, která vedle „společnosti únavy“ má ještě další nežádoucí syndromy, které ji diskvalifikují pro šťastný život a které autor činí předmětem hluboké analýzy a plastické deskripce; jsou to: „společnost únavy“, společnost transparence, společnost nacházející se „v digitálním roji“ a „v agonii Eróta“. Obecně vzato, je to společnost, které chybí ustálený řád a hranice mezi dobrem a zlem, vnitřním a vnějším, proti jejichž zrušení zaviněnému zejména globalizací byl člověk starého světa imunní. Unavená společnost je plná paradoxů, které autor recenzované knihy zajímavě popisuje: nápadná je např. nuda vládoucí přes působení nesčetných stimulací, umělých stimulátorů a užívání neurostimulantů; autor knihy cituje Waltera Benjamina, který tuto „hlubokou nudu“ nazval „snivým ptáčetem, které snáší vejce zkušenosti“, a zdá se, že nadchází „konec lásky“, která „se stává obětí nekonečné svobody kvůli rozmanitosti voleb a nutkání k rozmanitosti“...

Recenzovaná kniha byla již přeložena do dvaceti jazyků, což svědčí o velkém zájmu o její obsah. Lze říci, že je to kniha velmi čtivá, nepřináší přízemní senzace, zato hodně překvapivá fakta, která dokládá působivými doklady a výklady.

Milan Nakonečný
(TF JU, nakonecny@tf.jcu.cz)

Rio Preisner. *Kritika totalitarismu* [kompletní vydání]. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, 733 s., ISBN 978-80-7325-475-9

Autor této pozoruhodné knihy Rio Preisner (1925–2007) byl neméně pozoruhodný český germanista, esejista, filosof, básník a překladatel, který r. 1968 odešel do exilu do USA, kde přednášel na Pensylvánské Univerzitě germanistiku, a již trvale se usadil v USA. Jako výrazně křesťansky orientovaný filosof spolupracoval hlavně s exilovou Křesťanskou akademií v Římě, avšak pro svou zásadní neústupnost v ideových věcech měl problémy s publikováním svých kritik totalitarismu, které byly velmi zásadní. V kompletním vydání, které má nyní čtenář k dispozici, pracoval metodou fragmentů, tj. někdy krátkých, někdy dlouhých úvah k daným tématům, kterými byl nejenom kritický výklad totalitarismu, ale i kritické postřehy k české politické scéně a další témata. Fragment sám charakterizoval jako „substanciální otevřenost“, tj. jako rozbor toho, co je v daném tématu (předmětu úvahy) podstatného a zralého pro bytostnou kritickou negaci.

Preisner se jako básník a esejista vyjadřoval velmi osobitě a názorně, ale ve své kritice totalitarismu, zvláště komunistického, vycházel z několika principů. V tomto smyslu však byla jeho kritika totalitarismu velmi abstraktní, a proto lze čtenáři doporučit, aby se před studiem Preisnerova vlastního textu seznámil s poměrně obsáhlým úvodem Jiřího Hanuše (s. 711–724), který přináší výstižný vhled do dialektické podstaty Preisnerova kritického diskurzu.

Obsahem předmětné knihy jsou dva tematické celky: 1. Fragmenty ke kritice totalitarismu a 2. Česká existence, která je bezprostřední reflexí po jeho odchodu do exilu a tvoří zhruba polovinu celého daného svazku. Preisner (s. 331) tu uvádí, že ji psal „s šířavě živou vzpomínkou na nedávné události československých let šedesátých a s břemenem zkušeností, poznatků a instinktů získaných za víc než polovinu dospělého života stráveného ve štvánectví a vnitřní emigraci“. Uvádí, že česká existence v mnohém navazuje na jeho Kritiku totalitarismu, ale konstatuje: „*nejde mi o praktickou politiku ani historiografii*“. Je zde nicméně mnoho „výletů“ do dějů prvorepublikového Československa a pozoruhodných výpovědí o politice a jejích tehdejších představitelích, např. o Masarykovi, které někdy poněkud korigují čítankové vyprávění o českých dějinách. Zajímavý je fragment o české národní povaze: „*Češi vypěstovali sklon k nasazování masek už v dobách proti-reformace. Bourání Rakouska jej ještě víc posílilo. Dvacet let Masarykovy republiky Čechy zdaleka nevyhlídlo z tohoto sklonu, který za Protektorátu dostal nové mocné impulsy a od roku 1948 se stal doslova denním chlebem. Dnes je skoro už nemožné rozlišit v Čechách masku od skutečné tváře. Jediná skutečná tvář, která tam zbyla, je tvář těch, co byli od počátku obětováni, a tak vržení na dno pravdy a nezastřené skutečnosti*“ (s. 593). Velmi tvrdý je také Preisnerův fragment o Masarykově odkazu duchu českého národa, co z něho zbylo, odmyslíme-li si: „*umělý a neplodný a nebezpečný*

mýtus Masaryka, nýbrž reálnou historickou hodnotu jeho filosofického a státnického díla. Stát, který založil, přestal existovat. Jeho osobnost upadla v zapomnění, nebo se rýsuje jako nejasný stín na neméně nejasném pozadí [...] Zbylo jméno vyvolávající neurčité představy, zkreslené a vesměs mylné. Hesla: národ Masarykův, odkaz Masarykův, navázat na Masaryka mi připadají jako výkřiky na Matějské pouti [...] To, co zbylo, ztratilo tvář. Přitom šlo Masarykovi především o tuto vědomě formovanou, duchem prohnětenou osobnostní tvář [...] Právě tu tvář rozrušil dějinný čas, nebo snad spíše plebejská žárlivost českého člověka. Nebo ji znetvořila její vlastní, příliš egoistická podstata, jakási umělost, vzbuzující podezření, že všechna oduševnělost je pouhým odrazem dokonale ovládaného a střeženého povrchu“ (s. 599).

Vybral jsem z předmětného Preisnerova díla tyto dvě ukázky jeho neúprosného kriticismu, který někdy jako by směřoval k přesvědčení, že nejvhodnějším dějinným pokrokem by byl návrat ke konzervatismu, a který jemnými vlákny prorůstal Preisnerovu kritickou mysl. Jeho knihy a především tuto zde recenzovanou je dobré číst, abychom byli s to oddělit české politické mýty od české zpolitizované skutečnosti.

Milan Nakonečný
(TF JU, nakonecny@tf.jcu.cz)

Caritas et veritas

Časopis pro reflexi křesťanských souvislostí v sociálních a humanitních oborech

Cílem časopisu je publikovat původní odborné a populární články specialistů pracujících v těchto oblastech a představovat důstojnou platformu pro komunikaci o interakci v uvedených směrech. Časopis je zařazen do databáze Scopus a do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice.

Časopis Caritas et veritas se v rámci svého zaměření na křesťanské souvislosti v humanitních a sociálních oborech věnuje zejména praktickým otázkám spojeným s etikou, pomáhajícími profesemi a pedagogikou. Proto je záměrem redakce zachovat celý časopis dobře přístupný pro odborníky z praxe v Česku a na Slovensku. Odborné a popularizační části časopisu, stejně jako recenze na česky a slovensky vydané publikace, proto vycházejí v češtině. Zároveň redakce usiluje o to, aby odborné studie publikované v časopise zohledňovaly mezinárodní diskurz a byly pro něj přístupné. Editorial a vědecké studie proto vycházejí také v anglickém překladu, resp. odborné studie napsané původně v angličtině nebo jiném světovém jazyce jsou takto i publikovány.

vydavatel:

Teologická fakulta
Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
číslo a ročník: 1 (2022)
předplatné: zdarma, volně přístupné

kontaktní adresa:

Caritas et veritas
Teologická fakulta JU
Kněžská 8
370 01 České Budějovice
Tel. +420 387 773 501
Fax +420 386 354 994
e-mail: cetv@tf.jcu.cz
www.caritasetveritas.cz

objednávky pro zasílání mailem:

cetv@tf.jcu.cz

design a layout:

Ing. František Ettler
info@ettler.net

ISSN 1805-0948

redakční rada

Dr. Elaine R. Wright, *Brescia University, Marilyn Younger Conley School of Social Work, Owensboro 717 Frederica Street, Owensboro, KY, USA, elaine.wright@brescia.edu*

Dr. Daniela Blank, *TF ALU, D-79085 Freiburg im Breisgau, Německo, daniela.blank@theol.uni-freiburg.de*

Josef Nota, Ph.D., *TF JU, České Budějovice, Kněžská 8, 37001 České Budějovice, jnota@tf.jcu.cz*

PhDr. Mirka Nečasová, Ph.D., *FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno, necasova@fss.muni.cz*

Doc. Michal Opatrný, Dr. theol., *TF JU, Kněžská 8, 37001 České Budějovice, mopatrný@tf.jcu.cz*

doc. PhDr. Helena Zbudilová, Ph.D., *TF JU, Kněžská 8, 37001 České Budějovice, hzbudilova@tf.jcu.cz*

PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D., *TF JU, Kněžská 8, 37001 České Budějovice, svobodz@tf.jcu.cz*

Mgr. Karel Šimr, Ph.D., *TF JU, Kněžská 8, 37001 České Budějovice, simr@tf.jcu.cz*

Mgr. Bc. Jan Kaňák, Ph.D., *HTF UK, Pacovská 4, 140 01 Praha 4, jan.kanak@htf.cuni.cz*

ThLic. Petr František Burda, Th.D., PdF UHK, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové III, frantisek.burda@uhk.cz

ThLic. David Bouma, Th.D., *PdF UHK, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové III, david.bouma@uhk.cz*

Prof. Dr. Rainer Gerig, *UCAM, Universidad Católica San Antonio de Murcia, Campus de Los Jerónimos s/n 30107 Guadalupe Murcia, Španělsko, gehrig@ucam.edu*

redakce**výkonný redaktor**

Mgr. Pavel Kilbergr

Katedra filosofie a religionistiky TF JU

kilbep00@tf.jcu.cz

Mgr. Hana Donéeová

Katedra sociální a charitativní práce TF JU

doneeova@tf.jcu.cz

koeditor čísla

Karel Šimr, Ph.D.

Katedra sociální a charitativní práce, TF JU

simr@tf.jcu.cz

předseda redakční rady

doc. Michal Opatrný, Dr. theol.

Katedra etiky, psychologie a charitativní práce TF JU

mopatrný@tf.jcu.cz

+420 389033542

č. dv. 206 b

překlady z českého jazyka a do anglického jazyka

Mgr. Helena Lustová, Stuart Nicolson MA

Caritas et veritas

A journal for Christian reflections in the context of the social sciences and humanities

The aim of the journal is to publish original scholarly and popular articles written by specialists working in these areas and to provide a quality platform for communication about the interaction between these fields of study. The journal is listed in the database Scopus and is on the list of peer-reviewed non-impacted periodicals published in the Czech Republic.

Within its orientation on Christian reflections in the context of the social sciences and humanities the journal Caritas et veritas is devoted primarily to practical matters related to ethics, the assisting professions, and pedagogy. This is why it is the editorial board's aim to keep the entire journal easily accessible for practitioners in the Czech Republic and Slovakia. The scholarly and popular sections of the journal as well as reviews of publications in the Czech and Slovak languages are therefore published in Czech. At the same time the editorial board strives to ensure that the scholarly studies published in the journal take account of international discourse and are accessible to it. The editorial and scholarly studies are therefore published also in English translation, and scholarly studies written originally in English or another world language are also published in this way.

publisher:

Faculty of Theology
University of South Bohemia
České Budějovice
issue & year: 1 (2022)
price: free of charge, open access

contact address:

Caritas et veritas
Faculty of Theology
University of South Bohemia
České Budějovice
Kněžská 8
370 01 České Budějovice
Tel. +420 387 773 501
Fax +420 386 354 994
e-mail: cetv@tf.jcu.cz
www.caritasetveritas.cz

orders for email delivery:

cetv@tf.jcu.cz

design and layout:

František Ettler, MSc.
info@ettler.net

ISSN 1805-0948

editorial board:

Dr. Elaine R. Wright, *Brescia University, Marilyn Younger Conley School of Social Work, Owensboro 717 Frederica Street, Owensboro, KY, USA, elaine.wright@brescia.edu*

Dr. Daniela Blank, *Faculty of Theology, University of Freiburg, D-79085 Freiburg im Breisgau, Germany, daniela.blank@theol.uni-freiburg.de*

Josef Nota, Ph.D., *Faculty of Theology, University of South Bohemia in České Budějovice, Kněžská 8, 37001 České Budějovice, Czech Republic, jnota@tf.jcu.cz martinek@jabok.cz*

Dr. Mirka Nečasová, *Faculty of Social Studies, Masaryk University, Joštova 10, 602 00 Brno, Czech Republic, necasova@fss.muni.cz*

Assoc. Prof. Dr. Michal Opatrný, *Faculty of Theology, University of South Bohemia in České Budějovice, Kněžská 8, 37001 České Budějovice, Czech Republic, mopatrný@tf.jcu.cz*

Assoc. Prof. Dr. Helena Zbudilová, *Faculty of Theology, University of South Bohemia in České Budějovice, Kněžská 8, 37001 České Budějovice, Czech Republic, hzbudilova@tf.jcu.cz*

Dr. Zuzana Svobodová, *Faculty of Theology, University of South Bohemia in České Budějovice, Kněžská 8, 37001 České Budějovice, Czech Republic, svobodz@tf.jcu.cz*

Dr. Karel Šimr, *Faculty of Theology, University of South Bohemia in České Budějovice, Kněžská 8, 37001 České Budějovice, Czech Republic, simr@tf.jcu.cz*

Dr. Jan Kaňák, *Hussite Theological Faculty, Charles University, Pacovská 4, 140 01 Praha 4, Czech Republic, jan.kanak@htf.cuni.cz*

Dr. Petr František Burda, *Faculty of Education, University of Hradec Králové, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové III, Czech Republic, frantisek.burda@uhk.cz*

Dr. David Bouma, *Faculty of Education, University of Hradec Králové, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové III, Czech Republic, david.bouma@uhk.cz*

Prof. Dr. Rainer Gerig, *Universidad Católica San Antonio de Murcia, Campus de Los Jerónimos s/n 30107 Guadalupe MURCIA, Spain, gehrig@ucam.edu*

executive editor

Pavel Kilbergr MA
Department of Philosophy and Religious Studies
kilbep00@tf.jcu.cz

Hana Donéeová MA
Department of Social and Charity Work
doneeova@tf.jcu.cz

co-editor of issue

Dr. Karel Šimr
Department of Social and Charity Work
simr@tf.jcu.cz

chairman of the editorial board

Assoc. Prof. Dr Michal Opatrný
Department of Ethics, Psychology and Charity Work
mopatrný@tf.jcu.cz
+420 389 033 542

translations from and to the English language

Helena Lustová MA, Stuart Nicolson MA